9
4-B
12

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
17 D
18

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

M

711

Questa è l'ediz.e che e pagine cita il Sotofedo nel C. 7 cod. ſ.

Digitized by Google

AMMIANI
MARCELLINI
RERVM GESTARVM
QVI DE XXXI. SVPERSVNT
LIBRI XVIII.

Ad fidem MS. & veterum Codd. recensiti, &
*O*BSERVATIONIBVS *illustrati.*

Ex Bibliotheca FR. LINDENBROGI.

Bibliothecæ Collegii Soc. Jesu
Ex legato ... Coccini

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

HAMBVRGI
Ex Bibliopolio FROBENIANO.
∞ IↃ CIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI.

Istoriarum cognitio cum per ſe res iucunda ſit, & homini bene nato expetenda: tum vero cuicunque in conſpectu & luce publica verſanti, maxime utilis neceſſariaque. Sed ne cœco quodam iudicio atq; profani vulgi errore decepti, vera pro falſis amplectamur, & inſuperhabitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maxime opus eſſe nemo ſanus negabit: eoſq; ſcriptores præferendos, qui non tam oratione vinnula ac venuſtula aures legentis oblectent, cæterum à rebus ſteriles ſunt atque inanes, quam qui animum ſapientiæ præceptis, rerumq; graviſſimarum exemplis informare poßint.

Eo in numero iure meritoq; collocandum cenſeo Amm. Marcellinum, auctorem ſerium & ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum verſari miror, imo indignor. Cuius ſi integra hiſtoria extaret, quam à Nervæ principatu ad Valentiniani & Valentis Impp. obitum perduxit, eſſet profecto qui aliorum iacturam æquiore animo ferremus. De rebus ſane maiorum noſtrorum à Taciti ævo natum ſcriptorem habemus neminem, qui memoriæ aut plura, aut exactiora

tradidit. Quippe non audita narrat, sed visa: qui & stipendia adversus Germanos meruit, & plerasq; Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus merito illum amo. Præter omnivarium doctrinarum genus quo delitiatur, sententiis creber est & aptus, consiliorum diligens observator: nec publica tantum & cuivis in frontem incurrentia, sed arcana quoque & quæ intra aulam, ut dicitur, notat, iudicio minime vanus. Nisi quod in multis illis terrarum descriptionibus, rerumq; naturalium disquisitionibus pænè intempestivis in leges historicas nonnihil peccare videatur: quorum alterum philosophi proprium, alterum periegetici est, & orbis situm narrantis.

De stilo eius, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem & asper, si cum Augusti ævo conferatur: at vero ornatus & suas habens Veneres, si postuma tempora & sectam auctoris spectas. Qui cum Græcus originitus esset, & castra sequeretur, castrensi quoque dictione usus est. Attamen ut in senticeto rosæ nonnunquam & lilia succrescunt: ita in huius aspricie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum renident, qui cum Livianis de iure Latinitatis certare possint: unde neque Priscianus Grammat. veritus est autoritate eius uti. Itaque si minus interdum placet & obscurus esse videtur, obscuritates non adsignemus culpæ scribentis, sed inscitiæ non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Cæcilius inquit. Cui robur corruptelæ addunt, quibus adeo turpiter interpola-

terpolatus est, ut ipsius sese si postliminio mortis in vitam animaretur, credo non intelligeret. Idcirco id operam impense dedi, uti quæ mendosa sunt, quantum eius fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem fædissimorum nævos innumeros demsi, ope membranarum adiutus, quarum fragmenta vetusta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus accessit Codex Florentinus, qui in bibliotheca D. Marci adservatur: non ille quidem valde antiquus, ex optimo tamen ut apparet exemplari descriptus. Illum calente tum sidere cœlestis Leonis, ut æstus ardorem miti secessu vitarem, totum accurate contuli: sine quo si fuisset, manum nunquam operi admovere ausus essem. Atque etiamnunc aliquam-multa vitia hærent, quæ altius radices egisse videntur, quam ut facile extirpari possint.

In Observationibus id potissimum annisus sum, non ut singularum emendationum rationem per minutias redderem, longum id fuisset, & cui bono? sed quæ haud ita facile ab omnibus intelligi posse putabam, vel ab aliis Historicis lucem desiderarent, ea ut explicarem: breviter omnia & velut per indicem tantum ostendens, quid cuique inservire maxime possit. Quod si commode sub manus cessit, sat est: certe hæc voti mei summa est. Feliciter.

Digitized by Google

Digitized by Google

* *Desunt Libb. XIII.* *
*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XIV.

POST emensos insuperabilis expeditonis eventus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum cessante clangore, vel milite locato per stationes hybernas, fortunæ sævientis procellæ tempestates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cæsaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum, in ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen insperato cultu provectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ stirpis, gentilitateque etiamtum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus valuisset, ausurus hostilia in autorem suæ felicitatis, ut videbatur. Cuius acerbitati uxor grave accesserat incentivum, germanitate Augusti turgida supra modum, quam Hannibaliano regi fratris filio antehac Constantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sævientis adsidua, humani cruoris avida nihil mitius quam maritus.

Digitized by Google

qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum, per clandestinos versutosque rumigerulos, compertis leviter addere quædam male suetos, falsa & placentia sibi dicentes, affectati regni vel artium nefandarum calumnias insontibus adfingebant. Eminuit autem inter humilia, supergressa iam potentia fines mediocrium delictorum, nefanda Clematii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius socrus commisceri sibi generum flagrans, eius amore non impetrato, ut ferebatur, per palatii pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginæ monili id assequuta est, ut ad Honoratum, tum Comitem Orientis, formula missa lethali, homo scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus, occideretur. Post hoc impie perpetratum, quod in aliis quoque iam timebatur, tanquam licentia crudelitate indulta, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti bonorum mulctatione, actique laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter quærelas & lachrymas, stipe collatitia victitabant, & civili iustoque imperio ad voluntatem converso cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec vox accusatoris ulla, licet subdititii in his malorum quærebatur acervis, ut saltem specie tenus crimina præscriptis legum committerentur, quod aliquotiens fecere Principes sævi: sed quidquid Cæsaris implacabilitati sedisset, id velut fas iusque perpensum confestim urgebatur impleri. Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti, vilitate ipsa parum cavendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta destinarentur, relaturi quæ audirent. Hi peragranter & dissimulanter honoratorum circulis adsistendo, pervadendoque divites domus egentium habitu, quidquid noscere poterant vel audire, latenter intromissi per posticas in regiam, nun-
tiabant:

ciabant : id obſervantes conſpiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius : la les verò ſupprimerent Cæſaris, quas invitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut ſi quid in penetrali ſecreto, nullo citeriore eis vitæ miniſtro præſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente aut Martio, quondam vatibus inclytis, poſtridie diſceret Imperator. Ideoque etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timebantur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa ſcrutandi, ſtimulos admovente regina, quæ abrupte mariti fortunas trudebat in exitium præceps : cum eum potius lenitate fœminea ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius Imperatoris retulimus coniugem. Novo denique pernicioſoque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romæ cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus : & adhibitis paucis clàm ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de Cæſare quiſque ſentiret. Et hæc confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſæpe, iamque ſi prodiſſet conſpicuum fore ſe contemplans, non niſi luce palàm egrediens, ad agenda quæ putabat ſeria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur. Thalaſsius verò ea tempeſtate præfectus prætorio Præſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſæ poteſtates iras Principum molliverunt : ſed adverſando iurgandoque cum parum congrueret, ad rabiem evibrabat

Augustum, actus eius exaggerando creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret affectans. Quibus mox Cæsar acrius efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altius erigens, sine respectu salutis alienæ vel suæ, ad verrenda supposita instar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur. Nec sane hæc pernicies sola Orientem diversis cladibus affligebat. Namque & Isauri, quibus usitatum est sæpè pacari, sæpeque inopinis excursibus cuncta miscere, ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adulescentem in peius audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perciti vehementer, ut iactabant, quod eorum quidam capti consortes apud Iconium Pisidiæ oppidum, in amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt, præter morem. Atque ut Tullius ait, ut *etiam feræ fame monitæ plerumque ad eum locum, ubi aliquando pastæ sunt, revertuntur:* ita omnes instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petivere mari confinia: per quæ in latebrosis sese convallibus occultantes, cum appeteret nox (luna etiamtum cornuta, ideoque nondum solido splendore fulgente) nauticos observabant. Quos cum in somnum sentirent effusos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, seseque suspensis passibus iniectantes in scaphas, eisdem nihil opinantibus adsistebant: & incendente aviditate sævitiam, ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas velut viles nullis repugnantibus avertebant. Hæcq; non diu sunt perpetrata. Cognitis enim viatorum cæsorum funeribus, nemo deinde ad has stationes appulit navem: sed ut Scironis prærupta lethalia declinantes, littoribus Cypriis contigui navigabant, quà Isauriæ scopulis sunt controversa. Procedente igitur mox tempore cum advectitium nihil inveniretur, reli-

cta ora

cta ora maritima in Lycaoniam adnexam Isauriæ se contulerunt: ibique densis intersepientes itinera prætenturis, provincialium & viatorum opibus pascebantur. Excitavit hic ardor milites per municipia plurima, quæ iisdem conterminant, dispositos & castella: & quisque serpentes latius pro viribus repellere moliens, nunc globis consertos, aliquoties & dispersos, multitudine superabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recurvosque ambitus montium, eos ut loca plana persultat & mollia, missilibus obvios eminus lacessens, & ululatu truci perterrens. Coactique aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scandere clivos sublimes, etiamsi lapsantibus plantis, frutecta prensando vel dumos, ad vertices venerint summos: inter arcta tamen & invia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu valido gressus, hoste discursatore rupium abscisa volvente superne, periculose per prona discedunt: aut ex necessitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternuntur. Quamobrem circumspecta cautela observatum est deinceps; & cum edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt. Vbi autem in planicie potuerint reperiri, quod contingit assidue, nec exertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ vehunt bina vel terna, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, cum se impares nostris fore congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu quidem intactam, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undique præsidiis communitam. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorem celeritate nimia prævenirent, vigore corporum ac levitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius evadebant. Et cum superatis difficultatibus arduis, ad su-

ad supercilia venissent fluvii Me[illegible]s alti & verticosi, qui pro muro tuetur accolas circumfusos, augente nocte adulta terrorem, quievere paulisper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente transgressi inopino accursu opposita quæque vastare: sed incassum labores pertulere gravissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis & profundi à transitu arcebantur: & dum piscatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratib[illegible]arant, effusæ legiones, quæ hyemabant tunc apud S[illegible]sten, impetu occurrere veloci. Et signis prope ripam locatis ad manus cominus conserendas, densata scutorum compage semet scientissime præstruebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi, vel cavatis arborum truncis amnem permeare latenter, facilime trucidarunt. Vnde tentatis ad discrimen ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur, pavore vique repellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, venere prope oppidum Laranda. Ibi victu recreati & quiete, postquam abierat timor vicos opulentos adorti, equestrium adiumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planicie porrecta conati, digressi sunt: retroque concedentes, omne iuventutis robur relictum in sedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi afflictabantur, locum petivere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum: ubi conduntur nunc-usque commeatus, distribui militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circumstetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & cum neque acclivitas ipsa sine discrimine adiri lethali, nec cuniculis quidquam geri posset, nec procedebat ullum obsidionale commentum, mœsti excedunt, postrema vi subigente maiora viribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæviore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore

incohi-

incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quam Comes tuebatur Caſtritius, treſque legiones bellicis ſudoribus induratæ. Horum adventum prædocti ſpeculationibus fidis rectores militum. [illegible]era data ſolemni, armatos omnes celeri eduxere pro[illegible]: & agiliter præterito Calicadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo murorum alluit turres, in ſpeciem locavere pugnandi. Neque tamen exilivit quiſquam, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans veſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum. Viſo itaque exercitu procul, auditoque liticinum cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere prædones: exertanteſque minaces gladios poſtea lentius incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtiſque feriens ſcuta, qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem, proximo iam geſtu terrebat. Sed eum in certamen alacriter conſurgentem revocavere ductores, rati intempeſtivum anceps ſubire certamen, cum haud longe muri diſtarent, quorum tutela ſecuritas poterat in ſolido locari cunctorum. Hac icti perſuaſione, reducti intra mœnia bellatores, obſeratis undique portarum aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, congeſta undique ſaxa telaque habentes in promptu, ut ſi quis ſeſe proripuiſſet ulterius, multitudine miſſilium ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, quòd captis navigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipſi verò ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc ubi latius fama vulgaſſet, miſſæque relationes adſiduæ Gallum Cæſarem permoviſſent: quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus Comes Orientis Nebridius,

bridius, contractis undique militaribus copiis ad eximendam periculo civitatem amplam & oportunam, ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, diſperſique, ut ſolent, avia montium petiere celſorum. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum bellis finitimis illigato, repellenteque à conlimitiis ſuis ferociſsimas gentes, quæ mente quadam verſatili hoſtiliter eum ſæpe inceſſunt, & in nos arma moventem aliquoties iuvant, Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incurſare Meſopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat noſtra ſollicite, ſi reperiſſet uſquam locum vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiæ tractus omnes crebro inquietari ſueti, prætenturis & ſtationibus ſervabantur agrariis, lævorſum flexo itinere Oſdroenæ ſubſederat, æſtimans partes, novum parumque aliquando tentatum commentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis modo cuncta vaſtaret. Erat autem quod agitabat huiuſmodi. Batne municipium in Anthemuſia conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi ſpatio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua ſolemnitate, prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuæ fortunæ convenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta. Hanc regionem præſtitutis celebritati diebus invadere parans dux antè dictus, per ſolitudines Aboræque amnis herbidas ripas, ſuorum indicio proditus, qui admiſsi flagitii metu exagitati ad præſidia deſcivere Romana, abſque ullo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis. Saraceni tamen nec amici nobis unquam, nec hoſtes optandi, ultro citroque diſcurſantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi vaſtabant, milvorum rapaci vitæ ſimiles: qui

ſi præ-

si prædam dispexerint celsius, volatu rapiunt celeri, aut si impetraverint, non immorantur. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse, tamen nunc quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adjumento pernicium graciliumque camelorum per diversa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus. nec eorum quisquam aliquãdo stivam apprehendit, vel arborem colit, aut arva subigendo quæritat victum: sed errant semper per spatia longe lateque distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus. nec idem perferunt diutius cœlum, aut tractus unius soli illis unquam placet. vita est illis semper in fuga, uxoresque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque ut sit species matrimonii, dotis nomine futura conjunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in Venerem uterque solvitur sexus. Ita autem quoad vixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosq; procul educat, nulla copia quiescendi permissa. Victus universis caro ferina est, lactisque abundans copia qua sustentantur, & herbæ multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint; & plerosque nos vidimus frumenti usum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositum revertamur. Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hyemem agens Constantius, post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, ad diem sextum idus Octob. qui imperii ejus annum tricesimum terminabat, insolentia pondera gravius librans, si quid dubium deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium

Magnentianæ comitem partis, exulari mœrore multavit. Vtque ægrum corpus quaſſari etjam levibus ſolet offenſis, ita animus ejus anguſtus & tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuæ diſpendium exiſtimans factum, aut cogitatum, inſontium cædibus fecit victoriam luctuoſam. Si quis enim militarium vel honoratorũ, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus foviſſe partes hoſtiles, injecto onere catenarum in modum beluæ trahebatur: & inimico urgente vel nullo, quaſi ſufficiente hoc ſolo quòd nominatus eſſet, aut delatus, aut poſtulatus, capite vel mulctatione bonorum, aut inſulari ſolitudine damnabatur. Accendebant ejus aſperitatem jactata vulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperii dicebatur: & iracundiæ ſuſpicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio ſimulantium, ſi principis perditur vita, à cujus ſalute velut filo pendere ſtatum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel ſimilia pœnæ addictum, oblato de more elogio revocari juſsiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis nonunquam intepeſcit, in illo ætatis progreſſu efferbeſcebat, obſtinatum ejus propoſitum accendente adulatorũ cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hiſpania, glabro quidem ſub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam ſagax. is in Britaniam miſſus ut militares quoſdam perduceret auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti non poſſent, juſſa licentius ſupergreſſus, fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit. & ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, à veritate longe diſcreta. Vnde admiſſum eſt facinus impium, quod Conſtantii temporibus notam inuſſerat ſempiternam.

Digitized by

piternam. Martinus regens illas provincias pro præfecto, ærumnas innocentium graviter gemens, sæpeque obsecrans ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur se discessurum: ut saltem id metuens perquisitor malevolus, tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula prolectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in complicandis negociis artifex dirus, unde & Catenæ inditum est cognomentum, vicarium ipsum eos quibus parserat adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. Et instabat ut eum quoque, cum tribunis & aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille exitio urgente, abrepto ferro eundem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, jam districtum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis excessit è vita justissimus, remora ausus miserabiles casus levare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore perfusus, reversus est ad principis castra, multos coopertos penè catenis adducens, in squalorem dejectos atque mœstitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncosque parabat carnifex & tormenta. & ex iis proscripti sunt plures, actique in exilium alii: nonnullos gladii consumpsere pœnales. Nec enim quisquam facile meminit sub Constantio, ubi susurro tenus hæc movebantur, quemquam absolutum. Inter hæc Orphitus præfecti potestate regebat Vrbem æternam, ultra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: vir quidem prudens, & forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat institutus: quo administrante seditiones sunt concitatæ graves ob inopiam vini. cujus avidis usibus vulgus intentum ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregri-

Digitized by Google

nos existimo hæc lecturos, forsitan si contigerit, quamobrem cum oratio ad ea monstranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narratur, & tabernas, & vilitates harum similes alias, summatim causas perstringam, nusquam à veritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret victura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ VIRTUS convenit atque FORTUNA, plerumque dissidentes: quarum si altera defuisset, ad perfectam non venerat summitatem. Ejus populus ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella. deinde ætatem ingressus adultam, post multiplices bellorum ærumnas, alpes trascendit & fretum. in juvenem erectus & virum ex omni plaga, quam orbis ambit immensus, reportavit laureæ triumphos. jamque vergens in senium, & nomine solo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ discesit. Ideo Vrbs venerabilis post superbas efferatarum gentium cervices oppressas, latasque leges, fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi parens, & prudens, & dives, Cæsaribus tanquam liberis suis regenda patrimonii jura permisit. Et olim licet otiosæ sint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit securitas temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, ut domina suspicitur & regina, & ubique patrum reverenda cum autoritate canicies, populique Romani nomen circumspectum & verendum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor levitate paucorum incondita, ubi nati sint non reputantium, sed tanquam indulta licentia vitiis, ad errores lapsorum & lasciviam. Vt enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione victuro ante alia patriam esse convenit gloriosam. Ex his quidam æternitati se commendari

posse

Digitized by Google

poſſe per ſtatuas æſtimantes, eas ardenter adfectant, quaſi plus præmii ex figmentis æreis ſenſibus carentibus adepturi, quàm ex conſcientia honeſte recteque factorum: eaſque auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum conſiliis armiſque regem ſuperaſſet Antiochum. Quam autem ſit pulchrum exigua hæc ſpernentem & minima, ad aſcenſus veræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat vates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtravit. qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles ſtatuam non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod eſt gravius, cur impetraverim muſsitare. Alii ſummum decus in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta ſingulis ipſis adnectant, nimia ſubtegminum tenuitate pervia, filis extantes crebris à locis omnibus, maximeque ſiniſtra: ut longioris fimbriæ tunicæ perſpicua luceant varietate liciorum, effigiate in ſpecies animalium multiformes. Alii nullo quærente, vultus ſeveritate adſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt, cultorum (ut putant) feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum ſolem ſe abunde jactitant poſsidere. ignorantes profecto majores ſuos, per quos iſta magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxiſſe, ſed per bella ſæviſsima; nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate à gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta ſuperaſſe virtute. Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Publicola: & ſubſidiis amicorum mariti inops cum liberis uxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris. At nunc ſi ad aliquem bene nummatum tumentemque loculis honeſtus advena ſalutatum introiveris, primitus tanquam exoptatus ſuſcipieris, & interrogatus multa,

coactusque mentiri, miraris nunquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic enixius obſervantem: ut pœniteat hæc bona tanquam præcipua non vidiſſe ante decennium. Romanaque affabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris ut incognitus hæres & repentinus, hortatore illo heſterno ... numerando, qui ſis vel unde venias diutius ambigente. Agnitus verò tandem, & adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi aſsiduitate dederis triennio indiſcretus, & per totidem defueris, reverteris ad paria perferenda: nec ubi eſſes interrogatus, & num è medio diſceſſeris, ætatem omnem fruſtra in ſtipite conteres ſubmittendo. Cum autem intervallata temporibus convivia longa & noxia cœperint apparari, vel diſtributio ſolemnium ſportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus vicíſsitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: & ſi digeſto plene conſilio id placuerit geri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut ſecretiora quædam ſe noſſe confingit. Homines enim eruditos & ſobrios ut infauſtos & inutiles vitant quoque: accedente quòd & nomenclatores adſueti hæc & talia venditare mercede accepta, cœnis quoſdam & prandiis inſerunt ſubdititios ignobiles & obſcuros. Menſarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc tranſiturus, quod quidem per ampla ſpacia urbis, ſubverſaſq; ſilices, ſine periculi metu properanter equos velut publicos ſignatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarium agmina tanquam prædatorios globos poſt terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto. quo comitatu matronæ complures, opertis capitibus & baſternis, per latera civitatis cuncta diſcurrunt. Vtque præliorum periti rectores primo catervas denſas opponunt & fortes, deinde leves armaturas, poſt jaculatores, ultimaſque ſubſidiales acies, ſi fors adegerit, invaſuras. Ita

præpo-

præpositis urbanæ familiæ suspensæ digerentibus sollicite, quos insignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut tessera data castrensi, juxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adjungitur ministerium, deinde totum promiscue servitium, cum otiosis plebeis de vicinitate conjunctis: postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens, coloris obluridi, distortaque liniamentorum compage deformis: ut quaqua incesserit quisquam cernens mutilorum hominum agmina, detestetur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares castravit omnium prima, velut vim injectans naturæ, eandemque ab instituto cursu retorquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primigenios seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cum ita sit, paucæ domus studiorum seriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignaviæ torrentes exundant, perflabili sono vocali tinnitu fidium resultantes. denique pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiæque & histrionici gestus instrumenta non levia. Postremo ad id indignitatis est ventum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ veri, quivè id simularunt ad tempus: & tria milia saltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magistris. Et licet quocunque oculos flexeris, fœminas adfatim multas spectare cirratas, quibus si nupsissent per ætatẽ ter jam nixus poterat suppetere liberorũ, adusque tædiũ pedibus pavimenta terentes, jactari volubilibus

gyris,

gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cum esset aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique nobilium (ut Homerici baccarum suavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc verò inanes flatus quorundam, vile esse quicquid extra urbis pomœrium nascitur æstimant, præter orbos & cœlibes: nec credi potest, qua obsequiorum diversitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, ut in capite mundi, morborum acerbitates celsius dominantur, ad quos vel sedandos omnis professio medendi torpescit: excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat. additumque est cautionibus paucis, remedium aliud satis validum: ut famulos percontatum missos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine conligati, non ante recipiant domum, quàm lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis visa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius observentur, quidam vigore artuum imminuto rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigre vel usque Spoletium pergunt. Hæc nobilium instituta. Ex turba verò imæ sortis & pauperrimæ in tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent, quæ Campanam imitatus lasciviam Catulus in ædilitate sua suspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes: aut quod est studiorum omnium maximum, ab ortu lucis ad vesperam sole fatiscunt vel pluviis, per minutias aurigarum equorumq; præcipua, vel delicta scrutãtes. Et est admodum mirum, videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Hæc similiaque memorabile nihil vel serium agi Romæ permittunt. ergo redeundum ad textum. Latius jam dissimulata

Digitized by Google

ſimulata licentia onerosus bonis omnibus Cæſar, nullum poſt hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeis. denique Antiochenſis ordinis vertices ſub uno elogio juſsit occidi; ideo efferatus, quòd ei celebrari vilitatem intempeſtivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius rationabili reſponderunt. & periſſent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa conſtantia reſtitiſſet. Erat autem diritatis ejus hoc quoque indicium, nec obſcurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex vel ſeptem aliquoties vetitis certaminibus pugilum viciſsim ſe concidentium, perfuſorumque ſanguine ſpecie ut lucratus ingentia lætabatur. Accendebat ſuper his incitatum propoſitum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium ut popoſcerat intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſsimis: quam Conſtantina exultans, ut in tuto jam locata mariti ſalute, muneratam vehiculoque impoſitam, per regiæ januas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel majora. Poſt hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediæ diſpelleret metum, quæ per multas difficileſque cauſas affore jam ſperabatur, non (ut mos eſt principibus, quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis) diſponi quidquam ſtatuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: ſed conſularem Syriæ Theophilum propè adſtantem, ultima metuenti multitudini dedit, aſsidue replicando, quòd invito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hæc vulgi ſordidioris audaciam. et cum ingraveſceret penuria commeatuum, fames & furor, impulſu Eubuli cujuſdam inter ſuos clari, domum ambitioſam ignibus ſubditis inflammavit: rectoremque ut ſibi judicio imperiali addictum calcibus inceſſens, & pugnis

conculcans, ſeminecem laniatu miſerando diſcerpſit. Poſt cujus lacrymoſum interitum in unius exitio quiſque imaginem periculi ſui conſiderans, documento recenti ſimilia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cujus ignavia populatam in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulſatæ majeſtatis imperii reus jure poſtulatus à lege, incertum qua potuit ſuffragatione abſolvi: aperto convictus, familiarem ſuum cum pileo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum miſiſſe fatidicum: quæritatum expreſſe an ei firmū portenderetur imperium, ut cupiebat. Et junctum duplexq; iiſdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum inſontem atrox intercepit caſus, & Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico vigore diſceſsit. Hæc ſubinde Conſtantius audiens, & quædā referente Thalaſsio doctus, quem moviſſe jam compererat lege communi ſcribens ad Cæſarē blandius, adjumenta paulatim illi ſubtraxit, ſolicitari ſe ſimulans, ne quod militare otium ferè tumultuoſum in ejus perniciem conſpiraret, ſolisq; ſcholis juſsit eſſe contentum palatinis & protectorum, cum ſcutariis & gentilibus: & mandabat Domitiano, ex Comite Largitionum, præfecto, ut cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acceperat ad Italiam properare, blande hortaretur & verecunde. Qui cū veniſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatii januis, contempto Cæſare, quem videri decuerat, ad prætorium cum pompa ſolenni perrexit: morboſq; diu cauſatus, nec regiam introiit, nec proceſsit in publicum: ſed abditus multa in ejus moliebatur exitium, addens quædam relationibus ſupervacua, quæ ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus ad ultimum, admiſſusque in conſiſtorium, ambage nulla prægreſſâ, inconſiderate & leviter, Proficiſcere, inquit, ut præceptum eſt Cæſar, ſciens quòd ſi ceſſaveris, & tuas & palatii tui auferre jubeo propediem annonas. Hocque ſolo contumaciter dicto,

ſubiratus

ſubiratus abſceſsit, nec in conſpectum ejus poſtea venit ſæpius accerſitus. hinc ille commotus, ut injuſta perferens & indigna, præfecti cuſtodiam protectoribus mandaverat fidis. Quo comperto Montius tunc quæſtor, aſper quidem, ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in commune, advocatos Palatinarum primos ſcholarum alloquutus eſt mollius, dicens, nec decere hæc fieri, nec prodeſſe: addensque voces objurgatorio ſono, quòd ſi id placeret, poſt ſtatuas Conſtantini dejectas, ſuper adimenda vita præfecto conveniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus ut ſerpẽs appetitus telo vel ſaxo, jamq́; ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuæ quavis ratione, colligi omnes juſsit armatos: & cum ſtarent attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens. *Adeste*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiſcum, Montius nos tumore inuſitato quodam & novo, ut rebelles & majeſtati recalcitrantes Auguſtæ, per hæc quæ ſtrepit incuſat: iratus nimirum, quòd contumacem præfectum, quid rerum ordo poſtulat ignorare diſsimulantem, formidine tenus juſſerim cuſtodiri.* Nihil morati poſt hæc militares, avidi ſæpe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui divertebat in proximo, levi corpore ſenem, atque morboſum: & hirſutis reſticulis cruribus ejus innexis, divaricatum ſine ſpiramento ullo aduſque prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per ſcalas itidem funibus conſtrinxerunt: eosque conjunctos per ampla ſpatia civitatis acri raptavere diſcurſu. jamque artuum & membrorum divulſa compage ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, velut exaturati mox abjecerunt in flumen. Incenderat autem audaces uſque ad inſaniam homines ad hæc, quæ nefariis egere conatibus, Luſcus quidam curator urbis ſubito viſus: eos ut ejulans bajulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans vocibus crebris. qui haud longe poſtea ideo vivus exuſtus eſt. Et quia Mon-

Digitized by Google

tius inter dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonum & Euſebium, nec profeſsionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur induſtria. & nequid intepeſceret, Epigonus è Lycia philoſophus ducitur, & Euſebius è Myſia pietatis cognomento concitatus orator: cum quæſtor non hos, ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum ſi novæ res agitari comperiſſent. Iiſdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulò antè agens palatii Cæſaris curam, ad Meſopotamiam miſſus à ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora meditantis jam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui compertis Antiochiæ geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petiit, exindeque per protectores retractus artiſsime tenebatur. Quæ dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cujus uſibus apparatum. Ideo rector provinciæ tunc pater Apollinaris, ejuſdem nominis, ut conſcius ductus eſt. aliique congregati ſunt ex diverſis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, non cœlate ut antea turbidum ſæviebat ingenium, à veri conſideratione detortum: & nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſolemniter inquirente, nec diſcernente à ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum è judiciis fas omne diſceſsit: & cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum ubique mulctatio verſabatur per orientales provincias: quas recenſere puto nunc oportunum, abſque Meſopotamia, digeſta cum bella Parthica dicerentur, & Ægypto, quam neceſſario aliud rejeci ad tempus.

Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpaciis porrigitur late diſtentis, di-

tis, dives bonis omnibus terra: ejuſque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret & frugibus multis. quam mediam navigabile flumen Calicadnus interſcindit. Et hanc quidem præter oppida multa, duæ civitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæſar. Iſauria enim ante hac mœnium potens, olim ſubverſa ut rebellatrix interneciva, ægrè veſtigia claritudinis priſtinæ monſtrat admodum pauca. Ciliciam verò, quæ Cydno amne exultat, Tarſus nobilitat, urbs perſpicabilis (hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Iovis filius & Danaes, vel certè ex Æthiopia profectus, Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & Anazarbus autoris vocabulum referens: & Mopſueſtia, vatis illius domicilium Mopſi, quem à commilitio Argonautarum cum aureo vellere direpto reducem & errore abſtractum, delatumque ad Africæ littus mors repentina conſumpſit: & ex eo ceſpite punico tecti manes ejus heroici, dolorum varietati medentur plerunque ſoſpitales. Hæ duæ provinciæ bello quondam piratico catervis mixtæ prædonum, à Servilio proconſule miſſæ ſub jugum, factæ ſunt vectigales. Et hæ quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua poſitæ, ab orbe eo monte Amano diſparantur. Orientis verò limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis aduſque ſupercilia porrigitur Nili, leva Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam Nicanor Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum poſt Alexandri Macedonis obitum ſucceſſorio jure teneret regna Perſidis, efficaciæ impetrabilis rex, ut indicat cognomentum. Abuſus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſtibus habitaculis urbes conſtruxit, multis opibus firmas & viribus: quarum ad præſens pleræque licet Græcis nominibus appellentur, quæ iiſdem ad arbitrium impoſi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ta ſunt conditoris, primogenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Aſſyria lingua inſtitutores veteres indiderunt. Et prima poſt Oſdroenam, quam (ut dictum eſt) ab hac deſcriptione diſcrevimus, Comagena, nunc Euphratenſis, clementer adſurgit, Hierapoli, vetere Nino & Samoſata civitatibus amplis illuſtris. Dein Syria per ſpatioſam interpatet diffuſa planiciem. hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advectitiis ita adfluere copiis & internis, & Laodicea, & Apamia, itidemque Seleucia, inde à primis auſpiciis florentiſsimæ. Poſt hanc acclinis Libano monti Phœnice regio plena gratiarum & venuſtatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, iiſdemque pares, Emiſſa, & Damaſcus, ſeculis conditæ priſcis. Has autem provincias, quas Orontes ambiens amnis, imosq; pedes Caſsii montis illius celſi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompejus ſuperato Tigrane, regnis Armeniorum abſtractas ditioni Romanæ conjunxit. Vltima Syriarum eſt Palæſtina, per intervalla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & civitates habens quaſdam egregias, nullam nulli cedentem, ſed ſibi viciſsim velut ad perpendiculum æmulas: Cæſaream, quam ad honorem Octaviani principis exædificavit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemq; Aſcalonem, Gazam & Iuliam, ævo ſuperiore extructas. In his tractibus navigerum nuſquam viſitur flumen, & in locis plurimis aquæ ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus aptæ multiplicium medelarum. Verùm has quoque regiones pari ſorte Pompejus Iudæis domitis, & Hieroſolymis captis, in provinciarum ſpeciem rectori delata juriſdictione formavit. Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima varietate commerciorum, caſtriſque oppleta validis & caſtellis, quæ ad repellendos gentium vicina-

rum

rum excursus, solicitudo pervigil veterum per oportunos saltus erexit & cautos. Hæc quoque civitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram & Gerazam atque Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc provinciæ imposito nomine, rectoreque attributo, obtemperare legibus nostris Trajanus compulit imperator, incolarum tumore sæpe contuso, cum glorioso marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem insulam procul à continenti discretam & portuosam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Iovis delubris, altera Veneris templo insignis. Tanta autem tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos usque carbasos ædificet onerariam navem, omnibusque armamentis instructam mari committat. nec piget dicere, avide magis hanc insulam populum Romanum invasisse, quam juste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & socio, ob ærarii nostri angustias, jusso sine ulla culpa proscribi, ideoque hausto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & velut hostiles ejus exuviæ classi impositæ, in urbem advectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum.

Inter has ruinarum varietates, à Nisibi quam tuebatur accitus, cui nos obsequuturos junxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis, bellicosus sanè milesque semper & militum ductor, sed forensibus jurgiis longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cum accusatores quæsitoresque subdititios sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes, quæ clam palamvè agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in pejores hæserat plagas, ut narrabimus postea,

poſtea, æmulis conſarcinantibus inſidias graves apud Conſtantium, cætera medium principem, ſed ſi quid auribus ejus hujuſmodi quivis infudiſſet ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc cauſarum titulo diſsimilem ſui. Proinde die funeſtis interrogationibus præſtituto, imaginarius judex equitum reſedit magiſter, adhibitis aliis jam quæ eſſent agenda prædoctis: & adſiſtebant hincinde notarii, quid quæſitum eſſet, quidvè reſponſum, curſim ad Cæſarem perferentes. cujus imperio, trucis tum à ſtimulis reginæ, exertantis aurem ſubinde per aulæum, nec diluere objecta permiſsi, nec defenſi periere complures. Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonus & Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſsi. Prædiximus enim Montium, ſub ipſo vivendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpaſſe tribunos, ut adminicula futuræ molitioni pollicitos. Et Epigonus quidem amictu tenus philoſopus, ut apparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortiſque metu admoto, turpi confeſsione cogitatorum ſocium, quæ nulla erant, fuiſſe firmavit, cum nec vidiſſet quicquam nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius verò objecta fidentius negans, ſuſpenſus in eodem gradu conſtantiæ ſtetit, latrocinium illud eſſe non judicium clamans. Cumque pertinacius ut legum gnarus accuſatorem flagitaret atque ſollemnia, doctus id Cæſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita eviſceratus, ut cruciatibus membra deeſſent, implorans cœlo juſtitiam, torvum renidens fundato pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare, nec quenquam alium paſſus: & tandem nec confeſſus nec confutatus, cum abjecto conſorte pœnali eſt morte mulctatus. Et ducebatur intrepidus temporum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutius, avulſam ſedibus linguam ſuam

cum

cum cruento ſputamine in oculos interrogantis Cyprii regis impegit. Poſt hæc indumentum regale quærebatur: & miniſtris fucandæ purpuræ tortis confeſsiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant Chriſtiani) diaconus: cujus prolatæ literæ ſcriptæ Græco ſermone ad Tyrii textrini præpoſitum, celerari ſpeciem perurgebat: quam autẽ non indicabat, denique etiam idem uſque ad diſcrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quæſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædam, nonnulla levius actitata conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locum Crateras nomine perveniſſent, villam ſcilicet ſuam, quæ ab Antiochia viceſimo & quarto diſiungitur lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur. Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus, ut leo cadaveribus paſtus, multa hujuſmodi ſcrutabatur: quæ ſingula narrare non refert, ne profeſsionis modum, quod evitandum eſt, excedamus.

Hæc dum Oriens diu perferret, cœli reſerato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties & Cæſaris iterum, egreſſus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum & Vadomarium fratres Alemannorum reges arma moturus, quorum crebris excurſibus vaſtabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dumque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Herculanus advenit protector domeſticus, Hermogenis ex-magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolim, ut ſupra retulimus, populari quondam turbela diſcerpti: quo veriſsime referente quæ Gallus egerat, damnis ſuper præteritis mœrens, & futurorum timore ſuſpenſus, angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens ſæviebat, hoc irritatior,

tior, quòd nec ſubſidia vivendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu translatis. Vnde Rufinus ea tempeſtate præfectus prætorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. Ire enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper & ſaevum, ut ſatisfaceret, atque monſtraret, quam ob cauſam annonæ convectio ſit impedita. quod opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarum genere Galli periret avunculus, ne eum ut præpotens acueret in fiduciam, exitioſa cœptantem. Verùm navata eſt opera diligens; hocque delato, Euſebius præpoſitus cubiculi miſſus eſt Cabillona, aurum ſecum perferens, quo per turbulentos ſeditionum concitatores occultius diſtributo, & tumor conſenuit militum, & ſalus eſt in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaq; difficultatibus multis, & nive obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum ventum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alemanna, pontem ſuſpendere navium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis undiq; convolantibus telis: & cum id impoſsibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce autem ex improviſo index quidam regionum gnarus advenit, & mercede accepta vadoſum locum nocte monſtravit, unde ſuperari potuit flumen. & potuiſſet aliorſum intentis hoſtibus exercitus inde tranſgreſſus, nullo id opinante, cuncta vaſtare, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura commiſſa, populares ſuos hæc per nuntios docuiſſent occultos, ut quidā exiſtimabant. Infamabat autem hæc ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, & Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem ſcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris ſuis geſtantes Remp. colebantur. At Barbari ſuſcepto pro inſtantium rerū ratione conſilio, dirimentibus fortè auſpiciis, vel congredi

prohiben-

Digitized by Google

prohibentibus, autoritate sacrorum mollito rigore, quo fidentius resistebāt, optimates misêre delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur regis utriusque legatis, & negotio rectius diu pensato, cum pacem oporteret tribui, quæ justis conditionibus petebatur, eamq; ex re tum fore sententiarum via concinens approbasset, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adsistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disservit modum:

NEMO quæso miretur, si post exudatos labores itinerum longos, congestosq; affatim commeatus, fiducia vestri ductante, Barbaricos pagos adventans, velut mutato repente consilio ad placidiora diverti. Pro suo enim loco & animo quisq; vestrum reputans, id inveniet verū, quod miles ubiq;, licet membris vigentibus firmus, se solum vitamq; propriam circumspicit & defendit: Imperator verò officiorum, dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil-non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. Vt in breve igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui, commilitiones mei fidissimi, accipite æquis auribus, quæ succinctius explicabo. Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex. Arduos vestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extremarum diffundit, excellenter accrescens, Alemanorum reges & populi formidantes, per oratores quos videtis summissis cervicibus concessionem præteritorum poscunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliumque monitor, si vestra voluntas adest, tribui debere censeo, multa contemplans: Primo ut Martis ambigua declinentur, dein ut auxiliatores pro adversariis adciscamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus, perniciosos sæpe provinciis: postremo id reputantes, quod non ille hostis vincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus, & virium; sed multo tutius

etiam tuba tacente, sub jugum mittitur voluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tanquam arbitros vos quid suadetis opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatiq;, mihi credite, hoc quod recte consultum est, adsignabitur.

Mox ut dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem, ea ratione maxime percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam ejus in malis tantum civilibus vigilasse: cum autem bella moverentur externa, accidisse plerumque luctuosa. Icto post hæc fœdere gentium ritu, perfectaque sollemnitate, Imperator Mediolanum ad hyberna discessit, ubi curarum abjectis ponderibus aliis, tanquam nodum Gordium difficillimum Cæsarem convellere nisu valido cogitabat: eique deliberanti cum proximis clandestinis colloquiis & nocturnis, qua vi, quibusvè commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia. acciri mollioribus scriptis per simulationem tractatus publici, minis abjectis, eundem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus, sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ versabilium adulatorum refragantibus globis, (inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc præpositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Cæsare discedente Vrsicinum in Oriente perniciose relinquendum, si nullus esset qui prohiberet altiora meditaturum. Iisdemque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adulescebat, inter ministeria vitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus invidiæ gravioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos ejus filios mussitantes, decore corporum favorabiles & ætate, per multiplicem

tem armaturæ ſcientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana præludia exercitos, conſulto conſilio cognitos. Gallum ſuopte ingenio trucem, per ſuppoſitos quoſdam ad ſæva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferantur. Cum hæc taliaque ſollicitas ejus aures everberarent, expoſitas ſemper hujuſmodi rumoribus & patentes, vario animo tumeſcente, conſilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrſicinum primum ad ſe venire ſummo cum honore mandavit, ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid ſuſpicaretur adverſi venturus, vicarius ejus, dum redit, Proſper miſſus eſt comes: acceptisque literis, & copia rei vehiculariæ data, Mediolanum itineribus properavit magnis. Reſtabat ut Cæſar poſt hæc properaret accitus, & abſtergendæ cauſa ſuſpicionis, ſororem ſuam, ejus uxorem, Conſtantius ad ſe tandem deſideratam venire multis fictisque blanditiis hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens ſæpe cruentum, ſpe tamen quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione quæ Cænos Gallicanos appellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cujus poſt obitum maritus comtemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat, quòd Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendēs, ſi cepiſſet incautum morte mulctaret. Eò neceſsitatis adductus, ultimaque ni vigilaſſet opperiens, principem locum ſi qua patuiſſet copia adfectabat: ſed perfidia proximorum ratione bifaria deſe-

Digitized by

rebatur, quod eum ut truculentũ horrebant & levem, quodque altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis civilibus formidabant. Inter has curarum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat aſsidua, monentis orantisq; ut ad ſe veniret, & mente monſtrantis obliqua, Remp. nec poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemq; ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirũ Galliarum indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo vetus exemplum, quòd Diocletiano & ejus collegæ, ut apparitores Cæſares, non reſides, ſed ultro citroque diſcurrentes obtemperabant: & in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium mille paſſuum ferè pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus. Advenit poſt multos Scudilo ſcutariorum tribunus, velamento ſubagreſtis ingenii perſuaſionis opifex callidus, qui eũ adulabili ſermone ſeriis admixto, ſolus omniũ proficiſci pellexit, vultu adſimulato ſæpius replicando, quòd flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam geſtũ eſt remiſſurus ut mitis & clemens: participemq; eum ſuæ majeſtatis adſcitum, ut futurum laborum quoq; ſocium, quos Arctoæ provinciæ diu feſſæ poſcebant. Utque ſolent manum injectantibus fatis hebetari ſenſus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egreſſusq; Antiochia numine lævo ductãte, prorſus ire tendebat de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: & ingreſſus Conſtantinopolim, tanquã in rebus proſperis & ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti Coracis aurigæ impoſuit coronam ut victoris. Quo cognito Conſtantius ultra mortalem modũ exarſit: ac ne quo caſu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia ſaluti ſuæ per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de induſtria milites agentes in civitatibus perviis. Eoque tempore Taurus quæſtor ad Armeniam miſſus, confidenter nec appellato eo nec viſo tranſivit. Venere tamen aliqui juſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diverſarum, eundẽ ne commovere ſe poſſet, nevè tentaret aliquid

occultè

Digitized by Google

occulte cuſtodituri: inter quos Leontius erat, poſtea urbi præfectus, ut quæſtor, & Lucillianus quaſi domeſticorum comes, & ſcutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emẽſis itaq; longis intervallis & planis, cum Hadrianopolim introiſſet urbem Hemimontanam, Vſcudumam ante hac appellatam, feſſasque labore diebus duodecim recreans vires, comperit Thebeas legiones in vicinis oppidis hyemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam, eum ut remaneret promiſsis fidis hortaturos & firmis, fiducia ſui abunde per ſtationes locat confines: ſed obſervante cura pervigili proximorũ, nullam dicendi vel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus litteris exire, & decem vehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſus, relicto palatio omni, præter paucos thori miniſtros & menſæ, quos advexerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ cum jam deſpectum & vilem arbitrio ſubdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur ejus ſenſus circumſtridentium terrore larvarum: interfectorumque catervæ, Domitiano & Montio præviis correptum eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus objectabant. Solutis enim corporeis nexibus, animus ſemper vigens motibus indefeſsis, & cogitationibus ſubjectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſsima, qua præſtitutum erat eum vita & imperio ſpoliari, itineribus rectis per mutationem jumentorum emenſis, venit Petobionem oppidum Noricorum: ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes, & Barbatio repente apparuit comes, qui ſub eo domeſticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat Imperator, certus nec præmiis nec miſeratione ulla poſſe deflecti.

Iamque

Iamque non adumbratis fallaciis res agebatur: sed qua palatium est extra muros, armatis omnes circumsedit. Ingressusque obscuro jam die, ablatis regiis indumentis, Cæsarem tunica texit & paludamento communi, eum post hæc nihil passurum velut mandato principis jurandi crebritate confirmans: & statim, inquit, exurge: & inopinum carpento privato impositum, ad Istriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondam peremptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cum ibi servaretur artissime, terrore propinquantis exitus jam præsepultus, accurrit Eusebius cubiculi tunc præpositus, Pentadiusque notarius, & Mellobaudes armaturarum tribunus, jussu Imperatoris compulsuri eum singillatim docere, quam ob causam quemque apud Antiochiam necatorum jusserat trucidari. Ad quæ Adrasteo pallore perfusus hactenus voluit loqui, quod plerosque incitante conjuge jugulaverit Constantina, ignorans profecto Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quendam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ vellet, cũ se per novem menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter, *Aliam parens optima posce mercedem, hominis enim salus beneficio nullo pensatur.* Quo comperto, irrevocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimen majestatis vocatum præstigiis quibusdam absolutum esse monstravimus, Pentadio quinetiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali supplicio destinavit: & ita colligatis manibus in modum noxii cujusdam latronis cervice abscissa, ereptaque vultus & capitis dignitate, cadaver est relictum informe, paulo ante urbibus & provinciis formidatum. Sed vigilavit utrobique superni numinis æquitas. Nam & Gallum actus oppressit crudelis, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes perjuriis

adusque

adusque plagas perduxere letales: quorum Scudilo distillatione jecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum diu falsa composuerat crimina, cum ex magisterio peditum altius niti quorundam susurris incusaretur, damnatus, extincti per fallacias Cæsaris manibus, anima in ludibrioso obitu parentavit. Hæc & hujusmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix aliquoties operatur Adrastia (atque utinam semper) quam vocabulo duplici etiam Nemesin appellamus: Ius quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, vel ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis: quam theologi veteres fingentes Iustitiæ filiam, ex abdita quadã æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hæc ut regina causarum, & arbitra rerum, hæc disceptatrix urnam sortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatumq; nostrarum exorsa interdum alio, quàm quò contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando convoluit. Eademq; necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis vinciens fastus tumentes incassum, & incrementorum detrimentorumq; momenta versans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat. nunc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulosa vetustas aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eique subdidit rotam, ut universitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu, ipse quoque sui pertæsus, excessit è vita ætatis anno nono atque vigesimo, cum quadriennio imperasset, natus apud Thuscos in Massa Veternensi patre Constantio, Constantini fratre Imperatoris, matreq; Galla sorore Rufini & Cerealis, quos trabeæ consulares nobilitarunt, & præfecturæ provinciarũ, forma conspicuus bona, decente filo corporis, membro-

rumque recta compage, flavo capillo, & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen ut maturius autoritas emineret: tantum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum & Titum. Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, versabileis ejus motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad sidera, nunc in Cocyti profunda mergentes. cujus rei cum innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionysium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriscum in fullonio natum, ob pseudo-Philippi nomen evexit: & Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum post imperium dedit Numantinis, summa atrocitate Veturium & Claudium Corsis: substravitque feritati Carthaginis Regulum. istius iniquitate Pompejus, post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadònum libidinem in Aegypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam multi splendido loco nati, eadem rerum Domina connivente, Viriati genua sunt amplexi vel Sparthaci? quot capita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam velit quàm varia sunt, & adsidua, arenarum numerum idem jam desipiens, & montium pondera scrutari poterit.

EXPLICIT LIB. XIV.

AMMIA-

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM

LIBER XV.

VTCVNQVE potuimus veritatem scrutari, quæque videre non licuit per ætatem, vel perplexè interrogando versatos in medio scire, narravimus ordine casuum exposito diversorum: residua quæ sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius absolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda est brevitas, cũ moras rumpens intempestivas, nihil subtrahit cognitioni justorũ. Nondũ apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad vixerat igneus turbarũ incentor, raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quosdam extingueret, præcursorius index Mediolanum advenit: ingressusque regiam ante pedes projecit Constantii, velut spolia regis occisi Parthorum. & perlato nuncio repentino, docente rem insperatam & arduam ad sententiam totam facilitate completam, hi qui summam aulam tenebant, omni placendi studio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemq; Imperatoris extollebant in cœlum: cujus nutu, in modum gregariorum militum, licet diversis temporibus, duo exauctorati sunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim à justitia declinavit ita intẽperanter, ut æternitatẽ eam aliquoties assereret, & ipse dictãdo scribendoque propria manu orbis totius se dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre de-

Digitized by Google

beret is, qui ad æmulationem civilium principum vitam formare mores que suos, ut prædicabat, diligentia laborabat enixa. Namque etiamsi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexander, id reputasset legens vel audiens, quòd (ut docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immensa, ad magnitudinem universitatis instar brevis obtinet puncti. Iamque post horrendam deleti Cæsaris cladem, sonante periculorum judicialium tuba, in crimen læsæ majestatis arcessebatur Vrsicinus, adulescente magis magisque contra ejus salutem livore, omnibus bonis infesto. Hac enim superabatur difficultate, quòd ad suscipiendas defensiones æquas & probabiles Imperatoris aures occlusæ, patebant susurris insidiantium clandestinis: qui Constantii nomine per Orientis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi forisque desiderari, ut formidolosum Persicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus stabat immobilis, ne se projiceret abjectius cavens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens: hocque uno tristior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores desciverant, ut ad successores, officiorum more poscente, solent transire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalàm sæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales insidias vitæ simplici perquam callens, & ea tempestate nimium potens. Vt enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores observans incessit: ita ille addens etiam potestati lædendi malitiæ munus, nec læsus aliquando nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscientiam polluebat. Igitur paucis arcanorum præfectis consciis, latenter cum Imperatore sententiam rogante id egerat, ut nocte ventura procul à conspectu militarium raptus Vrsicinus indemnatus occideretur; ut quondam Domitius

Corbulo

Digitized by Google

Corbulo dicitur cæsus in colluvione illa Neroniani seculi, provinciarum fidus defensor & cautus. Quibus ita compositis, cum ad hoc destinati prædictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indeque ad Iulianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem postea principem, gemino crimine ut iniquitas æstimabat implicitum: quòd à Marcelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarum, & per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. qui cum objecta dilueret, ostenderetque neutrum sine jussu fecisse, nefando adsentatorum cœtu urgente perisset, ni aspiratione superni numinis, Eusebia suffragante regina, ductus ad Comum oppidum, Mediolano vicinum, ibique paulisper moratus, pro colendi ingenii causa, ut cupidine flagravit, ad Græciam ire permissus esset. Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quæ dispiceret secundis avibus contigisse, dum punirentur ex jure, vel tanquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnunquam ut opulenti pulsantes præsidia potiorum, iisdemque tanquam hederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionem preciis mercarentur immensis: tenues verò, quibus exiguæ res erant ad tuendam salutem aut nullæ, damnabantur abrupte. Ideoque & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falsa. Perductus est iisdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: cumque eum ausorum fuisse participem concitoremque interdum ex confesso pateret, conspiratione spadonum, justitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo evolutus abscesit. Hæc dum Mediolani aguntur, militarium catervæ ab Oriente perductæ sunt Aquilejam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritum trahentes exiguum, vivendique moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebantur

enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis, perq́; eos Domitianus diſcerptus credebatur, & Montius, & alii poſt eos acti in exitium præceps. Ad quos audiendos Arbora miſſus eſt, & Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ambo inconſideratæ jactantiæ, injuſti pariter & cruenti: qui nulla perſpicacitate, ſine innocentium ſontiumq́; differentia, alios verberibus vel tormentis adflictos exulari pœna damnarunt, quoſdam ad infimam truſere militiam, reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletisque funerum buſtis, reverſi velut ovantes geſta retulerunt ad principem, erga hæc & ſimilia palàm obſtinatum & gravem. Vehementius hinc & deinde Conſtantius, quaſi præſcriptum fatorum ordinem convulſurus, recluſo pectore patebat inſidiantibus multis. unde rumorum aucupes ſubito extitere complures, honorum vertices ipſos ferinis morſibus adpetentes: poſteaq́; pauperes & divites indiſcrete, non ut Cybiratæ illi Verrini tribunal unius legati lambentes, ſed Reipub. membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Perſa, ille natus in Dacia: notarius hic, ille miniſter triclinii rationalis. Et Paulo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catenæ inditum eſt cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra venena ferens, varieque diſperdens: ut in colluctationibus calce tenere quidã ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſollmeniorum appellatus Comes, quòd ut clàm mordax canis interno vitio ſummiſſus, agitans caudam epulis cœtibusq́; ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquã, ubi fuſius natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratũ in pejus, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquam inexplicabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulſabatur. Hæc augente vulgatius fama, tantũ aberat ut proderet quiſquam viſa nocturna, ut ægrè homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterẽtur

externis:

Digitized by Google

externis: mœrebantque docti quidam, quòd apud Atlanteos nati non essent, ubi memorātur somnia non videri. quod unde eveniat, rerum scientissimis relinquamus. Inter has quæstionum suppliciorumque species diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progressa. In convivio Africani Pannoniæ secundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidā, arbitrum adesse nullum existimantes, licenter imperium præsens ut molestissimum incusabant: è quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti è præsagiis affirmabāt: nonnulli majorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius, magnis in rebus mente præcipiti stolidus, rem ut seriam detulerat ad Rufinum, apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorum semper avidum hominem, & coalita pravitate famosum. qui confestim quasi pinnis elatus ad comitatum principis advolavit: eumque ad suspiciones hujusmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflammavit, ut sine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis mensæ participes juberentur rapi sublimes. Quo facto delator funestus, vetita ex more humano validius cupiens, biennio id quod agebat, ut postularat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domesticus cum collega, onustos omnes catenis, ut mandatum est, perducebat. Sed ubi ventum est Aquilejam, Marinus ex-campiductore eo tempore vacans, autor perniciosi sermonis, & alioquin naturæ ferventis, in taberna relictus, dum parantur itineri necessaria, lateri cultrum casu repertum impegit, statimque extractis vitalibus interiit. Residui ducti Mediolanum, excruciatique tormentis, & confessi vi quæstionis, inter epulas petulanter se quædam loquutos, jussi sunt retineri pœnalibus claustris, sub absolutionis aliqua spe, licet incerta. Protectores verò pronunciati

vetere

vertere ſolum exilio, ut Marino iiſdem conſciis mori permiſſo, veniam Arbetione meruere precante. Re hoc modo finita, paulò pòſt & Lentienſibus Alemannicis pagis indictũ eſt bellum, collimitia ſæpe Romana latius irrumpentibus. ad quem procinctum Imperator egreſſus, in Rhetias camposq; venit Caninos: & digeſtis diu conſiliis, id viſum eſt honeſtum & utile omnibus, ut eò cum militis parte Arbetio Magiſter equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congreſſuris. cujus loci figuram breviter, quantum ratio patitur, deſignabo. Inter montium celſorum amfractus impulſu immani Rhenus diſcurrens extenditur per Lepontios, perque deciduas cataractas inclinatione pernici funditur ut Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copiis aquarum propriis irruenti curſu ſimplici. Iamque adjutus nivibus liquatis ac ſolutis, altaque divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum & vaſtum, quem Brigantiam accola Rhetus appellat, perque quadringenta & ſexaginta ſtadia longum, parique penè ſpatio latè diffuſum, horrore ſylvarum ſqualentiũ inacceſſum. (niſi quà vetus illa Romana virtus & ſobria iter compoſuit latum,) Barbaris & natura locorum & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: & tanquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſũ movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, & confuſum miſceri non poteſt corpus: quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus, nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alphæus oriens in Arcadia, cupidine fontis Aretuſæ captus, ſcindens

Ionium

Digitized by Google

Ionium mare, ut fabulæ ferunt, adusque amatæ confinia progreditur. *** Arbetio qui adventus Barbarorum nunciarent non expectans dum adessent, licet sciret aspera orsa bellorum, in occultas delatus insidias, veluti immobilis malo repentino perculsus est. Interea visi è latebris hostes exiliunt, & sine aliqua intermissione quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant. nec enim resistere nostrorum quisquam potuit, nec aliud vitæ subsidium, nisi discessu sperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intenti, incomposito agmine milites huc & illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per angustas semitas sparsi, periculoque præsidio tenebrosæ noctis extracti, revoluta jam luce redintegratis viribus agmini quisque proprio sese consociavit. In quo casu ita tristi & inopino abundans numerus armatorum, & tribuni desiderati sunt decem. Ob quæ Alemanni sublatis animis ferocius incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, strictis mucronibus discurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egressique repente scutarii, cum objectu turmarum hostilium repercussi stetissent, omnes suos conspirantibus animis ciebant ad pugnam. Verùm cum plerosque recentis ærumnæ documenta terrerent, & in tuto fore residua credens hæreret Arbetio, tres simul exiluere tribuni, Arintheus agens vicem armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equestrem turmam comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cum commissis sibi à principe. Vrgebat causa communis velut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo accolarum fluminis: hostibusque superfusi non justo prælio, sed discursionibus prædatoriis, universos in fugam coegere fœdissimam, qui dispersi laxatis ordinibus, dumque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum hastarumque densis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti, jacentes etiam tum

eorum dorſis videbantur innixi: quo viſo omnes è caſtris effuſi, qui prodire in prælium cum ſociis ambigebant, cavendi immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti, calcantes cadaverum ſtrues, perfuſi ſanie peremptorum. Hocq; exitu prælio terminato, Imperator Mediolanũ ad hyberna ovans revertit & lætus. Exoritur jam hinc rebus adflictis haud diſpari provinciarũ malo, calamitatum turbo novarum: extincturus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum eventu celeri conſummaſſet impẽdio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas, rapinaſque & incendia, Barbaris licenter graſſantibus, nullo juvante perferrent, Silvanus pedeſtris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primum ipſis ſupervenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut abſenti æmulo, quem quietum ſupreſſe adhuc gravabatur, periculoſæ molis onus impingeret. ** actuarius ſarcinalium principis jumentorum, commendatitias ab eo petierat ad amicos, ut quaſi familiaris ejuſdem eſſet notiſsimus. Hoc impetrato, cum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter præſtitiſſet, ſervabat epiſtolas, ut perniciosum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex Repub. diſcurſante, Barbaroſque propellente, jam ſibi diffidentes & trepidantes, idem Dynamius inquietius agens, ut verſutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiſcitur impiam, ſubornatore & conſcio, ut jactavere rumores incerti, Lampadio præfecto prætorio, & Euſebio ex-comite rei privatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ, atque Aedeſio ex-magiſtro memoriæ, quos ad conſulatum, ut amicos junctiſsimos, idem curarat ſubrogari præfectus. & peniculo ſerie literarum abſterſa, ſola incolumi relicta ſubſcriptione, alter multum à verò illo diſſonans ſuperſcribitur textus: velut Silvano rogante verbis obliquis, oranteque amicos agentes intra

palatium

palatium, vel privatos, inter quos & Thuscus erat Albinus, aliique plures, ut se altiora cœptantem, & propediem solium principis aditurum juvarent. hunc fascem ad arbitrium figmenti commisit, vitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est, ut hæc pro Imperatore scrutaretur. Hæc & similia cum astu texeret, consistorium solus ingressus intimum, captato tempore vincire sperans pervigilem salutis imperatoriæ custodem. lectaque in consistorio astu callido consarcinata materiâ, tribuni jussi sunt custodiri, & de provinciis duci privati, quorum epistolæ nomina designabant. Confestimque iniquitate rei percitus Malarichus Gentilium rector, collegis adhibitis strepebat inmaniter, circumveniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamans: petebatque ut ipse relictis obsidum loco necessitudinibus suis, Mallobaude armaturarum tribuno spondente quòd remearet velocius, juberetur ire ducturus Silvanum, aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi concitarunt: vel contra se paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se proculdubio scire, quòd si quis mitteretur externus, suopte ingenio Silvanus etiam nulla re perterrente timidior, composita fortè turbaret. Et quanquam utilia moneret & necessaria, ventis tamen loquebatur incassum. Namque Arbetione autore, Apodemius ad eum vocandum cum litteris mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & gravis: qui incidens principi in Galliis, dissidens à mandatis conventis, quæ proficiscenti sunt data, nec viso Silvano, nec oblatis scriptis ut veniret admonito, remansit: adscitoque rationali, quasi proscripti jamque necandi magistri peditum, clientes & servos hostili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Silvani speratur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento validiore impie structorum

assereret fidem, compositas litteras, his concinentes quas obtulerat principi per præfectum, ad tribunum miserat fabricæ Cremonensis, nomine Silvani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnam id esset (nec enim meminerat secum aliquando super negotio ullo interiore, hos quorum litteras acceperat colloquutos) epistolas ipsas per bajulum qui portarat, juncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quæ vellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscurius. Hæc Malarichus subito nactus, etiam tunc squalens & mœstus, suamque & popularis Silvani vicem graviter ingemiscens, adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius jam loquebatur: tumultuabaturque, factis insidiis, retectaque jam fallacia, per quam ex confesso salus eorum appetebatur. Hisque cognitis statuit Imperator, dispicientibus consistorianis & militaribus universis, in negotium præterinquiri. Cumque judices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro magistro officiorum, contemplans diligentius scripta, apicumque pristinorum reliquias quasdam reperiens, animadvertit, tum factum ex priore textu interpolato longe alium, quàm dictarat Silvanus, ex libidine consarcinatæ falsitatis adscriptum. Proinde fallaciarum nube discussa, Imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, præfectum statui sub quæstione præcipit: sed absolutus est enixa conspiratione multorum. suspensus autem Eusebius ex-comite privatarum, se conscio hæc dixerat concitata. Ædesius enim nescisse quid actum sit pertinaci inficatione contendens abiit innoxius: & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius verò ut præclaris artibus illustratus, cum correctoris dignitate abiit, nec

non cor-

Digitized by Google

non corrigere jussus est Thuscus reliquam principis creduli militiam. Agens inter hæc apud Agrippinam Silvanus, assiduisque suorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum versabilis principis in dicta causa, timens ne absens & indemnatus perageretur reus, in difficultate positus maxima, barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso vetante, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus, solum adfuisse morituro Constanti suprà scripsimus, docenteque Francos unde oriebatur interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum principiorum verticibus secretius collocutus, iisdemque magnitudine promissæ mercedis annisis, cultu purpureo draconum & vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dumque hæc aguntur in Galliis, ad occasum inclinato jam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuntius, aperte Silvanum demonstrans, dum exmagisterio peditum altius nititur, sollicitato exercitu ad Augustum culmen evectũ. Hac mole casus inopini Constantio icto, quasi fulmine fati, primates consilio secunda vigilia convocato properarunt omnes in regiam. Cumque nulli ad eligendum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, submissis verbis perstringebatur Vrsicini mentio, ut consiliis rei bellicæ præstantissimi, frustraque gravi injuria lacessiti. & per admissionum magistrum, qui mos est honoratior, accito eodem, ingresso consistorium offertur purpura, multo quam antea placidius. atque ita ante principis pedes supplicem statuerunt .... omnium primus extero ritu & regio more instituit adorari, cum semper antea ad similitudinem judicum, salutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum insectatione malevola, Orientis vorago, invadendæque summæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentissi-

dentiſsimus & Conſtantini Magni fuerat commilito, ſoluſque ad extinguendum probis quidem, ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera navabatur Silvanum extingui, ut fortiſsimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Vrſicinum exulceratum jam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda diſponeretur, propulſationem objectorum criminum eundem ducem parantem, prægreſſus oratione leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans tempus, ut controverſa defenſio cauſæ ſuſciperetur, cum viciſsim reſtitui in priſtinam concordiam partes neceſsitas ſubigeret urgentiū rerum, antequam creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſsimū tractabatur, quo commento Silvanus geſta etjamtum Imperatorem ignorare exiſtimaret; probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut accepto Vrſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta protinus jubetur exire tribunus: protectoribus domeſticis decem, ut poſtularat, ad juvādas neceſsitates publicas... conjunctis. inter quos ego quoq; eram cū Veriano collega, reſidui omnes propinqui & familiares. Iamq; eum egreſſum ſolū, de ſe metu quiſq; per longa ſpatia deducebat. Et quanquā ut beſtiarii objiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonū habere triſtia præcedentia, quòd in locis ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianā, ex internis veritatis ipſius adytis promulgatam, quæ eſt talis: *Et quanquam optatiſsimum eſt perpetim fortunam quàm florentiſsimam permanere, illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſævis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur*. Feſtinamus itaq; itineribus magnis, ut ambitioſus magiſter armorum, ante allapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorē, in ſupectis finibus appareret. Verùm curſim nos properantes erratica quædam antevolans prodiderat fama: & Agrippinam

pinam ingreſsi invenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Namq; convena undiq; multitudine trepide cœpta fundãte, coactisq; copiis multis, pro ſtatu rei præſentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibrioſa auſpicia virium acceſſus firmantis, ſenſum ac voluntatem dux flebilis verteretur: quo variis aſſentandi figmentis in mollius urgente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cujus rei finis arduus videbatur. Erat enim cautius obſervandum, ut appetitus oportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtive, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte mulctandos. ſuſceptus tamen idem dux leniter, adactusque, inclinante negotio ipſo cervices, adorare ſollemniter anhelantem celſius purpuram, ut ſpectabilis colebatur, & intimus facilitate aditus, honoreque menſæ regalis adeo antepoſitus aliis, ut jam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. Aegrè ferebat Silvanus ad conſulatum poteſtatesque ſublimes elatis indignis, ſe & Vrſicinum ſolos, poſt exudatos magnos pro Rep. labores & crebros, ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quæſtiones familiarium ſub diſceptatione ignobili crudeliter agitatus, commiſiſſe in majeſtatem arceſſeretur: alter verò ab Oriente raptus, odiis inimicorum adduceretur. & hoc aſsidue clàm querebantur & palàm. Terrebant nos tamen cum dicerentur hæc & ſimilia, circumfrementia undiq; murmura cauſantis inopiã militis, & rapida celeritate ardentis anguſtias Alpiũ perrumpere Cottiarum. In hoc æſtu mentis ancipiti, ad effectum tendens conſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſederatq; tandem, mutatis præ timore ſæpe ſententiis, ut quæſitis magna induſtria cautis ſpei miniſtris, obſtricto religionum conſecratione colloquio, Braccati ſollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & ubertate mercedis ad momentum omne verſabiles. Firmato itaque negotio, per ſequeſtres quoſdam gregarios obſcuritate ipſa ad id patrandum

dum

dum idoneos, præmiorum expectatione accenſos, ſolis ortu jam rutilo ſubitus armatorum globus erumpit: atque, ut ſolet in dubiis rebus audentior, cæſis cuſtodibus regia penetrata Silvanum extractum ædicula, quò exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Chriſtiani tendentem, denſis gladiorum ictibus trucidant. ita dux haud exiliũ meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus eſt abſens, ut tueri poſsit ſalutem ad præſidia progreſſus extrema. Licet enim ob tempeſtivam illam cum armaturis proditionem ante Murſenſe præliũ, obligatum gratia retineret Conſtantiũ, ut dubium tamen & mutabilem verebatur: licet patris quoque Bonitii prætenderet fortia facta, Franci quidem, ſed pro Conſtantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos ſæpe verſati. Evenerat autem antequam hujuſmodi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romæ in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præſagio, *Silvanus devictus eſt*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Silvano Agrippinæ, ut relatum eſt, interfecto, inæſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis ſuæ proſperis curſibus adſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacunque arte contraria cupiebat. Tantumque abfuit laudare induſtrie geſta, ut etiam quædam ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari juſſerat artius, interrogato Remigio etjamtum rationario apparitionis armorum magiſtri: cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus vitam in cauſa Tripolitanæ legationis rupit. Poſt quæ ita completa, Conſtantius ut jam cœlo contiguus, caſibusque imperaturus humanis, magniloquentia faſtuque ſufflabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo projiciendoque id genus parum callentes. Vt Crœſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe præcipitem

pitem

Digitized by Google

pitem, quia blandiri nesciebat: Et Dionysium intentasse poëtæ Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, solus audiret immobilis. quæ res perniciosa vitiorum est altrix. Ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, cum interdum & vituperationi secus gestorum pateat locus. Iamque post securitatem quæstiones agitabantur ex more, & vinculis catenisque plures ut noxii plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotium consistorianis atque militaribus, ut præceptum est, Proculus admovetur eculeo, Silvani domesticus, homo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos: verum contra quàm speratum est contigit. Memor enim somnii, quo vetitus erat per quietem, ut ipse firmavit, pulsare quenquam insontem, usque ad confinia mortis vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem: sed adserebat factum Silvani constanter, id eum cogitasse quod iniit, non cupiditate, sed necessitate compulsum, argumento evidenti demonstrans. Causam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimoniis claram, quòd die quinto antequam infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantii nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quòd si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam grave pondus expenderet ut suum. Post hunc damnatorum sorte Pœmenius raptus ad supplicium interiit: qui (ut suprà retulimus) cum Treviri civitatem Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodorus, & Luto, & Maudio Comites interempti sunt, aliique plures. Hæc & similia perplexe temporis obstinatione scrutante, dum has exitiorum communium

clades ſuſcitat turbo feralis, Vrbem æternam Leontius regens, multa ſpectati judicis documenta præcipiebat, in audiendo celer, in diſceptando juſtiſsimus, natura benevolus, licet autoritatis cauſa ſervandæ acer quibuſdam videbatur, & inclinatior ad amandum. Prima igitur ars ſeditionis in eum concitandæ viliſsima fuit & levis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum, ſequuta plebs omnis velut defenſura proprium pignus, terribili impetu præfectum inceſſebat ut timidum: ſed ille ſtabilis & erectus immiſsis apparitoribus, correptos aliquot vexatoſque tormentis, nec ſtrepente ullo nec obſiſtente, inſulari pœna mulctavit. Diebuſque paucis ſequutis cum itidem plebs excita calore quo conſuevit, vini cauſando inopiam, ad Septizonium conveniſſet, celebrem locum, ubi operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator: illuc de induſtria pergens præfectus, ab omni toga apparitioneque, rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret & minacem, ex commotione priſtina ſævientem: difficiliſque ad pavorem recti tetendit, adeo ut eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantum undique cuneorum veluti ſerpentium vultus, perpeſſuſque multa dici probroſa, agnitum quendam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique capilli, interrogavit an ipſe eſſet Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: eumq;, cum eſſe ſono reſpondiſſet objurgatorio, ut ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi præcepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adjumentum nequidquam implorante, vulgus omne paulò antè confertum, per varia urbis membra diffuſum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, tanquam in judiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum ejiceretur: ubi poſtea auſus eripere virginis non obſcuræ

pudorem,

pudorem, Patruini conſularis ſententia ſupplicio ob id capitali addictus. Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianæ legis antiſtes, à Conſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tanquam Imperatoriis juſsis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens, in re quam brevi textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra profeſsionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, ut prodidere rumores adſidui, cœtus in unum quæſitus ejuſdem loci multorum (ſynodus ut appellant) removit à ſacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quævè augurales portenderent alites, ſcientiſsime callens, aliquoties prædixiſſe futura. ſuper his intendebantur ei alia quoque à propoſito legis abhorrentia, cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abjicere ſede ſacerdotali, paria ſentiēs cæteris, jubente principe, Liberius monitus perſeveranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare nefas ultimum ſæpe exclamans, apertè ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen autoritate quoque, qua potiores æternæ Vrbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidem Romæ, ut oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium verò exagitabant aſsidui nuntii, deploratas jam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus univerſa: æſtuansque diu qua vi propulſaret erumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem conſilium rectum: & Iulianum patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaja contractum accitu, etjam tum palliatum, in ſocietatem imperii adſciſcere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole eſt

confessus proximis, succumbere tot necessitatibus tamque crebris unum se, quod nunquam fecerat, aperte demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil esse ita asperum dictitantes, quod præpotens ejus virtus, fortunaq; tam vicina sideribus, non superaret ex more. Addebantq;, noxarum conscientia stimulante complures, deinceps caveri debere Cæsaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. Queis adnitentibus obstinate, opponebat se sola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimescens, an pro nativa prudentia consulens in commune, omnibusque memorans anteponi debere propinquum. Post multaque per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abjectisque disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adsumere. Cum venisset accitus prædicto die, advocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilæ circumdederunt & signa, Augustus inscendens, eumque manu retinens dextera, hæc sermone placido peroravit. *ADSISTIMUS apud vos optimi Reip. defensores, causa communi uno penè omnium spiritu vindicanda, quam acturus tanquam apud æquos judices succinctius edocebo. Post interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tendanda quæ moverunt rabies egit & furor, velut inpiis eorum manibus Romano sanguine parentantes, insultant Barbari Gallias rupta limitum pace, hac animati fiducia, quòd nos per disjunctissimas terras arduæ necessitates adstringunt. Huic igitur malo ultra opposita jam proserpenti, dum patitur tempus si occurrerit nostri vestriq; consulti suffragium, & colla superbarum gentium detumescent, & imperii fines erunt intacti. Restat ut rerum spem, quam gero, secundo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrem meum patruelem, ut nostis, verecundia, qua nobis ita ut necessitudine charus est, recte spectatum, jamq; elucentis industriæ juvenem, in Cæsaris adhibere potestatem exopto, cœptis si videntur utilia etjam vestra concessione firmandis.* Dicere super his plura conantem interpellans

pellans

pellans concio lenius prohibebat, arbitrium summi numinis id esse, non mentis humanæ: velut præscia venturi prædicans. Stansque Imperator immobilis, dum silerent, residua fidentius explicavit. *Quia igitur vestrum quoq; favorem adesse fremitus indicat lætus, adulescens vigoris tranquilli, cujus temperati mores imitandi sunt potius, quàm prædicandi, ad honorem prosperatum exurgat: cujus præclaram indolem bonis artibus institutam hoc ipso plene videor exposuisse, quòd elegi. Ego eum præsente nutu Dei cœlestis amictu principali velabo.* Dixit: moxque indutum avita purpura Iulianum, & Cæsarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu submœstum. *Recepisti primævum originis tuæ splendidum florem, amantissime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui justus in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ, quam ipsa potestate videor esse sublimis. Adesto igitur laborum, periculorumq; particeps, & tutelam ministerii suscipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus adflictas: & si hostibus congredi sit necesse, fixo gradu consiste inter signiferos ipsos, audendi in tempore consideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautissime, turbatosq; subsidiis fulciens, modeste increpans desides, verissimus testis adfuturus industriis & ignavis. Proin urgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. aderimus nobis vicissim amoris robusta constantia, militabimus simul, unà orbem pacatum, Deus modo velit quod oramus, pari moderatione pietateq; recturi. Mecum ubiq; videberis præsens, & ego tibi quodcunq; acturo non deero. ad summa mihi propera sociis omnium votis, velut assignatam tibi ab ipsa Rep. stationem cura pervigili defensurus.* Nemo post hæc finita reticuit: sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidētes, (quod est prosperitatis indicium plenum: nam contrà cum hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris.) immane quo quantoque gaudio præter paucos Augusti probavere judicium: Cæsaremque admiratione digna suscipiebant, imperatorii muricis fulgore flagrantem. cujus oculos cum venustate terribiles,

Digitized by Google

vultumque excitatius gratum, multum diuque contuentes, qui futurus sit colligebant, velut scrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum signa pandit animarum interna. Eumque ut potiori reverentia servaretur, nec supra modum laudabant, nec infra quam decebat: atque ideo censorum voces sunt æstimatæ, non militum. Susceptus denique ad consessum vehiculi, receptusque in regiam, hunc versum ex Homerico carmine susurrabat,

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Hæc die octavo Iduum Novemb. gesta sunt, cum Arbetionem consulem annus haberet & Lollianum. Deinde diebus paucis, Helena virgine Constantii sorore eidem Cæsari conjugali fœdere copulata, paratisque universis, quæ maturitas proficiscendi poscebat, comitatu parvo suscepto, Kal. Decembribus egressus est: deductusque ab Augusto adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos pervenit. ubi nuncio percellitur gravi, qui nuper in comitatum Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam, & magnis viribus deletam. Quo mœrore perculsus, velut primo adventantium malorum auspicio, murmurans querulis vocibus sæpe audiebatur: nihil se plus adsecutum, quàm ut occupatior interiret. Cumque Viennam venisset, ingredientem optatum quidem & impetrabilem, honorifice susceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: proculque visum plebs universa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem appellans & faustum, prævia consonis laudibus celebrabat, avidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiumque remedium ærumnarum in ejus locabat adventu, salutarem quendam Genium adfulsisse conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quædam orbata lumi-

ta lumi-

ta luminibus, cum percontando qui nam eſſet ingreſſus, Iulianum Cæſarem compeririſſet, exclamavit, hunc deorū templa reparaturum. Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates prædixit excelſus) majus opus moveo, majorq; mihi rerum naſcitur ordo, Galliarū tractus & ſitum oſtendere puto nunc tempeſtivum, ne inter procinctus ardentes præliorumq; varios caſus ignota quibuſdam expediens, imitari videar deſides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos & tempeſtates. Ambigentes ſuper origine prima Gallorum ſcriptores veteres, notitiam reliquere negotii ſemiplenam: ſed poſtea Timagenes & diligentia Græcus & lingua, quæ diu ſunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cujus fidem ſecuti obſcuritate dimota, eadem diſtincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his regionibus quidam viſos eſſe firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos ſermo Græcus appellat. alii Dorienſes, antiquiorem ſequutos Herculem, oceani locos inhabitaſſe confines. Draſidæ memorant revera fuiſſe populi partem indigenam: ſed alios quoque ab inſulis extimis confluxiſſe & tractibus tranſrhenanis, crebritate bellorum, & alluvione fervidi maris ſedibus ſuis expulſos. Ajunt quidam, paucos poſt excidium Trojæ, fugitantes Græcos ubique diſperſos, loca hæc occupaſſe, tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adſeverant, quod etjam nos legimus in monumentis eorum inciſum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Tauriſci ſævorum tyrannorum perniciem feſtinaſſe, quorum alter Hiſpanias, alter Gallias infeſtabat: ſuperatiſque ambobus coiſſe cum generoſis fœminis, ſuſcepiſſeque liberos plures, & eos partes quibus imperitabant, ſuis nominibus appellaſſe. A Phocæa verò Aſiaticus populus Harpali inclementiam vitans, Cyri regis præfecti, Italiam navigio petiit. Cujus pars in

Lucania

Lucania Veliam, alia condidit in Viennenſi Maſsiliam: dein ſecutis ætatibus oppida aucta virium copia, inſtituere non pauca. ſed declinanda varietas ſæpe ſatietati conjuncta. Per hæc loca hominibus paulatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Eubages verò ſcrutantes ſumma & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, ut autoritas Pythagoræ decrevit, ſodalitiis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt, & deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales. Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis ante hac penè ignotam, (niſi quà litoribus eſt vicina) munimina claudunt undique, natura velut arte circumdata. Et à latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cœleſte ſuſpicit plauſtrum, à feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubjecta eſt ſideri, oceano & altitudine Pirenæi cingitur; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviaque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem timore in amicitiam Octaviani receptus principis, molibus magnis extruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias & viantibus oportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paulò poſtea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium à Seguſione oppido eſt, præcelſum erigitur jugum, nulli ferè ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim è Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribile, præſertim verno tempore: cum liquente gelu, nivibuſque ſolutis flatu calidiore ventorum, per diruptas utrimque anguſtias, & lacunas

cunas

Digitized by Google

cunas pruinarum congerie latebrosas, descendentes cunctantibus plantis homines & jumenta procidunt & carpenta. idque remedium ad arcendum exitium repertum solum, quod pleraque vehicula vastis funibus illigata, ponè cohibente virorum vel boum nisu valido, vix gressu reptante paulo tutius devolvuntur. Et hæc, ut diximus, anni verno contingunt. Hyeme verò humus crustata frigoribus, & tamquam levigata, ideoque labilis, incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana glacie perfidæ vorant nonnunquam transeuntes. Ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos stilos per cautiora loca defigunt, ut eorum series viatorem ducat innoxium: qui si nivibus operti latuerint, montanis defluentibus rivis eversi, agrestibus præviis difficile pervaduntur. A summitate autem hujus Italici clivi, planicies adusque stationem nomine Martis, per septem extenditur milia: & hinc alia celsitudo erectior, ægreque superabilis, ad Matronæ porrigitur verticem, cujus vocabulum casus fœminæ nobilis dedit. Vnde declive quidem iter, sed expeditius adusque castellum Virgantiam pátet. Hujus sepulcrum reguli, quem itinera struxisse retulimus, Segusione est mœnibus proximum: manesque ejus ratione gemina religione coluntur: quòd justo moderamine rexerat suos, & ascitus in societatem rei Romanæ, quietem genti præstitit sempiternam. Et licet hæc, quam diximus viam, media sit & compendiaria, magisque celebris, tamen etjam aliæ multo antea temporibus sunt constructæ diversis. Primam Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendum, ut relatum est, & Tauriscum lenius gradiens, prope maritimas composuit Alpes: hicque harum nomen indidit. Monœci similiter arcem & portum ad perennem sui memoriam consecravit. Deinde emensis postea seculis multis, hac ex causa sunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabili-

bus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniam, traduxit onustam manu valida classem. sed civitate potiore Marte deleta, Annibalem assequi nequiens, triduo antè transito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, navigatione veloci intercurso spatio maris haud longo, digressurum montibus apud Genuam observabat Liguriæ oppidum, ut cum eo si copiam fors dedisset, viarum asperitate fatigato decerneret in planicie. Consulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hispanias, ut Hasdrubalem exinde similiter erupturum arceret. Quæ Annibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis, per Tricassinos & oram Vocontiorum extremam, ad saltus Tricorios venit. Indeque exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit, excisaque rupe in immensum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque infuso dissolvit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum, regiones occupavit Hetruscas. Hactenus super Alpibus, nunc ad restantia veniamus. Temporibus priscis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdem Gallos divisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis, legibusque discrepantes. Et Gallos quidem, qui sunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pirenæis oriens collibus, postque oppida multa transcursa in oceano delitescens. A Belgis verò eandem gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunensem, post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meant, meantesque protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec adventitiis effœminati deliciis, diu cum transrhenanis certavere Germanis. Aquitani enim, ad quorum litora ut

tora ut proxima placidaque merces adventitiæ convehuntur, moribus ad molitiem lapsis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, jam inde ut crebritate bellorum urgenti cessere Iulio dictatori, potestate in partes divisa quatuor: quarum Narbonensis una, Viennensem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis. superiorem & inferiorem Germaniam, Belgasque duæ jurisdictiones iisdem rexere temporibus. At nūc numerantur provinciæ per omnem ambitū Galliarum: secunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia, Magontiacus est, & Vangiones & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treviros domicilium principum clarū. Huic adnexa est secunda Belgica, qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Remi. apud Sequanos Bisontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillones & Senones, & Biturigæ, & mœnium Augustoduni magnitudo vetusta. Secundam enim Lugdunensem Rothomagi, & Turini Mediolanum ostendunt: & Tricassini, Alpes Grajæ & Pœninæ, exceptis obscurioribus .... habent & Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondā, ut ædificia semiruta nunc quoq; demonstrant. Hæ provinciæ, urbesq; sunt splendidæ Galliarum. In Aquitania, quæ Pirenæos montes & eam partē spectat oceani, quæ pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omissis aliis multis, Burdegala, & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi. Novem populos Ausci commendant, & Vasatæ. In Narbonensi clusa est Narbona, & Tolosa, quæ principatum urbium tenent. Viennensis civitatum exultat decore multarum,

quibus potiores ſunt Vienna ipſa, & Arelate, & Valentia: quibus Maſsilia jungitur, cujus ſocietate & viribus in diſcriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His propè Salluvii ſunt, & Nicea, & Antipolis, inſulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, ſilere ſuper Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum eſt & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, & proclivi impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemano, eamque intermeans nuſquam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecus ſummitates undæ præterlabens, quæritans exitus, viam ſibi impetu veloci molitur. Vnde ſine jactura rerum per denſa paludium fertur, & Sequanos, longeque progreſſus Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit, dextro Lugdunenſem: & emenſus ſpatia fluctuoſa, Ararim, quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, ſuum in nomen aſciſcit. qui locus exordium eſt Galliarum. Exindeque non millenis paſsibus, ſed leucis itinera metiuntur. Vbi auctus Rhodanus aquis advenis locupletior, vehit grandiſsimas naves, ventorum flatu jactari ſæpius adſuetas. finitusque inter valles, quas ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad gradus, ab Arelate octavo-decimo fermè lapide diſparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figuras & mores hominum deſignabo. Celſioris ſtaturæ & candidi penè Galli ſunt omnes, & rutili, luminumque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & ſublatius inſoleſcentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata cervice ſuffrendens, ponderansque niveas ulnas & vaſtas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendæ voces complurium &

minaces

minaces, placatorum juxta & iraſcentium. terſi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliquis videri, vel fœmina, licet perquàm pauper, ut alibi, fruſtis ſquallere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptiſsima: & pari pectoris robore ſenex ad procinctum ducitur, & adultus gelu duratis artubus, & labore aſsiduo multa contempturus & formidanda. nec eorum aliquando quiſquam, ut in Italia, munus martium pertimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos jocaliter murcos appellant. Vini avidum genus, affectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definivit, raptantur diſcurſibus vagis. ut verum illud videatur, quod ait defendens Fontejum Tullius, *Gallos poſt hæc dilutius eſſe poturos*, quòd illi venenum eſſe arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confines Italicis, paulatim levius odere ſub imperium venire Romanum: primo tentatæ per Fulvium, deinde præliis parvis quaſſatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ: cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, niſi quà paludibus inviæ fuere, ut Salluſtio docetur autore, poſt decennalis belli mutuas clades ſubegit Cæſar, ſocietatiq; noſtræ fœderibus junxit æternis. Evectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad cæpta.

Domitiano crudeli morte conſumpto, Muſonianus ſucceſſor Orientem prætoriani regebat poteſtate præfecti, facundia ſermonis utriuſque clarus: unde ſublimius quàm ſperabatur eluxit. Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quæreret ſectas, Manichæorum & ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit appellari, antè Strategium dictitatum. & ex eo

percursis honorum gradibus multis, ascendit ad præfecturam, prudens aliàs, tolerabilisque provinciis, & mitis & blandus, sed ex qualibet occasione, maximeque ex controversis litibus, quod nefandum est, & in totum lucrandi aviditate sordescens: ut inter alia multa evidenter apparuit in quæstionibus agitatis super morte Teophili Syriæ consularis, ob proditionem Cæsaris Galli, impetu plebis promiscuæ discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos cum hæc agerentur peregre constabat fuisse, autores diri facinoris exuti patrimoniis absoluti sunt divites. Hunc Prosper adæquabat, pro magistro equitum, agente etjam tum in Galliis, militem regens, abjecte ignavus, &, ut aït Comicus, arte despecta furtorum rapiens propalàm. Queis concordantibus, mutuaque commercia vicissim sibi conciliando locupletatis, Persici duces vicini fluminibus, rege in ultimis terrarum suatum terminis occupato, per prædatorios globos nostra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiam confidentius incursantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuvias occupatis.

EXPLICIT LIB. XV.

by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XVI.

HAEC per orbem Romanum fatorum ordine contexto versante, Cæsar apud Viennam in collegium fastorum à consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores cædesque barbaricas somniabat, colligere provinciæ fragmenta jam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias virtute felicitateque correxit, multis veterum factis fortibus præstans, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenii, si suffecerint commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam penè materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc juvenem à mobilibus cunis, adusq; spiritum comitata supremum. Namque incrementis velocibus ita domi forisq; colluxit, ut prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæque rationis indagine congruens Marco, ad cujus æmulationem actus suos effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet autoritas, omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesque non item: sic præclaræ hujus indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis ejus postea multis & miris hac ratione

Digitized by Google

tione deberent, quòd adulescens primævus, ut Erichtheus in secessu Minervæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis, non è militari tabernaculo, in pulverē martium tractus, strata Germania, pacatisque rigentis Rheni motibus, cruenta spirantium regum hic sanguinem fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaque negotiosam hyemem apud oppidum antè dictum, inter rumores qui volitabant assidui, comperit Augustoduni civitatis antiquæ muros, spatiosi quidem ambitus, sed carie vetustatis invalidos, barbarorum impetu repentino insessos, torpente præsentium militum manu, veteranos concursatione pervigili defendisse: ut solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, satis omnibus comparatis VIII. Kal. Iulias Augustodunum pervenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & consiliis, per diversa palantes barbaros, ubi dedisset fors copiam, aggressurus. Habita itaque deliberatione, adsistentibus locorum peritis, quòdnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur, aliis per Arborosam, quibusdam per sedes Leucorum iri debere, firmantibus. sed cum subsererent quidam, Silvanum paulo ante magistrum peditum, per compendiosas vias, verum suspectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII. auxiliarium milibus ægrè transisse, fidentius Cæsar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur cunctis viribus. Et ne qua interveniret mora, adhibitis cataphractariis solis, & balistariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurso eodem itinere Autosidorum pervenit. Vbi brevi, sicut solebat, otio cum milite recreatus, ad Tricassinos tendebat: & barbaros in se catervatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores, confertis lateribus observabat, alios occupatis habilibus locis decursu facili proterens, nonnullos pavore

traditos

traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat gravitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore jam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu aditus urbis non ſine anxia panderetur ambage. Et pauliſper moratus dum fatigato conſulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: ubi in unum congregatum exercitum Veſuntii juſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrſicinus aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt variatas itaque ſententias plures, cum placuiſſet per decem pagos Alemannam adgredi plebem, denſatis agminibus tēdebat illuc ſolito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat aſpectum, juvante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogentes adorti penè deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidiis putans, erat providus & cunctator: quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria eorum habitare (nam ipſa oppida ut circumdata retibus luſtra declinant) primam omnium Brotomagum occupavit: eique jam adventanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cumque in bicornem figuram acie diviſa collato pede res agi cœpiſſet, exitioque hoſtes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipſo prælii furore truncatis, reſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti. Nullo itaque poſthac repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippi-

nam, ante Cæſaris in Gallias adventum exciſam. per quos tractus nec civitas ulla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Moſella confunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, & una propè ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non antè motus eſt exinde, quam Francorum regibus furore miteſcente perterritis, pacem Reip. firmaret interim profuturam, & urbem reciperet munitiſsimam. Quibus vincendi primitiis lætus per Treveros hyematurus apud Senonas oppidum tunc oportunum abſceſsit. ubi bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod dicitur, vehens ſcindebatur in multiplices curas: ut milites qui à ſolitis deſcivere præſidiis, reducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in noxam Romani nominis diſiectaret, ac prævideret ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro. Hæc ſollicitè perpenſantem, hoſtilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in majus accenſa: ideo confidentes, quòd nec Scutarios adeſſe prodentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, ut commodius veſcerentur. cum autem ..*.. Clauſa ergo urbe, murorumque intuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctuque inter propugnacula viſebatur & pinnas, ira exundante ſubſtridens, cum erumpere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur. Poſt triceſimum deniq; diem abiere barbari triſtes, inaniter ſtulteq; cogitaſſe civitatis obſidium muſsitantes. At quod indignitati rerũ eſt adſignandum, perclitanti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equitum, agẽs in ſtationibus proximis: cum etjam ſi civitas abſq; principe vexaretur, oppoſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſsimus Cæſar, providebat cõſtanti ſollicitudine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet brevis, ad recrandas tamen ſufficiens vires; quanquam ultima ſqualentes inopia terræ ſæpe vaſtatæ exigua quæ-

Digitized by Google

gua quædam victui congrua suggerebant. Verùm hoc quoque diligentia curato pervigili, affusa lætiore spe prosperorum, sublato animo ad exequenda plurima consurgebat. Primum igitur factuque difficile temperantiam ipse sibi indixit atque retinuit, tanquam astrictus sumptuariis legibus viveret, quas ex rhetris Lycurgi, & axonibus, Romam translatas diuque observatas, & senescentes paulatim reparavit Sylla dictator; reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitiosam mensam fortuna, parcam virtus apponit. Id enim etjam Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorii cognomentum castior vita indidit: *Cultus magna,* inquit, *cura tibi, magna virtutis incuria.* Denique cum legeret libellum assidue, quem Constantius ut privignum ad studia mittens, manu sua conscripserat, prælicenter disponens quid in convivio Cæsaris impendi deberet, phasianum, & vulvam, & sumen exigi vetuit & inferri, munificis militis vili & fortuito cibo contentus. Hinc contingebat ut noctes ad officia divideret tripartita, quietis, & publicæ rei, & musarum, quod factitasse Alexandrum legimus Magnum, sed multo hic fortius. Ille namque ænea concha supposita brachio, extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut cum nervorum rigorem sopor laxasset infusus, gestaminis lapsi tinnitus abrumperet somnum. Iulianus verò absque instrumento quoties voluit evigilavit: & nocte dimidiata semper exurgens, non è plumis vel stragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus, sed ex tapete, & *σισύρα*, quam vulgaris simplicitas sisurnam appellat, occulte Mercurio supplicabat (quem mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicæ prodidere doctrinæ) atque in tanto rerum defectu exploranter curabat. Post quæ ut ardua & seria terminata ad procudendum ingenium vertebatur: & incredibile quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celsam indagans, & quasi pabula quæ-

dam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit: poëticam mediocriter, & rhetoricam (ut oſtendit orationum epiſtolarumque ejus cum gravitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem. ſuper his aderat. Latine quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque verum eſt, quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, & Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quòd epotis quibuſdam remediis id impetrarunt, credendum eſt hunc etjam tum adultum, totum memoriæ dolium, ſi uſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ virtutumque ſunt ſigna nocturna. De his verò quæ ornate dixit & facete, quævè in apparatu vel in ipſis egit congreſsibus præliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Cum exercere præludia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrricham concinentibus diſceret fiſtulis, vetus illud proverbium, *Clitellæ bovi impoſitæ ſunt, planè non eſt noſtrum onus*, Platonem crebro nominans exclamat. Inductis quadam ſolemnitate agentibus in rebus in conſiſtorium, ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuſcepit. & Imperator: *Rapere*, inquit, *non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Audito à parentibus virgines raptas, eum qui violarat, convictum relegari decrevit. Hiſque indigna pati querentibus, quòd non ſit morte mulctatus, reſponderat: *Hactenus incuſent jura clementiam, ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet.* Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos provinciarum rectoribus commendabat: & reverſus,

quid

Digitized by Google

quid egerint ſinguli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelantibus extrema penuria Galliis, hinc maxime claret: quòd primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens verò ſeptenos tantum, munera univerſa complentes. ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe, cum alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum ad-uſque imperii finem & vitæ ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, cum conſtet ubiq; pauperes inter ipſa dictorum exordia ſolvere univerſa ſine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandiq; vias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarſerat in majus. Vtque beſtiæ cuſtodum negligentia raptu vivere ſolitæ, ne his quidem remotis & appoſitis fortioribus abſceſſerunt, ſed tumeſcentes inedia, ſine reſpectu ſalutis, armenta vel greges incurſant: ita etjam illi, cunctis quæ diripuere conſumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas, interdum antequam contingerent, aliquid oppetebant. Hæc per eum annum ſpe dubia, eventu tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comitatu verò Auguſti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut ſumma mox adepturum, decora cultus imperatorii præſtruiſſe: inſtabatque ei ſtrepens immania comes Veriſsimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnum militiæ culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, locum appeteret principalem. ſed ſpecialiter eum inſectabatur Dorus quidam ex-medico ſcutariorum, quem nitentium rerum centurionem ſub Magnentio Romæ provectum, retulimus accuſaſſe Adelphium urbi præfectum, ut altiora cœptantem. Cumque res in inquiſitio-

 quiſitio-

quisitionẽ veniret, necessariisq; negotio tentis, objectorum probatio speraretur, tanquam per satyram subito cubiculariis suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & vinculis sunt exutæ personæ, quæ stringebantur ut consciæ, & Dorus evanuit, & Verissimus illico tacuit, velut aulæo deposito scenæ. Iisdem diebus adlapsorum ore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, cum sacramento solutum abire jussit in larem: qui tanquam injuria gravi perculsus, quædam in Iulianum moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideoque cum discederet, Eutherius præpositus cubiculi mittitur statim post eum, si quid finxerit convicturus. Verùm ille hoc nesciens, mox venit Mediolanum strepens & tumultuans, ut erat vanidicus, & amenti proprior, admissus in consistorium, Iulianum ut procacem insimulat. jamque ad evagandum altius, validiores sibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius ut postulavit inductus, jussusque loqui quod vellet, verecunde & modice docet velari veritatem mendaciis. Magistro enim armorum (ut credebatur) cessante consulto, industria vigili Cæsarem diu obsessum apud Senonas barbaros repulisse: apparitoremq; fidum autori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan non credenda, ea re, quòd si Numa Pompilius, vel Socrates bona quædã dicerent de spadone, dictisque religionum adderent fidem, à veritate descivisse arguerentur. Sed inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt. Itaq; carptim præcipua, quæ sunt comperta, monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captusque à finitimis hostibus etjamtum parvulus, abstractus geminis Romanis mercatoribus venundatus, ad palatium Constantini deducitur, ubi paulatim arte curaque rationem rectè vivendi

Digitized by Google

vendi solertiamq; ostendebat, literis quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inveniendiq; dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria vigens, benefaciendi avidus, plenusque justi consilii: quem si Constans Imperator olim ex adulto spectasset, pluraque tanquam maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, vel venia certe digna peccasset. Is præpositus cubiculi etjam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitum moribus, ideoque levem. Deniq; digressus ad otium, ascitusque postea in palatium, semper sobrius, & in primis consistens, ita fidem continentiamq; virtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendæ causa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut cæteri. Vnde factum est, ut subinde Romam secedens, ibique fixo domicilio consenescens, comitem circumferens conscientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur; cum soleant id genus homines, post partas ex iniquitate divitias, latebras captare secretas, ut lucifugæ vitantes multitudinis læsæ conspectus. Cui spadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries invenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licet oppidò pauci, fideles & frugi, sed ob quædā vitia maculosi: inter prę cipua enim quæ eorum quisq; studio possederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendū, vel diligentibus nimium blandus, aut potentiæ fastu superior: ex omni latere autē ita peritum, neq; legisse me, neque audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti cōfisus. Verùm si fortè scrupulosus quidam lector antiquitatū, Menophilum Mithridatis Pontici regis enuchū nobis opponat. hoc monitu recordetur, nihil super eo relatū, præter id solū, quòd in supremo discrimine gloriose monstravit. Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompejo rex prædictus, fugiensq; ad regna Colchorū, adultam filiam nomine Dripetinā

vexatam

vexatam asperitate morborum in castello Sinhorio huic Menophilo commissam reliquit: qui virginem omni remediorum solatio plenè curatam patri tutissime servans, cum à Manlio Prisco Imperatoris legato munimentum quo claudebatur obsideri cœpisset, defensoresque ejus deditionem meditari sentiret, veritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiva superesset & violata, interfecta illa mox gladium in viscera sua compegit. Nunc redeam unde diverti. Superato (ut dixi) Marcello, eversaque Serdica, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ majestatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis vel occursu mustelæ, vel similis signi gratia consuluisset quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicinæ quoque admittit autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, raptusque in judicium pœnaliter interibat. Per id tempus fertur, fuisse virum quendam nomine Danum, quem terrore tenus uxor rerum levium incusarat, certum an incertum reum non libet affirmare, indefensum tamen Rufinus eluserat. Quo indicante, quædam cognita per Gaudentium agentem in rebus, consularem Pannoniæ tunc Affricanum, cum convivis retulisse in præfectum apparitionis præfecturæ prætorianæ: tum etjam principis ob devotionem, bis ut loquebantur jactantius, versabilem fœminam post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: suasitque consarcinatis mendaciis læsæ majestatis arcessere maritum insontem, & fingere quòd velamen purpureum à Diocletiani sepulcro furatus, quibusdam consciis occultabat. Hisque ad multorum exitium ita formatis, ipse spe potiorum ad Imperatoris pervolat castra, excitaturus calumnias consuetas. reque comperta jubetur Mavortius tunc præfectus prætorio, vir sublimis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, juncto ad audiendi societatem

tem Vrſulo largitionum comite, ſeveritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt tormenta multorum inveniretur, judiceſque hærerent ambigui, tandem veritas reſpiravit oppreſſa, & in abrupto neceſsitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorem, nec adulterii fœditate ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemptis, multa ultro citroque diſcuſſa, tandem ordo & juſtitia ambos ſententia damnavere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, & tanquam vindicem ſalutis ſuæ lugens extinctum, miſsis equitibus citis, Vrſulum redire ad comitatum minaciter juſsit. at is ſpretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſuſque conſiſtorium, ore & pectore libero docuit geſta, atque fiducia linguis adulatorum occluſis, & præfectum & ſe diſcrimine gravi ſubtraxit. Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia ſunt in hiis regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum thoralium par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſsim arte miniſtrantium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem utraq; manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem ut amictus adornaverat, principaleſque res patrimonium dives evertit. Malignitate ſimili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem invitatus, cum inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu *Vincamus* ... ſollemne interpretatus atrociter delevit nobilem domum. Hæc taliaque ideo magis magiſque creſcebant, quòd Conſtantius impendio timidus ſemper ſe feriri ſperabat, ut Dionyſius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium & tonſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret levigandа: ædemque brevem ubi cubitare ſueverat, alta circumdedit foſſa, eamque ponte ſolubili ſuperſtravit: cujus diſiectos aſſeres & axiculos ſecum in ſomnum abiens transferebat,

ferebat, eoſdemque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabant itidem has malorum civilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorum petita bona ſuis accorporarent, eſſetque materia per vicinitates eorum late graſſandi. Namque ut documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Conſtantinus. ſed eos medullis provinciarum ſaginavit Conſtantius. Sub hoc enim ordinum ſingulorum autores infinita cupidine divitiarum arſerunt, ſine juſtitiæ diſtinctione vel recti, inter ordinarios judices Rufinus primus præfectus prætorio, & inter militares equitum magiſter Arbetio, præpoſitusque cubiculi Euſebius, & Vrſicinus equeſtris ordinis præfectus: quæſtor & in urbe Anitius, qui in regiam æmulationem poſteritate tendens, ſatiari nunquam potuit cum poſſeſsione multo majore. At Perſæ in Oriente per furta & latrocinia potius quàm, ut ſolebant ante, per concurſatorias pugnas, hominum prædas agitabant & pecorum, quis nonnunquam lucrabantur ut repentini, aliquoties ſuperati multitudine militum amittebant. interdum nihil proſpicere prorſus quod poterat rapi permittebantur. Muſonianus tamen præfectus prætorio, multis (ut antè diximus) bonis artibus eruditus, ſed venalis, & flecti à veritate pecunia facilis, per emiſſarios quoſdam fallendi perſtringendique gnaros, Perſarum ſciſcitabatur conſilia, aſſumpto in deliberationes hujuſmodi Caſsiano Meſopotamiæ duce, ſtipendiis & diſcriminibus indurato diverſis: qui cum fide concinente ſpeculatorum aperte cognoſcerent, Saporem in extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo multiplici ægrè propulſare gentes infeſtas, tamen Saporem ducem parti noſtræ contiguum, occultis per ignotos milites tentavere colloquiis, ut ſi copiam fors dediſſet, ſuaderet regi per litteras pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni ſecurus, perduelles adbellaret aſsiduos. Paruit tamen Sapor, hisque

fretus

fretus refert ad regem, quòd bellis acerbissimis Constantius implicatus pacem postulet precariam. Dumque ad Chionitas & Gelanos hæc scripta mittuntur. in quorum confiniis agebat hyemem Sapor, tempus intercessit longum. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, Constantius concluso Iani templo, stratisque hostibus cunctis, Romam gestiebat visere, post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum, vel addidit quædam imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus: sed ut pompam nimis extentam, rigentiaq; auro vexilla,& pulchritudinem stipatorum ostenderet agenti tranquillius populo, hæc vel simile quidquam videre nec speranti unquam nec optanti. Ignorans fortasse, quosdam veterum principum in pace quidem lictoribus fuisse contentos: ubi verò præliorum ardor nihil perpeti poterat segne, alium anhelanter avido flatu ventorum lenunculo se commisisse piscantis, alium ad Deciorum exempla vovisse pro Rep. spiritum, alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diversos deniq; actibus inclaruisse magnificis, ut gloriosas suas res posteritati celebri memoria commendarent. Vt igitur multa quæque consumpta sunt in apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita, secunda Orphiti præfectura transcurso Ocriculo elatus honoribus magnis, stipatusque agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumque urbi propinquaret, senatus officia, reverendasque patritiæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non ut Cyneas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinē regum, sed asylum mundi totius adesse æstimabat. Vnde cum se vertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod ubique est hominum genus con-

nus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum ſpecie territurus, aut Rhenum, altrinſecus præeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento fulgenti claritudine lapidum variorum. Quo micante lux quædam miſceri videbatur, alternumq; poteſtatis greſſus multiplices alios purpureis ſubtegminibus texti circumdedere dracones, haſtarum aureis gemmatiſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflatiles, & ideo velut ira perciti ſibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus, ſparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Perſæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunque artus neceſsitas commoviſſet, veſtitus congrueret junctura cohærenter aptata. Auguſtus itaque fauſtis vocibus appellatus, vocum lituorumque intonante fragore cohorruit, talem ſe tamque immobilem, qualis in provinciis ſuis viſebatur, oſtendens. Nam & corpus perhumile curvabat portas ingrediens celſas, & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum, nec leva flectebat, tanquam figmentum hominis, non cum rota concuteret nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, manumvè agitans eſt viſus unquam. Quæ licet affectabat, erant tamen hæc & alia quædam in cæteriore vita patientiæ non mediocris indicia, ut exiſtimari dabatur, uni illi conceſſa. Quòd autem per omne tempus imperii, nec in conceſſum vehiculi quemquam ſuſcepit, nec in trabea ſocium privatum adſcivit, ut facere principes conſuevere, & ſimilia multa, quæ elatus in arduum ſupercilium tanquam leges æquiſsimas obſervavit, prætereo, memor ea me retuliſſe cum incidiſſent. Proinde Romam

Digitized by Google

mam ingreſſus, imperii virtutumque omnium larem, cum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſsimum priſcæ potentiæ forum obſtupuit: perque omne latus, quò ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate præſtrictus, alloquutus nobilitatem in curia, populumque pro tribunali, in palatium receptus favorem ultiplici, lætitia fruebatur optata: & ſæpe cum equeſtres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbæ, nec à libertate coalita deſciſcentis, reverenter modum ipſe quoque debitum ſervans. Non enim, ut per civitates alias, ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed ut mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per acclivitates planiciemque poſita urbis membra colluſtrans & ſuburbana, quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Iovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina præcellunt, lavacra in modum provinciarum extructa, amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cujus ſummitatem ægrè viſio humana conſcendit: Pantheon velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam, elatoſque vertices ſcanſili ſuggeſtu conſulum & priorum principum imitamenta portantes, & Vrbis templum, forumque Pacis, & Pompeij theatrum, & odæum, & ſtadium, aliaque inter hæc decora Vrbis æternæ. Verum cum ad Trajani forum veniſſet, ſingularem ſub omni cœlo ſtructuram, ut opinamur, etjam numinum aſſenſione mirabilē, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe hujuſmodi quidquam conandi depulſa, Trajani equum ſolum locatum in atrii medio, qui ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui propè aſtans regalis Hormiſda, cujus è Perſide diſceſſum ſuprà monſtravimus, reſpondit geſtu gentili: *Ante*, inquit, *Imperator ſtabulum tale condi jubeto, ſi vales: equus quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte quem vi-*

demus. Is ipse interrogatus quid de Roma sentiret, *Id tantum sibi placuisse*, ajebat, *quod didicisset ibi quoque homines mori.* Multis igitur cum stupore visis horrendo, Imperator de fama querebatur ut invalida vel maligna, quòd augens omnia semper in majus, erga hæc explicanda quæ Romæ sunt obsolescit: deliberansque diu quid ageret, urbis addere statuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliscum, cujus originem formamque loco condecenti monstrabo. Inter hæc Helenæ sorori Constantii, Iuliani conjugi Cæsaris Romam adfectionis specie ductæ, regina tunc insidiabatur Eusebia, ipsa quoad vixerat sterilis: quæsitumque venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescunque concepisset, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cum marem genuisset infantem, hoc perdidit dolo, quòd obstetrix corrupta mercede, mox natum præsecto plusquam convenerat umbilico necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne fortissimi viri soboles appareret. Cupiens itaque Augustissima omnium sede morari diutius Imperator, ut otio puriore frueretur & voluptate, assiduis nunciis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rhetias incursare, Quadosque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritissimum genus, superiorẽ Mœsiam & secundam populari Pannoniam. quibus percitus, tricesimo postquã ingressus est die, IV. Kal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum festinavit. Vnde misso in locum Marcelli Severo, bellorum usu & maturitate firmato, Vrsicinũ ad se venire præcepit. Et ille literis gratanter acceptis, Sirmium venit, comitãtibus sociis: libratisq; diu super pace consiliis, quã fundari posse cũ Persis Musonianus retulerat, in Orientem cum magisterii remittitur potestate: provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adulescentes eum sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi. At Cæsar exacta apud Senonas hyeme turbulenta, Augusto novies,

novies, seque iterum Coss. Germanicis undique circumfrementibus minis, secundis ominibus motus Remos properavit, alacrior magisque lætus quòd exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem sequuturus, ut ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio post Silvani interitum promotus ad peditum magisterium, ex Italia jussu principis cum XXV. milibus armatorum Rauracos venit. cogitatum est enim solliciteque præstructum, ut sævientes ultra solitum Alemanni, vagantesque fusius, multitudine geminata nostrorum forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celerantur, læti barbari ad tempestiva furta solertes, inter utriusque exercitus castra occulte trangressi, invasere Lugdunum incautam: eamque populatam nisu avido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra oppidum potuit inveniri vastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria observavit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores. nec quod destinaverat, irritum fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis, receptaque præda omni intacta, hi solum innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes tribunus & Valentinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant, ad exequendum id ordinati, à Cella tribuno scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter observare sunt vetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non contentus magister peditum, ignavus, & gloriarum Iuliani pervicax obtrectator, sciens se id contra utilitatem Romanam jussisse (hoc enim cum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitque hos eosdem tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat, per speciem venisse negocii publici; qua causa abrogata

Digitized by Google

rogata potestate ad lares rediere privati. Iisdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, & suapte natura clivosas & incommeabiles, clausere solerter, arboribus immensi roboris cæsis. Alii occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre convitiis & Romanos incessebant, & Cæsarem, qui graviori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos septem à Barbatione petierat naves, ex his quas velut transiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, æstate jam torrida fluvium vado posse transiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum tribuno misit, facinus memorabile si juvisset fors, patraturos. qui nunc incedendo per brevia, aliquoties scutis in modum alveorum suppositis, nando ad insulam venere propinquam: egressique promiscue virile & muliebre secus, sine ætatis ullo discrimine, trucidabant ut pecudes: nactique vacuas lyntres, per eas licet vacillantes evecti, hujusmodi loca plurima perruperunt: & ubi satietas cædendi cœpit, opimitate prædarum onusti, cujus partem vi fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. Hocque comperto residui Germani, ut infido præsidio insularum relicto, ad ulteriora necessitudines & fruges opesque barbaricas contulerunt. Conversus hinc Iulianus ad reparandas Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subversum hostili (quo ædificato constabat ad intima Galliarum, ut consueverant adire, Germanos arceri) & opus spe celerius consummavit, & victum defensoribus ibi locandis ex barbaricis messibus, non sine discriminis metu collectum, militis manu condidit in usus anni totius. Nec sanè hoc solo contentus, sibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores quæsito dextris pro-

priis

Digitized by Google

priis utebantur, admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens advectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quòd partē eius Barbatio, cum transiret juxta, superbè præsumpsit: residuum quod superfuit, congestum in acervum exussit. quæ utrum ut vanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tentabat, id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus ubique jactabatur, quòd Iulianus non levaturus incommoda Galliarum, electus est, sed ut possit per bella deleri sævissima, rudis etiam tum ut æstimabatur, ac ne ad sonitum quidem duraturus armorum. Dum castrorum opera mature consurgunt, militisque pars stationes prætendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præversa, Barbationē cum exercitu quem regebat (ut prædictum est) Gallico vallo discretum, impetu repentino aggressa, sequensque fugientes adusq; Rauracos, & ultra quoad potuit, rapta sarcinarum & jumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad sua. Et ille tanquam expeditione eventu prospero terminata, milite disperso per stationes hybernas ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compositurus in Cæsarem, ut solebat, graviter semper incessens. Quo dispalato fœdo terrore, Alemannorū reges Chonodomari & Vestralpus, Vrius quinetiā & Vrsicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in unū robore virium suarū omni collecto, consedere propè urbē Argentoratum, extrema metuentem Cæsarem arbitrati retrocessisse, cum ille tum etiam perficiendi munimenti studio stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius adtollentium scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens pœnam, transgressus ad eos post ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantum remansisse cum Iuliano docebat. is enim numerus sequebatur, barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. Cuius asseveratione eadem sub-

inde replicantis, ad majora ſtimulati fiducia, miſsis legatis ſatis pro imperio Cæſari mandaverunt, ut terris abſcederet virtute ſibi quæſitis & ferro. qui ignarus pavendi, nec ira nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens, detentis legatis adusque perfectum opus caſtrorum, in eodem gradu conſtantiæ ſtetit immobilis. Agitabat autem miſcebatque omnia ſine modo, ubique ſeſe diffunditans, & princeps audendi periculoſa rex Chonodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, ut ſæpè ſecundis rebus elatus. Nam & Decentium Cęſarē ſuperavit æquo Marte congreſſus, & civitates erutas multas vaſtavit & opulentas, licentiusque diu nullo refragante Gallias perſultavit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis acceſsit, numero præſtantis & viribus. Alemanni enim ſcutorum inſignia contuentes, norant eos milites permiſiſſe paucis ſuorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amiſsis pluribus abiere diſperſi. quæ anxie ferebat ſollicitus Cæſar, quod trudente ipſa neceſsitate digreſſus periculis, cum paucis licet fortibus, populoſis gentibus occurrere cogebatur. Iamque ſolis radiis rutilantibus, tubarumque concinente clangore pedeſtres copiæ lentis inceſsibus educuntur, earumque lateri equeſtres conjunctæ ſunt turmæ, inter quas cataphractarii erant & ſagittarii, formidabile genus armatorum. Et quoniam à loco unde Romana promota ſunt ſigna, adusque vallum barbaricum quarta leuca ſignabatur & decima, id eſt, unum & viginti millia paſſuum, utilitati ſecuritatique rectè conſulens Cęſar, revocatis præcurſoribus jam antè egreſsis, indictaque ſolitis vocibus quiete, cuneatim circumſiſtentes alloquitur, genuina placiditate ſermonis: *Urget ratio ſalutis tuendæ communis, ut parciſsime dicam, non jacentis animi Cæſarem vos hortari, & orare commilitones mei, ut adulta robuſtaq; virtute confiſi, cautiorem viam potius eligamus ad toleranda vel ad depellenda quæ ſperantur, quàm præproperam.*

Digitized by Google

properam & ancipitem. Ut enim in periculis juventutem impigram esse convenit & audacem; ita cum res postulat, regibilem & consultam. Quod igitur censeo, si arbitrium adfuerit vestrum, justaq; sustinet indignatio, paucis absolvam. Jam dies in meridiem vergit, lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adjuvanda, terræ protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidijs fultæ: quas si dederit quisquam commode posse transire, exuentibus hostium examinibus post otium cibiq; refectionem & potus, quid nos agimus, quo vigore inedia, siti, laboreq; membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotijs difficillimis sæpe dispositio tempestiva prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquoties divina remedia repararunt, hic quæso vallo fossaq; circumdati, divisis vigiliis quiescamus: somnoq; & victu congruis potiti pro tempore, pace dei sit dictum, triumphaturas aquilas & vexilla victricia primo lucis moveamus exordio. Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci jam conspicuum exorabant, cœlitis dei favore fiduciaque sui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atq; ut exitus docuit, salutaris quidam Genius præsens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat. Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximeque Florentij præfecti prætorio, periculose quidem, sed ratione secunda pugnandum esse censentis, dum instarent barbari conglobati: qui si defluxissent, motum militis in seditiones nativo calore propensioris ferri non posse ajebat, extortam sibi victoriam, ut putavit, non sine ultimorum conatu graviter toleraturi. Addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina: recordantibus quòd anno nuper emenso Romanis per transrhenana spatia fusius volitantibus, nec visus est quisquam laris sui defensor, nec obvius stetit: sed concede arborũ densa undiq; semitis clausis, sidere urente brumali ægrè vixere

xere barbari longius amandati: quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetrarunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis advertebat, quòd tunc tripartito exitio premebantur: Imperatore urgente per Rhetias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modo non occipitia conculcantibus hinc indeque cinctorum. Posteà verò pace data, discesserat Imperator: & sedata jurgiorum materia, vicinæ gentes jam concordabant: & turpissimus ducis Romani digressus ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res est aggravata Romana ex negocio tali. Regii duo fratres vinculo pacis astricti, quam anno præterito impetraverant à Constantio, nec tumultuare, nec commoveri sunt ausi. Sed paulò postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique firmioris, per insidias interempto, omnis eius populus cum nostris hostibus conspiravit: & confestim Vadomarij plebs, ut asserebant, agminibus bella cientium barbarorum sese conjunxit. Cunctis igitur summis infimisque approbantibus tunc oportune congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamavit subito signifer: *Perge felicissimè omnium Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit, tandem per te virtutem & consilia militaria sentimus. I prævius ut faustus antesignanus & fortis. experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testisq; individui gerendorum, modo adsit supernum numen, iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, cum nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus propè collem advenit molliter editum, opertum segetibus jam maturis, à supercilijs Rheni haud longo intervallo distantem. è cuius summitate speculatores hostium tres equites exciti, subito nunciaturi Romanum exercitum adventare, festinarunt ad sua: unus verò pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum indicavit, per triduum & trinoctium flumen

tran-

Digitized by Google

transisse Germanos. Quos cum iā propè densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt vestigiis fixis, antepilanis hastatisq; & ordinum primis velut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cunctati. Cumque ita ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextero latere sibi vidisset oppositum, quidquid apud eos per equestres copias præpollebat, in levo cornu locavere confertum. Iisdemque sparsim pedites miscuere discursatores & leves, profecto ratione tuta poscente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibanario nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta una manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem verò inter ipsos discriminum vertices, cum nihil caveri solet præter id quod occurrit, humi occulte reptantem latere forato jumenti incautum rectorem præcipitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc itaque disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis & obscuris. Ductabant autē populos omnes pugnaces & sævos Chonodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidē nefarius belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax & fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor prælii sperabatur, immanis equo spumante sublimior, erectus in jaculum formidandæ vastitatis, armorumque nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & utilis præter cæteros ductor. Latus verò dextrum Serapio agebat, etiam-tum adultæ lanuginis juvenis, efficacia præcurrens ætatē, Mederici fratris Chonodomarij filius, hominis quo ad vixerat perfidissimi: ideo sic appellatus, quòd pater eius diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctusque Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichū genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinque regalesq;

decem, & optimatum ſeries magna, armatorumque millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciſsitudinis reddendæ quæſita. Iamque torvum increpantibus tubis, Severus dux Rom. aciem dirigens lævam, cum propè foſſas armatorum refertas veniſſet, unde diſpoſitum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, ſtetit impavidus: ſuſpectiorque de obſcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentavit. Quo viſo, animoſus contra labores maximos Cæſar, ducentis equitibus ſeptus, ut ardor negotij flagitabat, agmina peditum impetu veloci diſcurrens verbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas, & alioquin vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id affectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat, cautior ſui hoſtium tela prætervolans, his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat. *Advenit ô ſocij juſtum pugnandi jam tempus, olim exoptatum mihi vobiſcum, quod ante hac arceſſentes arma inquietis motibus poſcebatis.* Item cum ad alios poſt-ſignanos in acie locatos extrema veniſſet: *En*, inquit, *commilitones, diu ſperatus præſto eſt dies, compellens nos omnes elotis priſtinis maculis Romanæ majeſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coëgit occurrere noſtris viribus opprimendos.* Alios item bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adjuvabat: *Exurgamus viri fortes, propellamus fortitudine congrua, illiſa noſtris partibus probra, quæ contemplans Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi.* Quoſcunque autem pugnæ ſignum inconſulte poſcentes, rupturoſque imperium irrequietis motibus prævideret: *Quæſo*, inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidius futuræ victoriæ gloriam violetis, neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat.*

Nam

Nam fugituros proculdubio deseram, hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta. Hæc aliáque in eundem modum sæpius replicando, majorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: & subito Alemannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, unanimi conspiratione vociferantium, relictis equis secum oportere versari regales: ne si quid contigisset adversum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius jumento actutum desiluit, & secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore victricem. Dato igitur æneatorum occentu sollemniter signo ad pugnandum, utrinque magnis concursum est viribus. Propilabantur missilia, & properantes cito quàm considerato cursu Germani, teláque dextris explicantes, involavere nostrorum equitum turmas frendentes immania: eorumque ultra solitum sævientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles scutorum obicibus vertices tegens, ejectansque gladios vel tela concrispans mortem minantia perterrebat. Cumque in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmius pedes, frontem artissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulveris nubes: variique fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores hostem propellere laborabant, sed destinatione nimia dextræ dextris miscebantur, & umbo trudebat umbonem: cœlumque exultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis. & cum cornu sinistrum altius gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia propulisset, iretque in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt.

Digitized by Google

ſerunt. dumque primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc autem exinde acciderat, quòd dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites viſo rectore ſuo leviter vulnerato, & conſorte quodam per cervicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi quà quiſque poterat, peditesque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique vicisſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circumſpectantes præſidia, vidiſſet longius Cæſar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum, velut ſenectutis pendentis exuvias, ſtetit unius turmæ tribunus, & pallore timoris perculſus, ad aciem integrandam recurrit. Vtque in rebus amat fieri dubiis, eoſdem lenius increpans Cæſar: *Quò*, inquit, *cedimus viri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriæ futuri participes, ſi eos pro Republica dimicantes relinquimus inconſulte.* Hæc reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus ſalva differentia veterem Syllam: qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptoque & conjecto vexillo in partem hoſtilem, *Ite*, dixerat, *ſocij periculorum electi, & ſciſcitantibus ubi relictus ſum Imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Bœotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens.* Proinde Alemanni pulſis diſiectiſque equitibus noſtris, primam aciem peditum inceſſerunt, eam abjecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. ſed poſtquam cominus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati, uſu præliorum diuturno firmati, excipiunt eos, jam geſturientes barritum ciere vel maximum: qui clamor ipſo fervore certaminum à tenui ſuſurro exoriens, paulatimque adoleſcens,

ritu

ritu extollitur fluctuum cautibus illiſorum: jaculorum deinde ſtridentium crebritate hincinde convolante, pulvis æquali motu aſſurgens, & proſpectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. ſed violentia iraque incompoſiti barbari in modum exarſere flammarum, nexamque ſcutorum compagem, quę noſtros in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus gladiorum aſsiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus ſuis celeri curſu Batavi venere cum regibus (formidabilis manus, extremæ neceſsitatis articulo circumventos, ſi juviſſet fors, ereptura) torvumque canentibus claſsicis, adultis viribus, certabatur. Verùm Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, velut quodam furoris affectu oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen verutaque miſsilia non ceſſabant, ferratæque arundines fundebantur: quanquam etiam cominus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati nondum effuſo cruore ad audendum exerciti conſurgebant. Pares enim quodammodo coïvere cum paribus, Alemanni robuſti & celſiores, milites uſu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis iſti fidentes, grandiſsimis illi corporibus freti. Reſurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Romanus, laſſatiſque impreſſu genibus lævum reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem ultro laceſſens, quod indicium eſt obſtinationis extremæ. Exiluit itaque ſubitò ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, & ſequente vulgo ante alios agmina noſtrorum interrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque primanorum legionem pervenit locatam in medio (quæ confirmatio Caſtra prætoria dictitatur) ubi denſior & ordinibus frequens miles inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prælium majore ſpiritu repetivit. & vulneribus declinandis intentus, ſeque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera, quæ nudabat ira flagrantior,

diſtrictis gladijs perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem. Sed continuata ſerie peremptorum, quos Romanus jam fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditoque occumbentium gemitu crebro, pavore perfuſi torpebant. Feſsi denique tot ærumnis, & ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per diverſos tramites toto celeritatis gradu feſtinabant: ut è medijs ſævientis pelagi fluctibus, quocunque avexerit ventus, eijci nautici properant victores. quod voti magis quàm ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet tunc præſens. Aderatque propitiati numinis arbitrium inclemens, & ſecans terga cedentium miles: cum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus immergebat. nec quiſquam vulnerantium ſanguine iram explevit, nec ſatiavit cæde multiplici dexteram, vel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Iacebant itaq; plurimi transfixi lethaliter, remedia mortis compendio poſtulantes: alij ſemineces labente jam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus inquirebant: quorundam capita diſciſſa trabalibus telis, & pendentia jugulis cohærebant: pars per lutoſum & lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi, intactis ferro corporibus acervis ſuperruentium obruti necabantur. Quæ ubi ſatis evenere proſperrime, validius inſtante victore, acumina denſis ictibus hebeſcebant, ſplendentesque galeæ ſub pedibus voluebantur, & ſcuta: ultimo denique trudente diſcrimine barbari, cum elati cadaverum aggeres exitus impedirent, ad ſubſidia fluminis petivere, quæ ſola reſtabant, eorum terga jam perſtringentis. Et quia curſu ab armis concito fugientes miles indefeſſus urgebat, quidam nandi peritia eximi ſe poſſe diſcriminibus arbitrati, animas fluctibus commiſerunt. Qua cauſa celeri corde futura prævidens Cæſar, cum tribunis & ducibus clamore objurgatorio prohibebat, ne hoſtem

avi-

Digitized by Google

avidius sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret vorticosis. Vnde id observatum est, ut marginibus insistentes confoderent telorum varietate Germanos: quorum si quem morti velocitas subtraxisset, jacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. Et velut in quodam theatrali spectaculo aulęis miranda monstrantibus, multa licebat sine metu videre: nandi strenuis quosdam nescios adhærerentes, fluitantes alios, cum expeditiores viribus linquerentur ut stipites; & velut luctante amnis violentia vorari quosdam fluctibus involutos, nonnullos clypeis vectos, præruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina pervenere. spumans denique cruore barbarico decolor alveus insueta stupebat augmenta. Dum hæc aguntur, rex Chonodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues, cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ prope Triburcos & Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut ascensis navigiis, dudum paratis ad casus ancipites, in secretis secessibus evaderet. Et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat pervenire, vultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cumque propinquaret jam ripis, lacunam palustribus aquis interfusam circumgrediens, ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est evolutus: & confestim licet obeso corpore gravior, ad subsidium vicini collis evasit. quem agnitum (nec enim potuit cęlari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum tribuno secuta, armis circundatum aggerem nemorosum cautius obsidebat, perrumpere verita ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus visis compulsus ad ultimos metus, ultro se dedit, solus egressus: comitesque eius ducenti numero, & tres amici junctissimi, flagitium arbitrati post regem vivere, vel pro rege non mori,

 si

ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos. Vtque nativo more ſunt barbari humiles in adverſis, diſpareſq; in ſecundis, ſervus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam: inmenſum quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubreſq; terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæva. Quibus ita favore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum jam diem occinente liticine revocatus invictiſsimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXLIII. rectores verò IV. Bainobaudes cornutorum tribunus, adæque Laipſo, & Innocentius cataphractorios ducens, & vacans quidam tribunus, cujus non ſuppetit nomen: ex Alemannis verò ſex millia corporum numerata ſunt in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorũ acervi per undas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, meritiſq; magis quàm imperio potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle jurando confirmans. Et ut augeret eventus ſecundi lætitiam, concilio Chonodomarium juſsit offerri: qui primo curvatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilique pace veniam poſcens, bono animo eſſe eſt juſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, miſſuſque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo veterni conſumptus eſt. His tot ac talibus proſpero peractis eventu, in palatio Conſtantij quidam Iulianum culpantes, ut princeps ipſe delectaretur, injuriiſsime Victorinum ideo nominabant, quòd verecunde referens, quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. Interque exaggerationem inanium laudum, oſtentationemque aperte lucentium, inflabant ex uſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium, quidquid per omnem ter-

ræ

Digitized by Google

ræ ambitum agebatur, felicibus auſpicijs eius adſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum, cum geſtis non adfuiſſet, & dimicaſſe, & viciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: & ſi, verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum longiſsimum facta, laureatas literas ad provinciarum ſigna mittebat, ſe inter primores verſatum cum odioſa ſui jactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condigne ſcriptis, memoria delata narrandi, extollendique ſemet in cœlum, ab Argentorato cum pugnaretur manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prælium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & Barbaros fugaſſe præcipites, ſibique oblatum falſo indicat Chonodomarium (proh rerum indignitas!) ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

EXPLICIT LIB. XVI.

AMMIANI
MARCELLINI
RERVM GESTARVM
LIBER XVII.

HAc Rervm, quas jam digeſsimus, varietate ita concluſa, martius juvenis Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſollicituſque ne diræ volucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandavit: abſolutiſque legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres-tabernas revertit. Vnde cum captivis omnibus prædam Mediomatricos, ſervandam ad reditum uſque ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Moguntiacum, ut ponte compacto tranſgreſſus in ſuis requireret barbaros, cum nullum reliquiſſet in noſtris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia jucunditateque ſermonum allectum, in voluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, autoritate magnificum ducem, plus laboris indicere ſibi quam militi, ſicut perſpicue contigit, aſſuetum. Moxque ut ad locum prædictum eſt ventum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupavere terras hoſtiles. At barbari præſtricti negotij magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos ocio tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primæ vertiginis impetum declinarent, miſere legatos cum verbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incer-

tum-

Digitized by Google

tumque quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent. Quibus clara fide compertis, Cæsar prima noctis quiete navigijs modicis & velocibus octingentos imposuit milites: eorum viginti sursum versum decurso egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita disposito, solis primo exortu visis per montium vertices barbaris, ad celsiora ducebatur alacrior miles: nemineq; invento, hoc siquidem opinati discessere, confestim eminus ingentia fumi volumina visebantur, indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atq; desertis insidijs, quas per arcta loca & latebrosa struxerant nostris, trans Menum nomine fluvium ad opitulandum suis necessitudinibus avolarunt. Vt enim rebus amat fieri dubijs & turbatis, hinc equitum nostrorum accursu, inde navigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, evadendi subsidium velox locorum invenere prudentes: quorum digressu miles libere gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractisque captivis domicilia cuncta curatius ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat. Emensaque æstimatione decimi lapidis, cum prope sylvam venisset squalore tenebrarum horrendam, stetit diu cunctando, indicio perfugæ edoctus, per subterranea quædam occulta, fossasq; multifidas latere plurimos, ubi habile visum fuerit erupturos. Ausi tamen omnes accedere fidentissime, ilicibus incisis & fraxinis, roboreque objecto magno semitas invenere constratas. Ideoq; gradientes cautius retro, non nisi per amfractus longos & asperos ultra progredi posse, vix indignationem capientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris urente sævitia, cùm discriminibus ultimis laborabatur incassum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus superfusæ

perfuſæ nives opplevere montes ſimul & campos) opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum quod in Alemannorum ſolo conditum Trajanus ſuo nomine voluit appellari, dudum violentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatiſque ibi pro tempore defenſoribus, ex Barbarorum viſceribus alimenta congeſta ſunt. Quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſsis oratoribus pacem: quam Cæſar omni conſiliorum via firmata, cauſatus veroſimilia plurima, per decem menſium tribuit intervallum: id nimirum ſolerti colligens mente, quòd caſtra, ſupra quàm optari potuit occupata ſine obſtaculo, tormentis muralibus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immaniſsimi reges venerunt, tandem aliquando jam trepidi, ex his qui miſere victis apud Argentoratum auxilia, jurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum uſque diem, quia id noſtris placuerat, cum munimento ſervaturos intacto, frugeſque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, ſed diſpendiis rei Romanæ peracto leviſſimis, ut fauſtus Cæſar exultabat & felix. credique obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique feciſſe fingentibus, quòd oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quàm damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi, ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii actibus mirandis inclaruiſſet. Quibus ut in tali re compoſitis firmiter, ad ſedes revertens hybernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Severus magiſter equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorum validiſsimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea claruit, vacua præſidijs loca vaſtan-

tan-

Digitized by Google

ſtantes offendit: ac oportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod Cæſare in Alemannorum ſeceſsibus occupato, nulloque vetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati. ſed metu jam reverſi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita ſunt occupatis, ſe quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Iulianus rei novitate perculſus, & conijciens quorſum erumperet, ſi ijſdem tranſiſſet intactis, retento milite circumvallare diſpoſuit Caſtellum oppidum, quod Moſa fluvius præterlambit, & aduſque quartum & quinquageſimum diem, Decembri ſcilicet & Ianuario menſe, obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctantibus. Tunc pertimeſcens ſolertiſsimus Cæſar, ne obſervata nocte illuni barbari gelu vinctum amnem pervaderent, quotidie à ſole in veſperam flexo aduſque lucis principium luſorijs navibus diſcurrentes flumen ultro citroque milites ordinavit, ut cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facile perveniret. Hocque commento, inedia, & vigilijs, & deſperatione poſtrema laſſati, ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comitatum Auguſti ſunt miſsi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egreſſa, cum captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa repedavit ad ſua: hiſque perfectis acturus hyemem revertit Pariſios Cęſar. Quia igitur plurimæ gentes vi majore collaturæ capita ſperabantur, dolum bellorum conjectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dumque per inducias licet negotioſas & breves, ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſavit. Cumque Florentius præfectus prætorio cuncta permenſus, ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere, quàm hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim huiuſmodi proviſionum, imò everſionum ut verius dixerim, inſanabilia

bilia vulnera ſæpe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe: quæ res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferri non poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum, Iulianus eum ſedatus leniens, ſcrupuloſe computando & vere, docuit non ſufficere ſolum, verumetiam exuberare capitationis calculum, ad commeatuum neceſſarios apparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictionale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi projecit. Literisque Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut videretur parum Florentio credi, reſcripſit, gratandum eſſe, ſi provincialis hincinde vaſtatus, ſaltem ſolemnia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factumque eſt tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter ſolita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur camelaſij nomine iniquè. Inuſitato exemplo id petendo Cæſar impetraverat à præfecto, ut ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea videlicet lege, ut nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſolvendum quemquam urgeret. Quo levati ſolatio cuncti, quos in curam æs alienum ſeparat ſuam, nec interpellati ante præſtitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orphito præfecturam, obeliſcus Romæ in Circo erectus eſt maximo. Super quo nunc quia tempeſtivum eſt, pauca diſcurram. Vrbem priſcis ſæculis conditam ambitioſa mœnium ſtrue, & portarum centum quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius vocabulo provincia nunc uſque Thebais appellatur. Hanc inter exordia pandentis ſe late Carthaginis, improviſo excurſu duces oppreſſere Pœnorum: poſteaque reparatam Perſa-

rum

rum rex ille Cambyſes, quoad vixerat alieni cupidus & immanis, Aegypto perrupta aggreſſus eſt, ut opes exinde raperet invidendas, ne deorum quidem donarijs parcens. Qui dum inter prædatores turbulenter concurſat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſtabat, ſubita vi ruinę nudato vulneratus penè lethaliter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gallus, Octaviano res tenente Romanas, Aegypti procurator, exhauſit civitatem plurimis interceptis: reverſusque cum furtorum arceſſeretur, & depopulatæ provinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diverſasque moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, obeliſcos vidimus plures, alioſque jacentes & comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perſcrutatis exciſos erectoſque, dijs ſuperis in religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus lapis, in figuram metæ cuiuſdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam; utque radium imitetur, gracileſcens pauliſper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum, manu levigatus artificis. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undique videmus inciſas, initialis ſapientiæ vetus inſignivit autoritas. Volucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad ævi quoque ſequentis ætates Imperatorum vulgatius perveniente memoria, promiſſa vel ſoluta regum vota monſtrabant. Non enim ut nunc literarum numerus præſtitutus & facilis exprimit quidquid humana mens concipere poteſt, ita priſci quoque ſcriptita-

runt Aegyptij: ſed ſingulæ litteræ ſingulis nominibus ſerviebant,& verbis nonnunquam ſignificabant integros ſenſus. Cuius rei ſcientiæ in his interim ſit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has alites inveniri rationes memorant phyſicæ. perque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem: moderatori cum jucunditate aculeos quoque innaſci debere his ſignis oſtendentes,& ſimilia plurima. Et quia ſufflantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebant, quòd cum Octavianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana civitate tranſtuliſſet Aegyptia, quorum unus in Circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio, hunc recens advectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt, nec movere. Diſcant qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præteriſſe, quòd Deo Soli ſpeciali munere dedicatus, fixuſque intra ambitioſi templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verùm Conſtantinus id parvi ducens, avulſam hanc molem ſedibus ſuis, nihilque committere in religionem recte exiſtimans, ſi ablatum uno templo miraculum Romæ ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, jacere diu perpeſſus eſt, dum translationi pararentur utilia. Quo convecto per alveum Nili, projectoque Alexandriæ, navis amplitudinis antehac inuſitatæ ædificata eſt, ſub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita proviſis, digreſſoque vita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandemque ſero impoſitus navi per maria fluentaque Tybridis velut paventis, ne quod pene ignotus miſerat Nilus, ipſe parum ſub emeatus ſui diſcrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab Vrbe ſejunctum: unde chamulcis impoſitus, tractuſque lenius per Oſtienſem portam, piſcinamque publicam Circo illatus eſt maximo. Sola poſt hæc reſtabat erectio,

Digitized by Google

ctio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectisque usque periculo altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes & longi, ad speciem multiplicium liciorum cœlum densitate nimia subtexentes: quibus colligatus mons ipse effigiatus scriptilibus elementis, paulatimque id per arduum inane protentus, diuque pensilis hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cavea locatur in media, eique sphæra superponitur ahenea, aureis laminis nitens: qua confestim ui ignis divini contacta, ideoque sublata, facis imitamentum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis. Secutæq; ætates alios transtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallustij, duo in Augusti monumento erecti sunt. Qui autem notarum textus obelisco incisus est veteri, quem videmus in Circo, Hermapionis librum sequuti interpretatum literis subjecimus Græcis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Τάδε ἐστὶν ἃ βασιλεῖ Ῥαμέσῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέσης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέσης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγής, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ

Digitized by Google

ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἄλλους ἔθνους νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγάγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua.

Datiano & Cereali COSS. cum universa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidoque præteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, jamque cum Chionitis & Gelonis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto societatis, rediturus ad sua, tum Saporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precativam. Ideoque non nisi infirmato imperii robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graves: missoque cum muneribus Narseo quodam legato, literas ad Constantium dedit, nusquam à genu-

à genuino fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sensum. *Rex regum Sapor particeps siderum, frater Solis & Lunæ Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico. Gaudeo, tandemq; mihi places ad optimam te viam revertisse, & incorruptum æquitatis agnovisse suffragium, rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atq; sentire, propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusq; Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse majores meos, antiquitates quoq; vestræ testantur: hæc me convenit flagitare (ne sit arrogans quod affirmo) splendore virtutumq; insignium serie vetustis regibus antistantem. Sed ubiq; mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil unquam pœnitendum admisi. Ideoq; Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, avo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod adseritis vos exultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus. Postremo si morem gerere suadenti volueris recte, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, ut cætera regas securus: ac prudenter reputans, medelarum quoque artifices urere nunnunquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris. Hocq; bestias factitare: quæ cum advertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittunt, ut vivere deinde possint impavidæ. Id sanè pronuntio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita, post tempus hyemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionumq; æquitate spem successus secundi fundante, venire quoad ratio siverit festinabo.* His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) considerateque responsum est hoc modo. *Victor terra mariq; Constantius semper Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimam dico. Sospitati quidem tuæ gratulor, ut futurus, si velis, amicus: cupiditatem verò semper indeflexam fusiusq; vagantem vehementer insimulo. Mesopotamiam*

poscis

poscis ut tuam, perindeq; Armeniam: & suades integro corpore adimere membra quædam, ut eius salus deinde locetur in solido: quod refutandum est potius, quam ulla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigijs, sed perspicuam, nullisq; minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modo cum decore & honestate, nihil pudori nostro prærepturæ vel majestati. Est enim absonum & indecens, cum gestarum rerum ordine explicatæ sint aures, quas invidiæ nobis multipliciter incluserunt, cùm deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu servabimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius, quàm intulisse: & nostra quoties lacessimur fortissimo benevolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendoq; scientes, in prælijs quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa verò bellorum nunquam ad deteriora prolapsam. Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quidquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itemque Eustachius Musoniano suggerente Philosopho, ut opifex suadendi, Imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, ut suprà humanum modum provinciæ munirentur Arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente vastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio in locum Silvani peditum promotus magister, ignavus sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostravit acerrime multos,

Digitized by Google

multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis reviseret & lamentis. Huic pugnæ Nevita postea consul equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiamque, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cuius ruinarum eventum vere breviterque absolvam. Primò lucis exortu ad diem nonum Kal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cœli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo involutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcque secuti typhones atq; presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem & suburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus varijs excelsa culmina resultabant, quæritantium conjugium liberosque, & si quid necessitudinis arcte constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aër jam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui juvissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulò ante homines, tunc promiscuæ strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus

poscis ut tuam, perindeque Armeniam : & suades integro corpore adimere membra quædam, ut eius salus deinde locetur in solido : quod refutandum est potius, quam ulla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigijs, sed perspicuam, nullisque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modo cum decore & honestate, nihil pudori nostro prærreptura vel majestati. Est enim absonum & indecens, cum gestarum rerum ordine explicatæ sint aures, quas invidiæ nobis multipliciter incluserunt, cùm deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu servabimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more : cum ambigi nequeat, non inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius, quàm intulisse : & nostra quoties lacessimur fortissimo benevolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendoque scientes, in prælijs quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa verò bellorum nunquam ad deteriora prolapsam. Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quidquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itemque Eustachius Musoniano suggerente Philosopho, ut opifex suadendi, Imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, ut suprà humanum modum provinciæ munirentur Arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente vastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio in locum Silvani peditum promotus magister, ignavus sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostravit acerrime

multos,

multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis reviseret & lamentis. Huic pugnæ Nevita postea consul equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiamque, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cuius ruinarum eventum vere breviterque absolvam. Primò lucis exortu ad diem nonum Kal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cœli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo involutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcque secuti typhones atq; presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem & suburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus varijs excelsa culmina resultabant, quæritantium conjugium liberosque, & si quid necessitudinis arcte constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aër jam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui juvissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulò ante homines, tunc promiscuæ strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus

ferebant intactos, angore & inedia conſumendos. Inter quos Ariſtænetus affectatam recens diœceſim curans vicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorem uxoris Euſebiæ Pietatis cognomine dedicarat, animam hoc caſu cruciatam diutius exhalavit. Alii ſubita magnitudine oppreſsi, ijſdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidam capitibus, vel humeris præſectis aut cruribus, inter vitæ mortiſque confinia, aliorum adjumenta paria perferentium implorantes cum obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & privatarum hominumque pars major, ni palantes abrupti flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid conſumi poterat, exuſsiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terræ pulſibus conjectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus & pontificiis obtemperantibus ſacerdotijs cautum, ne alio Deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones æſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat, aut in cavernis minutis terrarum, quas ſyringas appellamus, impulſu crebriori aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. Vnde plerumque obſervatur, terra tremente, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri, quòd in ultimis ſeceſsibus occupantur. Anaximander ait, areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aër violentus & nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam cieri propriis ſedibus. Qua

de

Digitized by Google

de causa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cælestium superfusione contingunt. Ideoque Neptunum humentis substantiæ potestatem, Ennosigæon & Sisichthona poëtæ veteres & Theologi nuncupaverunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim brasmatiæ sunt, qui humum intus suscitantes sursum propellunt inmanissimas moles, ut in Asia Delos emersit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiusa & Pelagia prioribus seculis dictitata, aureo quondam imbri perfusa, & Eleusin in Bæotia, & apud Tyrrhenos Vulcaniæ, insulæque plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, urbes, ædificia, montesque complanant: aut chasmatiæ, qui grandiori motu patefactis subito voratrinis terrarum partes absorbent: ut in Atlantico mari, Europæo orbe potior insula, & in Crissæo sinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succiniense ad profundos hiatus Erebi abacta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum mycematiæ sonitu audiuntur minatorio, cum dissolutis elementa compagibus ultro adsiliunt, vel relabuntur considentibus terris. Tunc enim necesse est velut taurinis reboare mugitibus fragores fremitusque terrenos. Sed hinc ad exorsa. At Cæsar hyemem apud Parisios agens, Alemannos prævenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, sed in insaniam post Argentoratum audaces omnes & sævos: opperiensq; Iulium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis veheretur annona. Sed ut est difficultatum penè omnium diligens ratio victrix, multa mente versans & varia, id tantum reperit solum, ut anni maturitate non expectata, barbaris occurreret insperatus; firmatoque consilio xx. dierum frumentum, ex eo quod erat in sedibus consumen-

dum,ad uſus diuturnitatem excoctum,buccellatum ut vulgo appellant, humeris impoſuit libentium militum: hocque ſubſidio fretus,ſecundis ut antè auſpicijs profectus eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe urgentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis,petit primos omnium Francos,eos videlicet quos conſuetudo Salios appellavit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum, habitacula ſibi figere prælicenter. Cui cum Tungros veniſſet,occurrit legatio prædictorum,opinantium reperiri Imperatorem etiamtum in hybernis,pacem ſub hac lege prætendens,ut quieſcentes eos tanquàm in ſuis nec laceſſeret quiſquam,nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaque conditionum perplexitate,ut in ijſdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos abſolvit. Dictoque citius ſequutus profectos, Severo duce miſſo,per ripam ſubito cunctos adgreſſus,tanquam fulminis turbo perculſit. jamque precantes potius quàm reſiſtentes,in oportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo,dedentes ſe cum opibus liberiſque ſuſcepit. Chamavos itidem auſos ſimilia adortus, eadem celeritate partim cecidit,partim acriter repugnantes,vivoſque captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes ad ſua,ne militem ſpatio longo defatigaret,abire interim permiſit innocuos: quorum legatis, paulo poſtea miſsis precatum conſultumque rebus ſuis,humi proſtratis ſub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto,ut ad ſua redirent incolumes. Cunctis igitur ex voto currentibus,ſtudio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum,munimenta tria recta ſerie ſupercilijs impoſita fluminis Moſæ, ſubverſa dudum obſtinatione barbarica,reparare pro tempore cogitabat: & illico ſunt inſtaurata procinctu pauliſper omiſſo. Atque ut conſilium prudens celeritas faceret tutum,ex annona decem dierum & ſeptem,quam in expediti-

onem

onem pergens vehebat cervicibus miles, portionem ſubtractam in iiſdem condidit caſtris, ſperans ex Chamavorum ſegetibus id ſuppleri poſſe quod ablatum eſt. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis quæ portavit, nuſquam reperiens victus, extrema minitans Iulianum compellationibus inceſſebat & probris, Aſianum appellans Græculum, & fallacem, & ſpecie ſapientiæ ſtolidum. Vtque inveniri ſolent quidam inter armatos verborum volubilitate conſpicui, hæc & ſimilia multa ſtrepebant: *Quo trahimur ſpe meliorum abolita, olim quidem dura & perpeſſu aſperrima per nives tolerantes & acumina crudelium pruinarum? ſed nunc, proh nefas! cum ultimis hoſtium fatis inſtamus, fame ignaviſſimo mortis genere tabeſcentes. Et ne quis nos turbarum exiſtimet concitores, pro vita loqui ſola teſtamur, non aurum, neq; argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra Remp. tot ſuſcepiſſe labores & pericula confutatis.* Et erat ratio juſta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium curſus articuloſque neceſsitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles exhauſtus nec donativum meruit nec ſtipendium, jam inde ut Iulianus illò eſt miſſus: ea re, quòd nec ipſi quod daret ſuppetere poterat uſquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hocque exinde claruit, fraude potius quàm tenacitate committi, quòd cum idem Cæſar, petenti ex uſu gregario cuidam ut barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumnijs appetitus eſt à Gaudentio tunc notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe interfici juſſit, ut loco monſtrabitur competenti. Lenito tandem tumultu non ſine blanditiarum genere vario, contextoque navali ponte Rheno tranſito, terris Alemannorum calcatis, Severus magiſter equitum bellicoſus ante hæc & induſtrius repente commarcuit. Et qui ſæpe univerſos ad fortiter faciendum hortabatur & ſingulos,

Digitized by Google

tunc diſſuaſor pugnandi contemptus videbatur & timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem : ut in Tagetis Thuſci libris legitur, Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos poſsint audire fragores. & iter ignaviter egerat præter ſolitum, ut ductores viarum præeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes autoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſsi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox antè ſævienſque in damna Romana, & tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſuſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonoque animo eſſe juſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curvatus orabat. Et eam cum conceſsione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, & quoties ſit neceſſe militibus alimenta præberet, ſuſceptorum vilium more, ſecuritatem accipiens pro illatis : quam ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandū. Quod ita recte diſpoſitū, eſt impræpedite completum. Hortarij nomine petendus erat regis alterius pagus, & quia nihil videbatur deeſſe præter ductores, Neſticæ tribuno ſcutariorum, & Charitoni viro fortitudinis miræ, imperaverat Cæſar, ut magna quæſitum induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum : & correptus velociter adoleſcens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum. Hoc prægreſſo ſequutus exercitus celſarum arborum obſiſtente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuoſos ventum eſt tandem ad loca : & ira quiſque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtenteſque ſine ulla parſimonia contruncabat. His malis perculſus rex, cum multiplices regiones, vicorum-

que

Digitized by Google

que reliquias cerneret exustorum, ultimas fortunarum jacturas adesse jam contemplatus, oravit ipse quoque veniam, facturũ se imperanda: jurandiq; execratione restituere universos promisit. id enim cura agebatur impensiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem justam Iulianus erectus, cum munerandus venisset ex more, quatuor comites eius, quorum ope & fide maxime nitebatur, non ante absolvit, dum omnes rediere captivi. Ad colloquium tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, victorisque superatus aspectu, conditione difficili premebatur: hac scilicet, ut quoniam consentaneum erat, post tot secundos eventus, civitates quoque reparari vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatusque, si perfidum quidquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione ejus vastata nihil invenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisque ditescere adsueti nostrorũ, Romanæ potentiæ jugo subdidere colla jam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obsecundabant imperio ingravate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hyberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantii subinde noscerentur (erat enim necesse tanquam apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores jam docti, recte consulta prospereq; completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo:* ut hirsutum Iulianum carpentes, appellantesque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima, atque vernacula principi resonantes, audire hæc

tunc diſſuaſor pugnandi contemptus videbatur & timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem: ut in Tagetis Thuſci libris legitur, Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos poſsint audire fragores. & iter ignaviter egerat præter ſolitum, ut ductores viarum præeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes autoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſsi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox antè ſævienſque in damna Romana, & tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſuſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonoque animo eſſe juſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curvatus orabat. Et eam cum conceſsione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, & quoties ſit neceſſe militibus alimenta præberet, ſuſceptorum vilium more, ſecuritatem accipiens pro illatis: quam ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandũ. Quod ita recte diſpoſitũ, eſt impræpedite completum. Hortarij nomine petendus erat regis alterius pagus, & quia nihil videbatur deeſſe præter ductores, Neſticæ tribuno ſcutariorum, & Charitoni viro fortitudinis miræ, imperaverat Cæſar, ut magna quæſitum induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum: & correptus velociter adoleſcens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum. Hoc prægreſſo ſequutus exercitus celſarum arborum obſiſtente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuoſos ventum eſt tandem ad loca: & ira quiſque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtenteſque ſine ulla parſimonia contruncabat. His malis perculſus rex, cum multiplices regiones, vicorum-

que

que reliquias cerneret exustorum, ultimas fortunarum jacturas adesse jam contemplatus, oravit ipse quoque veniam, facturũ se imperanda: jurandiq; execratione restituere universos promisit. id enim cura agebatur impensiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem justam Iulianus erectus, cum munerandus venisset ex more, quatuor comites eius, quorum ope & fide maxime nitebatur, non ante absolvit, dum omnes rediere captivi. Ad colloquium tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, victorisque superatus aspectu, conditione difficili premebatur: hac scilicet, ut quoniam consentaneum erat, post tot secundos eventus, civitates quoque reparari vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatusque, si perfidum quidquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione ejus vastata nihil invenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisque ditescere adsueti nostrorũ, Romanæ potentiæ jugo subdidere colla jam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obsecundabant imperio ingravate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hyberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantii subinde noscerentur (erat enim necesse tanquam apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores jam docti, recte consulta prospereq; completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo:* ut hirsutum Iulianum carpentes, appellantesque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima, atque vernacula principi resonantes, audire hæc

re hæc

re hæc taliaque geſtienti, virtutes eius obruere verbis impudentibus conabantur, ut ſegnem inceſſentes, & timidum, & umbratilem, geſtaque ſecus verbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque ut ſolet ampliſsima gloria objecta eſſe ſemper invidiæ, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia criminaque, etiamſi inveniri non poterant, finxiſſe malignitatem, ſpectatiſſimis actibus eorum offenſam. Vt Cimonem Miltiadis filium inſimulatum inceſti, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen Perſarum populum delevit innumerum, coëgitque gentem inſolentia ſemper elatam, obſecrare ſuppliciter pacem. Aemilianum itidem Scipionem, ut ſomniculoſum æmulorum incuſari malevolentia, cuius impetrabili vigilantia obſtinatæ in perniciem Romæ duæ ſunt potentiſsimæ urbes excisæ. Nec non etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa ſcrutantes, cum nihil unde vituperari deberet, inveniretur, duo hæc obſervaverunt ludibrioſa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito uno ſcalpebat: quodque aliquandiu tegendi ulceris cauſa deformis, faſciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare ut diſſolutum, alterum ut novarum rerum cupidum adſerebant, nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ majeſtatis inſigni: eum virum, quo nec fortior, nec cautior quiſquam patriæ fuit, ut documenta præclara teſtantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans vicariam præfecturam pro Baſſo quoque agebat: qui recens promotus urbi præfectus, fatali deceſſerat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari ſit dignum. Auguſto inter hæc quieſcenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graves & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & ſimilitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœſiarumque alteram cu-

neis

Digitized by Google

neis incurſare diſperſis. Quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & levigatis, plumarum in ſpeciem linteis indumentis innexæ: equorumque plurimi ex uſu caſtrati, ne aut fœminarum viſu exagitati raptentur, aut in ſubſidiis ferocientes prodant hinnitu denſiore vectores. & per ſpatia diſcurrunt ampliſsima ſequentes alios, vel ipſi terga vertentes inſidendo velocibus equis & morigeris, trahentesque ſingulos, interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum, vigorque otio integretur alterno. Aequinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, cum ad locum aptiſsimum perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum jam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte contexto tranſgreſſus, populandis Barbarorum incubuit terris: qui itinere feſtinato præventi, catervaſque bellatoris exercitus jugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vitantes exitium inſperatum ſemet omnes effuderunt in fugam. Stratiſque plurimis, quorum greſſus vinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebroſas convalles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent profecto, ſi vigore quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ ſecundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine contra Valeriam, opes barbaricas verrendo rapiendoq; occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cuius cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi, armati petendæ ſpecie pacis agmine tripartito agentes ſecurius noſtros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec, quod eſt in rebus artiſsimis ultimum, verti poſſent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum ſæpe ſocii fuerant indiſcreti: ſed ne

eos quidem prompta juvit audacia in discrimina ruentes aperta. Cæsis enim compluribus, pars quæ potuit superesse, per notos colles evasit: quo eventu vires & animos incitante, junctis densius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus: qui ex præterito casu impendentia formidantes, rogaturi suppliciter pacem, fidentes ad principis venere conspectum. Ergo hæc & similia lenituris, dictoq; die statuendis conditionibus, Zizais quoque etiam-tum regalis haud parvi corporis juvenis, ordines Sarmatarum more certaminis instruxit ad preces: visoq; Imperatore abjectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus. Et amisso vocis officio præ timore, tum cum orare deberet, majorem misericordiam movit, conatus aliquoties, parumq; impediente singultu permissus explicare quæ poscebat. Recreatus denique tandem, jussusq; exurgere, genibus nixus usu linguæ recuperato concessionem delictorum sibi tribui supplicavit & veniam. eoque ad precandum admissa multitudo, cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc præstantioris ambiguo, ubi ille solo jussus attolli, orandi signum expectantibus diu monstravit, omnes clypeis telisque projectis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut vincerent humilitate supplicandi regalem. Duxerat potior cum cæteris armatis etiam Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledum subregulos, plurimosque optimates cum impetrandi spe similia petituros. Qui, licet elati gaudio salutis indultæ, conditionum sarcina compensare inimicè facta pollicebantur, seque cum facultatibus & liberis & conjugibus terrarumque suarum ambitu Romanæ potentiæ libenter offerre. Prævaluit tamen æquitati juncta benignitas: jussique obtinere sedes impavidi, nostros reddidere captivos. Duxeruntque obsides postulatos, & obedire præceptis deinde promptissime spoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, advolarunt regales cum suis omnibus Arabarius & Vsafer, inter

optima-

optimates excellentes agminum gentilium duces, quorum alter Transjugitanorum Quadorumque parti, alter quibuſdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate junctiſſimis. quorum plebem arcuit Imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repente conſurgeret. diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes juſsi pauliſper abſcedere, dum Arabarii & Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non poſſent, ultimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, nunquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonoque compoſitis, Vſafer in preces admiſſus eſt: Arabario pertinaciter obſtrepente, firmanteq; pacem quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licet inferiori, & obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verùm quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatæ juſsi ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides quietis vincula conſervandæ gratanter amplexi ſunt. Ingerebat autem ſe poſt hæc maximus numerus catervarum confluentium nationum & regum, ſuſpendi à jugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Arabarium impune compererant abſceſsiſſe, & pari modo ipſi quoque adepti pacem quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt: itidemque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quàm ſuos. Quibus ordinatis, tranſlata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quàm ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſa. ut verum illud æſtimaretur, quod opinatur quidam, fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes olim ac nobiles erant hujus indigenæ regni, ſed conjuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus. Atq; ut barbaris eſſe omne jus in viribus adſuevit, vicerunt dominos ferocia pares, & numero præminentes. qui cōfundente metu conſilia,

ad Victobalos diſcretos longius confugerunt, obſequi defenſoribus ut in malis optabile, quàm ſervire ſuis mancipiis arbitrati: quæ deplorantes poſt impetratam veniam recepti in fidem, poſcebant præſidia libertati. eoque iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu, convocatos alloquutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi ducibuſque Romanis parere præcepit. Atque ut reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem ijſdem præfecit conſpicuæ fortunæ, tum inſignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem. nec diſcedere quiſquam poſt hæc glorioſe geſta permiſſus eſt, antequam (ut placuerat) remearent noſtri captivi. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus lacrymæ vel ſanguis extingueret. Quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis, & Agilimundus ſubregulus, alijque optimates, & judices varijs populis præſidentes, viſo exercitu in gremio regni ſolique genitalis, ſub greſsibus jacuere militum, & adepti veniam juſſa fecerunt: ſobolemque ſuam obſidatus pignore ut obſequuturi conditionibus impoſitis tradiderunt. eductiſque mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere ſe permanſuros in fide. His (ut narratum eſt) ſecundo finitis eventu, ad Limigantes Sarmatas ſervos ocius ſigna transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas impune multa & nefaria perpetraſſe. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus liberis, ipſi quoque tempus aptiſsimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc ſolam fraudem dominis ſuis hoſtibuſque concordes. Deliberatum eſt tamen id quoq; lenius vindicari, quàm criminum magnitudo poſcebat. hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua tranſlati amitterent copiam noſtra vexandi: quos pericula formidare monebat ſcelerum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in ſe pugnæ molem ſuſpicati vertendam

tendam

tendam dolos parabant, & ferrum, & preces. Verùm aſpectu primo exercitus tanquam fulminis ictu perculſi, ultimaque cogitantes vitam precati, tributum annuum, delectumque validæ juventutis, & ſervitium ſpoponderunt: annuere parati, ſi juberentur, aliorſum migrare, ut geſtibus indicabant & vultibus, locorum confiſi præſidio, ubi lares poſt exactos inde dominos fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa & lata ſenſim præterlabens, & ea coarctans prope exitum in anguſtias, accolas ab impetu Romanorum alveo Danubij defendit, à barbaricis verò excurſibus ſuo tutos præſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris ſoli natura & incrementis fluminum redundantia, ſtagnoſa & referta ſalicibus, ideoque invia, niſi perquam gnaris: & ſuper his inſularem amfractum aditu Parthiſci penè contiguum amnis potior ambiens, terræ conſortio ſeparavit. Hortante igitur principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere fluminis ripam, ut exitus docuit, non juſſa facturi, ſed ne viderentur militis præſentiam formidaſſe: ſtabantque contumaciter, ideoque propinquaſſe monſtrantes, ut jubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere poſſe contemplans, in agmina plurima clàm diſtributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra ſuorum acies clauſit. Stansque in aggere celſiore cum paucis, & ſtipatorum præſidio tectus, eos ne ferocirent lenius admonebat. ſed fluctuantes ambiguitate mentium in diverſa rapiebantur, & furori mixta verſutia tentabant cum precibus prælium: vicinumque ſibi in noſtros parantes excurſum projecere conſulto longius ſcuta, ut ad ea recuperanda ſenſim progreſsi, ſine ullo fraudis indicio ſpatia furarentur. Iamque vergente in veſperum die, cum moras rumpere lux moneret, incedens erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti, acieque denſiore contracta, adverſus ipſum principem ſtantem (ut

dictum eſt) altius omnem impetum contulerant, cum oculis inceſſentes & vocibus truculentis. Cujus furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eoſque Imperatori, ut dictum eſt, acriter imminentes, deſinente in anguſtum fronte, quem habitum caput porci ſimplicitas militaris appellat, impetu disjecit ardenti: & dextra pedites catervas peditum obtruncabant, equites læva equitum ſe turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria ex adverſo Auguſtum cautius ſtipans, reſiſtentium pectora, moxque terga fugientium incidebat: & cadentes inſuperabili contumacia barbari non tam mortem dolore, quàm noſtrorum lætitiam horrendo ſtridore monſtrabant: & jacentes absque mortuis plurimi ſuccisis poplitibus, ideoque adempto fugiendi ſubſidio, alii dextris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, ſed ſuperruentium colliſi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant. Nec eorum quiſquam inter diverſa ſupplicia veniam petiit, aut ferrum projecit, aut exoravit celerem mortem: ſed arma jugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis æſtimabant, alienis viribus potius quã conſcientiæ ſuæ judicio vinci: muſſanteſq; audiebantur interdum, fortunæ non meriti fuiſſe quod evenit. Ita in ſemihorę curriculo diſcrimine præliorum emenſo, tot procubuere ſubito barbari, ut pugnam fuiſſe ſola victoria declararet. Vixdum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorum neceſsitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis ſexuſq; promiſcui: & faſtu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum venere ſervilium: & exiguo temporis intervallo decurſo, cæſorum aggeres, & captivorum agmina cernebantur. Incitante itaq; fervore certaminum, fructuque vincendi, conſurrectum eſt in perniciem eorum, qui deſeruere prælia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos cum ad loca veniſſet avidus barbarici ſanguinis miles, disjectis culmis levibus obtruncabat: nec quenquam caſa vel trabibus compacta firmiſ-

ſimis

Digitized by Google

ſimis periculo mortis extraxit. Denique cum inflammarentur omnia,non ulluſq; latere jam poſſet, cunctis vitæ præſidiis circumciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incendium vitans, egreſſus uno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorũque magnitudinem, amnis vicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorum pleriq; ſubmerſi necatiq; ſunt, alii jaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuſo meatus fluminis ſpumaret tumens. ita per elementum utrumq; armata vincentium ira virtusque delevit. Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem vitæq; ſolatium: & poſt lares incenſos, raptaſq; familias, navigia juſſa ſunt colligi, ad indagandos quos à noſtrorum acie ulterior diſcreverat ripa. Statimque ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lyntribus per abdida ducti velites expediti occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Vbi vero procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorum paluſtrium ſe contulerunt: eoſque ſecutus infeſtius miles cæſis plurimis ibi victoriam reperit, ubi nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur. Poſt abſumptos pene diffuſoſque Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere ſociorum ærumnæ, rumorũ aſsiduitate compertæ. ad quos opprimendos (erat enim arduum ſequi per diverſa ſparſos imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium,& liberorum adæq; Sarmatarum adſumptum eſt. Cumq; auxiliorũ agmina locorum ratio ſepararet,tractus contiguos Mœſiæ ſibi miles elegit, Taifali proxima ſuis ſedibus obtinebant, liberi terras occupaverant è regione ſibi oppoſitas. Limigantes territi recentibus ſubactorum exemplis & proſtratorũ, diu hæſita-

bant

bant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriusq; rei suppeterent documenta non levia. Vicit tamen ad ultimum cœtu seniorum urgente, dedendi se consilium: variæque palmæ victoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem invaserant. & reliqui eorum cum precibus, ut superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinavere cervices. Accepta itaque publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana convolavit eorum pars major, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque conjugibus, opumque vilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. Et qui animas amittere potius, quàm cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, & sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillas & fidas: ut nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdemque ex sententia, ut credebatur, acceptis, quievere paulisper, post feritate nativa in exitiabile scelus erecti, ut congruo docebitur textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata: cuius negocij duplicem magnitudinem Imperator adgressus, utramque perfecit. Exules populos, licet mobilitate suspectos, acturos tamen paulo verecundius, tandem reductos in avitis sedibus collocavit. Iisdemque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, regalem imposuit, bonis animi corporisq; præstantem. Tali textu recte factorum Constantius jam metuente sublimior, militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum, jamque discessurus, convocatis cohortibus, & centurijs, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est ore omnium favorabilis, ut solebat: *Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum omni jucunditate viris fortibus*

gratior

Digitized by Google

gratior, admodum verecunde replicare, quæ divinitus delata sorte vincendi, & ante prælia, & in ipso correximus fervore pugnarum, Rom. rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum tamq́; posteritatis memoriæ justa ratione mandandum, quam ut miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variisq́; discursibus vastabat extima limitum: nunc cavatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis assuetus occultis, astu & ludificandi varietate jam inde ab instituta gente, nostris quoque majoribus formidatus: quæ longius disparati qua ferri poterant tulimus, leviores jacturas efficacia ducum vetari possè sperantes. Ubi verò per licentiam scandens in majus, ad funestas provinciarum clades erepsit & crebras, communitis aditibus Rheticis, tutelaq́; pervigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in Pannonias, ut placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctisq́; paratis, ut nostis, vere adulto egressi arripuimus negotiorum maximas moles: primum ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera levi perfecto, visis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absq́; nostrorum dispendio stravimus: pariq́; petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adjumenta ferentes, attrivimus. qui post ærumnosa dispendia inter discursus, & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum aptatas, armorum abjecto munimine ponè terga vinxerunt: restareq́; solam salutem contemplantes in precibus affusi sunt vestigiis Augusti clementis, cujus prælia sæpe comperérant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superavimus pari: interfectisq́; pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. Hisq́; secundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempestivæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commovere possent ulterius: & pepercimus plurimis: & Zi-

Zaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurum & fidum, plus æstimantes creare, quàm afferre barbaris regem: hoc decore augente sollemnitatem, quòd iisdem quoque rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absolvit, nos quæsivimus & resp. primo ultione parta de grassatoribus noxiis, deinde quot vobis abunde sufficient ex hostibus captivis. His enim virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsivit & dexteris. Nobis amplæ facultates, opumq; sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia, nostri labores & fortitudo servaverint. Hoc enim boni Principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero, secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemq; sentientes mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis.

Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, vocibus festis in laudes Imperatoris assurgens, demumque ex usu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit læta. Et reductus Imperator ad regiam, otioq; bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearunt sedes. Hisce iisdem diebus Prosper, & Spectatus, atque Eustathius legati ad Persas, ut suprà docuimus, missi, Ctesiphonta reversum regem adiere, literas proferentes Imperatoris & munera: poscebantq; rebus integris pacem, & mandatorum memores nusquam ab utilitate Rom. rei majestateque discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseverantes, ne super turbando Armeniæ vel Mesopotamiæ statu quidquā moveretur. Diu igitur ibi morati, cum obstinatissimum regem, nisi harum regionum dominio sibi adjudicato obdurescentem ad suscipiendā cernerent pacem, negocio redierunt infecto. Post quod idipsum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus missus comes, & Procopius tunc notarius, qui postea nodo quodam violentæ necessitatis adstrictus, ad res consurrexit novas.

EXPLICIT LIB. XVII.

Digitized by Google

AMMIANI
MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVIII.

HÆC per orbis varias partes uno eodemque anno sunt gesta. At in Galliis cum in meliore statu res essent, & Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent vocabula consulum, Julianus contextis successibus clarus apud hyberna, sequestratis interim solicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia disponebat: diligenter observans ne quem tributorum sarcina prægravaret, neve potentia præsumeret aliena, aut hi versarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, vel judicum quisquam ab æquitate deviaret impune. Idque ea re levi labore correxit, quod ipse jurgia dirimens, ubi causarum cogebat magnitudo vel personarum, erat indeclinabilis justorum injustorumq; distinctor. Et licet multa sint ejus laudanda in hujusmodi controversiis, unum tamen sufficiet poni, ad cujus similitudinem acta vel dicta sunt. Numerium Narbonensis paulò antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palàm admissis volentibus audiebat: qui cum inficiatione defenderet objecta, nec posset in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamavit: *Ecquis florentissime Cæsar nocens esse poterit usquam, si negare suffecerit.* contra quem Julianus prudenter motus ex tempore *Ecquis*, ait, *innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Et hæc quidem & hujusmodi multa civilia.

 Egres-

Egreſſurus autem ad procinctum urgentem, cum Alemannorum pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad cæterorum ſternerentur exempla, hærebat anxius qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore præcurſo terras eorum invaderet repentinus. Seditque tandem multa & varia cogitanti id tentare, quod utile probavit eventus. Hariobaudem vacantem tribunum fidei fortitudiniſque notæ, nullo conſcio legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem jam pacatum, ut exinde facile ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commovenda, ſcitari poſsit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tempore oportuno, ad expeditionem undique milite convocato profectus, id inter potiſſima mature duxit implendum, ut ante præliorum fervorem civitates multo ante exciſas introiret, receptaſque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, ubi condi poſſet annona, à Britannis ſueta transferri. Et utrumque perfectum eſt ſpe omnium citius. nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorumque in iiſdem ſatias condita: & civitates occupatæ ſunt ſeptem; Caſtra Herculis, Quadriburgum, Triceſimæ, Noveſium, Bonna, Antunnacum, & Bingio: ubi læto quodam eventu etiam Florentius præfectus apparuit ſubito, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficientem uſibus longis. Poſt hæc impetrata, reſtabat adigente neceſsitatum articulo, receptarum urbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: idque claris indiciis apparet, ea tempeſtate utilitati publicæ metu barbaros obediſſe, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto ſuperioris anni ædificiis habilia multa ſuis miſerant carpentis: & auxiliarii milites ſemper munia ſpernentes hujuſmodi, ad obſequendi ſedulitatem Iuliani blanditiis deflexi, quinquagenarias longioreſque materias vexere cervicibus

vicibus

Digitized by Google

vicibus ingravate, & fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Post cujus adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum, ubi Florentio & Lupicino, Severi successore, destinate certantibus, per pontem illic constitutum transiri debere, renitebatur firmissime Cæsar, asserens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut sæpe contigit, per incivilitatem militis occurrentia vastantis, abrupte fœdera frangerentur. Alemanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut à transitu Romanos arceret. Ejus enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhærebant. Quo testante resistere solum non posse, in unum coacta barbarica multitudo venit propè Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum, ne transmitterent flumen. Gemina itaque ratione visum est habile, quod suaserat Cæsar, ne pacatorum terræ corrumperentur, neve renitente pugnacissima gente, pons cum multorum discrimine jungeretur, in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes sollertissime contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes pervigili studio ne transitus tentaretur. Verùm cum nostri locum adventarent provisum, vallo fossâque quievere circumdati, & accito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperavit tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóve iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte provecta, impositique omnes, quos lusoriæ naves quadraginta, quæ tunc aderant solæ, cæperunt, decurrere jubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum,

dum hoſtes noſtrorum ignes obſervant, adverſas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non novaturus quædam, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes, & regales, & regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis aduſque vigiliam tertiam more gentili extentis: quos diſcedentes inde caſu noſtri ex improviſo adorti, nec interficere, nec corripere ullo genere potuerunt, tenebrarum equorumque adjumento, quò dubius impetus truſit abreptos. lixas verò vel ſervos qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum tranſitu, qui tunc perque expeditiones præteritas ibi levamen ſumere laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret inveniri, perculſi reges eorumque populi, qui pontem ne ſtrueretur ſtudio ſervabant intento, metu exhorreſcentes diffuſe vertuntur in pedes: & indomito furore ſedato, neceſsitudines, opeſque ſuas transferre longius feſtinabant. Statimq; difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, ſolicitarum gentium opinione præventa, viſus in barbarico miles, per Hortarii regna tranſibat intacta. Vbi verò terras infeſtorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapienſq; per medium rebellium ſolum graſſabatur intrepidus. Poſtq; ſepimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, viſoſq; cadentes multos, alioſq; ſupplicantes, cum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatii, vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alemannorum & Burgundiorum confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges ſuſciperentur impavidi: qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, cujus erat domicilium contra Rauracos, ſcriptiſque Conſtantii principis, quibus commendatus eſt, artius allegatis, leniter ſuſceptus eſt,

olim

ólim ab Auguſto in clientelam rei Romanæ ſuſceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna,ſtupebat armorum viriumque varium decus, viſa tunc primitus, proq; ſuis orabat. Vadomarius verò noſtris coalitus, utpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia ſæpe ab aduleſcentia meminerat prima. Libratis denique diu conſiliis, concordi aſſenſione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax eſt attributa. Vadomario verò, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Vrio, & Vrſicino, & Verſalpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat, ne ut ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum recordati noſtrorum, parum acquieſcerent per alios impetratis. Sed cum ipſi quoque miſsis legatis poſt meſſes incenſas & habitacula, captoſque plures & interfectos, ita ſupplicarent, tanquam ipſi hæc deliquiſſent in noſtros, pacem conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt maxime, ut captivos reſtituerent omnes, quos rapuerant excurſibus crebris. Hæc dum in Galliis cœleſtis corrigit cura, in comitatu Auguſti turbo novarum exoritur rerum, à primordiis levibus ad luctus & lamenta progreſſus, in domo Barbationis pedeſtris militiæ tunc rectoris examen apes fecere perſpicuum. Superque hoc ei prodigiorum gnaros ſollicite conſulenti, diſcrimen magnum portendi reſponſum eſt, conjectura videlicet tali; quod hæ volucres poſt compoſitas ſedes, opeſq; congeſtas, fumo pelluntur & turbulento ſonitu cymbalorum. Huic uxor erat Aſſyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu ſuſpenſo, ob ea quæ meminerat ſibi prædicta, perculſa vanitate muliebri, ancilla adſcita notarum perita, quam è patrimonio Silvani poſſederat, ad maritum ſcripſit intempeſtive, velut flens obteſtanſque ne poſt obitum Conſtantii

propin-

propinquantem, in imperium ipse ut sperabat admissus despecta se, anteponeret Eusebiæ matrimonium tunc reginæ, decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reversis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Barbationem noctis prima quiete confugit, avideq; suscepta, chartulam prodidit. Hocque indicio ille confisus, ut erat ad criminandum aptissimus, principi detulit: atque ex usu, nec mora ulla negotio tributa nec quiete; Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento convicta non levi, cervicibus interiere præcisis. Hisque punitis, quæstiones longe serpebant, vexatique multi nocentes sunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex-primicerio protectorum tribunus, ut conscius inter complures alios tortus aliquoties supervixit, penitus quid erat gestum ignorans. Ideoque ad injuriæ periculique compensationem, ducis in Illyrico meruit potestatem. Erat autem idem Barbatio subagrestis arrogantisq; propositi, ea re multis exosus, quòd & dum domesticos protectores sub Gallo regeret Cæsare, proditor erat & perfidus: & post ejus excessum nobilioris militiæ fastu elatus, in Iulianum itidem Cæsarem paria confingebat, crebroque detestantibus bonis sub Augusti patulis auribus multa garriebat & sæva. Ignorans profecto vetus Aristotelis sapiens dictum, qui Callisthenem sectatorem & propinquum suum ad regem Alexandrum mittens, ei sæpe mandabat, ut quamrarissime & jucunde apud hominem loqueretur, vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem. Ne sit hoc mirum, homines profutura discernere nonnunquam & nocentia, quorum mentes cognatas cœlestibus arbitramur, animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tueri silentio solent: ut exemplum est hoc perquam notum. Linquentes Orientem anseres ob calorem, plagamque petentes occiduam, cum

Digitized by Google

dam, cum montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortissimas volucres, rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clangorem: iisdemque collibus agiliore volatu transcursis projiciunt calculos, atque ita securius pergunt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impensa, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Persidis ferarum gentium quas placarat adjumentis accinctus, augendiq; regni cupiditate super homines flagrans, arma viresque parabat & commeatus, consilia tartareis manibus miscens, & præstigiatores omnes consulens de futuris: hisque satis collectis pervadere cuncta prima verni temperie cogitabat. Et cum hæc primo rumores, deinde nuntii certi perferrent, omnesque suspensos adventantium calamitatum complicaret magna formido, comitatensis fabrica eandem incudem (ut dicitur) diu noctuq; tundendo ad spadonum arbitrium, Imperatori suspicaci ac timido intendebat Vrsicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: Hæc sæpe taliaque replicans, quòd interempto Silvano, quasi penuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo missus, altius anhelabat. Hac autem assentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Eusebii favorem, cubiculi tunc præpositi, apud quem (si vera dici debent) multa Constantius potuit, antedicti magistri equitum salutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quod omnium solus nec opis ejus egebat ut cæteri, & domo sua non cederet Antiochiæ, quam molestissime flagitabat. Qui ut coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægrè serpentem excitans ad nocendum, emittebat cubicularios jam adultos: ut inter ministeria vitæ secretioris, gracilitate vocis semper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas, existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent: & brevi jussa fecerunt. Horum & similium tædio juvat veterem laudare Domitianum, qui licet patri fratri-

fratriq; diſsimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit, tamen receptiſsima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos juriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautius, ne ut fingebat, rurſus accitus idem Vrſicinus metu cuncta turbaret, ſed cum fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem. Hæc operientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam, Comageni quondam regni clariſsimam ſedem, parumper morantibus, repente novi motus rumoribus denſis audiuntur & conſertis; quod docebit orationis progrediens exitus. Antoninus quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor, Meſopotamiæ ducis tunc protector, exercitatus & prudens, perque omnes illas notiſsimus terras, aviditate quorundam nexus ingentibus damnis, cum jurgando contra potentes ſe magis magiſque injuſtitia frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam, qui ſpectabant negotium, inclinatus, ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſuſque debitum per colludia in nomen fiſci translatum, jamque auſurus immania, rimabatur tectius reip. membra totius. & utriuſque linguæ litteras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur, deſcribens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliaque uſui bello futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione percontans. Et cum totius Orientis didiciſſet interna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illyricum diſtributa, ubi diſtinebatur ex negociis ſeriis Imperator: adlapſuro jam præſtituto die ſolvendæ pecuniæ, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri vi metuq; compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpiceret undique periculis opprimendum, largitionum Comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente, fugam ad

Perſas

Perſas cum conjuge, liberis, & omni vinculo charitatum ingenti molimine conabatur. Atque ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento cum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, jam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritoſque nandi occultis ſæpe colloquiis cum Sapore habitis, qui tractus omnes adverſos ducis poteſtate tunc tuebatur, & antea cognitus miſſo à Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium lembis impoſitus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonii proditoris. Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum, invenit tandem anſam nocendi fortiſsimo viro, autore & incitatore cœtu ſpadonum: qui feri & avidi ſemper, carenteſque neceſsitudinibus cæteris, divitias ſolas ut filiolas jucundiſsimas amplectuntur. Stetitq; ſententia, ut Sabinianus vietus quidem ſenex & bene nummatus, ſed imbellis & ignavus, & ab impetranda magiſterii dignitate per obſcuritatem adhuc longe diſcretus, præficiendus Eois partibus mitteretur: Vrſicinus verò curaturus pedeſtrem militiam, & ſucceſſurus Barbationi, ad comitatum reverteretur, quo præſens rerum novarum avidus concitor, ut jactabant, à gravibus inimicis & metuendis inceſſeretur. Dum hæc in caſtris Conſtantii quaſi per luſtra aguntur, & ſcenam, & diribitores venundatæ ſubito poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hyberna perductus aventer ſuſcipitur: & apicis nobilitatus autoritate (quo honore participantur menſæ regales, & meritorum apud Perſas ad ſuadendum ferendaſque ſententias in concionibus ora panduntur) non contis, nec remulco (ut ajunt) id eſt, non flexiloquis ambagibus, vel obſcuris, ſed velificatione plena in remp. ferebatur:

eundemque incitans regem, ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, posse eum vincere, sed victoria uti nescire, assidue prædicabat. Educatus enim in medio, ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus vigiles, sensus & aurium delinimenta captantes, nec laudantium, sed secundum Homericos Phæacas cum silentio admirantium, jam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum assiduos casus, & maxime apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas nondum Aedessam, nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentia fretos successibusque magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus sanguis utrimque Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & seriis rebus apud eos Grajorum more veterum consultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hyeme statim arma, fretus fortunæ suæ magnitudine, concitaret: ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens. Sub iisdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo Principis litteras dedit hortantis, ut ad comitatum dignitate afficiendus superiore citius properaret: eo necessitatum articulo, quo etiam si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ veteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimum. Quo rumore provinciis percitis, ordines civitatum & populi decretis & acclamationibus densis, injecta manu detinebant penes se publicum defensorem, memores quòd relictus ad sui tutelam, cum inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tempore dubio remoto illo advenisse hominem

minem compererant inertiſsimum. Credimus,neque enim dubium eſt, per aërios tramites famam præpetem volitare, cujus indicio hæc geſta pandente, conſiliorum apud Perſas ſumma proponebatur: & multis ultro citroque deliberatis placuit, Antonino ſuadente, ut Vrſicino procul amoto,deſpectoque novello duce, poſthabitis civitatum pernicioſis obſidiis, perrumperetur Euphrates, ireturque prorſus: ut occupari poſsint provinciæ, fama celeritate præventa, omnibus ante bellis (niſi temporibus Gallieni) intactæ, paceque longiſsima locupletes: cujus rei,proſperante deo, ductorem commodiſsimum fore ſpondebat. Laudato firmatoq; concordi omnium voluntate conſilio, converſiſq; univerſis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus,milites, arma, cæteraque inſtrumenta, quæ poſcebat procinctus adventans, perpetua hyeme parabantur. Nos interea pauliſper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ feſtinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odryſarum montibus decurrentem: ibiq; Principis ſcripta ſuſcepimus, jubentia omni cauſatione poſthabita reverti Meſopotamiam ſine apparitione, nullam expeditionem curaturi periculoſam,ad alium omni poteſtate translata. Quod ideo per moleſtos formatores imperii ſtruebatur, ut ſi Perſæ fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis novi virtuti facinus aſsignaretur egregium: ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati ita ſine rationibus,diu cunctati, reverſique faſtidii plenum Sabinianum invenimus, hominem mediocris ſtaturæ, & parvi anguſtiq; animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad levem convivii, nedum prælii ſtrepitum perferendum: tamen quoniam ſpeculatores apparatus omnes apud hoſtes fervere conſtanti adſeveratione perfugis concinentibus affirmabant, oſcitante homunculo Niſibin prope venimus utilia paraturi, ne diſsimulantes obſidium Perſæ civitati ſupervenirent incautæ. Dum-

que intra muros maturanda perurgerentur, fumus micanteſque ignes aſsidui à Tigride per caſtra Maurorum, & Siſara, & conlimitia reliqua aduſque civitatem continui perlucebant, ſolito crebriores erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permonſtrantes. qua cauſa ne occuparentur itinera, celeri curſu prægreſsi, cum ad ſecundum lapidem veniſſemus, liberali forma puerum Torquatum, ut conjectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus ejulantem, ingenui cujuſdam filium, ut ajebat, quem mater dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati commotique, impoſitum equo præ me ferens ad civitatem reduco, cicumvallato murorum ambitu, prædatores latius vagabantur. Et quia me obſidionales ærumnæ terrebant, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendam tribunum fugientem cum calone ala ſequeretur hoſtilis, lapſoque per fugam domino ſervum deprehenſum, cum ego rapido ictu tranſirem, interrogaſſent, quiſnam præfectus ſit judex, audiſſentque Vrſicinum paulò antè urbem ingreſſum, montem Izalam petere, occiſo indice minimum quæſiti, complures nos irrequietis curſibus ſectabantur. Quos cum jumenti agilitate prægreſſus, apud Amidam munimentum infirmum diſperſis per pabulum equis recubantes noſtros ſecurius inveniſſem, porrecto extentus brachio, & ſummitatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabam: iiſdemque junctus impetu communi ferebar, equo jam fatiſcente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planicies ſupina camporum, nulla ſi occupaſſet artior caſus latibula præbere ſufficiens; ubi nec arbores, nec frutecta, nec quidquam præter herbas humiles viſebatur. Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpoſita lampade,

Digitized by Google

pade, & circumligata ne rueret, jumentum ſolum quod eam vehebat, ſolutum ſine rectore lævorſus ire permitteretur, cum nos ad montanos exceſſus dextera poſitos tenderemus: ut prælucere ſebalem facem duci lenius gradienti Perſæ credentes, eum tenerent potiſsimum curſum: quod niſi fuiſſet præviſum, circumventi & capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemoroſum quendam locum vineis arbuſtiſq; pomiferis conſitum, Mejacarire nomine veniſſemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus, ſolum in remoto ſeceſſu latentem invenimus militem: qui oblatus duci, & locutus varia præ timore, ideoque ſuſpectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetque quod apud Pariſios natus in Galliis, & equeſtri militans turma, vindictam quondam commiſsi facinoris timens, ad Perſas abierat profugus: exindeque morum probitate ſpectata ſortita conjuge, liberiſq; ſuſceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad noſtra ſæpe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe à Sapore & Nohodareo optimatibus miſſum, qui catervas ductaverant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Poſt hæc, adjectis quæ agi in parte diverſa norat, occiditur. Proinde curarum creſcente ſolicitudine, inde paſsibus citis Amidam pro temporis copia venimus, civitatem poſtea ſecutis cladibus inclytam. quò reverſis exploratoribus noſtris, in vaginæ internis figuris notarum membranam reperimus ſcriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Perſas antea miſſum cum comite Lucilliano, prædixi: hæc conſulto obſcurius indicantem, ne captis bajulis, ſenſuque intellecto ſcriptorum, excitaretur materia funeſtiſsima: Amandatis procul Grajorum legatis, forſitan & necandis, rex longævus non contentus Helleſponto, junctis Granici & Rindaci pontibus, Aſiam cum numeroſis populis pervaſurus adveniet, ſuopte ingenio irritabilis & aſperrimus, autore & incentore

Digitized by Google

cenſore Hadriani quondam Romani Principis ſucceſſore: actum & conclamatum eſt, niſi caverit Græcia. Qui textus ſignificabat Perſarum regem,tranſitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrime lectis,conſilium ſuſcipitur prudens. Erat eo tempore ſatrapa Corduenæ, quæ obtemperabat poteſtati Perſarum, Iovinianus nomine appellatus, in ſolo Romano adoleſcens,nobiſcum occulte ſentiens: ea gratia,quod obſidatus ſorte in Syria detentus, & dulcedine liberalium ſtudiorum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione quodam fidiſsimo,exploratius noſcendi gratia, quæ gerebantur, per avios montes anguſtiasq; præcipites veni. Viſuſque & agnitus, comiterque ſuſceptus, cauſam præſentiæ meæ uni illi confeſſus, adjuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelſas rupes exinde longe diſtantes: unde niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum uſque lapidem, quodvis etiam minutiſsimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, cum ſol tertius affulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubjectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris,& antegreſſum regem veſtis claritudine rutilantem. Quem juxta lævus incedebat Grumbates Chionitarum rex, ætate quidem media,rugoſiſque membris, ſed mente quadam grandifica, multiſque victoriarum inſignibus nobilis: dextera rex Albanorum, pari loco atque honore ſublimis: poſt duces varii autoritate & poteſtatibus eminentes,quos ordinum omnium multitudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis caſibus erudita. Quouſq; nobis Doriſcum Thraciæ oppidum, & agminatim intra conſepta exercitus recenſitos Græcia fabuloſa narrabis? cum nos cauti,vel ut verius dixerim timidi, nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei teſtimonia neque dubia,

Digitized by Google

dubia, neque incerta monstrarunt. Postquam reges Nineve Adiabene ingenti civitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostiis cæsis extisque prosperantibus transiere lætissimi, conjectantes nos residuam plebem omnem ægrè penetrare post triduum posse, citius exinde ad satrapen reversi quievimus, hospitalibus officiis recreati. Vnde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quàm potuit sperari reversi, confirmavimus animos hæsitantium, unum è navalibus pontem transisse reges absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiæ ducem, rectoremq; provinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familiis & pecoribus universis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum, invalidis circumdatum muris: super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia. Et imperatis sine mora completis, injecto igne, furentis elementi vis maxima, frumenta omnia, cum jam stipula flaventi turgerent, herbasque pubentes ita contorruit, ut adusque Euphratem, ab ipsis marginibus Tigridis, nihil viride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximeque leones per ea loca sævientes immaniter, consumi vel cæcari sueti paulatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & fructecta leones vagantur innumeri, clementia hyemis ibi mollissimæ semper innocui. At ubi solis radiis exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, vapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos quasi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quæ remedii causa confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferescunt: quod ni fieret, universus Oriens hujusmodi bestiis abundaret.

Dum campi cremantur (ut dictum eſt)tribuni cum protectoribus miſsi, citeriores ripas Euphratis caſtellis, & præacutis ſudibus, omniquc præſidiorum genere communiebant, tormenta, qua non erat voraginoſum, locis oportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectiſsimus moderator belli internecivi, per Aedeſſena ſepulcra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remiſsioris fluxius agens, militari pyrrichio ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſanè & incepto & in loco. Cum hæc & hujuſmodi factu dictuque triſtia futuros pronuntiant motus, vitare optimum quenque debere ſeculi progreſsione diſcamus. Interea reges Niſibi pro ſtatione vili tranſmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Cumque Bebaſen villam veniſſent, unde ad Conſtantiam uſque oppidum, quod centeſimo lapide diſparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati, jamque ſuorum duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem nivibus tabefactis inflatum, late fuſis gurgitibus evagari, ideoque vado nequaquam poſſe tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quæ amplectenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta præter opinionem excluſi, ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus dicere quid ſentiat juſſus, orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, omnium rerum uſu regionum feracium, & conſideratione ea qua rectus pergeret hoſtis adhuc intactarum, caſtra duo præſidiaria Barzala & Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis fluvius propè originem & anguſtus, nulliſq; adhuc aquis advenis adoleſcens, facile penetrari poterit ut vadoſus. His auditis, laudatoq;

ſuaſore

Digitized by Google

ſuaſore, & juſſo ducere quà norat, agmina cuncta ab inſtituto itinere converſa per avium ſequebantur. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos diſpoſuimus properare Samoſata, ut ſuperato exinde flumine, pontiumque apud Zeugma & Caperſana juncturis abſciſis, hoſtiles impetus, ſi juviſſet fors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox, & ſilentio omni dedecus obruendum. namque duarum turmarum equites circiter ſeptingenti, ad ſubſidium Meſopotamiæ recens ex Illyrico miſsi, enerves & timidi, præſidium per eos tractus agentes, nocturnaſq; paventes inſidias, ab aggeribus publicis veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites conveniret, longius diſcedebant. Hocque obſervato, eos vino oppreſſos & ſomno, viginti millia ferè Perſarum, Sapore & Nohodare ductantibus, nullo proſpiciente tranſgreſſa, poſt tumulos celſos vicinos Amidæ occultabantur armata. Moxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam luce etjam tum dubia pergeremus, ab alta quadam ſpecula radiantium armorum ſplendore præſtricti, hoſteiſq; adeſſe excitatius clamitantes, ſigno dato quod ad prælium ſolet hortari, reſtitimus conglobati: nec fugam capeſſere, cum eſſent jam in contuitu qui ſectarentur, nec congredi cum hoſte, equitatu & numero prævalente, metu indubitatæ mortis cautum exiſtimantes. Denique ex ultima neceſsitate manibus jam conſerendis, cum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam noſtrorum temere procurſantes: & urgente utraq; parte, Antoninus ambitioſe prægrediens agmina, ab Vrſicino agnitus, & objurgatorio ſono vocis increpitus, proditorque & nefarius appellatus, ſublata tiara, quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne, diſsiluit equo: curvatiſque membris humum vultu penè contingens, ſalutavit patronum appellans & dominum, manus poſt tergũ connectens, quod apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: Et, *ignoſce mihi,* inquit, *ampliſſime comes, neceſſitate non voluntate ad hæc quæ novi*

[illegible] egère me præcipitem flagitatores, ut noſti, quorum [illegible] ne tuo quidem excelſa illa fortuna, propugnans miſeriis me[illegible] refragari. Simul hæc dicens, è medio proſpectu abſ[illegible], non averſus, ſed dum evaneſceret, verecunde retro[illegible] & pectus oſtentans. Quæ dum in curriculo ſemi[illegible] aguntur, poſtſignani noſtri, qui tenebant editiora col[illegible], exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè viſam, celeritate quammaxima propinquare. Atque ut in rebus ſolet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut poſsit occurri, trudente pondere plebis immenſæ, paſsim quà cuique proximum videbatur, diffundimur univerſi. Dumque ſe quiſque expedire diſcrimine magno conatur, ſparſim disjecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaque ſpreta jam vivendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte excifas. Vnde quidam præcipites pulſi implicantibus armis hæſerunt, ubi vadoſus eſt amnis: alii lacunarum hauſti vertigine vorabantur: nonnulli cum hoſte congreſsi vario eventu certabant: quidam cuneorum denſitate perterriti, petebant proximos Tauri montis exceſſus. Inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorumque mole circumdatus, cum Aiadaltha tribuno, caloneq; uno, equi celeritate ereptus abſceſsit. Mihi dum avius ab itinere comitum quid agerem circumſpicio, Verennianus domeſticus protector occurrit, femur ſagitta confixus: quam dum avellere obteſtante collega conarer, cinctus undique antecedentibus Perſis, civitatem petebam anhelo curſu rependo, ex eo latere quo inceſſebamur in arduo ſitam, unoque aſcenſu perangusto meabilem, quem ſciſsis callibus molinæ, ad calles arctandas ædificatæ, denſius conſtringebant. Hic mixti cum Perſis, eodem ictu procurrentibus ad ſuperiora nobiſcum, aduſque ortum alterius ſolis immobiles ſtetimus, ita conferti, ut cæſorum cadavera multitudine fulta reperire ruendi ſpatium nuſquam poſſent: utque miles ante me quidam diſcri-

Digitized by Google

diſcriminato capite, quod in æquas partes ictus gladii fiderat validiſsimus, in ſtipitis modum undique coartatus hæreret. Et licet multiplicia tela, per tormentorum omnia genera, volarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandemque per poſticam ingreſſus, refertam inveni, confluente ex finitimis virili & muliebri ſexu. Nam & caſu illis ipſis diebus, in ſuburbanis peregrina commercia circumacto anno ſolita celebrare, multitudo convenarum augebat agreſtium. Interea ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos gementibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates diverſas, quas præ anguſtiis videre non poterant, invocantibus. Hanc civitatem olim perquam brevem, Cæſar etiam-tum Conſtantius, ut accolæ ſuffugium poſsint habere tutiſsimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatoq; ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam, ſuoque nomine voluit appellari. Et latere quidem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur propius emergentis. quà Euri opponitur flatibus Meſopotamiæ plana deſpectat. unde Aquiloni obnoxia eſt, Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur, gentes Tranſtigritanas dirimentibus & Armeniam. ſpiranti Zephyro controverſa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu juxta fœcundam: in qua vicus eſt Abarne nomine, ſoſpitalium aquarum lavacris calentibus notus. In ipſo autem Amidæ meditullio ſub arce fons dives exundat, potabilis quidem, ſed vaporatis æſtibus nonnunquam fœtens. Cujus oppidi præſidio erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones raptim percurſis itineribus antegreſſæ, muris adſtitere firmiſsimis; Magnentiaci & Decentiaci, quos poſt conſummatos civiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad

Digitized by Google

Orientem venire compulit Imperator, ubi nihil præter bella timetur externa. Et Triceſimani Decimaniq́ue fortenſes, & ſuperventores atque præventores cum Æliano jam comite, quos tyrones tum etiam novellos hortante memorato adhuc protectore erupiſſe Singara, Perſaſq́ue fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat comitum quoque ſagittariorum pars major, equeſtres videlicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriumq; firmitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibuſq́ue quas ductabat, à Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Mejacarire & Charcha, ut tranſiturus Amidam, cum prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Reman, alterum Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit, multorum opes illuc translatas ſervari, ut in munimentis præcelſis & fidis: additumq; eſt, ibi cum ſuppellectili precioſa inveniri fœminam pulcram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cujuſdam uxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiaque circumſpecti. Aviditate itaque rapiendi aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores armorum varietate præſtricti, cunctos prodidere, qui ad præſidia confugerunt, & digredi juſsis, confeſtim claves obtulere portarum: patefactiſq́ue aditibus, quidquid ibi congeſtum erat, eruitur: & productæ ſunt attonitæ metu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cumq́ue rex, percontando cujus nam conjunx eſſet, Craugaſii comperiſſet, vim in ſe metuentem prope venire permiſit intrepidam, & viſam opertamq́ue abſque labra ipſa atro velamine, certiore jam ſpe mariti recipiendi, & pudoris inviolati manſuri, benignius confirmavit. Audiens enim conjugem miro ejus amore flagrare, hoc præmio Niſibe-

Digitized by Google

Niſibenam ſe proditionem mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more nullo vetante præcepit: lenitudinem profecto in tempore ſimulans: ut omnes quos antehac diritate crudelitateque terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus jam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

EXPLICIT LIB. XIIX.

Digitized by Google

AMMIANI
MARCELLINI
RERVM GESTARVM
LIBER XIX.

HOc miseræ nostrorum captivitatis eventu rex lætus, successusq; opperiens similes, egressus exinde paulatimque incedens, Amidam die tertio venit. Cumque primum aurora fulgeret, universa quæ videri poterant armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos oppleverat & colles. Insidens autem equo ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici vertice dignitatum & gentium diversarum comitatu sublimis. Satisque eum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aliorsum Antonini consilio festinantem. Verùm cœleste numen, ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentemque quòd viso statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se prope confidentius inserit, ut etiam vultus ejus possit aperte cognosci, sagittis missilibusque cæteris, ob decora petitus insignia, corruisset, ni pulvere jaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras evasisset. Hinc quasi in sacrilegos violati sæviens templi, temeratumque tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis ducibus, ne

profu-

Digitized by Google

profusus in iram à gloriosis desciscceret cœptis, lenissima eorum petione placatus, postridie quoque super deditione moneri decreverat defensores. Ideoque cum prima lux advenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter eam operam navaturus tendebat ad mœnia, cum manu promptissima stipatorum: quem ubi venientem jam telo fortè contiguum contemplator peritissimus advertisset, contorta balista filium ejus primæ pubis adolescentem, lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus antestantem. Cujus occasu in fugam dilapsi populares ejus omnes, moxque ne raperetur ratione justa regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grandinis hinc-inde convolantibus telis, atrox committitur pugna. Et post interneciva certamina adusque finem diei protenta, cum jam noctis esset initium, per acervos cæsorum & scaturigines sanguinis ægre defensum caligine tenebrarum extrahitur corpus; ut apud Trojam quondam super comite Thessali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regia mœsta, & optimatibus universis cum parente subita clade perculsis, indicto justitio juvenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari solebat elatus in amplo quodam suggestu locatur & celso: circaque eum lectuli decem sternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut & imagines essent corporibus similes jam sepultis: ac per dierum spatium septem viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera næniarum, regium juvenem lamentantes. Fœminæ verò miserabili planctu, in primævo flore succisam spem gentis, solitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in solemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse

frugum adultarum religiones myſticæ docent. Poſt incenſum corpus, oſſàque in argenteam urnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma conſiliorum placuerat, buſto urbis ſubverſæ expiare perempti juvenis manes: nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. Biduoque ad otium dato, ac miſsis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultoſque vaſtarent, quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarum impleverunt cuncta, quæ proſpectus humanus potuit undique contueri: & ſorte loca diviſa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Perſæ omnes murorum ambitus obſidebant. Pars quæ orientem ſpectabat, Chionitis evenit, quà funeſtus nobis ceciderat adoleſcens. Vertæ meridiano lateri ſunt deſtinati: tractum ſervabant ſeptentrionis Albani: occidentali portæ oppoſiti ſunt Segeſtani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onuſta, ultra omnem diritatem tetri ſpectaculi formidanda, ut retulimus ſæpe. Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis Romanæ incendium diu quæſitos, in noſtrum converſos exitium, ſalutis rata deſperatione glorioſos vitæ exitus deinde curabamus, jamque omnibus nobis optatos. A ſole itaque orto uſque diei ultimum acies immobiles ſtabant ut fixæ, nullo variato veſtigio, nec ſonitu vel equorum audito hinnitu: eademque figura digreſsi qua venerant, cibo recreati & ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, urbem ut mox caſuram terribili corona cinxerunt. Vixque ubi Grumbates haſtam infectam ſanguine, ritu patrio, noſtriq; more conjecerat fecialis, armis exercitus concrepans involat in muros: confeſtimq; lacrymabilis belli turba crudeſcit, rapido turmalium procurſu in procinctum alacritate omni

Digitized by Google

omni tendentium, & contra acri intentaque occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcorpionum jactu moles ſaxeæ colliſerunt: alii trajecti ſagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obſtruebant vulnerati: alii ſocios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in civitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante, tormentorumque machinis, quæ direpta Singara poſſederant Perſæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omiſſa viciſsim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucii pernitioſe cadebant, aut laniati volvendo ſtantes proxime ſubvertebant, aut certe ſpicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita ſtrages ſtragibus implicitas, & ad extremum uſque diei productas, ne veſpertinæ quidem hebetaverant tenebræ: ea re, quod obſtinatione utrimque magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere armorum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Cæſaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Perſis Saporem & Achemenem appellantibus & Artaxerxen, quod rex regibus imperans, & bellorum victor interpretatur. Ac priuſquàm lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad fervorem ſimilium præliorum excitæ undique inæſtimabiles copiæ in modum alitum ferebantur: unde longe & late proſpici poterat, campis & convallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonſtrantibus. Moxq; clamore ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum vis ingens volabat è muris: utque opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur inter hominum cadentia denſitatem. Tot enim nos circumſtantibus malis, non obtinendæ cauſa ſalutis, ut dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus, & à diei principio aduſque lucem obſcuram neutrubi prælio inclinato, ferocius quàm conſultius pugnabatur. Exurge-

bant enim terrentium clamores, ut præ alacritate conſiſtere ſine vulnere quiſquam vix poſsit. Tandemque nox finem cædibus fecit, & ſatias ærumnarum inducias partibus dederat longiores. Vbi enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas quæ ſuperarent vires, continuus cum inſomnio labor abſumpſit, ſanguine & pallente expirantium facie perterrente; quibus ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebant anguſtiæ ſpatiorum, intra civitatis ambitum non nimium amplæ legionibus ſeptem, & promiſcua advenarum civiumque ſexus utriuſque plebe, & militibus aliis paucis aduſque numerum milium x x. concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quiſque vulneribus pro poſsibilitate, vel curantium copia. cum quidam graviter ſaucii cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alii confoſsi mucronibus proſtrati, animis in ventum ſolutis projiciebantur extincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offenſionibus caſsis animæ vexarentur adflictæ: nonnulli vellendis ſagittis in ancipiti curatione graviora morte ſupplicia perferebant. Dum apud Amidam hac partium deſtinatione pugnatur, Vrſicinus mærens quòd ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem Sabinianum etiam tum ſepulcris hærentem crebro monebat, ut compoſitis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quo levium armorum auxilio ſi qua fors juviſſet, ſtationibus interceptis, nocturnas hoſtium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallaverant muros, aut laceſsitionibus crebris occuparent obſidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palàm quidem literas imperiales prætendens, intacto ubiq; milite, quidquid geri potuiſſet, impleri debere aperte jubentes. clam verò corde altiſsimo retinens ſæpe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem adipiſcendæ laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio gloriæ circumcide-

cumcideret, etiam ex Repub. proceſſuram. Adeo vel cum exitio provinciarum feſtinabatur, ne bellicoſus homo memorabilis alicujus facinoris autor nunciaretur aut ſocius. Ideoque his attonitus malis, exploratores ad nos ſæpe mittendo, licet ob cuſtodias arctas nullus facile oppidum poterat introire: & utilia agitando complura, nihil proficiens, viſebatur ut leo magnitudine corporis & torvitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus. Sed in civitate, ubi ſparſorum per vias cadaverum multitudo humandi officia ſuperaret, peſtilentia tot malis acceſsit, verminantiū corporum lue tabifica, vaporatis æſtibus, varioq; plebis languore nutrita: quæ genera morborum unde oriri ſolent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis, peſtilentias gignere philoſophi & illuſtres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca paluſtria vel humecta, tuſſes & oculares caſus, & ſimilia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium areſcunt. ſed quanto ignis materies cæteris eſt efficacior, tanto ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc cum decennali bello Græcia deſudaret, ne peregrinus pœnas diſſociati regalis matrimonii lucraretur, hujuſmodi graſſante pernicie, telis Apollinis periere complures, qui ſol æſtimatur. Atque, ut Thucidides exponit, clades illa quæ in Peloponeſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere morbi vexavit, abuſque ferventi Aethiopiæ plaga paulatim proſerpens, Atticam occupavit. Aliis placet, auras, ut ſolent aquæ, vitiatas fœtore cadaverum, vel ſimilibus, ſalubritatis violare maximam partem: vel certè aëris permutationem ſubitam, ægritudines parere leviores. Adfirmant etiam aliqui terrarum halitu denſiore craſſatum aëra, emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem, necare nonnullos: qua cauſa animalia præter homines cætera jugiter prona, Homero autore, & experimentis de-

inceps multis,cum talis incesserit labes, ante novimus interire. Et prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quo tempore ingruens aciem hebetat luminum, & concitat periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria est, sed volucri velocitate lethabilis. Hac exitiali peste quassati paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte, quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. Verùm inter hæc inquies Persa vimineis civitatem pluteis circumdabat, & erigi aggeres cœpti: turresque fabricabantur frontibus ferratis excelsæ, quarum fastigiis balistæ locatæ sunt singulis, ut propugnaculis propellerent defensores. levia tamen per funditores & sagittarios prælia ne puncto quidem brevi cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiæ, recens è Gallis ductæ, ut prædiximus, virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas verò belli artes quibus stringebamur, non modo inhabiles, sed contrà nimii turbatores. qui cum neq; in machinis, neq; in operum constructione juvarent aliquem, stolidius erumpentes dimicantesq; fidentissime, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut ajunt) incendio aqua unius hominis manu adgesta. Postremo obseratis portis, præcantibusque tribunis egredi nequeuntes frendebant ut bestiæ. Verùm sequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluvium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscissæ, ut despici sine vertigine horrenda non possent: unde cavatis fornicibus subterraneis per radices montis scalæ adusque civitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alveo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimen-

munimentis quæ contingunt flumina vidimus, affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano tranſfuga quodam ductante, qui ad diverſam partem deſciverat, LXX. ſagittarii Perſæ ex agmine regio, arte fiduciaque præſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli noctis medio ad contignationem turris tertiam aſcenderunt. ibique occultati, mane ſago punicei coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumveniri urbem ſuis copiis inundantibus advertiſſent, exinanitis projectiſque ante pedes pharetris, clamoris ululabilis incendio tela ſumma peritia diſpergebant. Moxque acies omnes denſæ petebant multo infeſtius quàm antea civitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, inſtantibus ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum jam propugnacula ipſa prenſanti, dividitur opera: & translatæ leviores quinque baliſtæ contra turrim locantur. quæ ocius lignea tela fundentes, nonnunquam binos forabant, è quibus pars graviter vulnerati ruebant: alii machinarum metu ſtridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatiſque ad loca ſueta tormentis, paulo ſecurius mœnia omnium concurſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planum, ita jaculantes diverſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulſa disjecti, lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Aſpiravit auram quandam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cujus reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur, ad quem locum ut capaciſſimum & munitum (ſpacio quippe decem ſtadiorum ambitur) promiſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta

iiſdem

iiſdem diebus capta ſunt & incenſa, unde hominum milia extracta complura ſervituti ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres jam grandævæ cum ex variis deficerent cauſis, itineris longinquitate offenſæ, abjecta vivendi cupiditate, ſuris vel ſuffraginibus relinquebantur excectis. Has miſerabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem ſed intempeſtivo motu, conſerendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant, mortem tribunis vetantibus primiſque ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent. Vtque dentatæ in caveis beſtiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, evadendi ſpe repagulis verſabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebant, quas ſuprà diximus obſeratas. admodum anxii ne urbe exciſa ipſi quoque ſine ullo ſpecioſo facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egiſſe operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea ſæpe egreſsi, ſtructoreſq; aggerum confoſſis quibuſdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos conſilii, & quid opponi deberet ſævientibus ambigentes, id potiſsimum ægre iiſdem adſentientibus tandem elegimus, ut quonſam ultra ferri non poterant, pauliſper morati cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles, quæ non procul erant à conjectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorſus. apparebat enim eos, ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defenſabantur acriter muri, laboribus & vigiliis, & tormentis ad emittenda undique ſaxa telaq; diſpoſitis. Duo tamen aggeres celſi Perſarum peditum manu erecti, & expugnatio civitatis ſtruebatur operibus lentis. contra quos noſtrorum quoque impenſiore cura moles excitabantur altiſsimæ, faſtigio adverſæ celſitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiiſq; ſuccincti, patefacta ſunt egreſsi poſtica, obſervata nocte ſqualida & interlunii;

interlunii;

terluni; orantes cæleſte præſidium, ut propitium adeſſet & libens. Atque ipſum ſpiritum reprimentes, cum propè veniſſent conferti valido curſu quibuſdam ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles, ut in nullo tali metu ſopitos obtruncantes, ſupervenire ipſi regi, ſi proſperior illuxiſſet eventus, occulte meditabantur. Verùm audito ruentium ſonitu, gemituq; cæſorum diſcuſſo ſomno, excitatis multis, & ad arma pro ſe quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis, progredi ultra non auſi: nec enim cautum deinde, expergefactis quos petebant inſidiæ, in apertum properare diſcrimen, cum jam undique frendentium catervæ Perſarum in prælia venirent accenſæ. Contra Galli corporum robore audaciaque quoad poterant inconcuſsi, gladiis ſecantes adverſos, parte ſuorum ſtrata, vel ſagittarum undique volantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi molem converſam, & currentium hoſtium agmina advertiſſent, nullo terga vertente evadere feſtinabant: & velut repedantes ſub modulis, ſenſim extra vallum protruſi, cum manipulos confertius invadentes ſuſtinere non poſſent, tubarum perciti clangore caſtrenſium, diſcedebant. Et reſultantibus è civitate lituis multis portæ panduntur recepturæ noſtros, ſi pervenire illuc uſque valuiſſent: tormentorumque machinæ ſtridebant ſine jaculatione ulla telorum, ut ſtationibus præſidentes, poſt interemptos ſocios ponè agerentur ignari, urbis oppoſiti mœnibus nudatis ut viri fortes ſuſciperentur innoxii. Hacque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam pernicioſe, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte deſideratis: qui non Rheſum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum centum milibus circumſeptum, ni obſtitiſſet violentior caſus, in ipſis tentoriis obtruncarant. Horum campiductoribus ut fortium factorum anteſignanis, poſt civitatis excidium armatas ſtatuas

tuas apud Aedeſſam in regione celebri locari juſſerat Imperator, quæ ad præſens ſervantur intactæ. Retectis ſequenti luce funeribus, cum inter cæſorum cadavera optimates invenirentur & ſatrapæ, clamores diſſoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per ſtationes muris objectas irrupiſſe Romanos: induciiſque ob hoc tridui datis adſenſu communi, nos quoque ſpatium ad reſpirandum accepimus. Perculſæ deinde novitate rei efferatæque gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere jam cenſebant: & concito extremo belli ardore, omnes oppetere glorioſe jam properabant, aut ruina urbis animis litare cæſorum. Iamque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum variæ ſpecies cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celſis aptatæ balliſtæ propugnatores agitantes humilius disjectabant. Et albeſcente jam die, ferrea munimenta membrorum cælum omne ſubtexerunt: denſatæque acies non inordinatim ut antea, ſed tubarum ſonitu leni ductante nullis procurſantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, crateſque vimineas prætendentes. Cumque propinquantes ad conjectum venere telorum, oppoſitis ſcutis Perſæ pedites ſagittas tormentis excuſſas è muris ægrius evitantes, laxarunt aciem: nulloque penè jaculi genere in vanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes, animos auxere noſtrorum. Tamen quia hoſtiles baliſtæ ferratis impoſitæ turribus, in humiliora ex ſupernis valentes, ut loco diſpari, ita eventu diſsimili noſtra multo cruore fœdabant, ingruente jam veſpera cum requieſcerent partes, noctis ſpatium majus conſumptum eſt, ut excogitari poſsit, quid exitio ita atroci objectaretur. Et tandem multa verſantibus ſedit nobis conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem balliſtis ſcorpiones opponi: qui

qui dùm translati è regione caute, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis advenit mœstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cumque omni ex latere armorum & operum beluarumque molibus urgeremur, per scorpionum ferreas fundas è propugnaculis subinde rotundi lapides acti, dissolutis turrium coagmentis, balistas earumque tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra vulnerum noxias, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulsis, quos flammis conjectis undique circumnexos, jam corporibus tactis, gradientesq; retrorsus, retinere magistri non poterant: postq; exustis operibus nulla quies certaminibus data. Rex enim ipse Persarum, qui nunquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, novo & nusquam ante cognito more præliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus visebatur, petitus crebritate telorum multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec morientium truci visu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit. Verùm nocte prælia dirimente, somno per breve otium capto, nitescente jam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumque crematis operibus, ut docuimus, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitique poterant, nostri æquis viribus per ardua resistebant. Et diu cruentum prælium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi removebatur. eoque producta contentione, cum sors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum, velut terræ quodam tremore

quaſſata procubuit: & tanquam itinerario aggere vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtamq; forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus tranſitum, nullis obicibus impeditum; & pars pleraque militum dejectorum oppreſſa vel debilitata ceſſabat. Concurſum eſt tamen undique ad propulſationem periculi tam abrupti: & feſtinandi ſtudio, aliis impedientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Accitis igitur regis imperio prædatoribus univerſis, ſtrictoque cominus ferro, cum ſanguis utrobique inmenſis cædibus funderetur, repletæ ſunt corporibus foſſæ, latiorque via ideo pandebatur: & concurſu copiarum ardentium civitate oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi ſpes eſſet abſciſſa, pecorum ritu armati & imbelles ſine ſexus diſcrimine truncabantur. Itaque veſpera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtringeretur, in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obſcuræ præſidio noctis, poſtica per quam nihil ſervabatur evado: & ſqualentum peritia locorum, comitumque adjutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perveni. In qua ſtatione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate jam ſuperarer ut inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectum, ſed fatigato mihi laſsitudine gravi levamen impendio tempeſtivum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſsit, ex more habenam qua ductabatur ſiniſtra manu artius illigavit: moxque decuſſus vinculi nodum abrumpere nequiens, per avia ſaltusque membratim diſcerptus, jumentum exhauſtum curſu, pondere cadaveris detinebat: cujus dorſualis comprehenſi ſervitio uſus in tempore, cum iiſdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægrè perveni. Et quia per æſtum arida ſiti reptantes aquam diu quæritando, profundum bene vidimus puteum, & neque deſcendendi præ altitudine

Digitized by Google

tudine, nec restium aderat copia, necessitate docente postrema, indumenta lintea, quibus tegebamur, in oblongos discidimus pannulos: unde explicato fune ingenti, centonem quem sub galea unus ferebat è nostris, ultimæ aptavimus summitati: qui per funem conjectus aquasque hauriens ad peniculi modum, facile sitim qua hauriebamur extinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphratem, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi causa jumenta & homines in eo tractu diuturna consuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis disjectum eminus cernimus, quod persequebatur multitudo Persarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum aggressa. Quo exemplo terrigenas illos non sinibus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per varia visebantur, Sparti vocitati, humo exiluisse, vetustate ut cætera fabulosius extollente, sunt æstimati. Hoc malo conciti, cum omne jam esset in celeritate salutis præsidium, per dumeta & sylvas montes petimus celsiores: exindeque Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus: nos repertum ducem comitati jam profecturum, Antiochiam revisimus. Interea Sapor & Persæ, quia tendere jam introrsus autumno præcipiti hœdorumque improbo sidere exorto prohibebantur, captivos agentes & prædas, remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionesque civitatis excisæ, Æliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt mœnia, stragesque multiplicatæ Persarum, patibulis scelеste suffixis, Iacobus & Cesius numerarii apparitionis magistri equitum, aliique protectores post terga vinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui solicita quærebantur industria, nullo infimi summique discrimine ad unum omnibus contruncatis. Vxor verò Craugasii, quæ retinens pudorem inviolatum ut matrona nobilis colebatur, mœrebat velut or-

bem alium ſine marito viſura,quanquam ſperabat documentis præſentibus altiora. In rem itaque conſulens ſuam, & accidentia longe ante proſpiciens, anxietate bifaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans, & nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionumq; Meſopotamiæ gnarum, per Zagrum montem inter caſtella præſidiaria duo, Maride & Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit,mandatis arcaniſque vitæ ſecretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, veniret ſecum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites & fruteta Niſibin paſsibus citis ingreſſus, cauſatuſque ſe domina nuſquam viſa,& forſitan interempta,data evadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſsiſſe, & ideo ut vilis neglectus docet Craugaſium geſta: moxque accepta fide, quod ſi tuto licuerit,ſequetur conjugem,libens evaſit exoptatum mulieri nuntium ferens: quæ hoc cognito,per Saporem ducem ſupplicaverat regi,ut ſi daretur facultas antequam Romanis excederet finibus,in poteſtatem ſuam juberet propitius maritum adſciſci. Præter ſpem itaque omnium digreſſo advena repentino, qui poſtliminio reverſus ſtatim ſine ullius evanuit conſcientia, perculſus ſuſpicione dux Caſsianus, præſidenteſq; ibi proceres alii, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine ejus voluntate vel veniſſe, vel abiiſſe hominem clamitantes. Qui proditoris metuens crimen, impendioque ſollicitus, ne tranſitione perfugæ uxor ejus ſupereſſe doceretur, & tractari piiſsime, per ſimulationem matrimonium alterius ſplendidæ virginis adfectavit. Et velut paraturus neceſſaria convivio nuptiali, egreſſus ad villam octavo lapide ab urbe diſtantem, concito curſu ad Perſarum vaſtatorium globum, quem didicerat adventare, confugit: ſuſceptuſque aventer, qui eſſet ex his cognitus quæ loquebatur, Sapori poſt diem traditur quintum, perque eum regi oblatus, opibus & neceſsitudine omni recuperata cum conjuge,

Digitized by Google

conjuge, quam paucos per menſes amiſerat, ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait Poëta præclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio & uſu rerum diuturno firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et hæc quidem haud diu poſtea contigerunt. Rex verò licet ſecuritatem referens vultu, exultanſque ſpecie tenus urbis excidio videbatur, profundo tamen animi graviter æſtuabat, reputans in obſidionalibus malis ſæpe luctuoſas ſe pertuliſſe jacturas, multoque ampliores ſeipſum populos perdidiſſe, quàm è noſtris cæperat vivos, vel certe per diverſas fuderat pugnas. Vt apud Niſibin aliquoties evenit, & Singara: pariq; modo cum ſeptuaginta-treſq; dies Amidam multitudine circumſediſſet armatorum, XXX milia perdidit bellatorum, quæ paulò poſtea per Diſcenem tribunum & notarium numerata ſunt hac diſcretione facilius, quod noſtrorum cadavera mox cæſorum fatiſcunt & defluunt: adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur. Interfectorum verò Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, & ubi naſcuntur exuſtæ caloribus terræ. Dum hæc per varios turbines in Orientis extimo feſtinantur, difficultatem adventantis inopiæ frumentorum Vrbs verebatur æterna: vique minaciſsimæ plebis, famem ultimum malorũ omnium expectantis, ſubinde Tertullus vexabatur ea tempeſtate præfectus, irrationabiliter planè: nec enim per eum ſteterat, quo minus tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris caſus aſperioris ſolito, ventorumq; procellæ reflantium delatas in proximos ſinus introire portum Auguſti diſcriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem ſæpe præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe jam ſæviente immanius, quàm urgebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, ut

exiſti-

Digitized by Google

exiſtimabat, tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto prudenter, objecit parvulos filios: & lacrymans, *En,* inquit, *cives veſtri, procul omen Dij cæleſtes avertant, eadem perlaturi vobiſcum, ni fortuna adfulſerit lætior. Si itaq; his abolitis, nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis, præſto in poteſtate ſunt veſtra.* Qua miſeratione vulgus, ad clementiam ſuapte natura proclive, lenitum conticuit, æquanimiter venturam operiens ſortem. Moxq; divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore reſpondit, dum Tertullus apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit: mutatoq; in auſtrum placidum vento, velificatione plena portum naves ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt. Inter hæc ita ambigua Conſtantium, Sirmii etiam-tum hyberna quiete curantem, permovebant nuntii metuendi & graves, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expuliſſe paternis avitiſque ſedibus dominos ſuos ante monſtravimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne ut ſunt verſabiles aliquid molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupaſſe: vagarique licentius genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos. Quæ ſuperbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptiſsimi, nec dum adulto vere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æſtate nuper emenſa, ſimilium ſpe fidenter in effectus animabatur proſperos: quodq; Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta vel ante tempus coacta ſine ullius diſpendiis adfluebant. Nec enim diſpoſitionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes conſtat) ad præſens Arctoæ provinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benevola & ſolerti, vehiculariæ rei jacturis ingentibus, quæ clau-

ſere

fere domus innumeras, & cenſuali profeſsione ſpecioſa fiducia relevatæ: indemneſque deinde & innoxii earum incolæ partium, querelarum ſopitis materiis viverent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, per offerentes ſuſcipienteſque crimionoſe in majus exaggerata, his propagari ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fore ſperantibus tutos, aduſque proſcriptiones miſerorumq; ſuſpendia pervenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſus Imperator, ut dictum eſt, Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibuſque exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines barbaros obſervabat, ante adventum ſuum amicitiæ velamento Pannoniam furtim vaſtandam invadere hyemis duriſsimo cogitantes, cum necdum ſolutæ vernis caloribus nives amnem undique pervium faciunt, noſtrique pruinis ſubdivales moras difficile tolerabant. Confeſtim itaque miſsis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percunctando quam ob rem relictis laribus, poſt pacem & fœdera petentibus adtributis, ita palarentur varii, limiteſq; contra interdicta pulſarent. Qui vana quædam cauſantes & irrita, pavore adigente mentiri, Principem exorabant, veniam obſecrantes, ut ſimultate abolita, transmiſſo flumine ad eum venire permitterentur, docturi quæ ſuſtinerent incommoda: paratiq; intra ſpacia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longe diſcretas, ut diuturno otio involuti, & quietem colentes tanquam ſalutarem deam, tributariorum onera ſubirent & nomen. His poſt reditum tribunorum compertis, Imperator exultans, ut negocio quod rebatur inexplicabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos admiſit, cupiditate plus habendi incenſus: quam adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quod

 exter-

externis ſopitis, & ubique pace compoſita, proletarios lucrabitur plures, & tyrocinia cogere poterit validiſsima: aurum quippe gratanter provinciales corporibus dabunt, quæ ſpes rem Romanam aliquoties adgravavit. Proinde vallo prope Acunincum locato, celſoque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naves vehentes quoſdam legionarios expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſervare ſunt juſſæ, cum Innocentio quodam agrimenſore hujus autore conſilii, ut ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga pervaderent. Improviſique Limigantes licet properari ſentirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurvi, longe alia quàm quæ geſtu præferebant & verbis, altis mentibus perpenſantes. Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu jam ſermonem parante leniſsimum, meditanteque alloqui velut morigeros jam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod eſt ſignum apud eos bellicum, exclamavit. cumque ſecuta incondita multitudo, vexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum militibus vidiſſet, retectiſque gladiis & verutis jam propinquam perniciem, externis mixtus & ſuis, ignotuſque dux eſſet an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſellaque regalis cum aureo pulvinari, nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito quòd ultimum penè tractus in exitium in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſsimũ omnium exercitus ratus eum juvare (nondum enim exemptum periculis exiſtimavit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum catervis ſemet

immer-

immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obvia quæque obtruncabat ſine parſimonia vivos conculcans & ſemineces ac peremptos: & antequàm exſatiaret cædibus barbaricis manus, acervi conſtipati ſunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disjectis: quorum pars ſpem vitæ caſsis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. poſtque deletos omnes in receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. Poſt quæ tam ſæva digeſtis pro ſecuritate militum, quæ rationes monebant urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: & maturatis quæ neceſsitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti jam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & reintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cæleſtis ratio, impenſiorque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum. Inter has tamen ſolicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inflabant litui quædam colorata læſæ crimina majeſtatis: quorum executor & adminiſter ſæpe dicendus ille notarius miſſus eſt Paulus. qui peritus artium cruentarum, ut laniſta ex commerciis libitinæ vel ludi, ipſe quoque ex equuleo, vel carnifice quæſtum fructumq; captabat. Vt enim erat obſtinatum fixúmque ejus propoſitum ad lædendum, ita nec furtis abſtinuit, innocentibus exitiales cauſas adfingens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur. Ma-

teriam autem in infinitum quæſtionibus extentis dedit occaſio vilis & parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema, hic Beſæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumjacentium regionum ceremoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam præſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa ſcriptura ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur, chartulæ ſeu membranæ continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem maligne ſunt miſſa: qui ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima, quod ajunt, auricula mollior, & ſuſpicax, & minutus, acri felle concaluit: ſtatimq; ad Orientem ocius ire monuit Paulum, poteſtate delata, ut inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſas. Datumque eſt negotium Modeſto etiam tum per Orientem comiti, apto ad hæc & ſimilia. Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate præfectus prætorio, ut lenioris ingenii ſpernebatur. Perrexit ut præceptum eſt Paulus, funeſti furoris & anhelitus plenus: dataque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum juxta nobiles & obſcuri: quorum aliquos vinculorum adflixerunt nexus, alios clauſtra pœnalia conſumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum feralium civitas in Palæſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quòd ſecretior, & inter Antiochiam Alexandriamque media, unde multi plerunque ad crimina trahebantur. Ductus eſt itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & conſule, reus hac gratia poſtulatus, quòd ſuper adipiſcendo interrogaſſe dicebatur imperio: perque elogium principis torqueri præceptus, qui in his caſibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato lata fuga damnatus eſt.

Dein

Dein Parnasius ex præfecto Ægypti, homo simplicium morum, eò deductus periculi ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulsus est in exilium: sæpe auditus multo antehac retulisse, quòd cum Patras Achaicum oppidũ, ubi genitus habuit larem, impetrandæ causa cujusdã relinqueret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta viderat multa. Andronicus pòst à studiis liberalibus & claritudine carminum notus, in judicium introductus, cum secura mente nullis suspitionibus urgeretur, purgando semper & fidentius absolutus est. Demetrius item Cythras cognomento philosophus, grandævus quidem, & corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus inficiari non potuit, adserens propitiandi causa numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quenquam id noverat adfectare. Diu itaq; adhærens eculeo, cum fiducia gravi fundatus nequaquã varians eadem oraret intrepidus, Alexandriam unde oriebatur innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliosque paucos æqua sors veritatis adjutrix periculis exemit abruptis. Criminib⁹ verò serpentibus latius, per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alii pœnis ulterioribus damnati sunt, bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, quas è promptuaria cella fallaciarum extulit nocendi species, egitq; complures: cujus ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omniũ salus. Nam siqui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret, sive per monumentũ transisse vespere malevolorũ argueretur indiciis, ut veneficus, sepulcrorumq; horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorũ olim solemnia in Imperatoris exitium sollicitaverint multi. Vnde blanditiarum tetra commenta palatina cohors exquisite confingens, inmunem eum fore malorum commu-

nium adſerebat, fatum ejus ingens ſemper & præſens in abolendis adverſa conantibus eluxiſſe, vocibus magnis exclamans. Et inquiſitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidem recte ſapiat reprehendit. Nec enim abnuimus ſalutem legitimi principis, propugnatoris bonorũ & defenſoris, unde ſalus quæritur aliis, conſociato ſtudio muniri debere cunctorum: cujus redimenda cauſa validius ubi majeſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus vel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœſtis caſibus effrenate non decet, ne videantur licentia regi ſubjecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tullius, cũ parcere vel lædere potuiſſet, ut ipſe adfirmat, ignoſcendi quærens cauſas, non puniendi occaſiones: quod judicis lenti & conſiderati eſt proprium. Tunc apud Daphnen amœnum illud & ambitioſum Antiochiæ ſuburbanum, viſu relatuq; horrendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuorq; oculis, & breviſsimis duabus auriculis: qui partus ita diſtortus præmonebat rempublicam in ſtatũ verti deformem. Naſcuntur hujuſcemodi ſæpe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quæ quoniã non expiantur, ut apud veteres publice, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Iſauri diu quieti, poſt geſta quæ ſuperior continet textus, tentatũq; Seleuciæ civitatis obſidium, paulatim reviviſcentes (ut ſolent verno tepore foveis exilire ſerpentes) ſaltibus degreſsi ſcrupuloſis & inviis, confertiq; in cuneos denſos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant; prætenturas militum ut montani fallentes, perq; rupes & dumeta ex uſu facile diſcurrentes. Ad quos vi vel ratione ſedandos Lauritius adjecta comitis dignitate miſſus eſt rector; homo civilis prudentiæ, qui minis potius, quam acerbitate pleraque correxit. adeo, ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadverſione dignum æſtimaretur.

EXPLICIT LIB. XIX.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XX.

HÆc per Illyricum, perque Orientem rerum ſeries fuit. Conſulatu verò Conſtantii decies, terque Iuliani, in Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vaſtarentur, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie feſſas, hyemem agens apud Pariſios Cæſar, diſtractuſque in ſolicitudines varias, verebatur ire ſubſidio tranſmarinis (ut retulimus antè feciſſe Conſtantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad ſævitiam etiam-tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſanè, & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod ajunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambigebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis ſcilicet & Batavis, numeriſque Mœſiacorum duobus, adulta hyeme dux antedictus Bononiam venit: quæſitiſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum. Quæ cum ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Vrſicinum ad commilitium principis & peditum magiſterium reverſum (ſucceſsiſſe enim eum Barbationi prædiximus) obtrectato-

ctato-

ctatores excipiunt: primo diſſeminantes mordaces ſuſurros, dein propalàm ficta crimina ſubnectentes. quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque æſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum. Quibus apertas probabileſque refutantibus cauſas, veritiſque ne offenderetur Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicue demonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignavia hæc accidiſſe, quæ contigerunt, à veritate detorti, inania quædam, longeq; à negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebatur: *Etſi me,* inquit, *deſpicit Imperator, negotij eſt tamen magnitudo, ut non niſi judicio principis noſci poſſit & vindicari: ſciat tamen velut quodam præſagio, quod dum mæret ſuper his, quæ apud Amidam geſta emendata didicit fide, dumq; ad ſpadonum arbitrium trahitur, deſruſtandæ Meſopotamiæ proximo vere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis adjectiſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec patefieri quæ ſcientiam ejus latebant permiſsis, adpetitum calumniis, depoſita militia digredi juſsit ad otium, Agilone ad ejus locum immodico ſaltu promoto, ex gentilium ſcutariorum tribuno. Eodem tempore per Eoos tractus cœlum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo auroræ exortu uſque ad meridiem intermicabant jugiter ſtellæ. hiſque terroribus accedebat, quod cum lux cœleſtis operiretur, è mundi conſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pavidæ mentes hominum æſtimabant: primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in ſpeciem auctũ ſemeſtrem, poſteaque in integrum reſtitutum. Quod alias non evenit ita perſpicue, niſi cum poſt inæquales curſus intermenſtruum lunæ ad idem revocatur initium certis temporum intervallis: id eſt, cum in domicilio ejuſdem ſigni

tota

Digitized by Google

tota reperitur luna ſub ſole liniamentis objecta rectiſsimis, atque in his pauliſper conſiſtit minutis, quæ geometrica ratio partes appellat. Ac licet utriusque ſideris converſiones & motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibilium adverterant, in unum eundemque finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctioni conveniunt; tamen ſol non ſemper his diebus obducitur, ſed cum luna è regione, velut libramento quodam, igneo orbi & aſpectui noſtro opponitur media. Ad ſummam, tum ſol occultatur ſplendore ſuppreſſo, cum ipſe & lunaris globus aſtrorum omnium infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios, ſalvaque ratione altitudinis interjectæ junctim locati, ut ſcienter & decore Ptolemęus exponit, ad dimenſiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Græco dictitant ſermone. Et ſi contigua ijſdem juncturis præſtrinxerint ſpatia, dilucior erit defectus. Si verò articulis ipſis inhæſerint, qui coactius aſcenſus vinciunt & deſcenſus, offunditur denſioribus tenebris cælum, ut craſſato aëre ne proxima quidem & adpoſita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi erecta celſius ſolito nubes, æternorumque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tanquam è ſpeculo puriore formaverit. Nunc veniamus ad lunam. Apertum & evidentem ita demum ſuſtinet luna defectum, cum pleno lumine rotundata ſoliq; contraria, ab ejus orbe centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo diſparatur. Et quanquam hoc per omne plenilunium ſemper eveniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cœlo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti ſe ſubſerit luci, objectu metæ noctis in conum deſinentis anguſtum latet parumper, umbrarumque nigrantibus involvitur globis, ſi ſol ſpheræ inferioris curvamine circumfuſus, mole obſiſtente terrena, radijs eam ſuis illuſtrare non poſsit: quam nunquam

habere proprium lumen opiniones variæ collegerunt. Et cum ad idem ſignum æquis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (ut dictum eſt) penitus hebetato candore; μήνης Græce σύνοδος dicitur. Naſci autem putatur, cũ parva declinatione velut à perpendiculo ſupererectum gerit ſolem. Exortus verò ejus adhuc gracileſcens primitus mortalitati videtur, cum ad ſecundum relicto ſole migraverit ſignum. Progreſſa itaque porrectius, jamq; abunde nitens cornutæ habitu, μηνοειδὴς eſt appellata. Cum autem ſole longo cœperit interſtitio ſubmoveri, & ad quintum pervenerit ſignum, radijs ejus ad ſe converſis, majus concipit lumen, & fit Græco ſermone διχόμηνος, quæ forma ſemiorbem oſtendit. procedens deinde jam, diſjunctiſsimoq; ſigno arrepto, figuram monſtrat ἀμφικύρτη, utrimq; prominentibus gibbis. E regione verò cum normaliter ſteterit, contrà lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni. & in eodem tum etiam agens, paululumq; progreſſa minuitur, quem habitum vocamus πανσέληνον: atque eaſdem formas repetit ſeneſcendo. traditurq; doctrina multiplici congruente, non niſi tempore intermenſtrui deficere viſam uſquam lunam. Quòd autem ſolem nunc in æthere, nunc in mundo interiore curſare prædiximus, ſciendum eſt ſiderea corpora, quantum ad univerſitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: ſed ita videri noſtris obtutibus conſtitutis in terra, ſpiritus cujuſdam interni motu ſuſpenſa, rerumque magnitudini inſtar exigui ſubdita puncti, nunc cœlo infixas ſuſpicere ſtellas, quarum ordo eſt ſempiternus, aliquoties humana viſione languente diſcedere ſuis ſedibus arbitrari. Verum ad inſtituta jam revertamur. Properantem Conſtantium Orienti ferre ſuppetias, turbando propediem excurſibus Perſicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diverſarum fama celebrior effundebat, magnorum ejus laborum factorumq; vehens adoreas celſas, poſt Alamanniæ quædam re-

gna

na proſtrata, receptaq; oppida Gallicana ante direpta à barbaris & exciſa, quos tributarios ipſe fecit & vectigales. Ob hæc & ſimilia percitus, metuensq; ne augerentur in majus, ſtimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium miſit, auxiliares exinde protinus abſtracturum Herulos & Batavos, cumq; Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris alijs trecentenos, hac ſpecie juſſos accelerare, ut adeſſe poſsint armis primo vere movendis in Parthos. Et ſuper auxiliarijs quidem & trecentenis cogendis ocius proficiſci Lupicinus conventus eſt ſolus, tranſiſſe ad Britannias nondum compertus: de ſcutarijs autem & gentilibus excerpere quemque promptiſsimum, & ipſe perducere Sintula jubetur, Cæſaris ſtabuli tunc tribunus. conticuit hisq; acquieverat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec diſsimulare potuit, nec ſilere: ut illi nullas paterentur moleſtias, qui relictis laribus tranſrhenanis, ſub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes unquam tranſalpinas. Verendum eſſe affirmans, ne voluntarij barbari militares, ſæpe ſub ejuſmodi legibus adſueti tranſire ad noſtra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incaſſum. Tribunus enim parvi querelas Cæſaris ducens, Auguſti juſsis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, vigore corporumq; levitate præſtanti, cum ijſdem profectus eſt, ſpe potiorum erectus. Et quia ſollicitus Cæſar, quid de reſiduis mitti præceptis agi deberet, perq; varias curas animum verſans, attente negotium tractari oportere cenſebat; cum hinc barbara feritas, inde juſſorum urgeret autoritas, maximeq; abſentia magiſtri equitum faciente dubietatem, redire ad ſe præfectum hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonæ parandæ digreſſum, ut ſe militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem ſuam, quam olim putabatur miſiſſe, abſtrahendos à Galliarum defenſione pugnaces numeros, barbarisq; jam formidatos. Qui cum ſuſcepiſſet Cæſaris litteras, monentis

petentiſq; ut venire acceleraret, rempublicam conſilijs juvaturus, obſtinatiſsime detrectabat : ea ratione pavore mente confuſa, quod aperta ſcripta ſignificabant, ab Imperatore nuſquam dijungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. Adjectumq; eſt, quòd ſi procurare diſsimulaſſet, ipſe propria ſponte proijceret inſignia principatus: glorioſum eſſe exiſtimans juſſa morte oppetere, quam provinciarum interitum ſibi aſsignari. Sed vicit præfecti propoſitum pertinax, his quæ rationabiliter poſcebantur parêre contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras abſentis Lupicini, motusq; militares tumentis præfecti, Iulianus conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitiq; ſententia fluctuans, id optimum factu exiſtimans, via ſolemni cunctos ex ſtationibus egreſſos, in quibus hyemabant, maturare diſpoſuit. Hocq; comperto, apud Petulantium ſigna famoſum quidam libellum humi projecit occulte, inter alia multa etiam id continentem : *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxij pellimur & damnati : charitates verò noſtræ Alemannis denuo ſervient, quas captivitate prima poſt internecivas liberavimus pugnas.* Quo textu ad comitatum perlato lectoq;, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficiſci præcepit, clavularis curſus facultate permiſſa : & cum ambigeretur diutius qua pergerent via, placuit notario ſuggerente Decentio, per Pariſios homines tranſire, ubi morabatur adhuc Cæſar nuſquam motus. Et ita factum eſt. Iiſdemque adventantibus in ſuburbanis Princeps occurrit, ex more laudans quos agnoſcebat : factorumq; fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt ample patens & larga, præmia laborum adepturi digniſsima. Vtq; honoratius procul abituros tractaret, ad convivium proceribus corrogatis, petere jure ſi quid in promptu eſſet edixit. Qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi diſceſſerunt & mœſti, quòd eos

for-

fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus diſpararet. Hocq; angore impliciti, in ſtativa ſolita receſſerunt. Nocte verò cœptante in apertum erupere diſsidium: incitatisq; animis, ut quemque inſperata res adflictabat, ad tela convertuntur & manus: fremituq; ingenti omnes petiverant palatium, & ſpatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quiſquam perveniret, Auguſtum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad ſe prodire deſtinatius adigentes: expectareq; coacti, dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viſo iterata magnitudine ſonus Auguſtum appellavere conſenſione firmiſsima. Et ille mente fundata univerſis reſiſtebat & ſingulis, nunc indignari ſemet oſtendens, nunc manus tendens, oransq; & obſecrans, ne poſt multas feliciſsimasq; victorias agatur aliquid indecorum; neve intempeſtiva temeritas & prolapſio diſcordiarum materias excitaret. Hæcq; adijciebat, tandem ſedatos leniter allocutus. *Ceſſet ira, quæſo, pauliſper: absq; diſſenſione vel rerum appetitu novarum impetrabitur facile, quod poſtulatis: quoniam dulcedo vos patriæ retinet, & inſueta peregrinaq; metuitis loca, redite jam nunc ad ſedes, nihil viſuri quia diſplicet tranſalpinum. Hocq; apud Auguſtum capacem rationis & prudentiſsimum ego competenti ſatisfactione purgabo.* Conclamabatur poſt hæc ex omni parte nihilominus, uno pariq; ardore nitentibus univerſis: maximoq; contentionis fragore, probro & conviciis mixto, Cæſar aſſentire coactus eſt. Impoſitusq; ſcuto pedeſtri, & ſublatius eminens, populo ſilente Auguſtus renuntiatus, jubebatur diadema proferre: negansq; unquam ſe habuiſſe, uxoris colli vel capitis poſcebatur. Eoq; adfirmante, primis auſpicijs non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti congrua ornatus ſpecie ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed cum id quoq; turpe eſſe aſſeveraret, Maurus nomine quidam, poſtea comes qui rem male geſsit apud Succorum anguſtias, Pet ulan-

tium tunc haſtatus, abſtractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſsitatem extremam, iamq; periculum præſens vitare non poſſe advertens, ſi reniti perſeveraſſet, quinos omnibus aureos, argentiq; ſingula pondo promiſit. Hisq; geſtis haud minore quàm antea cura conſtrictus, futuraq; celeri providens corde, nec diadema geſtavit, nec procedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria quæ nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſeceſsiſſet occultas accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio declaratum, clàm interemptum. Hocq; comperto, milites quos ignota pari ſollicitudine movebant & nota, pars criſpantes miſsilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverſo vagoq; (ut in repentino ſolet) excurſu occupavere velociter regiã: ſtrepituq; immani excubitores perculſi, & tribuni, & domeſticorum comes Excubitor nomine, veritiq; verſabilis perfidiam militis, evanuere metu mortis ſubitæ diſpalati. Viſo tamen otio ſummo, quieti ſtetere pauliſper armati: & interrogati quæ cauſa eſſet inconſulti motus & repentini, diu tacendo hæſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quam acciti in conſiſtorium fulgentem eum auguſto habitu conſpexiſſent. His tamen auditis, etiam illi quos antegreſſos retulimus duce Sintula, cum eo jam ſecuri Pariſios revertuntur: edictoque ut futura luce cuncti convenirent in campo, progreſſus princeps ambitioſius ſolito tribunal aſcendit, ſignis aquilisq; circumdatus & vexillis, ſeptusq; totis armatarum cohortium globis. Cumq; interquieviſſet paululum, dum alte contemplatur præſentium vultus, alacres omnes viſos et lætos, quaſi lituis, verbis (ut intelligi poſsit) ſimplicibus incendebat. *Res ardua poſcit & flagitat, propugnatores mei reiq; publicæ fortes & fidi, qui mecum pro ſtatu provinciarum vitam ſæ*

pius

pius objecistis, quoniam Cæsarem vestrum firmo iudicio ad potestatum omnium culmen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatæ rei justa colligantur & cauta. Vixdum adulescens specie tenus purpuratus (ut nostis) vestræ tutelæ nutu cœlesti commissus, nunquam à proposito recte vivendi dejectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersâ gentium confidentia, post civitatum excidia, peremptaq; innumera hominum milia, pauca quæ semiintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto quoties hyeme cruda, rigentiq; cælo, quo tempore terræ ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum iactura virium suarum repulimus Alemannos. Id sanè nec prætermitti est æquum nec taceri, quòd cum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, vehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, vos vigore usuq; diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abruptius inundantes, superastis ferro prostratos, vel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exequias honestavimus celebri potius laude, quàm luctu. Post quæ, opinor, tanta & talia nec posteritatem tacituram de vestris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plenè, quem altiore fastigio majestatis ornastis, virtute gravitateq; si quid adversum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo servetur, præmiaq; virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandestina, id sub reverenda consilii vestri facie statuo, ut NEQVE CIVILIS QVISQVAM IVDEX, NEC MILITIÆ RECTOR, ALIO QVODAM PRÆTER MERITA SVFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADVM, NON SINE DETRIMENTO PVDORIS EO, QVI PRO QVOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSVRO. Hac fiducia spei majoris animatus inferior miles, dignitatum jam diu expers & præmiorum, hastis feriendo clypeos sonitu assurgens ingenti, uno propemodum ore dictis favebat & cœptis. Statimq; ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breve concederetur, pro actuariis obsecravere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset provincias mitterentur: quo non impetrato abiere nec offensi,

nec

nec triſtes. Nocte tamen quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diem, junctionibus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem viſum, ut formari Genius publicus ſolet, hæc objurgando dixiſſe: *Olim Juliane veſtibulum ædium tuarum obſervo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abſceſſi. ſed ſi ne nunc quidem recipior, ſententia concordante multorum, ibo dimiſſus & mœſtus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum diutius non habitabo.* Hæc dum per Gallias agerentur intente, truculentus rex ille Perſarum, incentivo Antonini adventu Graugaſij duplicato, ardore obtinendæ Meſopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Conſtantius, armis multiplicatis & viribus tranſmiſſo ſolemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite uſuique congruis omnibus, ut exiſtimavere qui regionibus præerant, abunde munitam. Cuius propugnatores viſo hoſte longiſsime, clauſis ocius portis, ingentibus animis per turres diſcurrebant & minas, ſaxa tormentaq; bellica congerentes, cunctiſq; perſtructis ſtabant omnes armati, multitudinem parati propellere, ſi mœnia ſubire tentaſſet. Adventans itaque rex, cum per optimates ſuos propius admiſſos pacatiore colloquio flectere defenſores ad ſuum non potuiſſet arbitrium, & diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, ſigno per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas à quibuſdam vehentibus ſcalas, aliis componentibus machinas, pleriſq; objectu vinearum pluteorumq; tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus ſubvertenda. Contra hæc oppidani ſuperſtantes propugnaculis celſis, lapidibus eminus telorumq; genere omni ad interiora ferocius ſe proripientes arcebant. Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amiſsis & vulneratis: poſtremo fervente certaminum mole, & propinquante jam veſpera, inter machinas plures admotus aries robuſtiſsimus orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis, unde reſeratam urbem obſidio ſuperiore do-

re do-

re docuimus, ad quam converſa plebe dimicabatur artiſsime: faceſq; cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undiq; convolabant, nec ſagittarum crebritate, nec glandis hinc inde ceſſante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens ſtructorum, madoreque etiam tum infirmum. Dumque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapſa cum patuiſſet iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disjecerat magnitudo, Perſarum agmina undiq; ululabili clamore ſublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra compleverunt: cæſiſq; promiſcue pauciſsimis, reſidui omnes mandato Saporis vivi comprehenſi, ad regiones Perſidis ultimas ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc civitatem legiones duæ, prima Flavia, primaq; Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum incluſorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo juvante noſtrorum. Niſibin enim ſub pellibus agens pars major exercitus cuſtodiebat, intervallo perquam longo diſcretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, vel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circumarentibus locis. Et licet ad præſciſcendos adverſos ſubitoſq; motus, id munimentum oportune locavit antiquitas, diſpendio tamen fuit rei Romanæ, cum defenſorum jactura aliquoties interceptum. Exciſo itaque oppido, rex Niſibin prudenti conſilio vitans, memor nimirum quæ ſæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phænicam quoque inſtitutores veteres appellarunt, vi vel promiſſorum dulcedine illectis defenſoribus retenturus, munimentum impendio validum in colle mediocriter edito poſitum, vergenſq; in margines Tigridis, atq; ubi loca ſuſpecta ſunt & humilia duplici muro vallatum: ad cujus tutelam tres legiones ſunt deputatæ, ſecunda Flavia, ſecundaq; Armenjaca, & Parthica itidem ſecunda,

cum ſagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtemperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipſe ſublimior cæteris caſtrorum ambitum circumcurſans, prope labra ipſa foſſarum venit audentius: petitusque baliſtarum ictibus certis & ſagittarum denſitate, opertura armorum in modum teſtitudinis contextorum abſceſsit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceatoribus miſsis ex more clauſos blandius hortabatur, ut vitæ ſpeiq; conſulturi obſidium deditione ſolverent oportuna, reſeratisque portis egreſsi ſupplices, victori gentium ſemet offerent. Quibus adire propius auſis defenſores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter ſibi junctos duxerant ijſdem notos ingenuos, Singaræ captos: eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis inducijs diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Perſarum populus omnis adortus avide vallum, acriterq; minans ac fremens, ubi ad ipſa mœnia confidenter acceſsit, inſtabat vi magna reſiſtentibus oppidanis. Quare ſauciabantur plerique Parthorum, quòd pars ſcalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrſus, nec noſtris innocuis. Sagittarum enim nimbi crebrius volitantes, ſtantes confertius perforabant, partibusq; poſt ſolis occaſum æqua jactura digreſsis, appetente poſtridie luce, ardentius multo quam antea pugnabatur, hincinde concinentibus tubis: nec minores ſtrages utrobique viſæ ſunt, ambobus obſtinatiſsime colluctatis. Verùm ſecuto die otio communi adſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumſiſteret muros, Perſæq; paria formidarent, Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat & nutu: acceptaque fide, quòd redire permitteretur incolumis, uſque ad tentoria regis acceſsit. Vbi data copia dicendi quæ vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt communes partis utriusq;

luctus

Digitized by Google

luctus formidari etiam majores affirmans, forſitan adventuros. Sed perſtabat incaſſum hæc multaque ſimilia diſſerendo, efferata veſania regis obſtante, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adjurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio vana quædam epiſcopum, ut opinor, licet aſſeveratione vulgata multorum, quòd clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, ut fragilia intrinſecus & invalida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt, quòd poſtea intuta loca carieque nutantia cum exultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quanquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægrè promovebantur, manualium ſaxorum ſagittarumque metu arcente: nec baliſtæ tamen ceſſavere nec ſcorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualique ſimul ardentes pice & bitumine illiti: quorum aſsiduitate per proclive labentium machinæ hærebant, velut altis radicibus fixæ, eaſque malleoli & faces jactæ obſtinatius exurebant. Sed cum hæc ita eſſent, caderentque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus excindere, rabiem regis non ante ſedari poſſe credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi cæteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio decernentes, poſtremo periculis objectavere ſemet abruptis: & agitantes arietes denſo ſaxorum pondere molarium, fomentiſque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verùm unus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuviis, ideoque minus caſus flammeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes repſit niſibus magnis ad murum: vaſtoque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repentina ruina dejecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diverſis, & inſpe-

ratis: inventoque tutiore aſcenſu armata irruit multitudo trepidis, deinde ſuperatorum auribus ululantium undique Perſarum intonante fragore, artius prælium intra muros exarſit, hoſtium noſtrorumque catervis certantibus cominus, cum confertis inter ſe corporibus, hincindeque ſtricto mucrone nulli occurrentium parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obſeſsi, poſtremo plebis immenſæ ponderibus effuſe disjecti ſunt. Et poſt hæc iratorum hoſtium gladij, quidquid inveniri poterat concidebant, abreptique ſinibus matrum parvuli, ipſæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret reſpectante. Interea tamen funeſta gens rapiendi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captivorumque examen maximum ducens, tentoria repetivit exultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diuque deſiderio capiendæ Phænicæ flagrans, munimenti perquam tempeſtivi, non antè diſceſsit quàm labefactata murorum parte reparata firmiſsime, alimentisque affatim conditis, armatos ibi locaret inſigneis origine, bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſsionem caſtrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur. Latius ſe proinde jactans, additaque ſpe quidquid aggredi poſſet adipiſcendi, interceptis caſtellis alijs vilioribus, Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum valde vetuſtum, ut ædificatum credatur à Macedone Alexandro, in extremo quidem Meſopotamiæ ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum & cornutis, inſtructioneque uaria inacceſſum. Quod cum omni tentaret arte, nunc pollicitationibus defenſores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionaleſque admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quam illatis, omiſſo vano incœpto tandem abſceſsit. Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt & Euphratem. Quæ cum frequentibus nuntijs didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas,

thicas,

thicas, hyemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legionesque augens juventutis validæ ſupplementis, quarum ſtatariæ pugnæ per Orientales ſæpius emicuere procinctus: auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, ut adulto vere profectus è Thracijs loca ſuſpecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Pariſios hybernis locatis, ſumma cœptorum quorſum evaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurum Conſtantium factis multa volvendo conſiderans, apud quem ſordebat ut infimus & contemptus. Circumſpectis itaque trepidis rerum novarum exordijs, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eisque concinentes litteras dedit, quid actum ſit, quidve fieri oporteat deinceps monens apertius & demonſtrans. Quanquam cum hæc dudum comperiſſe opinabatur, relatu Decentij olim reverſi, & cubiculariorum recens de Gallijs regreſſorum, qui ad Cæſarem aliqua portavere ſolemnia. Et quanquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam ſcripſit, ne videretur ſubito declinaſſe. Erat autem litterarum ſenſus huiuſmodi: *Ego quidem propoſiti mei fidem, non minus moribus quàm fœderum pactis, quoad fuit, unum ſemper atque idem ſentiens conſervavi, ut effectu multiplici claruit evidenter. Jamque inde ut me creatum Cæſarem pugnarum horrendis fragoribus objeciſti, poteſtate delata contentus, currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris, ut apparitor fidus tuas aures impleui, nihil uſquam periculis meis aſſignans: cum documentis aſſiduis conſtet, diffuſis permixtiſq; paſſim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, in refectione poſtremum. Sed bona tua venia dixerim, ſi quid novatum eſt nunc, ut æſtimas, in multis bellis & aſperis ætatem ſine fructu conterens miles, olim decretum implevit fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, cum nullas ſibi vices à Cæſare diuturni ſudoris & victoriarum frequentium rependi poſſe contemplaretur. Cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis ſtipendium, id quoq; in-*

opinum acceßit: quod ad partes orbis Eoi poſtremas venire iuſſi, homines aſſueti glacialibus terris, ſeparandiq́; liberis & conjugibus, egentes trahebantur & nudi. Vnde ſolito ſæuius efferati, nocte in unum collecti palatium obſedere, Auguſtum Julianum vocibus magnis appellantes & crebris. Coborrui fateor, & ſeceßi: amandatusquè dum potui, ſalutem muſſatione quæritabam & latebris. Cumq́; nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, ſeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum autoritate ratus, vel ſermonibus blandis. Exarſere mirum in modum, eouſque prouecti, ut quoniam precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intentarent. Victus deniq́; mecumq́; ipſe conteſtans, quòd alter confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps, aſſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam. Geſtorum hic textus eſt, quem mente quæſo accipito placida. Nec actum quidquam ſecus exiſtimes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceßiones principum adſuetos: ſed adulatione vitiorum altrice depulſa, excellentißimam virtutum omnium adverte juſtitiam: & conditionum æquitatem, quam propono, bona fide ſuſcipito, cum animo diſputans, hæc Romano ſtatui prodeſſe, nobisq́; qui charitate ſanguinis, & fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce: enim quæ cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta, avide tua præcepta deinde quoq; ſuſcepturus. Quæ neceſſe ſit fieri, in compendium redigam breve. Equos præbebo curules Hiſpanos, & miſcendos gentilibus atq; ſcutarijs adoleſcentes lectos, quoſdam cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex dedititijs, qui ad noſtra deſciſcunt. Et hæc adusque exitum vitæ me ſpondeo, non modo grato animo, verum cupido quoq; facturum. Præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordinarios judices, militiæq́; moderatores promovendos arbitrio meo concedi eſt conſentaneum, itidemq́; ſtipatores. Stultum enim cum ante caveri poßit ne fiat, ad latus Imperatoris adſciſci, quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc ſanè ſine ulla dubitatione firmaverim: tyrones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibusq́;

busq́;

busq; vexati graviſſimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne conſumpta penitus juventute affligantur: præterita recordantes ita deſperatione pereunt impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conveniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus intercluſi, & (ſi dici quod verum eſt pateris) hæ provinciæ malis jactatæ continuis, externis indigeant adjumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æſtimo, ſalutariter ſcripſi, poſcens & rogans. Scio enim, ſcio, ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates jam conclamatas & perditas, concordia viciſſim ſibi cedentium principum meliorem revocavit in ſtatum: cum appareat majorum exemplo noſtrorum, moderatores hæc & ſimilia cogitantes, fortunate beateq; vivendi reperire quodammodo viam, & ultimo tempori poſteritatiq; jucundam ſui memoriam commendare. His literis iunctas ſecretiores alias Conſtantio offerendas clanculo miſit, objurgatorias & mordaces: quarū ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi ſunt viri graves, Pentadius officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas litteras relaturi nullo ſuppreſſo quæ viderunt, & ſuper ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cæptorum invidiam Florentij fuga præfecti: qui velut præſagiens concitandos motus ob militem, ut ſermone tenus jactabatur, accitum, conſulto diſceſſerat Viennam, alimentariæ rei gratia divelli cauſatus à Cæſare, quem ſæpe tractatum aſperius formidabat. Dein cum comperiſſet eum ad auguſtum culmen evectum, exigua ac prope nulla vivendi ſpe verſus in metum, ut longe disjunctus malis ſe quæ ſuſpicabatur exemit: & neceſſitudine omni relicta digreſſus venit ad Conſtantium itineribus lentis; utque ſe nulli obnoxium culpæ monſtraret, Iulianum ut perduellem multis criminibus appetebat. Cujus poſt abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, ſcirique volens quod præſenti peperciſſet, charitates ejus cum re familiari intacta publici curſus uſu permiſſo ad Orientem redire tutius im-

us imperavit, nec minore ſtudio ſecuti legati hæc ſecum ferentes quæ prædiximus, intentique ad viandum, cum venirent ad judices celſiores, oblique tenebantur: morasque per Italiam & Illyricum perpeſsi diuturnas & graves, tandem transfretati Boſphorum, itineribusque lentis progreſsi apud Cæſaream Cappadociæ etiam tum degentem invenere Conſtantium, Mazacam ante hac nominatam, oportunam urbem & celebrem, ſub Argæi montis pedibus ſitam. Qui intromiſsi, data poteſtate offerunt ſcripta. Hisque recitatis, ultra modum ſolitæ indignationis excanduit Imperator, limibusque oculis eos aduſque metum contuens mortis, egredi juſsit, nihil poſt hæc percontatus vel audire perpeſſus. Perculſus tamen ardenter contatione ſtringebatur ambigua, utrum in Perſas, an contra Iulianum moveri juberet acies quibus fidebat: hæſitansque diu perpenſis conſilijs, flexus eſt quorundam ſententia utilia ſuadentium, & iter Orientem verſus edixit. Statim tamen & legatos abſolvit, & Leonam quæſtorem ſuum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuæ proximorumque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Vtque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentij præfectum prætorio Nebridium tum quæſtorem ejuſdem Cæſaris promoverat, & Felicem notarium officiorum magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur hujuſmodi quidquam, magiſtrum provexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut honoratus & prudens, poſtridie principi progreſſo in campum, cum multitudine armata pariter & plebeja, quam de induſtria convocarat, è tribunali ut emineret altius ſuperſtanti, ſcripta jubetur offerre. Replicatoque volumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, cum ventum fuiſſet ad

locum

locum id continentem, quod gesta omnia Constantius improbans, Cæsaris potestatem sufficere Iuliano censebat, exclamabat undique vocum terribilium sonus: *Auguste Iuliane, ut provincialis & miles, & reip. decrevit autoritas: recreatæ quidem, sed adhuc metuentis redivivos barbarorum excursus.* Quibus auditis Leonas, cum Iuliani litteris hæc eadem indicantibus revertit incolumis: solusque admissus est ad præfecturam Nebridius: id enim Cæsar quoque scribens, ex sententia sua fore aperte prædixit. Magistrum enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinavit, libellis antea respondentem, & quosdam alios, ut sibi utile videbatur & tutum. Et quoniam, cum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet absens, agensque etiam tum apud Britannos, homo superbæ mentis & turgidus: eratque suspicio, quód si hæc trans mare didicisset, novarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, observaturus sollicite ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reversus Lupicinus antequam horum quidquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen jam celsiore fortuna militisque fiducia lætior, ne intepesceret, neve ut remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omnique apparatu, quem flagitabat instans negocium, communitus, Obtricensi Mosæ oppido propinquabat. Rheno exinde transmisso, regionem subito pervasit Francorum, quos Atthuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percursantium extima Galliarum. Quos adortus subito nihil metuentes hostile, nimiumque securos, quód scruposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos introisse meminerant principem, superavit negocio levi: captisque plurimis & occisis, orantibus aliis, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. Vnde reversus pari celeritate per flumen, præsidiaque limitis explorans diligenter & corrigens,

aduſque Rauracos venit: lociſque recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, iiſdemque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hyematurus abſceſsit. Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dum ita proſpere ſuccedunt & caute, Conſtantius accitum Arſacen Armeniæ regem, ſummaque liberalitate ſuſceptum præmonebat & hortabatur, ut nobis amicus eſſe perſeveraret & fidus. Audiebat enim ſæpius eum tentatum à rege Perſarum fallaciis, & minis, & dolis, ut Romanorum ſocietate poſthabita, ſuis rationibus iungeretur. Qui crebro adiurans animam prius poſſe amittere, quam ſententiam, muneratus cum comitibus quos duxerat rediit ad regnum, nihil auſus temerare poſtea promiſſorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabii filiam præfecti quondam prætorio, ei copulaverat coniugem, ſponſam fratris ſui Conſtantis. Quo dimiſſo à Cappadocia, ipſe per Melitinam, minoris Armeniæ oppidum, & Lacotena, & Samoſata tranſmiſſo Euphrate Aedeſſam venit: ibique dum agmina undique convenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus poſt æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cuius cum prope veniſſet mœnia, favillis oppleta colluſtrans flebat cum gemitu, reputans quales miſeranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Vrſulus præſens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare ſtipendium poſsit, imperii opes jam fatiſcunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium conſurrexit. Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo foſſarumque altitudine circumſeptis, obequitans caſtrorum ambitum longius, docebatur relatione multorum inſtaurata eſſe firmius loca, quæ antehac iniuria corruperat vetuſtatis. Et ne quid

quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat necessario præstruendum, viris prudentibus missis, conditione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. Atque cum illi destinatione nativa reniterentur ut clare nati, periculisque & laboribus in cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in testudines varias conglobatis, paulatim tutó progrediens subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in receptum canentibus signis. Laxatis deinde ad diem unum animis, tertia luce curiosius tecti elatis passim clamoribus ascensus undique tentabant. Et licet defensores obtentis ciliciis, ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus; tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus subiectos incessebant & telis. Et vimineæ crates cum procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur pugnatores, hiatuque violento disiectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant. Decimo itaque postquam oppugnari cæptum est die, cum spes nostrorum inferior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persæ quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quæ subito visa, aptataque faberrime, clausorum hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia penè prolapsas, ni resumptis viribus opponenda minaci machinæ præparassent. Nec temeritas post hæc cessaverat, nec consilium. Namq; dum instrueretur aries vetustus & dissolutus, ut facile veheretur, omni arte, omnique virium nixu, & propugnatorum vi & firmitudine summa defensabantur tormenta: nihilominus & lapidum

dum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos conſumebant, & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriorque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub Imperatoris conſpectu ſpe præmiorum, ut poſsint facile qui eſſent agnoſci, nudantes galeis capita ſagittariorum hoſtilium peritia fundebantur. Proin dies & noctes intenti vigiliis, cautiores ſtantes utrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine iam in ſublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & aſsidue malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur innoxius. Verùm has admoventes fortitudine magna Romani, licet difficile defenſabant, tamen & cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidem pericula contemnebant. Et contra propugnatores, cum jam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus adventaret, prominentem eius ferream frontem, quæ revera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longis, ne retrogradiens reſumeret vires, neve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſsimam picem: & diu promotæ machinæ ſtabant, ſaxa muralia perferentes & tela. Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defenſores ni vigilaſſent exitium adfore jam ſperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primosque adorti noſtrorum, faces ſitellasq; ferreas onuſtas ignibus in arietem magnis viribus iaciebant. Verùm poſt ambiguam prælii virtutem, plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: moxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidem Perſæ propugnaculis inſiſtentes ſagittis inceſſebantur & fundis, teliſque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur. Cumque

pau-

pauciores utrobiq; fierent bellatores, & Persæ truderentur ad ultima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabatur ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flammarum, & sarmenta, aliaque ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectum abstulerant fumi nigerrimæ nubes, classico excitante in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu venerunt: & subcrescente paulatim ardore bellandi, cum ventum fuisset ad manus, repente machinæ omnes effusis ignibus urebantur, præter maiorem: quam direptis restibus, quibus è muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior nisus ægrè semiustam extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finem præliis attulerunt, non in longum miles quievit: cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus munitiones longe à muro dimovit, dimicare succinctius parans per sublimes aggestus, qui jam consummati muris altius imminebant. Vtque facile defensores mœnibus pellerentur, in ipsis aggerum summitatibus binæ sunt locatæ balistæ, quarum metu ne prospicere quidem posse hostium quisquam crederetur. His satis provisis prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorum instructa, conisq; galearum minacius nutans, scalas vehentibus multis impetum conabatur in muros. Iamq; resultantibus armis & tubis, uno parique ardore hinc indeq; pugnabatur audaci conflictu: latiusque sese pandente, Romani cum Persas occultari viderent pavore impositorum aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & vectibus scalisque propinquabant, utrimque convolante missilium crebritate. Afflictabant tamen multo vehementius Persas ictus varii balistarum, tanquam per transennam à clivis structilibus decurrentes. Vnde fortunas suas sitas in extremo jam cogitantes, destinatam ruebant in mortem, & partiti munera dimicandi inter necessitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reserata latenter

Digitized by Google

poſtica ſtrictis gladiis valida manus erupit, pone ſequentibus aliis qui flammas occulte portabant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, nunc ultro inceſſentes excipiunt, qui vehebant foculos repentes incurvi prunas unius aggeſti inſeruere iuncturis, ramis arborum diverſarum, & iunco, & manipulis conſtructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis jam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſe digreſsis. Vt verò certaminibus finem veſpera dedit incedens, parteſque diſceſſerunt ad otium breve, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens & verſans, cum excidio Phænicæ diutius imminere neceſſariæ rationes urgerent, quod munimentum velut inſolubile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, & ſerum repelleret tempus, certaturus leviter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur evenit. Cum enim remiſsius pugnaretur, humente cœlo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: aſsiduiſque imbribus ita immaduerat ſolum, ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſsimi ceſpitis omnia perturbaret, & ſuper his iugi fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pavidas perterrebant. Accedebant arcus cæleſtis conſpectus aſsidui: quæ ſpecies unde ita figurari ſoleat, expoſitio de rebus oſtendet. Halitus terræ calidiores & humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindeque disiecta in aſpergines parvas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubiliter contra ipſum igneum orbem, irimque conformant: ideoque ſpatioſo curvamine ſinuoſam, quod in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimidiæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. Cuius ſpecies quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea viſitur, ſecunda flaveſcens vel fulva, punicea tertia, quarta purpurea, poſtrema ceruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenæ exiſtimant mentes, quod prima

eius

Digitized by Google

eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuſo: ſequens fulua,id eſt,paulo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quod ſolis obnoxia claritudini receptatione ſpiritus fulgores eius puriſsimos è regione deflorat: quarta ideo purpurat,quod intermicante aſperginum denſitate per quas oritur, radiorum ſplendorem conſpuens, oſtendit aſpectum flammeo propiorem:qui color quanto magis diffunditur, concedit in ceruleum & virentem. Arbitrantur alii tunc iridis formam rebus apparere mundanis,cum altius dilatæ nubi craſſæ radii ſolis infuſi lucem iniecerint liquidam: quæ non reperiens exitum,in ſe conglobata nimio ſplendeſcit adtritu:& proximos quidem albo colores à ſole ſublimiore decerpit: ſubvirides verò à nubis ſimilitudine ſuperiectæ, ut in mari ſolet uſu venire, ubi candidæ ſunt undæ quæ littoribus illiduntur, interiores ſine ulla concretione ceruleæ. Et quoniam indicium eſt permutationis auræ, (ut diximus) à ſudo aëre nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in ſerenam lætitiam cælum. Ideo apud poëtas legimus, ſepè Irim de cælo mitti,cum præſentium rerum ſit ſtatus mutatio. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc eſt ſupervacuum, narratione redire unde digreſſa eſt feſtinante. His ac talibus Imperator inter ſpem metumque iactabatur, ingraveſcente hyemis magnitudine, ſuſpectiſque per avios tractus inſidiis: inter quæ etiam tumultum exaſperati militis verebatur. Super his urebat eius anxiam mentem,quòd velut patefacta ianua divitis domus,irritus propoſiti reverteretur. Quas ob res omiſſo vano incepto,hyematurus Antiochiæ redit in Syriam, ærumnoſam perpeſſus æſtatem & atrocem,diuq; deflendam. Evenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur afflictior: unde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

EXPLICIT LIB. XX.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXI.

INTERCLVSO hac bellorum difficili ſorte Conſtantio trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura conſiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur anguſtæ, altius ſemet attollens: ſemperque ambigens, utrum Conſtantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior. Quæ ſollicite reputans, utrumq; formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis civilibus ſæpe victorem: maximeque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam ſuſpendebat, quem inertia mixtæque periuriis fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, tutiſsimum ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei, cuius ex præteritis motus coniectabat ut prudens, ne per amicitias fictas inſidiis falleretur occultis. Paruit igitur auditis, quæ per Leonam Conſtantius ſcripſerat: nulloque arbitrio eius promotorum ſuſcepto præter Nebridium, quinquennalia Auguſtus iam edidit, & ambitioſo diademate utebatur lapidum fulgore diſtincto: cum inter exordia principatus aſſumpta vili corona circumdaretur, xyſtarchæ ſimilis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano viæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoq; Galli, quondam ſoror eius, ſepulta eſt Conſtantina. Accidebat autem, incendebatque eius cupiditatem pacatis iam Gallis inceſſere ultro Conſtantium: coniiciens

iiciens

Digitized by Google

ſiciens eum per vaticinandi præſagia multa (quæ callebat) & ſomnia, è vita protinus exceſſurum. Et quoniam erudito & ſtudioſo cognitionum omnium principi, malevoli prænoſcendi futura pravas artes aſsignant, advertendum eſt breviter, unde ſapienti viro hoc quoq; accidere poterit doctrinæ genus haud leve. Elementorum omnium ſpiritus, utpote perennium corporum, præſentiendi motu ſemper & ubique vigens, ex his quæ per diſciplinas varias affectamus, participat nobiſcum munera divinandi: & ſubſtantiales poteſtates ritu diverſo placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen præeſſe dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa fatali lege decreta præſcire fas ſit in poſterum, quæ tethimena ſermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili ſolioque Iovis vigoris vivifici theologi veteres collocarunt. Auguria & auſpicia non volucrum arbitrio futura neſcientium colliguntur (nec enim hoc vel inſipiens quiſquam diceret) ſed volatus avium dirigit deus: ut roſtrum ſonans, aut prætervolans pinna turbido meatu vel leni futura præmonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quòd merentur homines, ſeu quòd tangitur eorum affectione, his quoq; artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in ſpecies converti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt. Cuius diſciplinæ Tages nomine quidam monſtrator, ut fabulantur, in Hetruriæ partibus emerſiſſe ſubito viſus è terra. Aperiunt nunc quoq; ventura cum æſtuant hominum corda, ſed loquuntur divina. Sol enim (ut aiunt Phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex ſeſe velut ſcintillas diffunditans, cum eas incenderit vehementius, futuri conſcias reddit. Vnde Sibyllæ crebro ſe dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa ſignificant ſuper his crepitus vocum, & occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidemque ſiderum ſulci. Somniorum autem rata fides, & indubitabilis foret, ni ra-

tiocinantes coniectura fallerentur. Interdumque, ut Ariſtoteles affirmat, infixa ſunt & ſtabilia: cum animantis altius quieſcentis ocularis pupilla neutrobi inclinata rectiſsime cernit. Et quia vanities aliquoties plebeia ſtrepit, hæc imperite muſſando, ſi eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, vel alius hoc ſe paſſurum ignoravit aut illud. Sufficit dici, quod & grammaticus locutus interdum eſt barbare, & abſurde cecinit muſicus, & ignoravit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit? Vnde præclare hoc quoque, ut alia, Tullius, *Signa oſtenduntur*, ait, *à diis rerum futurarum: in his ſi quis erraverit, non deorum natura, ſed hominum coniectura peccavit*. Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſermo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explicanda proſpecta revertamur. Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in campo, axiculis queis orbis erat compaginatus in vanum excuſsis, anſa remanſerat ſola: quam retinens valida manu ſtringebat. Territiſque ut omine diro præſentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: habeo firmiter, quod tenebam*. Item cum apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, horrore medio noctis imago quædam viſa ſpendidior, hos ei verſus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem ſæpius replicando, quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paulatimque ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Vtque omnes nullo impediente ad ſui favorem illiceret, adhærere cultui Chriſtiano

ſtiano

Digitized by Google

ſtiano fingebat, à quo iam pridem occulte deſciverat, arcanorum participibus paucis, aruſpicinæ auguriiſque intentus, & cæteris quæ deorum ſemper fecere cultores. Et ut hæc interim cœlarentur, feriarum die, quem celebrantes menſe Ianuario Chriſtiani Epiphania dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam ſolenniter numine orato diſceſsit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam vere, nuncio percitus inopino, ad triſtitiam verſus eſt & mærorem. Didicit enim Alemannos à pago Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum fædus ſperabatur incommodum, vaſtare confines Rhetiis tractus: nihilque ſinere intentatum manus prædatorias fuſius diſcurrentes. Quod ne diſsimulatum redivivas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam comitem cum Celtis & Petulantibus miſit hyemantibus ſecum, negotium ut poſcebat ratio correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem veniſſet, longe viſus à barbaris, qui iam certamina meditantes ſeſe per valles abdiderant: hortatuſque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, aggreditur inconſulte Germanos, interque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus: cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romaniſque ad ducis vindictam accenſis, certamen committitur obſtinatum: & urgente magnitudinis mole disiecti ſunt noſtri, occiſis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Conſtantius (ut iam relatum eſt) firmaverat pacem. Poſt quæ mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorumque taciturnum executorem, fecialem mandaverat, ſi famæ ſolius admittenda eſt fides: ſcribebatque ut tanquam rupto concordiæ pacto, ſubinde collimitia ſibi vicina vexaret: quo Iulianus id metuens, nuſquam à tutela diſcederet Galliarum. Quibus (ut dignum eſt credere) obtemperans Vadomarius, hæc & ſimilia perpetrabat, ad perſtringendum fallendumque miris modis ab ætatis primi-

tiis callens, ut poſtea quoque ducatum per Phœnicem regens oſtendit. Sed re ipſa convictus abſtinuit. Capto enim à ſtationariis militibus notario, quem miſerat ad Conſtantium, ſcrutatoque ſi quid portaret, epiſtola eius reperta eſt, in qua præter alia multa id quoque ſcripſerat: *Cæſar tuus diſciplinam non habet.* Iulianum autem aſsidue per litteras dominum & Auguſtum appellabat & Deum. Hæc ut erant periculoſa & dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in unum omni cogitatione intenta, vi incautum rapere feſtinabat, ut ſecuritatem ſuam provinciarumque locaret in tuto: & iniit conſilium tale. Philagrium notarium, Orientis poſtea comitem, ad eas miſerat partes, cuius prudentiæ fidebat olim ſibi compertæ: eique inter multa, quæ pro captu inſtantium rerum erat acturus, ſignatam quoque chartulam tradidit, mandavitque, ne aperiret vel recitaret, niſi Vadomario viſo cis Rhenum. Perrexit Philagrius, ut præceptum eſt: eoque præſente, & negotiis adſtricto diverſis, tranſgreſſus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque ſecus geſtorum ſimulans ſcire, viſo præpoſito militum ibi degentium, pauca locutus, ex more ultro ſemet, ut ſuſpicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium eius venire promiſit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui ſtatim ingreſſus, rege conſpecto Imperatoris recordatus eſt verba, cauſatusque rem ſeriam & urgentem, ad diverſorium rediit: ſcriptiſque lectis doctus quid agi conveniret, confeſtim reverſus diſcubuit inter cæteros. Finitiſque epulis Vadomarium fortiter apprehenſum rectori militum arctè cuſtodiendum apud ſigna commiſit, textu lecto iuſſorum, comitibus eius ad ſua redire compulſis, ſuper quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex ad Principis caſtra, iamque ſpe veniæ omni præcluſa, cum interceptum notarium, & quæ ſcripſerat ad Conſtantium comperiſſet iam publicata, ne convitio quidem tenus compellatus, miſſus eſt ad Hiſpanias.

nias. Id enim ſtudio curabatur ingenti, ne Iuliano diſcedente à Galliis, immaniſsimus homo provinciarum ſtatum ægrè compoſitum licentius conturbaret. Hoc caſu elatior Iulianus, regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri diſpoſuit, quos peremiſſe Libinonem comitem in congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſsimis globis, nihil metuentes huiuſmodi circumvenit: excitatosque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circumſpectant & tela, celeriter involavit, & quoſdam occidit, orantes alios prædamque offerentes dedititios cæpit, reliquis qui remanſere pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas inteſtinæ cladis excitaverat moles, nihilque tam convenire conatibus ſubitis quàm celeritatem, ſagaci prævidens mente, profeſſa palàm defectione ſe tutiorem fore exiſtimavit: incertusque de militum fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſsico ad concionem exercitu convocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iamque ut apparebat fidentior, hæc clarius ſolito diſſerebat. *Iamdudum tacita deliberatione vos æſtimo, magni commilitones, rerum geſtarum excitos amplitudine, hoc operiri conſilium, ut eventus qui ſperantur perpendi poſsint, & præcaveri. Plus enim audire quàm loqui militem decet, actibus coalitum glorioſis: nec alia ſpectatæ æquitatis ſentire rectorem, quam ea, quæ laudari digne potuerunt & probari. Vt igitur quæ propoſui abiectis abſolvam, advertite oro benevole, quæ ſermone brevi percurram. Arbitrio Dei cæleſtis vobis inter ipſa iuventæ rudimenta permixtus irruptiones Alemannorum aſsiduas & Francorum, populandiq; iugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum pervium feci, contra rumorum fremitus, gentiumq; validarum violentos excurſus ſtando immobilis, virtutis veſtræ nimirum firmamento confiſus. Et hæc laborum quos ex-*

hauſimus Galliæ ſpectatrices, poſt funera multa iacturasq; recreatæ diuturnas & graves, poſteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cum autoritate veſtri iudicii, rerumq; neceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmen, Deo vobiſq; fautoribus, ſi fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora: id præ me ferens, quod exercitui, cuius æquitas armorumq; inclaruit magnitudo, & domi moderatus viſus ſum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conſpiratas gentium copias conſideratus & cautus. Ut igitur adverſa præveniamus mentium ſocietate iunctiſſima, ſequimini viam, conſiliumq; ſalutare, ut puto, cum integritas rerum intentioni noſtræ voluntatiq; reſpondeat: & dum maioribus vacant præſidiis regiones Illyricæ, impræpedito curſu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis ſucceſſibus inſtruendi. Vtque eſt mos fidentium ducum, iuramento quæſo concordiam ſpondete manſuram & fidem, operam navaturo ſedulam & ſolitam, ne quid agatur inconſultum & ſegne; & producturo, ſi quis exegerit, incorruptam conſcientiam meam, quod nihil voluntate præter ea, quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud ſanè obteſtor & rogo, obſervate ne impetu gliſcentis ardoris in privatorum damna quiſquam veſtrum exiliat: id cogitans, quòd ita nos illuſtrarunt hoſtium innumeræ ſtrages, ut indemnitas provinciarum & ſalus, exemplis virtutum pervulgatæ. Hoc ſermone Imperatoris vice alicuius oraculi comprobato, mota eſt incitatius concio: & rerum cupida novandarum, unanimanti conſenſu voces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat, magnum elatumque ducem, & ut experta eſt, fortunatum domatorem gentium appellans & regum. Iuſsique univerſi in eius nomen iurare ſolenniter, gladiis cervicibus ſuis admotis ſub execrationibus diris verbis iuravere conceptis, omnes pro eo caſus quo ad vitam profuderint, ſi id neceſsitas exegerit, perlaturos: quæ ſecuti rectores, omneſque principis proximi, fidem ſimili religione firmarunt. Solus omnium licet propoſito ſtabili, audacter tamen præfectus repugnavit Nebridius, iuriſiurandi nexu

contra

contra Conſtantium nequaquam ſe conſtringi poſſe commemorans, cuius beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cum ſtantes propius milites acriter inflammati eum appeterent trucidandum, ad genua ſua prolapſum Imperator paludamento protexit: indeq; reverſus in regiam cum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicemque iacentem orare, ut levandi cauſa timoris ei porriget dexteram: *Et quid,* ait, *præcipuum amicis ſervabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi ſecurus.* Hocque audito ille innoxius ad larem ſuum receſsit in Thuſciam. His Iulianus, ut poſcebat negotii magnitudo, præſtructis, expertus quid in rebus tumultuoſis anteverſio valeat & prægreſſus, per teſſeram edicto itinere in Pannonias, caſtris promotis & ſignis, temere ſe fortunæ commiſit ambiguæ. Replicare nunc convenit tempora, & narrare ſummatim, quæ (dum aguntur in Galliis antedicta) Conſtantius hyemans Antiochiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Cum igitur à Meſopotamia reverſus Conſtantius hoc excipiretur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem diſcordiarum ſeviſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones contiguæ veritati pulſabant, auſus paulo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſequium admittendus, agnitus eſt & prohibitus: ſtrepentibusque multis, & intueri lucem ulterius non debere clamantibus, ut perduellem & obſtinatum, Conſtantius circa hæc lenior ſolito: *Deſinite,* ait, *urgere hominem, ut exiſtimo ſontem, ſed nondum aperte convictum: & mementote, quòd ſi quid admiſit huiuſmodi, ſub obtutibus meis conſcientiæ ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit.* & ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis Circenſibus idem ex adverſo Imperatoris ubi conſueverat ſpectans, repentino clamore ſublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluribus

pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excuſsis, læſisque leviter paucis, interna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus: unde Conſtantius futurorum quoq; præſcius exultabat. Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres erant Euſebius & Hypatius conſulares, corporis morumque pulchritudine pluribus anteſtante, & in culmine tam celſo humana: cuius favore iuſtiſsimo exemptum periculis, declaratumque Cæſarem retulimus Iulianum. Habita eſt iiſdem diebus etiam Florentii ratio, è Gallia novitatis metu digreſsi, & Anatolio recens mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cumque Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam, ampliſsimi ſuſcepit inſignia magiſtratus. Parabantur nihilominus externorum atq; civilium inſtrumenta bellorum, & augebatur turmarum equeſtrium numerus, pariq; ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per provincias tyrociniis: omniſque ordo & profeſsio vexabatur, veſtem armaque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multiplicesque rei cibariæ copias, & diverſa genera iumentorum. Et quia Perſarum rege ob difficultatem hyberni temporis ægre retruſo, reſerata cœli temperie validior impetus timebatur, ad Tranſtigritanos reges & ſatrapas legati cum muneribus miſsi ſunt amplis,ædituri cunctos & hortaturi noſtra ſentirent, nihil fallax tentarent vel fraudulentum: ante omnia tamen Arſaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, ſi rebus tum etiam dubiis deſciviſſent ad Perſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promovetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aſpectu vilis & lingua, ſed ſimplicioris ingenii, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coràm innocentem quendam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem

tem

tem oraret, hæcque potioribus aliis ex sententia Principis agenda permitti. Rigore itaq; instantium negotiorum anceps Constantius quid capesseret ambigebat, diu multumque anxius, utrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam transituros, ut minabantur, Euphratem: hærensque, tandem cum ducibus communicato sæpe consilio in id flexus est, ut finito propiore bello, vel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyriis perculsis & Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipsa cœptorum tanquam venatitiam prædam caperet: hoc enim ad leniendum suorum metum subinde prædicabat. Tamen ne intepescere, aut omisisse belli videretur aliud latus, adventus sui terrorem ubiq; dispergens, veritusque ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus principibus oportuna, velut finibus Orientis egressus, per mare notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquandiu fuisse præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat: quòd adversam partem metueret offensam, & properabat nactus hanc oportunitatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cum eò venisset, mandatorum Principis memor, per litteras Cretione comite quid ageretur edocto, reliquisque rectoribus, lecto undiq; milite fortiore, translatisque ab utraq; Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebatur arctissime. Neq; id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus adversorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo servabat armata, si patuisset facultas ocius transitura. His pro rerum ratione, ut sibi prodesse existimabat Constantius, aliisque minutis & levioribus ordinatis, ducum nunciis docebatur & literis, Persarum copias in unum coactas rege turgido præeunte iam

prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propius agens futuros poſsit antevenire conatus, quàm primum hybernis egreſſus, accito undiq; equitatu, peditumque robore quo fidebat, per Capeſſanam Euphrate navali ponte tranſcurſo, Aedeſſam petit uberem commeatibus & munitam, ibi parumper operiens, dum exploratores aut perfugæ motum caſtrorum hoſtium indicarent. Diſcedens inter hæc Iulianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Salluſtium præfectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano iuſſo vicem tueri Nebridii: itidemque Nevitæ magiſterium commiſit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum ſcutarios regeret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuum principem audiebat: & Iouio quæſturam, cuius in actibus Magnentii meminimus: & Mamertino largitiones curandas: & Dagalaiphum præfecit domeſticis, aliosq; plures ex arbitrio ſuo militibus regendis appoſuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaq; per Martianas ſylvas, viasque iunctas Iſtri fluminis ripis, inter ſubita vehementer incertus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, conſilio ſolerti prævidit: & agminibus diſtributis, per itinera Italiæ nota quoſdam properaturos cum Iovino miſit & Iovio, alios per mediterranea Rhetiarum magiſtro equitum Nevitæ commiſſos, qui diffuſi per varia opinionem numeri præberent immenſi, formidineque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alii plures, negotio ita poſcente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egreſsis, ut tanquam hoſte protinus occurſuro tutius graderentur, ſtationesque nocturnas agerent & vigilias, ne improviſo invaderentur excurſu. Quibus ita ut videbatur apte diſpoſitis, more quo tractus perruperat ſæpe barbaricos, contextis ſucceſsibus fidens porrectius ire pergebat. Cumque ad locum veniſ-

ſet

ſet unde navigari poſſe didicit flumen, lembis aſcenſis, quos oportune fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & vilibus, oppida forinſecus tranſibat & caute. Imitatus egregium illud Cyri veteris dictum: qui cum delatus ad hoſpitem interrogaretur ab eo quid ad convivium parari deberet, Panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat prope rivum ſe cœnaturum. Fama verò, quæ mille (ut aiunt) linguis rerum miſere exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum, & gentium numeroſo exercitu, & ſucceſsibus tumidum variis adventare. Quo rumore perculſus præfectus prætorio Taurus, ut hoſtem vitans externum mature diſceſsit, vectuſque mutatione celeri curſus publici, tranſitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium itidem præfectum ſecum abduxit. Levibus tamen indiciis ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agens apud Sirmium, militeſque congregans quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volucriter ad deſtinata feſtinans, cum veniſſet Bononiam, à Sirmio milliario nono diſparatam & decimo, ſeneſcente luna, ideoque obſcurante noctis maximam partem, è navi exiluit improviſus: ſtatimque Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendumque ſi reniteretur. Qui tum etiam quieſcens, cum ſtrepitu excitus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſeptum, concepto negocio, & imperatorii nominis motu præſtrictus, præceptis paruit invitiſsimus: ſecutuſque alienum arbitrium magiſter equitum, paulò antè ſuperbus & ferox, iumentoque impoſitus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colligens mentem. Verum cum pri-

mitus visus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam advertisset, recreatus tandem suique securus: *Incaute,* inquit, *Imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commisisti.* Cui amarum Iulianus subridens, *Hæc verba prudentia serva*, inquit, *Constantio: maiestatis enim insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pavere porrexi.* Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, civitatem ut præsumebat dediticiam petens, citis passibus incedebat: eumque suburbanis propinquantem amplis, nimiumque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo & floribus, votisque faustis Augustum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi eventu lætus & omine, firmata spe venturorum, quod ad exemplum urbium matris & populosæ & celebris, per alias quoque civitates ut sidus salutare susciperetur, edicto postridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percursis aggeribus publicis, Succos (nemine auso resistere) præsidiis occupavit: iisdemque tuendis Nevitam præfecit ut fidum: cuius loci situm ex nunc conveniet ostendi. Confertæ celsorum montium summitates Hœmi & Rhodopes, quorum alter ex ipsis Istri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes, per Illyrios interscindunt & Thracas, hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias despectantes & Philippopolim, civitates amplas & nobiles: & (tanquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumsitas prænoscente) ita figuratæ consulto, inter artos colles quondam hiantes obscurius, ad magnitudinem splendoremque postea rebus claris patefactæ sunt & carpentis: aditibusque aliquoties clausis magnorum ducum populorumque repulere conatus. Et pars quæ Illyricum spectat mollius edita, velut incauta subinde superatur. Latus verò è regione oppositum Thraciis, prona humilitate diruptum,

Digitized by Google

diruptum, hincque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities iacet, ſuperior aduſque Iulias alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis aduſque fretum & Propontidem. His ut in re tali tamque urgenti compoſitis, magiſtro equitum illic relicto, Imperator revertitur Næſſum copioſum oppidum, quo inde expedite cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium viſum, ſcriptorem hiſtoricum, exindeque venire præceptum, Pannoniæ ſecundæ conſularem præfecit, & honoravit ænea ſtatua virum ſobrietatis gratia multilaudum, multo poſt Vrbi præfectum. Iamque altius ſe extollens, & nunquam credens ad concordiam provocari poſſe Conſtantium, orationem acrem & invectivam, probra quædam in eum explanantem & vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quæ cum Tertullo adminiſtrante adhuc præfecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpetioſa fiducia benignitas grata. Exclamatum eſt enim in unum cunctorum ſententia congruente, *AVCTORI TVO REVERENTIAM ROGAMVS*. Tunc & memoriam Conſtantini, ut novatoris turbatoriſque priſcarum legum & moris antiquitus recepti, vexavit, eum aperte incuſans, quòd barbaros omnium primus aduſque faſces auxerat & trabeas conſulares, inſulſe nimirum & leviter: qui cum vitare deberet id quod infeſtius obiurgavit, brevi poſtea Mamertinum ad conſulatum evexit, nec vita, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horum cuiuſquam ſimilem, quibus magiſtratum detulerat ampliſſimum Conſtantinus: contrà inconſummatum & ſubaggreſtem, & quod minus erat ferendum, celſa in poteſtate crudelem. Hæc & talia cogitanti, ſollicitoque ſuper maximis rebus & ſeriis, nuntius metuendus intimatur & inſperatus, auſa indicans quorundam immania, impeditura curſus eius ardentes, ni vigilanter hæc quoq;

nem allicere defenſores minacium blandorumque varietat ſermonum; & multis ultro citroque dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſceditur. Et quia nihil præter pugnam iam ſpectabatur, curatis utrobiq; cibis ſomnoque corporibus, aurora iam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorum, partes accenſæ in clades mutuas, ferocius magis quàm conſultius datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, crateſque denſius textas, ſenſim incedentes & caute, murorum ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur, factas pleriq; vehentes ad menſuram mœnium ſcalas. Iamque parietibus pene contigui, pars lapidibus volutis in pronum colliſi, pars confixi ſtridentibus iaculis, retroque gradientes averterunt ſecum omnes alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi detortos. Hoc primo congreſſu erecti in audaciam clauſi, aſſumpta fiducia meliorum parvi ducebant reſtantia: mentibuſque fundatis & compoſitis, per oportuna torrentis indefeſſo labore vigilias & cætera ſubſidia ſecuritatis implebant. Contra munitores licet pavore diſcriminum anxii, pudore tamen ne ſecordes viderentur & ſegnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admovendis, nec ad intentendas machinas, vel ut poſsint forari cuniculi, inveniebatur uſquam habilis, diſparatione brevi civitatem Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum veteribus admirandum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres, propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigeminis navibus valide ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati uno parique ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: ſubterque expediti velites è turrium cavernis egreſsi, iniectis ponticulis quos ante compaginarant, transgredi feſtinarunt indiviſo negotio: ut dum viciſsim miſsilibus ſe petunt & ſaxis utrimque ſecus alte locati,

cati,

cati, hi qui tranſiere per pontes nullo interpellante, ædificii parte convulſa, aditus in penetralia reſerarent. Iterum ſumma cæpti prudentis aliorſum evaſit. Cum enim adventarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam, ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur. Quæ quoniam incendio celeri, ponderibusque trepide ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt navalium ſociorum occaſum obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti ſcilicet per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum. Ad ultimum certamine protracto in veſperam, datoque ſigno in receptum ex more ambo digreſsi, diei reſiduum animis egere diſparibus. Munitorum enim mærores, funera lugentium propria, prohibitores ſpe iam ſuperandi inflammabant, licet ipſi quoq; paucos gemebant amiſſos. Properabatur tamen nihilominus: & quantum recreandis viribus quiete & cibo ſatis fuit tributo per noctis integræ ſpatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarum. Et quidam elatis ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi levius, alii vehentes humeris ut antea ſcalas, ferventique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii ferratos portarum obiices effringendos adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. Quidam foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorum adſultibus, qui erumpebant clanculo per poſticas, ruentes incaute ſaucii diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior, vallumque antemuranum ceſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quanquam prohibitores peritia bellorumque artibus anteſtarent, quibus nihil præter mœnium ſupererat adiumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua vi vel machinis poſsit patefactam irrum-

Digitized by Google

pere civitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſsius cœpta eſt: & excubiis ſtationibusque relictis præſidiarii milites vaſtantes agros propinquos omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque concorporalibus ſuis impertientes. Vnde largiori admodum potu ſaginisque diſtenti marcebant. His relatione communi conſortiumque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hybernans, ſolerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxque Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut viſo honoratiſsimo viro, compertaque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium. Inter quæ ne ceſſaret Aquileiæ oppugnatio, cum in reliquis opera conſumerentur incaſſum, placuit reſiſtenteis acriter ad deditionem ſiti compelli. Et ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi ſubſidiis, hi quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce vixerunt. Quæ dum agitantur caſibus antedictis, ſupervenit ut præceptum eſt Agilo, ſcutorumque denſitate contectus propè fidenter acceſsit: multaque locutus & vera, quibus Conſtantii obitum, firmatumque Iuliani docebat imperium, non ſine conviciis reputabatur ut fallax. Nec ei quiſquam credidit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſuſceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi ſuſcepere læti pacificum ducem: ſeque purgantes, Nigrinum totius furoris autorem, paucosque alios obtulerunt, eorum ſupplicio crimen læſæ maieſtatis & urbis ærumnas extirpari poſcentes. Paucis deniq; poſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt vivus. Romulus verò poſt eum & Saboſtius curiales, convicti ſine reſpectu pe-

Digitized by Google

riculi ſtudia ſeviſſe diſcordiarum, pœnali conſumpti ſunt ferro: reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem neceſsitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem poſtea geſta ſunt. Iulianus verò agens etiam tum apud Næſſum, curis altioribus ſtringebatur, multa utrimq; pertimeſcens: formidabat enim ne clauſorum militum apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis anguſtiis Alpium Iuliarum, provincias & adminicula perderet, quæ exinde ſperabat indies. Itidemque opes Orientis magnopere verebatur, audiens diſperſum per Thracias militem contra vim ſubitam cito coactum adventare Succorum confinia, comite Marciano ducente: ſed tamen congrua inſtantium ſollicitudinum mole, ipſe quoq; agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promptumq; in certaminibus bellicoſo iungi rectori. Nec privatorum utilitates in tempore afflagranti deſpiciens, liteſque audiens controverſas, maxime municipalium ordinum, ad quorum favorem propenſior, iniuſte plures muneribus publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum & Maximum ſenatores conſpicuos, à nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos, exinde reverſos honorifice vidit: & potiore poſthabito in locum Tertulli Maximum urbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatii gratiam, cuius ſororis eum filium norat. Hoc adminiſtrante alimentaria res abundavit, & querelæ plebis excitari crebro ſolitæ ceſſaverunt. Tunc ut ſecuritatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum deſignavit conſulem, & Nevitam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ vilitatis autorem, immoderate notaverat Conſtantinum. His ac talibus inter ſpem metumque nova negotia commovente, Conſtantius apud Aedeſſam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes deducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas

gnas

gnas militem ſtruens: nunc ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden aggreſſurus, conſultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, inprotectum Meſopotamiæ relinqueret latus. Verùm conſiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum movere permitterēt ſacra. Nam ſi permeato flumine nullam qui reſiſteret inveniſſet, abſque difficultate penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mænium munimenti defenſorumque alacritatem expertus. Ne quieſceret tamen, neve condemnaretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, equeſtriſq; militiæ miniſtros, cum agminibus maximis properare coegit: non ut laceſſerent Perſas in prælia, ſed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & ſpeculaturos quonam rex eorum erumperet violentus. Addebatque monendo ſæpius & ſcribendo, ut ſimulatque multitudo tranſire cœpiſſet hoſtilis, referrent citius pedem. Dumque conlimitia iuſſa cuſtodiunt duces, & occulta fallaciſsimæ gentis obſervantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut propugnaturus oppida quæ tuebatur excurſu. Speculatores verò & transfugæ ſubinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quod apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accerſebatur autem à memoratis ducibus Imperator adſiduè, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabantur enim ſe non niſi coactis in unum viribus cunctis poſſe impetum regis ardentiſsimi ſuſtinere. Quæ dum aguntur ita ſollicite, nuntii percrebuere certiſsimi: quorum clara fide compertum eſt, Iulianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum, accita undiq; præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, mærore offuſus Conſtantius ſolatio uno ſuſ-

tentabatur, quòd inteſtinos ſemper ſuperaverat motus: re tamen magnam difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, delegit potiſsimum, ut vehiculis publicis impoſitum paulatim præmitteret militem, imminenti caſus atrocitati velocius occurſurum. Omniumque conſenſu approbata ſententia, pergebant ut præceptum eſt expediti. Eique hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur, regem cum omni manu quam duxerat ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus; lenitoque metu, revocatis omnibus præter eos quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reverſus eſt Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorſum evaderet ambigens, cum in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, & manipulos, & cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatoque ſolito denſius, hæc proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem fiduciæ vultu formato. *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpata parum congruens honeſtati, utq; cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſsimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde ut facilius ſciri poſsit, quæ ſit huius concilii convocandi materia, accipite quæſo æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem, tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruêre veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi: qui cum à iuſtitia per multa viſu relatuq; nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atq; utinam hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos una, ſed ſecura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere præteritis mæſtius, quod per fortitudinem nobis ingenitam adiumenta cæleſtia coercebunt. Julianus, quem dum circumfremente Illyricum natione extera oppugnata tuendis præfecimus Galliis, levium confidentia præliorum, quæ cum Germanis geſſit ſe-*

miermi-

inermibus, ut vecors elatus, adſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpeq́ poſtrema ad pernicioſam audaciã promptis, in noxam publicam conſpiravit, æquitate calcata parente nutriceq́ orbis Romani: quam tumentes ſpiritus tanquam favillas effecturam, deinde ut ſceleſte lætorum ultricem, & ipſe expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur ſupereſt, niſi ut turbinibus excitis occurramus? ſubcreſcentis rabiem belli, antequam pubeſcat validius, celeritatis remediis oppreſſuri. Nec enim dubium, favore numinis ſummi præſente, cuius perenni ſuffragio damnantur ingrati, ferrum impie præparatum ad eorum interitum eſſe vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Ut enim mea mens auguratur, iuſtitiaq́ rectis conſiliis adfutura promittit, ſpondeo quod ſi ventum fuerit cominus, ita pavore torpeſcent, ut nec oculorum veſtrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum. Omnes poſt hæc dicta traxerat in ſententiam ſuam: haſtasque vibrantes irati, poſt multa quæ benevole reſponderant, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam Imperator verſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbetionem ante alios fauſtum ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis iam ſciens, iter ſuum præire cum lanceariis, & Mattiariis, & catervis expeditorum præcepit, & cum lætis itidem Gomoarium, venturis in Succorum anguſtias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis erat Iuliano infeſtus. In hoc rerum adverſarum tumultu hærens eius fortuna iam & ſubſiſtens, adventare caſum vitæ difficilem, modo non loquentibus ſignis aperte monſtrabat. Namque & nocturnis imaginibus terrebatur, & nondum penitus merſus in ſomnum umbram viderat patris obtuliſſe pulchrum infantem: eumq́ue ſuſceptum & locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi proieciſſe longius ſphæram, quam ipſe dextera manu geſtabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia reſponderent. Poſt hæc confeſſus eſt coniunctioribus proximis, quod tanquam deſola-

ſolatus ſecretum aliquid videre deſierit, quod interdum adfuiſſe ſibi ſqualidius æſtimabat: & putabatur Genius quidam tutelæ ſalutis appoſitus eum reliquiſſe, mundo citius digreſſurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalva firmitate fatali, huiuſmodi quædam velut actus rectura numina ſociari, admodum tamen paucisſimis viſa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & autores docuerunt præclari: inter quos eſt etiam Menander comicus, apud quem hi ſenarii duo leguntur:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γινομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex ſempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos cæleſtes cum viris fortibus colloquutos, nec adfuiſſe pugnantibus vel iuviſſe, ſed familiares genios cum iiſdem verſatos: quorum adminiculis freti præcipuis Pythagoras enituiſſe dicitur & Socrates, Numaque Pompilius, & ſuperior Scipio: & ut quidam exiſtimant, Marius & Octavianus, cui Auguſti vocabulum delatum eſt primo: Hermesque Termaximus, & Tyanæus Apollonius, atque Plotinus, auſus quædam ſuper hac re diſſerere myſtica, alteque monſtrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, quas tanquam gremiis ſuis ſuſceptas tuentur, quoad licitum eſt, docentque maiora, ſi ſenſerint puras, & à colluvione peccandi immaculata corporis ſocietate diſcretas. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando Conſtantius, ad motum certaminum civilium ut ſolebat avide ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palàm audebat quiſquam vel vetare. Autumno iam ſeneſcente profectus, cum ad ſuburbanum veniſſet disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadaver hominis interfecti dextra iacens capite avulſo conſpexit, contra occiduum latus extenſum: territusque omine, finem parantibus fatis de-

ſtinatius

ſtinatius ipſe tendebat: venitq; Tarſum, ubi leviore febri contactus, ratusque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti poſſe diſcrimen, petiit per vias difficileis Mopſucrenas, Ciliciæ ultimam huc pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredique ſecuto die conatus, inlabente morbi gravitate detentus eſt, paulatimq; urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus eius poſsit in modum foculi fervens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitium: mentisq; ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulſatus lethali conticuit: diuq; cũ anima colluctatus iam diſceſſura, abiit è vita III. Non. Octobrium, imperii vitæq; anno quadrageſimo, & menſibus paucis. Poſt quæ, ſupremis cum gemitu conclamatis, excitisq; lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidve moliri deberent, paucisq; occulte ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitãte ut ferebatur Euſebio, quem noxarũ conſcientia ſtimulabat, cum novandis rebus imminens obſiſteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi ut mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi paratum, tenderet Orientem. Fama tamen rumorque loquebatur incertus, Conſtantium voluntatem ordinaſſe poſtremam: in qua Iulianum, ut prædiximus, ſcripſit heredem: & his quos diligebat, fideicommiſſa detulit & legata. Vxorem autem prægnantem reliquit, unde edita poſthuma, eiusque nomine appellata, cum adoleviſſet matrimonii iure copulata eſt Gratiano. Bonorum igitur vitiorumq; eius differentia vere ſervata, præcipua prima conveniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnum ubiq; cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celſiores dignitates impendio parcus: nihil circa adminiſtrationũ augmenta præter pauca novari perpeſſus: nunquã erigens cornua militaria.

Nec

Nec ſub eo dux quiſquam cum clariſsimatu provectus eſt. Erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectiſsimi: nec occurrebat magiſtro equitum provinciæ rector, nec contingi ab eo civile negocium permittebat. Sed cunctæ caſtrenſes & ordinariæ poteſtates, ut honorum omnium apicem priſcæ reverentiæ more præfectos ſemper ſuſpexere prætorianos. In conſervando milite nimium cautus, examinator meritorum nonnunquam ſcrupuloſus, palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt vel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones, vel ſimile quidquam eſſet recturus, apertiſsime noſcebatur. Valdeque raro contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda tranſiret: contraque non niſi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator, ſed cum à rhetorica per ingenium deſereretur obtuſum, ad verſificandum transgreſſus, nihil operæ pretium fecit. In vita parca & ſobria edendi potandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, ſed eos non procul à vitæ periculis: id enim evenire corporibus à laſcivia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monſtrarunt. Somno contentus exiguo, cum id poſceret tempus & ratio, perque ſpatia ita longiſsima impendio caſtus, ut nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet redargui; quod crimen etiamſi non invenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum. Equitandi & iaculandi, maximeque perite dirigendi ſagittas, artiumque armaturæ pedeſtris perquam ſcientiſsimus. Quòd autem nec terſiſſe unquàm nares in publico, nec ſpuiſſe, nec tranſtuliſſe in partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec pomorum quidquam quoad vixerat guſtaverit, ut dicta ſæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis, quæ ſcire potuimus, nunc ad explananda eius vitia veniamus. Cum eſſet in

negotiis

Digitized by Google

negotiis aliis principibus mediis comparandus, ſi affectatæ dominationis anſam quandam falſam reperiſſet aut levem, hanc ſine fine ſcrutando, faſq; eodem loco ducens & nefas, Caligulæ & Domitiani & Commodi immanitatem facile ſuperabat: quorum æmulatus ſævitiam inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe contingentes ſtirpitus interemit. Addebatur miſerorum ærumnis, qui rei maieſtatis imminutæ vel læſæ deferebantur, acerbitas eius & iracundæ ſuſpiciones, in huiuſmodi cuncta diſtentæ. Et ſi quid tale increpuiſſet, in quæſtiones acrius exurgens quàm civiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortemque longius in puniendis quibuſdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi; in huiuſmodi controverſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris veriſque appetitus inſidiis Aureoli, & Poſthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorumque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius vindicabat. Hic etiam facta vel dubia adigebat videri certiſsima, vi nimia tormentorum. Tumque in eiuſmodi titulis capitaliter oderat, cum maximè id ageret ut iuſtus æſtimaretur & clemens. Et tanquam ex arida ſylva volantes ſcintillæ, flatu leni ventorum aduſque diſcrimina vicorum agreſtium incohibili curſu perveniunt: ita ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries excitabat. Marci illius diſsimilis Principis verecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Caſsius ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios miſſum perlatore capto ſibi oblatum, illico ſignatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne inſidiatoribus cognitis invitus quoſdam habere poſſet offenſos. Vtque rectè ſentientes quidam arbitrabantur, virtutis erat potius indicium magnæ, imperio eundem comitantium ſine cruore ceſsiſſe, quàm vindicaſſe tam inclementer. Vt Tullius quoq; docet, crudelitatis increpans Cæſarem in quadam ad Nepotem epiſtola: *Neque enim quidquam aliud*

eſt felicitas, inquit, *niſi honeſtarum rerum proſperitas.* Vel ut alio modo definiam: *Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt.* Ergo in perditis impiiſque conſiliis quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorque meo iudicio Camillus exulans, quàm temporibus iiſdem Manlius, etiamſi (id quod cupierat) regnare potuiſſet. Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens monet, & ab inertibus & ignavis, eventus variante fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe præſtantes. Illud verò eminere inter præcipuas laudes, cum poteſtas in gradu, velut ſub iugum miſſa nocendi ſæviendique cupiditate & iraſcendi, in arce victoris animi trophæum erexit glorioſum. Vt autem in externis bellis hic Princeps fuit ſaucius & adflictus, ita proſpere ſuccedentibus pugnis civilibus tumidus, & inteſtinis ulceribus reipub. ſanie perfuſus horrenda: quo pravo propoſito magis quàm recto vel uſitato, triumphales arcus ex clade provinciarum ſumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis geſtorum adfixis ..... ſe quoad ſtare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus, ac ſpadonum gracilentis vocibus, & palatinis quibuſdam nimium quantum addictus, ad ſingula eius verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, ut aſſentiri poſſint obſervantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quàm pecuniæ conferentium. Hocque multis intolerantius videbatur, quòd nec cauſam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati proſpexit, cum multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Eratque ſuper his adimere facilis quæ donabat, Chriſtianam religionem abſolutã & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexius, quàm componenda gravius, excitavit diſcidia plurima, quæ progreſſa fuſius aluit concertatione verborum: ut catervis antiſtitum iumentis publicis ultro citroque diſcurrentibus per ſynodos, quas appellant, dum ritum

omnem

Digitized by Google

omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariæ ſuccideret nervos. Figura tali ſituque membrorum: ſubniger, luce oculorum edita, cernenſque acutum, molli capillo, raſis aſsidue genis lucentibus ad decorem, uſq; ad pubem ab ipſis colli confiniis longior, breviſsimis cruribus & incurvis, unde ſaltu valebat & curſu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Iovianus etiam tum protector domeſticus, cum regia proſequi pompa Conſtantinopolim uſque iuſſus eſt, prope neceſsitudines eius humandum. Eique vehiculo inſidenti quod portabat reliquias, ut Principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipſi nominant proba, & animalia publica monſtrabantur, & ex uſu crebreſcebant: occurſuſque & alia ſimilia, eidem Ioviano imperium quidem, ſed caſſum & umbratile, ut miniſtro rerum funebrium portendebant.

EXPLICIT LIB. XXI.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXII.

DVM hæc in diverſa parte terrarum fortunæ ſtruunt volubiles caſus, Iulianus inter multa quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur aſsidue, auesque ſuſpiciens præſcire feſtinabat accidentium finem: ſed reſponſis ambiguis & obſcuris hærebat futurorum incertus. Eique tandem aruſpicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiavit eventus, inſpectu iecoris ut aiebat ipſe prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cumque ille timeret ne cupiditati ſuæ congruentia fingerentur, atq; ideo mœſtus, omen multo præſentius ipſe conſpexit, quod exceſſum Conſtantii clare monſtrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapſo milite, qui ſe inſeſſurum equo dextra manu erexit, humique proſtrato, exclamavit ilico audientibus multis, cecidiſſe qui eum ad culmen extulerat celſum. Et quanquam hæc lætifica ſciret, uelut fixa tamen firmitate conſiſtens, intra terminos Daciæ ſe continebat, ſic quoque plurima pertimeſcens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forſitan in contrarium erupturis. Inter quæ tam ſuſpenſa advenere ſubito miſsi ad eum legati, Theolaiphus atq; Aligildus, defunctum Conſtantium nuntiantes, addentesque quod eum voce ſuprema ſucceſſorem ſuæ fecerit poteſtatis. Qua re cognita, poſt exemptos periculorum æſtus, & bellicarum ſollicitudinum turbas imminentes elatus, iamq; vaticiniis credens, &

celeri-

celeritatem negotiis ſuis aliquoties profuiſſe expertus, edixit iter in Thracias: motisque propere ſignis emenſa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequentibus quos duxerat cunctis. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu diſcriminum, præter ſpem ordinario iure conceſſum. Vtque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aëris ſerpentibus pinnigeris fabuloſa vetuſtas imponit: perque terras & maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum. Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & ſexus, tanquam demiſſum aliquem viſura de cœlo. Exceptus igitur tertio Iduum Decemb. verecundis ſenatus officiis, & popularium conſonis plauſibus, ſtipatusque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa: omnium oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna defixis. Omini enim propius videbatur, adultum adhuc iuvenem, exiguo corpore factis præſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum & gentium, ab Vrbe in Vrbem inopina velocitate tranſgreſſum, quaquà incederet acceſsione operum & virium flammæ inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum deniq; deferente nutu cæleſti, abſq; ulla publicæ rei ſuſcepiſſe iactura. Breui deinde Secundo Salluſtio promoto præfecto prætorio ſummam quæſtionum agitandarum, ut fido commiſit, Mamertino, & Arbetione, & Agilone atque Nevita adiunctis, itidemq; Iovino magiſtro equitum per Illyricum recens provecto. Qui omnes transgreſsi Chalcedona, præſentibus Iovianorum Herculianorumque principiis & tribunis, cauſas vehementius æquo bonoque ſpectaverunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentiſsimos offerabat. Et Palladium primum ex magiſtro officiorum in Britannos exterminarunt, ſuſpicione tenus inſimulatum,

quædam in Gallum compoſuiſſe apud Conſtantium, dum ſub eodem Cæſare officiorum eſſet magiſter. Dein Taurum ex-præfecto prætorio in exilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iuſtorum iniuſtorumque diſtinctores videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem veritus ad tutelam Principis ſui confugit? Et acta ſuper eo geſta non ſine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: *Conſulatu Tauri & Florentii, inducto ſub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum eſt, quòd à Conſtantio miſſus notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus. Sed cum ſe iuſte defenderet, tandem abiit innoxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc magiſter officiorum, Nigriniani filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex præfecto prætorio conſul etiam tum, rerum mutatione ſubita territus cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit Iuliani: capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte Euagrius comes rei privatæ, & Saturninus ex-cura palatii, & Cyrinus ex-notario, transportati ſunt in exiliū. Vrſuli verò necem largitionum comitis, ipſa mihi videtur fleſſe Iuſtitia, Imperatorem arguens ut ingratum. Cum enim Cæſar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate ſtringendus, nullaque poteſtate militi quidquam donandi delata, ut pateret ad motus aſperior exercitus, hic idem Vrſulus datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Cæſar, proculdubio iuſſerat dari. Quo extincto, cum maledictis execrationibusque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, abſque conſcientia ſua hominem affirmabat occiſum, prætendens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, ut ante retulimus, cum Amidam vidiſſet exciſam. Ideo-

que

que timidus videbatur vel parum intelligens quid conveniret, cum Arbetionem ſemper ambiguum & prætumidum his quæſtionibus præfeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum præſentibus, quem primum omnium ſaluti ſuæ noverat obiectum, ut decuit victoriarum civilium participem futurum. Et quanquam hæc quæ retulimus, eius diſplicuere fautoribus, ſequentia tamen ſeveritatis recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex-agente in rebus, quem in Sylvani necem & Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreſsit eventus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem & dirum addixere pœnæ lethali: quem ab ima ſorte aduſque iubendum Imperatori penè elatum, ideoque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monenſque ut caſtigatius viveret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelſa. Converſus poſt hæc Princeps ad Palatinos omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non ut philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam licet paucos retinuiſſet, morumque probitate compertos. Namque fatendum eſt pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium effuſius aluiſſe, ita ut rempub. inficerent cupiditatibus pravis: pluſque exemplis, quàm peccandi licentia læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpoliis, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſuefacti. Vnde fluxioris vitæ initia pullularunt, & periuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, demenſq; ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ ingluvies & gur-

& gurgites crevere prærupti conviviorum, & pro victorialibus epulares triumphi: uſusque abundantes ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſollicitior cura: & ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & non ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & graviora gladiis pocula. Teſta enim bibere iam pudebat, & quærebantur ædes marmoreæ, cum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles & rapax, ignavus verò in hoſtes & fractus, ut per ambitionem otiumque opibus partis, auri & lapillorum varietates diſcerneret ſcientiſsime, contra quam recens memoria tradidit. Notum eſt enim, ſub Maximiano Cæſare vallo regis Perſarum direpto, gregarium quendam poſt ſacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellis nitore ſolo contentum. Evenerat iiſdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum tonſor venire præceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Iulianus obſtupuit: *Ego*, inquit, *non rationalem iuſsi, ſed tonſorem acciri.* Interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii, vicenas diurnas reſpondit annonas, totidemque pabula iumentorum (quæ vulgo dictitant capita) & annuum ſtipendium grave, abſque fructuoſis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiuſmodi cum coquis ſimilibuſque aliis eadem accipere bene conſuetos, ut parum ſibi neceſſarios, data quò velint eundi poteſtate, proiecit. Et quanquam à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatimque aduleſcens deſiderio rei flagrabat multa metuens, tamen agitabat quædam ad

id perti-

Digitized by Google

id pertinentia, quantum fieri poterat occultiſsime. Vbi verò abolitis quæ verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciundi quæ vellet advertit, ſui pectoris patefecit arcana: & planis abſolutisque decretis aperiri templa, arisque hoſtias admoveri, & reparari deorum ſtatuit cultum. Vtque diſpoſitorum roboraret effectum, diſsidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat, ut civilibus diſcordiis conſopitis quisq; nullo vetante religioni ſuæ ſerviret intrepidus. Quod agebat ideo obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia, non timeret unanimantem poſtea plebem: nullas infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales pleriq; Chriſtianorum, expertus. Sæpeque dictitabat, *Audite me, quem Alemanni audierunt & Franci*: imitari putans Marci principis veteris dictum. ſed parum advertit hoc ab eo nimium diſcrepare. Ille enim cum Palæſtinam tranſiret, Aegyptum petens, fœtentium Iudæorum & tumultuantium ſæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe, *O Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios vobis inquietiores inveni.* Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis Aegyptii venere complures, genus hominum controverſum, & adſuetudine perplexius litigandi ſemper lætiſsimum, maximeque avidum multiplicatum repoſcere, ſi compulſori quidquam dederit, ut levari debito poſsit, vel certe commodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, divites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes denſati in unum Principem ipſum, & præfectos prætorio graculorum more ſtrepentes interpellabant incondite, modo non ante ſeptuageſimum annum extorquentes, quæ dediſſe ſe iure vel ſecus plurimis affirmabant. Cumque nihil aliud agi permitterent, edicto propoſito univerſos iuſsit tranſire Chalcedona, pollicitus quod ipſe quoque protinus veniret, eorum negotia finiturus. Quibus transgreſsis, mandatum eſt navigiorum magiſtris ultro citroque diſcurrentium, ne quis

transfretare auderet Aegyptium, hocque observato cura propensiore, evanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt in lares. Vnde velut æquitate ipsa dictante, lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem super his, quæ eum recte constiterit accepisse. Allapso itaque Kalendarum Ianuarium die, cum Mamertini & Nevitæ nomina suscepissent paginæ consulares, humilior Princeps visus est in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam ut affectatum & vile carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admisionum proximum, ipse lege agi dixerat, ut solebat: statimque admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutavit. Frequentabant inter hæc curiam aggere diverso, diversasque occasiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam causa eius spectandi venisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exilivit indecore: & qui esset oblitus, effuso cursu à vestibulo longe progressus, exosculatũ susceptumq; reverenter secum induxit, per ostentationem intempestivam nimius captator inanis gloriæ visus, præclariq; illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum est: *Ipsi illi philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ut in eo ipso quod prædicationem nobilitatẽq; despiciunt, prædicari de se ac se nominari velint.* Haud multo deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti sunt, eum adiere fidentius, promittentes latebras monstrare Florentii, si eis gradus militiæ redderetur: quos incessens delatoresque appellans, addebat non esse imperatorium obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitari citra spem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclare indolis gravitatisque priscæ senator, ex negotio proprio forte repertus apud Constantinopolim:

lim, quem arbitrio ſuo Achaiæ proconſulari præfecerat poteſtate. Nec tamen cum corrigendis civilibus ita diligenter inſtaret, omiſit caſtrenſia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curanſque ſollicite ne arma vel indumenta, vel ſtipendium, vel alimenta deeſſent his, quos per ſupercilia Iſtri diſperſos, excurſibuſque barbarorum oppoſitos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ cum ita divideret, nihil ſegnius agi permittens, ſuadentibus proximis ut aggrederetur propinquos Gothos ſæpe fallaces & perfidos, hoſtes quærere ſe meliores aiebat: illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditionis diſcrimine venundantur. Hæc cum curantem & talia commendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate, rei militaris ſcientia, virtutumque omnium incrementis excelſum, paulatimque progrediens ambitum oppleverat mundi. Proinde timore eius adventus per finitimos longeque diſtantes latius explicato, legationes undique ſollicite ad eum concurrebant: hinc Tranſtigritanis pacem obſecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abuſque Indis & Serindis: ab auſtrali plaga ad famulandum rei Romanæ ſemet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionibus Solis, per quas in mare Phaſis accipitur, Boſphoranis aliiſque antehac ignotis legationes vehentibus ſupplices, ut annua complentes ſolemnia intra terrarum genitalium terminos otioſe vivere ſinerentur. Appoſitum eſt (ut exiſtimo) tempus ad has partes nos occaſione magni Principis devolutos ſuper Thraciarum extimis, ſituque Pontici ſinus viſa vel lecta quædam perſpicua fide monſtrare. Athos in Macedonia mons ille præcelſus navibus quondam Medicis pervius, & Caphareus Euboicus ſcopulus, ubi Nauplius Palamedis pater claſſem concidit Argivam, licet longo ſpatio controverſi à Theſſalo mari di-

ſtingunt Aegeum : quod paulatim fuſius adoleſcens , dextræ qua late protenditur per Sporadas eſt inſuloſum atq; Cycladas ; ideo ſic appellatas, quòd omnes ambiunt Delon patriam deorum inſignem: læva Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thaſum : quando perflatur Lesbo illiditur violentius. Vnde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum & Troada perſtringit, & Ilium heroicis caſibus clarum: efficitque Melana ſinum oppoſitum Zephyro : cuius apud principium Abdera viſitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentæque Diomedis Thracii ſedes , & convalles per quas Hebrus ſibi miſcetur , & Maronea ac Aenus , qua diris auſpiciis cœpta moxque relicta, ad Auſoniam veterem ductu numinum properavit Aeneas. Hinc gracileſcens paulatim, & velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiusque partem ad ſe iungens, in ſpeciem Φ Græcæ literæ formatur : & Helleſponton à Rhodopa ſcindens, Cynoſsema, ubi ſepulta creditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seſton & Callipolin : contrà per Achillis Aiacisque ſepulcra Dardanum contingit & Abydon : unde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragravit. Dein Lampſacum, Themiſtocli dono datam à rege Perſarum : & Parion, quam condidit Iaſonis filius Parius. Vnde ſemiorbe turgeſcens altrinſecus , lataque aperiens terrarum divortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit ex eo latere Cyzicum, & Dindyma religioſa matris magnæ delubra, & Apamiam Ciumque , & Aſtacum ſecuto tempore Nicomediam à rege cognominatam : qua in occaſum procedit, Cherroneſum pulſat & Aegos-potamos , in quo loco lapides caſuros ex cœlo prædixit Anaxagoras , & Lyſimachiam , & civitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis ſui memoriæ dedicavit. Et ut effectæ plenæque Φ literæ figura ſervetur , in meditullio ipſo rotunditatis Proconeſus inſula eſt oblonga & Besbicus. Poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus extenuatum, Europam & Bithy-

niam

niam intercurrens, per Chalcedona Chryſopolim & ſtationes tranſit obſcuras. Nam ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus deſpectat & Selymbria, & Conſtantinopolis vetus Byzantium Atticorum colonia, & promontorium Ceras prælucentem navibus vehens conſtructam celſius turrim, quapropter Pharos appellatur: & vetus inde fons Euripus prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris utriuſque finitum, iamque miteſcens in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub aſpectum late diffuſum & longe. Omnis autem eius velut inſularis circuitus littorea navigatio viginti tribus dimenſa milibus ſtadiorum, ut Eratoſthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, aliique huiuſmodi cognitionum ſcientiſsimi ſcitatores, in ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur. Et qua ſol oceano exurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos: quà declinat in veſperum, Romanis provinciis terminatur: unde ſuſpicit ſidus arctoum, homines alit linguis & moribus diſpares: latus eius auſtrinum molli devexitate ſubductum. Per hæc ampliſsima ſpatia oppida ſunt diſperſa Græcorum: quæ cuncta ætatibus variis præter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devoviſſe. Extremitates autem arcus utrinq; tenues duo exprimunt Boſpori, è regione ſibi oppoſiti, Thracius & Cimmericus: hac cauſa Boſpori vocati, quòd per eos quondam Inachi filia mutata (ut poëtæ loquuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit. Dextrum igitur ad inflexionem Boſpori Thracii excepit Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thrynia & Mariandena ſunt regiones, & Amyci ſævitia Bebryces exempti virtute Pollucis, remotaque ſtatio, in qua volitantes minaciter harpyas Phineus vates horrebat: per quæ littora in ſinus oblongos curvata Sangarius & Pſylis,

Bizes & Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controverſæ extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſeculis obviam ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cedentesque retrorſus acri aſſultu ad ea reverti quæ pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiumque crebritates, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli cum eos Argo prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præteriſſet innoxia, inmobiles turbine circumfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe diremptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cantus. Poſt Bithyniæ partem, provinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, & Sinope, & Polemonion, & Amyſos amplæ ſunt civitates, & Tios, & Amaſtris, omnes ab auſpicio diligentia fundatæ Græcorum: & Ceraſus, unde advexit huiuſmodi poma Lucullus, inſulæque arduæ Trapezunta & Pityunta, continentes oppida non obſcura. Ultra hæc loca Acheruſium ſpecus eſt, quod accolæ μυχοπίαν appellant, & portus Acone, fluvii diverſi, Acheron idemque Arcadius, & Iris, & Tembrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodoon his eſt proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiſcyreos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare neceſsitas ſubegerat talis. Attritis damnorum aſsiduitate finitimis, Amazones veteres quæ eos cruentis populabantur incurſibus, altiora ſpirabant: viresque ſuas circumſpectantes hisque propinqua, ſæpius appetebant validiores raptæ præcipiti cupiditatis ardore. Et perruptis nationibus plurimis manus Athenienſibus intulerunt: acrique concertatione fuſæ ac diſiectæ, omnes nudatis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu cognito, reſiduæ imbelles domi relictæ, extrema perpeſſæ vicinitatis repen-

repenſantis ſimilia, funeſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem tranſiere Thermodoontis: quarum progenies longe deinde propagata per numeroſam ſobolem, manu firmiſsima ad loca reverterat genitalia, ſecuto tempore populis diverſarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis, contra ſeptentrionem Elicen exurgens, cuius è regione eſt Criu-metopon Tauricæ promontorium, duobus milibus & quingentis ſtadiis diſparatum. Hocque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halis eſt amnis, velut longitudine lineali directa, nervi efficit ſpeciem, duabus arcus ſummitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines ſunt acerrrimi omnium bellatores, & Chalibes per quos erutum & domitum eſt primitus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares obtinent, & Tapires, & Tibareni, & Moſſynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis aſſuetudine cogniti. A quibus breui ſpatio diſtant virorum monimenta nobilium, quibus Sthelenus eſt humatus, & Idmon, & Typhis: primus Herculis ſocius Amazonico bello lethaliter vulneratus, alter augur Argonautarum, tertius eiuſdem navis cautiſsimus rector. Prætercurſis partibus memoratis, Alion antrum eſt, & fluenta Callichori ex facto cognominati, quòd ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reverſus, circa huius ripas virides & opacas orgia priſtina reparavit & choros: Trieterica huiuſmodi ſacra quidam exiſtimant appellari. Poſt hæc confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, & Phaſis fremibundis curſibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam ſobolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine fluvii dictitata, & Dioſcurias nunc uſq; nota: cuius autores Amphitus & Telchius Spartani tradũtur, aurigæ Caſtoris & Pollucis, à quibus Heniochorũ natio eſt inſtituta. Paulum ab his ſecernũtur Achæi: qui bello anteriore quodã apud Troiã conſummato, nõ cum ſuper Helena certaretur, ut autores prodidere nonnulli,

in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque hostilibus stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, verticibus montium insedere semper nivalium: & horrore cæli destricti, victum etiam sibi cum periculis rapto parare assuefacti sunt: atq; eo ultra omnem deinde ferociam sævierunt. Super Cercetis, qui iisdem annexi sunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bosphori, ubi Milesiæ sunt civitates, harumque velut mater omnium Panticapæum: quam prætexit Hypanis fluvius geminis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis, Amazones adusque Caspium mare porrectæ circumcolunt Tanain: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiamque disterminans ab Europa in stagnis Mæoticis delitescit. Huic Rha vicinus est amnis, in cuius superciliis quædam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Vltra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maraccus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoque distans immanibus intervallis Sauromatarum prætenditur natio, littori iuncta, quod Coracem suscipiens fluvium in æquor eiectat extremum. Propè palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cuius uberrimis venis per Patares angustias undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græcorum. Circa hæc stagna ultima extimaque plures habitant gentes, sermonum institutorumque varietate dispariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Roxolanique & Alani & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis, aliiq; ultra latentes, quòd sunt omnium penitissimi. Sed Mæotidos lateri lævo Cherronesus est propinqua, coloniarum plena Græcarum. Vnde quieti sunt homines & sedati, adhibentes vomeri curam, & proventibus fructu-

fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi, & Napæi, intendente ſævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali: & à contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur, ut εὐήθην Græci dicimus ſtultum, & noctem εὐφρόνην, & furias Eumenidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, & immolantes advenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orſiloche, cæſorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica, inſula Leuce ſine habitatoribus ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint quidam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, temploq; & donariis eidem heroi conſecratis, veſperi repetunt naves: aiunt enim non ſine diſcrimine vitæ illic quenquam pernoctare. Ibi & aquæ ſunt, & candidæ aves naſcuntur halcyonibus ſimiles: ſuper quarum origine, & Helleſpontiacis præliis ſuo tempore diſſeremus. Sunt autem quædam per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodoſia, & minores aliæ nullis humanis hoſtiis impiatæ.

Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Eius nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectaque urſæ cæleſti aduſque lævum Boſphori Thracii latus, ut ordo poſtulat, exequemur: id admonentes, quòd cum arcus omnium gentium flexis curventur haſtilibus, Scythici ſoli vel Parthici circumductis utrimque introrſus pandis & patulis cornibus, effigiem lunæ decreſcentis oſtendunt, medietatem recta & rotunda regula dividente. Ergo in ipſo huius compagis exordio, ubi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimaſpi iuſti homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chronius & Biſula præterfluunt: iuxtaque Maſſagetæ, Alani & Sarmatæ, aliique complures obſcuri: quorum nec vocabula nobis ſunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri Carcinites panditur ſinus, eiuſdemque nominis fluvius, & religioſus per eas terras

Triviæ lucus. Dein Boryſthenes à montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copioſus, concurſuque multorum amnium adoleſcens, mari præruptis undarum verticibus intimatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes eſt civitas, & Cephaloneſus, & aræ Alexandro Magno, Cæſarique Auguſto ſacratæ. Longo exinde intervallo bene eſt inſula quam incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis potiti dominorum & rebus: quibus ſubiectum gracile littus, Achilleos vocant indigenæ dromon, exercitiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Eique proxima eſt civitas Tyros colonia Phœnicum, quam præſtringit fluvius Tyras. In medio autem ſpatio arcus, quod prolixæ rotunditatis eſſe prædiximus, quodque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi ſunt Alani, & Coſtobocæ, genteſque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur aduſque terras ſine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur: reſiduæ omnes palantes per ſolitudines vaſtas, nec ſtivam aliquando, nec ſementem expertas, ſed ſqualentes & pruinoſas, ferarum tetro ritu veſcuntur: eiſque caritates, & habitacula, vileſque ſupellectiles plauſtris impoſitæ ſunt corticibus tectis: & cum placuerit ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit convoluentes. Cum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet inſula, quam circumcolunt Troglodytæ & Peuci minoresq; aliæ gentes, & Iſtros quondam potentiſsima civitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odiſſos: aliæ præterea multæ, quas littora continent Thraciarum. Amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rheticis, per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta navigabiles penè recipiens fluvios, ſeptem oſtiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſuprà dicta, ut interpretata ſunt vocabula Græco ſermone, ſecundum Naracuſtoma, tertium

Calon-

Calonſtoma, quartum Pſeudoſtoma. Nam Boreonſtoma ac deinde Sthenoſtoma longe minora ſunt cæteris: ſeptimum ingens & paluſtri ſpecie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu pontus, & nebuloſus eſt, & dulcior æquoribus cæteris, & vadoſus: quòd concreſcit aër ex humorum ſpiramine ſæpe denſatus, & irruentium undarum magnitudine temperatur, & conſurgit in brevia dorſuoſa, limum globoſque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, ut aquarum ſuavitate ſalubrius fœtus educant, in receptaculis cavis quæ ſunt ibi denſiſsima, ſecuri voracium beluarum: nihil enim in Ponto huiuſmodi aliquando eſt viſum, præter innoxios delphinas & parvos. Quidquid autem eiuſdem pontici ſinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolui credantur, nec per inſidum & labile ſolum greſſus hominis poſsit vel iumenti firmari, quod vitium nunquam mare ſincerum, ſed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati aliquanto longius quàm ſperabamus, pergamus ad reliqua. Acceſſerat aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nunciatum eſt enim per Agilonem & Iovium poſtea quæſtorem, Aquileiæ defenſores longioris obſidii tædio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, autores prodidiſſe turbarum: iiſdemque vivis exuſtis, ut ſupra relatum eſt, omnes conceſsionem impetraſſe delictorum & veniam. At proſperis Iulianus elatior, ultra homines iam ſpirabat, periculis expertus aſsiduis, quòd ei urbem Romanam placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera: antegreſsis victoriarum titulis hæc quoque adiiciens, quòd dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exiliuit fines:

& populi omnes aviditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſa & noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diverſæ poſcebant & tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris, ſtipendioque competenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis, cunctorum favore ſublimis Antiochiam ire contendens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Transgreſſus itaque fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, ubi ſepultus eſt Annibal Pœnus, inde Nicomediam venit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut ædium multitudine privatarum & publicarum recte noſcentibus regio quædam Vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia cum vidiſſet in favillas miſerabiles concidiſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis illacrimans, quod ordo ſqualens occurrit populi, nimium quantum ante hac florentiſsimus: & agnoſcebat quoſdam ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quem genere longius contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ ſubverterat tremor abunde præſtitis plurimis, per Niceam venit ad Gallogræciæ fines: unde dextrorſus itinere declinato, Peſsinunta convertit, viſurus vetuſta Matris magnæ delubra: a quo oppido bello Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum eſt Romam. Cuius ſuper adventu in Italiam, pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digeſsimus per exceſſum: quamobrem autem hoc nomine oppidum ſit appellatum, variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento deæ cælitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem aſſeruere cognominatam. Alii memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus non Ilum id egiſſe,

ſed Mi-

ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondam potentiſsimum regem. Venerato igitur numine, hoſtiiſque litato & votis Ancyram redit: eumque exinde progredientem ulterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi ſibi poſcens, alii quærentes conſortiis ſe curiarum addictos iniuſte, nonnulli ſine reſpectu periculi agentes aduſq; rabiem, ut adverſarios ſuos læſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verùm ille iudicibus Caſsiis triſtior & Lycurgis, cauſarum momenta æquo iure perpendens, ſuum cuiq; tribuebat, nuſquam à vero abductus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & privatus: exemplumque patientiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime commiſiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat: Imperatoreque diſsimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui eſſet quem argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc perveniſti?* Et ille, *purpureum*, inquit, *ſibi indumentum ex ſerico pallio parat*. Iuſſusque poſt hæc ut vilis, arduæ rei vilem incuſans, abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus, ad largitionum comitem viſum propius, *Iube*, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea ad adverſarium perferenda: quem ut datur intelligi, chlamidem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſsit, ſine viribus maximis quid pannuli proficiant leves*. Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè ſub eo à curialibus quiſquam appetitus, licet privilegiis & ſtipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtinebat æquiſsimū: adeo ut pleriq; territi emercarentur moleſtias pretiis clandeſtinis. Itineribus itaq; emenſis cum ad Pylas veniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptum rectorē provinciæ nomine Celſum, iam

iam inde à ſtudiis cognitum Atticis, aſcitumq; in conſeſſum vehiculi Tarſum ſecum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulchrum, uſus itineribus ſolitis venit: urbiq́ue propinquans in ſpeciem alicuius numinis votis excipitur, publicas miratus voces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus inluxiſſe Eois partibus adclamantis. Evenerat autem iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quòd amplam urbem principum domicilium introeunte Imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus & lugubres ſonitus audiebantur. Hic patientiæ eius, & lenitudinis documentum leve quidem apparuit, ſed mirandum. Thalaſsium quendam ex proximo libellorum inſidiatorem fratris oderat Galli, quo adorare adeſſeq́ue officio inter honoratos prohibito, adverſarii cum quibus litigabat in foro, poſtridie turba congregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ noſtra violenter eripuit*. Et ille hac occaſione hominem opprimi poſſe coiiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quem dicitis offendiſſe me iuſta de cauſa: & ſilere vos interim conſentaneum eſt, dum mihi inimico potiori faciat ſatis*. Mandavitque aſsidenti præfecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipſe cum Thalaſsio rediret in gratiam, quod brevi evenit. Ibi hyemans ex ſententia nullis interim voluptatum potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verum per ſpeciem quietis iudicialibus cauſis intentus, non minus arduis quàm bellicis, diſtrahebatur multiformibus curis, exquiſita docilitate librans, quibus modis ſuum cuiq; tribueret: iuſtisq́ue ſententiis & improbi modicis coërcerentur ſuppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quanquam in diſceptando aliquoties erat intempeſtivus, quid quiſq; iurgantium coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius diffinitio litis à vèro diſſonans

reperi-

Digitized by Google

reperitur: nec argui unquam potuit ob religionem, vel quodcunque aliud, ab æquitatis recto tramite deviaſſe. Iudicium enim hoc eſt optandum & rectum, ubi per varia negotiorum examina, iuſtum id eſt & iniuſtum: à quo ille ne aberraret, tanquam ſcopulos cavebat abruptos. Hoc autem adeo aſſequi potuit, quod levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui, præfectis proximiſque permittebat, ut fidenter impetus ſuos aliorſus tendentes, ad quæ decebat monitu oportuno frenarent: monſtrabatque ſubinde, ſe dolere delictis, & gaudere correctione. Cumque eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus: *Gaudebam, planeq́; me efferebam, ſi ab his laudarer, quos & vituperare poſſe adverterem, ſi quid ſecus factum ſit aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere, nec abhorrens à propoſito, nec abſurdum. Inducta in iudicium fœmina quædam, cum palatinum adverſarium ſuum è numero protectorum cinctum præter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: & imperator, *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te læſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus poteſt.* Et æſtimabatur per hæc & ſimilia, ut ipſe dicebat aſsidue, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reverſa ad terras, ni quædam ſuo ageret, non legum arbitrio, erratiſque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quædam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide quid iuberent fieri vel vetarent. Illud autem inclemens obruendum perenni ſilentio, quòd arcebat docere magiſtros rhetoricos & grammaticos, ritus Chriſtiani cultores. Iiſdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus à Conſtantio: Iulianus quinetiam ex vicario, earundem partium nimius fautor, retracti ſub vinculis

culis morte periere pœnali. Tunc & Artemius ex-duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem Marcelli ex-magiſtro equitum & peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica deletus eſt morte. Romanus quinetiam & Vincentius, ſcutariorum ſcholæ primæ ſecundæque tribuni, agitaſſe convicti quædam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exilium. Cumque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur ne cum poteſtate reverſus (id enim minatus eſt) multos læderet ut offenſus, iram in Georgium verterunt epiſcopum, vipereis, ut ita dixerim, morſibus ab eo ſæpius appetiti. In fullonio natus, ut ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctusq; in damna complurium, contra utilitatem ſuam reique communis epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, in civitate quæ ſuopte motu, & ubi cauſæ non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorum quoq; loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoq; ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patulas aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut eius recalcitrantes imperiis: profeſsionisque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi iuſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. Et inter cætera dicebatur, id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta ſolo cohærentia, à conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum extructa, emolimentis ærarii proficere debent ex iure. Ad hæc mala id quoq; addiderat, unde paulò poſt truſus eſt in exitium præceps. Reverſus ex comitatu principis, cum tranſiret per ſpecioſum Genii templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad ædem ipſam luminibus, *quin diu*, inquit, *ſepulcrum hoc ſtabit*? Quo audito velut fulmine multi perculſi, metuenteſque ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in eius perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant. Ecce autem repente

perlato

Digitized by Google

perlato lethabili nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio inſperato vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptumque diverſis mulctandi generibus proterens & conculcans divaricatis pedibus. Cumque eo Dracontius monetæ præpoſitus, & Diodorus quidam veluti comes iniectis per crura funibus ſimul exanimati ſunt: ille quòd aram in moneta quam regebat recens locatam evertit: alter quòd dum ædificandæ præeſſet eccleſiæ, cirros puerorum licentius detondebat, id quoq; ad deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadavera peremptorum camelis impoſita vexit ad lacus: iiſdemque ſubito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis ſupremis, ædes illis extruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulſi, pertulere cruciabiles pœnas, aduſq; glorioſam mortem intemerata fide progreſsi, & nunc martyres appellantur. Poterantq; miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgii odio omnes indiſcrete flagraſſent. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iamque expetiturus pœnas à noxiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſoque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod iuſtitia vetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſiſſe Orienti cædium & direptionum monumenta ſæviſsima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino deſiderio: primo, quòd impatiens otii lituos ſomniabat & prælia: dein, quòd in ætatis flore primævo obiectus efferarum gentium armis, recentibus etiam tum regum precibus & regalium, qui vinci magis poſſe, quàm ſupplices manus ten-

Digitized by Google

dere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes obtrectatores deſides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtivas indignum & pernicioſum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum ni ſedatius ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum. Et hæc diu multumque agitantes, fruſtra virum circumlatrabant immobilem occultis iniuriis, ut Pygmæi vel Thiodamas agreſtis homo Lindius Herculem. Ille tamen ut maioris præter cæteros ſpiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam navabat enixam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges, ovesq; cãdidas terra quæſitas & mari: adeo ut indies penè ſingulos milites carnis diſtentiore ſagina victitantes incultius, potusq; aviditate corrupti, humeris impoſiti tranſeuntiũ, per plateas ex publicis ædibus, ubi vindicandis potius quàm cedendis conviviis indulgebant, ad ſua diverſoria portarentur: Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempeſtate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem ceremoniarum ritus immodice, cum impenſarum amplitudine antehac inuſitata & gravi: & quisque, cum impræpedite liceret, ſcientiam vaticinandi profeſſus, iuxta imperitus & docilis ſine fine vel præſtitutis ordinibus oraculorum, permittebatur ſcitari reſponſa & extiſpicia, nonnunquam futura pandentia: oſcinumque & auguriorum, & ominum fides, ſi reperiri uſquam poſſet, affectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt more pacis, multorum curioſior Iulianus novam conſilii viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans.

cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Cæſar dicitur Adrianus mole ſaxorum ingenti, veritus ne ut ipſe præcinentibus aquis capeſſendam rempub. comperit, etiam alii ſimilia docerentur: ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgaverant Delon. Eodem tempore die XI. Kalend. Novemb. ampliſsimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & ſævus, & ſimulacrum in eo Olympiaci Iovis imitamenti æquiparans magnitudinem, ſubita vi flammarum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repente conſumpto, ad id uſq; Imperatorem ira provexit, ut quæſtiones agitari iuberet ſolito acriores, & maiorem eccleſiam Antiochiæ claudi. Suſpicabatur enim id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidia, quòd idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leviſsimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum: quòd Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Magnentii meminimus, cum viſendi gratia Iuliani peregre ad id ſuburbanum veniſſet, deæ Cœleſtis argenteum breue figmentum quocunq; ibat ſecum ſolitus afferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſiſque cereis ex uſu ceſsit: unde medietate noctis emenſa, cum nec adeſſe quiſquam potuit nec iuvare, volitantes ſcintillæ adhæſere materiis vetuſtiſsimis, igneſque aridis nutrimentis erecti omne quidquid contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante brumali, aquarum inceſsit inopia metuenda, ut & rivi ceſſarent quidam, & fontes antehac aquarum copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres vergente ad veſperam die, reliqua Nicomedia collapſa eſt terræ motu, itidemque Niceæ portio non mediocris. Quæ tametſi mœſtitiam ſollicito incuterent Principi, reſidua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter præcipua tamen & ſeria illud agere ſuperfluum videbatur, quòd nulla proba-

bili ratione ſuſceptæ popularitatis amore, vilitati ſtudebat venalium rerum, quæ nonnunquam ſecus quàm convenit ordinata, inopiam gignere ſolet & famem. Et Antiochenſi ordine id tunc fieri, cum ille iuberet, non poſſe, aperte monſtrante, nuſquam à propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps ſæviens, ut obtrectatores & contumaces, volumen compoſuit invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem appellavit, probra civitatis infenſa mente dinumerans, addensque veritati complura: poſt quæ multa in ſe facete dicta comperiens, coactus diſsimulare pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur enim ut Cercops, homo brevis, humeros extentans anguſtos, & barbam præ ſe ferens hircinam, grandiaque incedens tanquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit. Idemque victimarius pro ſacricola dicebatur, ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc oportune, cum oſtentationis gratia vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatusque mulierculis lætabatur. Et quanquam his paribusque de cauſis indignaretur, tacens tamen motumque in animi retinens poteſtate ſolemnia celebrabat. Denique præſtituto feriarum die Caſium montem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum, unde ſecundis galliciniis videtur primi ſolis exortus. Cumque Iovi faceret rem divinam, repente conſpexit quendam humi proſtratum, ſupplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantique ei qui eſſet, reſponſum eſt præſidalem eſſe Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à civitate ſua Conſtantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum ſine dubietate victorem, orabat lachrymas fingens & gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, ſpecie illa qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim,* inquit, *hoc dictum relatione multorum: ſed abi ſecurus ad lares, exutus*

omni metu clementia principis, qui, ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereq; amicorum ſponte ſua contendit ac libens. Exin ſacrorum perfecto ritu digreſſo, offeruntur rectoris Aegyptii ſcripta, Apim bovem operoſa quæſitum induſtria, tamen poſt tempus inveniri potuiſſe firmantis: quod ut earum regionum exiſtimant incolæ, fauſtum & ubertatem frugum, diverſaque indicat bona. Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis obſervationibus conſecrata, Mnevis & Apis ſunt notiora: Mnevis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile, ſequens Lunæ. Eſt enim Apis bos diverſis genitalium notarum figuris expreſſus, maximeque omnium corniculantis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt vivendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus è vita abierit (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm ſecreta librorum præſcribit autoritas myſticorum: nec niſi ſemel ei in anno bos fœmina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, defertur Memphim urbem præſtantem, præſentiaque numinis Aeſculapii claram. Cumque initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare: & adeuntes quoſdam indiciis averti videtur obliquis, ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, averſatus portenderat paulò pòſt eventura. Strictim itaque quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Aegyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Adriani & Severi principum digeſsimus late, viſa pleraq; narrantes. Aegyptiam gentem omnium vetuſtiſsimam, niſi quòd ſuper antiquitate certat cum Scythis, à meridiali latere Syrtes maiores & Phycus promontorium, & Borium, & Garamantes, nationesque variæ claudunt: qua Orientem è regione proſpicit, Elephantinam & Meroën urbes Aethiopum, & Catadupos rubrumque pe-

que pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptentrioni oppoſita terrarum ſitu cohæret immenſo, unde exordium Aſia Syriarumque provinciæ ſumunt: à veſpera Iſiaco disiungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium. Pauca itaq; ſuper benivolo omnium flumine Nilo, quem Aegyptum Homerus appellat, præſtringi conveniet, mox oſtendendis aliis, quæ ſunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoq; ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, varianteſq; geographi in diverſa latentem notitiam ſcindunt, opiniones eorum veritati confines (ut arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui phyſicorum in ſubiectis ſeptentrioni ſpatiis, cum hyemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines nivium congelaſcere: easque poſtea vi flagrantis ſideris reſolutas fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quæ in meridianam plagam Eteſsiis flatibus pulſæ, expreſſæque tepore nimio, incrementa ubertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus aſſerunt alii præſtitutis: quod utrumq; diſſonare videtur à veritate. Imbres enim apud Aethiopas, aut non unquam, aut per intervalla temporum longa cadere memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quòd ſpirantibus prodromis, perque dies quadraginta & quinq; Eteſiarum continuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate cohibita ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controverſo adoleſcens in maius, hinc vi reverberante ventorum, inde urgente curſu venarum perennium, progrediens in ſublime tegit omnia, & humo ſuppreſſa, per ſupina camporum ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba Punicorum confiſus textu librorum, à monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat oceanum: hiſque indiciis hoc proditum ait, quod

piſces &

piſces,& herbæ, & beluæ ſimiles per eas paludes gignuntur. Aethiopiæ autem partes prætermeans Nilus nominum diverſitate decurſa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere complures, exundatione ditiſsima ad cataractas, id eſt, præruptos ſcopulos venit, è quibus præcipitans ruit potius quam fluit: unde olim accolas uſu auriũ fragore aſsiduo diminuto, neceſsitas vertere ſolum ad editiora coegit. Exinde lenius means per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorum amnium uſum & faciem præbent, nullis per Aegyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alveo derivatos autore, cadenteſque in ſuppares eius, ſeptem navigabiles ſunt & undoſi, quibus ſubiecta vocabula veteres indiderunt: Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Pharniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autem unde dictum eſt, propellitur à paludibus aduſque cataractas, inſulaſque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicũtur extentæ, ut ſingulas agrè tertio die relinquat. Inter quas duæ ſunt claræ, Meroe & Delta, à triquetræ literæ forma hoc vocabulo ſignatius appellata. Cum autem ſol per cancri ſidus cœperit vehi, augeſcens aduſq; tranſitũ eius in libram, diebuſq; centum ſublatius fluens, minuitur poſtea, & mitigatis ponderibus aquarũ navibus antea pervius equitabiles campos oſtendit. Abunde itaq; luxuriãs ita eſt noxius, ut infructuoſus ſi venerit parcior: gurgitũ enim nimietate humectãs diutius terras, culturas moratur agrorũ: parvitate autem minatur ſteriles ſegetes. Eumq; nemo aliquãdo extolli cubitis altius XVI. poſſeſſor optavit. Et ſi inciderit moderatius, aliquoties iactæ ſementes in loco pinguis ceſpitis cum augmẽto fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſolusq; fluminũ auras nullas inſpirat. Exuberat Aegyptus etiã pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliæq; humi & in humoribus vivunt, unde amphibia nominantur. Et in aridis quidẽ capreoli veſcũtur, & bucali, & piſturnitia omni deformitate ridicula, aliaq; monſtra quæ numerare nõ refert.

Inter

Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, aſſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commovens ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus quidquid contigerit pertinaciter petens, ova edens fœtus anſerini ſimilia. Vtque armatus eſt vnguibus, ſi haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves ſufficeret viribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quieſcens per undas, diebus humi veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, ut eius tergo cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et ſævientes ſemper eædem feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem ceremonioſos dies miteſcunt ab omni ſævitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alii diſrumpuntur ſuffoſsis alvis mollibus certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilos avicula brevis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem feram volitans blande, gingivasque eius irritatius titillando pervenit adusq; ipſam viciniam gutturis. Quod factum contuens hydrus ichneumonis ge nus, oris aditum penetrat alite prævia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus, ubi audacem ſenſerit timidiſsimum, & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hybernos nullo veſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſsimi, ad ſpeciem equorum bifidas habentes ungulas, caudasque breves: quorum ſollertiæ duo interim oſtendere documenta ſufficiet. Inter arundines celſas & ſqua lentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otium pervigili ſtudio circumſpectat, laxataque copia ad ſegetes depaſcendas egreditur. Cumque iam cœperit redire diſtenta,

averſis

averſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas inſidiatores ſecuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item cum aviditate nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos recens exectos femora convoluit & crura, ut pedibus vulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentum faciat levem: & carnes ſaucias cœno oblinit, quamdiu in cicatrices conveniant plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipſi quoq; cum orbis terrarum autoritate ſentirent: & per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inveniri nuſquam poſſunt, ut coniectantes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migraſſe compulſi. Inter Aegyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt & amabilis, & innocua, ideo quod nidulis ſuis ad cibum ſuggerens ova ſerpentum, efficit ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eoſque antequam finibus ſuis excedant, præliis ſuperatos aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoq; Aegyptus alit innumeras: ultra omnem perniciem ſævientes baſiliſcos, & amphiſbenas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliaſque complures, quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſupereminens, nunquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conveniet explicari. Sunt therma lutra, quæ Cythrus indigenæ vocant. Templa ubiq; molibus magnis extructa, Pyramides ad miracula ſeptem provectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes. Quæ fi-

gura apud geometras ideo ſic appellatur, quòd ad ignis ſpeciem, τȣ̃ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paulatim, umbras quoq; mechanica ratione conſumit. Sunt & ſyringes ſubterranei quidam & flexuoſi ſeceſſus, quos (ut fertur) periti rituum vetuſtorum adventare diluvium præſcii, metuenteſque ne ceremoniarum oblitteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxerunt: & exciſis parietibus volucrum ferarumq; genera multa ſculpſerunt, & animalium ſpecies innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt, Latinis ignorabiles. Dein Syene, in qua ſolſtitii tempore, quo ſol æſtivum auſtrinus curſum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipſis corporibus umbras non ſinunt. Inde ſi ſtipitem quiſquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa lineamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi: ſicut apud Meroen Aethiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur evenire, ubi per nonaginta dies umbræ noſtris in contrarium cadunt, unde Antiſcios eius incolas vocant. Quæ quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri propoſitum excedentia, ad ingenia celſa reiiciamus, pauca ſuper provinciis narraturi. Tres provincias Aegyptus fertur habuiſſe temporibus priſcis, Aegyptum ipſam, & Thebaidam, & Libyam: quibus duas adiecit poſteritas, ab Aegypto Auguſtamnicam, & Pentapolim à Libya ſicciore diſparatam. Igitur Thebais multas inter urbes clariores aliis Hermopolim habet, & Copton, & Antinoon, quam Adrianus in honorem Antinoi ephebi condidit ſui: hecatompylos enim Thebas nemo non novit. In Auguſtamnica oppidum Peluſium eſt nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, luſtrare deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiuſdem civitatis alluit mœnia, cum poſt interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum ima-

ginibus.

ginibus raptaretur, & Caſsium ubi Pompeii ſepulchrum eſt Magni, & Oſtracine, & Rhinocolura. In Pentapoli Libya Cyrene poſita eſt urbs antiqua, ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arſinoë eademque Teuchira, & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas appellant: in ſicciore verò Libya Paretonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & brevia. Aegyptus ipſa, quæ iam inde ut Romano imperio iuncta eſt, regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſsimi, & architecti ſolertia Dinocratis, qui cum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis ad momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina reſperſit: quod civitatem pòſt alimentorum uberi copia circumfluere fortuito monſtravit indicio. Inibi auræ ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus & clemens: atq; ut periculum docuit per varias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc civitatem ſolem ſerenum non vident. Hoc littus ne fallacibus & inſidioſis acceſsibus affligeret ut antehac navigantes diſcriminibus plurimis, excogitavit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos à loco ipſo cognominatur, prælucendi navibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras & vacuas montium nullas ſpeculas vel collium ſigna cernentes, harenarum inliſæ glutinoſæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem regina heptaſtadium, ſicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit, ob cauſam notam & neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabulatur inflatius, à civitatis littore mille paſsibus diſparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cum inde quidam nimium quantum petituri veniſſent, fœmina callida ſemper in fraudes, ſolem-

Digitized by Google

nium ſpecie feriarum, iiſdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari, & ſeptem diebus totidem ſtadia molibus iactis in mare, ſolo propinquanti terræ ſunt vindicatæ. Quò cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis ſublata faſtigiis templa: inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſsimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles: & loquitur monimentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia, Ptolemæis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur civitas ſub dictatore Cæſare conflagraſſe. Canopus inde duodecimo diſiungitur lapide: quem, ut priſcæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus fanis & diverſoriis latis extructus, auris & ſalutari temperamento perflabilis, ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quiſquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſæpe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliæ urbes, ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interniſque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, civilibus iurgiis ad certamina interneciva prolapſis, dirutiſque mœnibus, amiſit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnum præſtantium hominum domicilium. Vnde Ariſtarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutiſsimus ſciſcitator, & Sacas Ammonius Plotini magiſter, aliique plurimi ſcriptores multorum in literis nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis ſcientiæ cœpti memorabilis:

qui in.

qui in illis ſex libris, ubi nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incuſat, ut immania frementem leonem putredulis vocibus vanus catulus longius circumlatrans. Et quanquam veteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ variæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet, nondumque apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quoſdam adhuc licet atros, conſideratio mundani motus & ſiderum, doctique ſunt haud numero pauci: ſuper his ſcientiam callent, quæ fatorum vias oſtendit. Medicinæ autem, cuius in hac vita noſtra, nec parca nec ſobria, deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur indies, ut licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis autoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi divini aditionem multiplicem, & præſenſionum origenem, mente vegeta quiſquam voluerit replicare, per mundum omnem inveniet mathemata huiuſmodi ab Aegypto circumlata. Hic primum homines longe ante alios ad varia religionum incunabula (ut dicitur) pervenerunt, & initia prima ſacrorum caute tuentur condita ſcribis arcanis. Hac inſtitutus prudentia Pythagoras colens ſecretius deos, quidquid dixit aut voluit, autoritatem eſſe inſtituit ratam, & femur ſuum aureum apud Olympiam ſæpe monſtrabat, & cum aquila colloquens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides è cælo lapſuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon ſententiis adiutus Aegypti ſacerdotũ, latis iuſto moderamine legibus, Romano quoq; iuri maximũm addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia gradiens ſermonũ amplitudine Iovis æmulus non viſa Aegypto,

militavit ſapientia glorioſa. Homines autem Aegyptii plerique ſubfuſculi ſunt & atrati, magiſque mœſtiores, gracilenti & aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, controverſi, & repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos ſi quis non inficiando tributa, plurimas in corpore vibices oſtendat. Et nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, quæ obduratum ullius pectus latrociniis invitum illicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum eſt, ut annales veteres monſtrant, quod Aegyptus omnis ſub amicis erat antea regibus: ſed ſuperatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provinciæ nomen accepit, ab Octaviano Auguſto poſſeſſa. Aridam Libyam ſupremo Apionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus. Evectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

EXPLICIT LIB. XXII.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIII.

HAEC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur per provincias. Iulianus verò iam ter conſule aſcito in collegio trabeæ Salluſtio præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſsimum inierat magiſtratum: & videbatur novum, adiunctum eſſe Auguſto priuatum, quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum. Et licet accidentium varietatem ſollicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti ſtudio perurgeret, diligentiæ tamen ubiq; diffidens, imperiique ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam templum, quod poſt multa & interneciva certamina obſidente Veſpaſiano, poſteaque Tito, ægrè eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogitabat immodicis: negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britãnias curaverat pro præfectis. Cum itaq; rei idem fortiter inſtaret Alypius, iuvaretque provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hocque modo elemento deſtinatius repellente, ceſſavit inceptum. Iiſdem diebus legatos ad ſe miſſos ab urbe æterna, clare natos meritiſque probabilis vitæ compertos, Imperator honoribus diverſis affecit: & Apronianum Romæ decrevit eſſe præfectum, Octavianum proconſulem Africæ, Venuſto vicariam commiſit Hiſpaniæ: Rufinum

Digitized by Google

Rufinum Arabium comitem Orientis in locum avunculi ſui Iuliani recens defuncti provexit. Quibus ut convenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus) præſentiſſimo. Felice enim largitionum comite profluvio ſanguinis repente extincto, eumque comite Iuliano ſecuto, vulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Auguſtumque pronunciabat. Præceſſerat aliud ſævum. Namq; Kalendis ipſis Ianuariis aſcendente eo gradile Genii templum, è ſacerdotum conſortio quidam cæteris diuturnior nullo pulſante repente concidit, animamque inſperato caſu efflavit: quod aſtantes, incertum per imperitiam an adulandi cupiditate, memorabant conſulum ſeniori portendi, nimirum Salluſtio: ſed ut apparuit non ætati, ſed poteſtati maiori interitum propinquare monſtrabatur. Super his alia quoque minora ſigna ſubinde, quod acciderat, oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi, nunciatum eſt Conſtantinopolim terræ pulſu vibratam: quod horum periti minus lætum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideoq; intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris. Iiſdem diebus nunciatum eſt ei per litteras, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, ut iuſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere à limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptæ remittebantur, ſpetioſa fiducia Principe reſpondente, nequaquam decere adventiciis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus fovere conveniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſsitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniæ regem, ut collectis copiis validis iubenda operiretur, quò tenderet, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primam conſultæ rationes copiam

præbu-

præbuiſſent, rumore præcurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto vere miſſa per militares numeros expeditionali teſſera, cunctos tranſire iuſsit Euphratem. Quo comperto omnes evolant ex hybernis, transmiſſoque (ut textus docebat ſcriptorum) diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis expectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopolitem quendam Alexandrum Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentum & ſævum: dicebatque non illum meruiſſe, ſed Antiochienſibus avaris & contumelioſis huiuſmodi iudicem convenire. Cumque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum felicem reditumque glorioſum exoptans, oransque ut deinde placabilis eſſet & lenior, nondum ira quam ex compellationibus & probris conceperat emollita, loquebatnr aſperius, ſe eos aſſerens poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hyemandi gratia per compendiariam viam conſummato procinctu, Tarſum Ciliciæ reverſurum: ſcripſiſſeque ad Memorium præſidem, ut in eadem urbe cuncta ſibi congrua pararentur: & hoc haud diu poſtea contigit. Corpus namq; eius illuc relatum, exequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, ut ipſe mandarat. Iamque apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus Hierapolim ſolitis itineribus venit: ubi cum introiret civitatis capaciſsimæ portas, ſiniſtra porticus ſubito lapſa ſubter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularumque pondere magno colliſit. Vnde contractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam propere ſigna commovit, ut fama de ſe nulla præverſa (id enim curatius obſervarat) improviſus Aſſyrios occuparet. Deniq; cum exercitu & Scytharum auxiliis Euphrate navali ponte transmiſſo, venit ad Batnas municipium Oſdroënæ, ibique illætabile portentum offendit. Cum enim calonum frequens multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum prope acervum palearum ſtetiſſet inpendio celſum (hoc enim modo per regio-

nes illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata congeries inclinata eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœſtus exinde digreſſus venit curſu propero Carras, antiquum oppidum, Craſſorum & Romani exercitus ærumnis inſigne: unde duæ ducentes Perſidem viæ regiæ diſtinguuntur, læva per Adiabenam & Tigridem, dextera per Aſſyrios & Euphratem. Ibi moratus aliquot dies dum neceſſaria parat, & Lunæ, quæ religioſe per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentum purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, mandaſſeq; arripere fidentius principatum, ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quieſcentis animus agitatus inſomniis, eventurum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe, & viſorum interpretes præſentia contemplantes, diem ſecuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, obſervari debere pronuntiabant. Verùm ut compertum eſt poſtea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano, in urbe conflagravit æterna: ubi ni multiplex iuviſſet auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flammarum. Poſt quæ ita digeſta, agmina & commeatus omnis generis diſponenti, procurſatorum adventu anhelantium etiam tum indicatur, equeſtres hoſtium turmas vicino limite quodam perrupto avertiſſe ſubito prædas. Cuius atrocitate mali perculſus, ilico, ut ante cogitaverat, triginta milia lectorum militum eidem commiſit Procopio, iuncta ad parilem poteſtatem Sebaſtiano comite ex-duce Aegypti: iiſdemque præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia ſervaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſæpe didicerat eveniſſe: mandabatque eis, ut ſi fieri potius poſsit, regi ſociarentur Arſaci: cumque eo per Corduenam & Moxoenam, Chilocomo uberi Mediæ tractu, partibusque aliis præſtricto curſu vaſtatis, apud

Aſſyrios adhuc agenti ſibi accurrerent, neceſsitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis ipſe exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam rebus variis de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: & quieta nocte emenſa, mane iumentum quo veheretur ex uſu popoſcit: oblatusque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillisque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento lætior exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidiſſe, ornamentis omnibus ſpoliatam.* Et paulisper detentus, ut omen per hoſtias litando firmaret, Davanam venit caſtra præſidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphratem. Hic corporibus cibo accurate refectis, poſtridie ventum eſt ad Callinisum, munimentum robuſtum, commercandi opimitate gratiſsimum: ubi ad diem ſextum Kal. quo Romæ Matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur ſimulacrum Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſolemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto exultans pernoctavit & lætus. Luce vero ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adoleſcentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenorum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata ex auro corona, tanquàm mundi nationumque ſuarum dominum adorarunt ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum adpoſiti. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius potentiſsimi regis inſtar claſsis advenit, tribuno Conſtantiano cum comite Lucilliano ductante, quæ latiſsimum flumen Euphratem arctabat: in qua mille erant onerariæ naves ex diverſa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela, & obſidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemq; ad compaginandos neceſſariæ pontes. Re ipſa admoneor, breviter quantum mediocre poteſt ingenium, hæc inſtrumentorum genera ignorantibus circumſcripta monſtrare: & baliſtæ figura

gura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vaſtum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet ſtylus extentius, recto canalis anguſti meatu cavatus, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eique cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptiſſime, quarum prope unam adſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter adponit in temonis cavamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore conglutinatam: hocque facto hincinde validi iuvenes verſant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu à baliſta ex oculis evolat, interdum nimio ardore ſcintillans: & evenit ſæpius, ut antequàm telum cernatur, dolor lethale vulnus agnoſcat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrum, huiuſmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, hique in modum ſerratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patentius perforati, quos inter per cavernas funes colligantur robuſti, compagem ne diſſiliat continentes. Ab hac medietate reſtium ligneus ſtylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita nervorum nodulis implicatur, ut altius tolli poſſit, & inclinari: ſummitatique eius unci ferrei copulantur, è quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui ligno fulcimentum proſternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum ſuper congeſtos ceſpites vel latericios aggeres. Nam muro ſaxeo huiuſmodi moles impoſita, diſiectat quidquid invenerit ſubter, concuſſione violenta non pondere. Cum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus iuvenes repagula quibus incorporati ſunt funes explicantes, retrorſus ſtylum penes uncinum inclinant: itaque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrū quod totius operis continet vincula,

referat malleo forti percuſſum: unde abſolutus ictu volucri ſtylus,& mollitudine offenſus cilicii,ſaxum contorquet quidquid incurrerit colliſurum. Et tormentum quidem appellatur ex eo,quòd omnis explicatio torquetur. Scorpio autem quoniam aculeum deſuper habet erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit ætas novella ea re,quòd aſini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt,ut perforent pectora ſequentium, aut perfractis oſſibus capita ipſa diſplodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies vel ornus excelſa,cuius ſummitas duro ferro concluditur & prolixo,arietis efficiēs prominulam ſpeciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit:& ſic ſuſpenſa utrimque tranſverſis aſſeribus & ferratis,quaſi ex lance vinculis trabis alterius continetur: eamq; quantum menſuræ ratio patitur multitudo retro repellens,rurſus ad obvia quæque rumpenda protrudit ictibus validiſsimis,inſtar adſurgentis & cædentis armati. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis ſciſcis in rimas,concidunt ſtructuræ laxatæ murorum.Hoc genere operis,ſi fuerit exerto vigore diſcuſſum, nudato vallo defenſoribus,ſolutisq; obſidiis civitates munitiſsimæ recluduntur.Pro his arietum machinamentis iam crebritate deſpectis,conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota,quam Helepolim Græci cognominant:cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo aliisq; urbibus oppugnatis Poliorcetes eſt appellatus. Aedificatur autem hoc modo. Teſtudo compaginatur immanis,axibus roborata longiſſimis.ferreisq; clavis aptata,& contegitur coriis bubulis virgarumq; recenti textura,atq; limo aſperguntur eius ſuprema, ut flammeos detractet & miſsiles caſus. Conſeruntur autem eius frontalibus triſulcæ cuſpides præacutæ,ponderibus ferreis graves, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina vel fictores,ut quidquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numeroſis

intrinſecus, miles languidiori murorum parti viribus admovet concitis : & niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem teli genus figurantur hac ſpecie : Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concavatur ventre ſubtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento. Et ſic emiſſa lentius arcu invalido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hæſerit uſquam tenaciter cremat, aquisque conſperſa acriores excitat æſtus incendiorum, nec remedio ullo quàm ſuperiacto pulvere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis muralibus, è quibus pauca ſunt dicta : nunc ad rerum ordinem revertamur. Adſcitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promptiſsimis, tendens Imperator agili gradu Cercuſium, principio menſis Aprilis ingreſſus eſt munimentum tutiſsimum, & fabre politum : cuius mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut ſpacium inſulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum ante hac & ſuſpectum, muris turribusque circumdedit celſis, cum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Perſæ, ita ut paucis ante annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque cum Antiochiæ in alto ſilentio ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus è medio ſumpta quædam imitaretur, populo venuſtate attonito, coniunx, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſæ*, & retortis plebs univerſa cervicibus, exacervantia in ſe tela declinans ſpargitur paſsim. Ita civitate incenſa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſisque locis finitimis & vaſtatis, onuſti præda hoſtes ad ſua remearunt innoxii: Mareade vivo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum civium duxerat inconſulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus evenerunt. Iulianus verò dum moratur apud Cercuſium, ut per navalem Aboræ pontem exercitus & omnes ſequelæ

quelæ trasirent, litteras tristes Sallustii Galliarum præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantisque ne ita intempestive, nondum pace numinum exorata, irrevocabile subiret exitium. Posthabito tamen suasore cautissimo, fidentius ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruisse unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statimque transgressus, pontem avelli præcepit, ne qua militum ab agminibus propriis revertendi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile visum est, apparitoris cuiusdam cadaver extentum carnificis manu deleti: quem præfectus Sallustius præsens ea re supplicio capitali damnaverat, quod intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, casu impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato, postridie advenit, ut ille promiserat, alia classis abunde vehens annonam. Profecti exinde Zaitam venimus locum, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperatoris longe conspicuum vidimus tumulum, cuius actus à pueritia prima, exercituumque felicissimos ductus, & insidiosum interitum digessimus tempore competenti. Vbi cum pro ingenita pietate consecrato Principi parentasset, pergeretque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorum iactu confossus. Quo omine velut certiore iam spectaculi prosperioris elatus, exultantius incedebat: sed incerto fato fortunæ aliorsum prorupit eventus. Obitus enim regis portendebatur, sed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non nisi casus discrevere postremi: ut fidem vaticinii Delphici, quæ post Halyn flumen transmissum maximum regnum disiecturum prædixerat Crœsum, & aliam quæ Atheniensibus ad certandum contra Medos oblique destinaverat mare, sortemque his posteriorem veram quidem, sed non minus ambiguam:

Aio te

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Hetruſci tamen aruſpices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc ſæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris ritualibus oſtendebant ſignum hoc eſſe prohibitorium, principique aliena licet iuſte invadenti contrarium. Sed calcabantur philoſophis refragantibus, quorum reverenda tunc erat autoritas, errantium ſubinde, & in parum cognitis perſeverantium diu. Etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam ſcientiæ ſuæ id pertendebant, quòd & Maximiano antehac Cæſari cum Narſe Perſarum rege iam congreſſuro, itidem leo & aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, & ſuperata gente diſceſsit incolumis: illo minime contemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium, & Narſes primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus April. ſole vergente iam in occaſum, ex parva nubecula ſubito aëre craſſato uſus adimitur lucis: & poſt minacem tonitruum crebitatem & fulgurum, Iovianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos à flumine reducebat. Quo viſo harum rerum interpretes arceſsit: interrogatique etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes: ita enim appellantur, quæ diſſuadent aliquid fieri vel ſuadent. Ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celſi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contra philoſophi, candorem ignis ſacri repente conſpecti nihil ſignificare aiebant, ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum, ex æthere aliqua via ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi glorioſa cœptanti, cum conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia convolare. Peracto igitur ut ante dictum eſt ponte, cunctiſque transgreſsis, Imperator antiquiſsimum omnium ratus eſt militem alloqui,

ſui

ſui rectoriſque fiducia properantem intrepide. Signo itaque per lituos dato, cum centuriæ omnes, & cohortes, & manipuli conveniſſent, ipſe aggere glebali adſiſtens, coronaque celſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, favorabilis ſtudio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus rationi multiplici, non nunc primitus, ut maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Namq; ut Lucullum tranſeam vel Pompeium, qui per Albanos & Maſſagethas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoq; natione perrupta vidit Caſpios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe. Sed ut à vetuſtate diſcedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo. Traianus & rurſus Severus hinc ſunt digreſſi victores & trophæati: rediſſetq́; pari ſplendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus honorate, apud Reſainam ſuperato fugatoq́; rege Perſarum, ni factione Philippi præfecti prætorio, ſceleſtè iuvantibus paucis in hoc ubi ſepultus eſt loco, vulnere impio cecidiſſet. Nec erravere diu manes eius inulti, quòd velut clarente iuſtitia, omnes qui in eum conſpiravere, cruciabilibus interiere ſuppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos verò miſeranda recens captarum urbium, & inultæ cæſorum exercituum umbræ, & damnorum magnitudines, charorumq́; amiſſiones ad hæc quæ propoſuimus hortantur, ut ſolemur ſocios, ut medeamur præteritis, & honorata huius lateris ſecuritate rep. quæ de nobis magnificè loquatur poſteritas, relinquamus. Adero ubiq; vobis adiumento numinis ſempiterni Imperator, & anteſignanus, & conturmalis omnibus ſecundis, ut reor. At ſi fortuna verſabilis in pugna me uſquam fuderit, mihi verò pro Romano orbe memet voviſſe ſufficiet, ut Curtii Mutiiq́; veteres, & clara proſapia Deciorum. Abolenda nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum noſtræ propinquitatis exaruit cruor. Plures abſumptæ ſunt maioribus noſtris ætates, ut interirent radicitus, quæ vexabant. Devicta eſt perplexo & diuturno Marte Carthago: ſed eam dum inclytus timuit ſupereſſe victor, evertit funditus. Nu-*

mantiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emenſos, Fidenas, ne imperio ſubcreſcerent æmulæ, Roma ſubvertit: & Faliſcos ita oppreſsit, & Veios, ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has civitates aliquando valuiſſe credamus. Hæc ut antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt ut aviditate rapiendi poſthabita, quæ inſidiatrix ſæpe Romani militis fuit, quiſq; agmini cohærens incedat, cum ad neceſsitatem congrediendi fuerit ventum, ſigna propria ſequuturus, ſciens quòd ſi remanſerit uſquam, exectis cruribus relinquetur. Nihil enim præter dolos, & inſidias hoſtium vereor nimium callidorum. Ad ſummam polliceor univerſis, rebus poſt hæc proſpere mitigatis, abſque omni prærogativa principum, qui quod dixerint vel cenſuerint pro poteſtate autoritatis iuſtum eſſe exiſtimant, rationem recte conſultorum vel ſecus, ſi quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite iam nunc quæſo, erigite animos veſtros multa præſumentes bona, & æquata ſorte nobiſcum quidquid occurrerit difficile ſubituri, & coniectantes æquitati ſemper ſolere iungi victoriam. Concluſa oratione ad hunc graviſsimum finem, ductoris gloria præliator miles exultans, ſpeque in proſperum elatior, ſublatis altius ſcutis, nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat, ſub Imperatore plus ſibi laboris quàm gregariis indicente. Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monſtrabant: memores aliquoties eo ductante, perque ordines diſcurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes. Res adegit huc prolapſa, in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, è quibus ægre vera dixere pauciſsimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim adfectat nimiam brevitatem ubi narrantur incognita, non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſque antea nominibus appellatum, ob cauſas quas ſæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſsit Arſacis obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris, verum

rum

rum paulatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti ſublimius. Qui poſt multa glorioſe & fortiter geſta, ſuperato Nicatore Seleuco eiuſdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidiiſque Macedonum pulſis ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Deniq; poſt finitima cuncta, vi vel æquitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum & caſtrorum caſtellorumque munimentis oppleta Perſide, adſuefactaque timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, ipſe medium agens curſum ætatis, placida morte deceſsit. Certatimque ſummatum & vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (ut ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permixtus eſt omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiuſdem gentis prætumidi, appellari ſe patiuntur Solis fratres & Lunæ: utque Imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata, ita regibus Parthicis abiectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, eouſq; propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non niſi Arſacides ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet civili concertatione, quæ quotidie apud eos eveniunt, ut ſacrilegium quiſq; caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel privatum. Satiſque conſtat hanc gentem regna, populis vi ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſq; Propontidem & Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam. Primo per Cyrum, quem Boſphori fretum cum multitudine fabuloſa tranſgreſſum, ad internecionem delevit Tamyris regina Scytharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde cum Darius, poſteaque Xerxes Græciam elementorum uſu mutato aggreſsi, cunctis penè copiis terra marique conſumptis, vix ipſi tutum invenere diſceſſum: ut bella prætereamus

Digitized by Google

Alexandrina, & teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius iura translatam. Quibus peractis tranſcurſisque temporibus longis ſub conſulibus, & deinceps in poteſtaten Cæſarum redacta rep. nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt, paribusque momentis interdum, aliquoties ſuperatæ, nonnunquam abiere victrices. Nunc locorum ſitum quantum ratio ſinit, carptim breviterque abſolvam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ longas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicum ambiunt mare: cuius oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppoſitum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, ſine inpedimento cernatur. Quibus anguſtiis permeatis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio aduſq; urbem Teredona porrigitur, ubi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates: omnisque ſinus dimenſione littorea in numerum viginti millium ſtadiorum, velut ſpatio detornato finitur, cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas & vicorum, naviumque crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniæ ſinum, Orienti obiectum: intervallo Cantichus nomine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde alius quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, è quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui ferventem ſolis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoque nimium calens. Vtque geographici ſtyli formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine aduſq; Caſpias portas Caduſiis conterminat, & Scytharum gentibus multis, & Arimaſpis hominibus luſcis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphatem, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum, & Scenitas Arabas, quos Sarracenos poſteritas appellavit: Meſopotamiam ſub axe meridionali deſpectat: Orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in

pelagus

pelagus eiectatur auſtrale. Sunt autem in omni Perſide hæ regiones maximæ, quas Vitaxæ, id eſt, magiſtri equitum curant, & reges, & ſatrapæ (nam minores plurimas recenſere difficile eſt & ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropamiſadæ, Drangiana, Arachoſia, & Gedroſia. Citra omnes propinqua eſt nobilis Aſſyria celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditiſsima: quæ per populos pagosq; amplos diffuſa quondam & copioſa, ad unum conceſsit vocabulum, & nunc omnis appellatur Aſſyria: ubi inter baccarum, vulgariumq; abundantiam frugum bitumen naſcitur, prope lacum nomine Soſingiten, cuius alueo Tigris voratus, fluensq; ſubterraneus percurſis ſpatiis longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiamſi avicula inſederit brevis, præpedito volatu ſubmerſa penitus evaneſcit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inveniet humana mens præter pulverem extinguendi commentum. In his pagis hiatus quoq; conſpicitur terræ, unde halitus lethalis exurgens quodcunque animal proxime ſteterit, odore gravi conſumit. Quæ lues oriens à profundo quodam pûteo, cum os eius exceſſerit latum, antequàm ſublimius vagaretur, terras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile forámen apud Hierapolim Phrygiæ antehac, ut adſerunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore quidquid propè venerat corrumpebat, abſq; ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eveniat rationibus phyſicis permittatur. Apud Asbamei quoq; Iovis templũ in Cappadocia, ubi ampliſsimus ille philoſophus Apollonius traditur natus apud oppidũ Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus ſeſeq; reſorbens, nunquam extra margines intumeſcit. Iuxta hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria priſcis tempo-

temporibus vocitata, longaque aſſuetudine ad hoc tranſlata vocabulum ea re, quod inter Oenam & Tigridem ſita navigeros fluvios, adiri vado nunquam potuit: *tranſire* enim διαβαίνειν dicimus Græci: & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem didicimus, quòd in his terris amnes ſunt duo perpetui, quos & tranſivimus, Diavas & Adiavas, iuncti navalibus pontibus. Ideoque intelligi Adiavenam cognominatam, ut à fluminibus maximis Aegyptus, Homero autore, & India, & Euphratenſis ante hac Commagena: itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hiſpania, & à Bæti amne inſignis provincia Bætica. In hac Adiabena Ninus eſt civitas, quæ olim Perſidis regna poſſederat, nomen Nini potentiſsimi regis quondam Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Darium Alexander poſt diſcrimina varia præliorum incitato Marte proſtravit. In omni autem Aſſyria multæ ſunt urbes, inter quas Apamia eminet Meſene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologeſsia, hiſque ſimiles multæ. Splendidiſsimæ verò & pervulgatæ hæ ſolæ ſunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis ſtruxit, arcem enim antiquiſsimus rex condidit Belus: & Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteaq; rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia ambitioſum opus Nicanoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæſaris (ut ante retulimus) expulſata, avulſum ſedibus ſimulacrum Chomei Apollinis, perlatumq; Romam in æde Apollinis palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quod poſt direptum hoc idem figmentum incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exilivit, quæ inſanabilium vi concepta morborum, eiuſdem Veri & Marci Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum

rum

rum finibus, aduſq; Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum eſt regio altrix philoſophiæ veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & Marſias, & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus navigabilis per omnes eſt rivos, inſulasque circumfluens, & arva cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani iunguntur, apud quos non multa ſunt oppida, inter alia tamen eminet Suſa ſæpe domicilium regum, & Arſiana, & Sela, & Arecha: cætera brevia ſunt & obſcura. Fluvii verò multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtantior Oates, & Harax, & Meſeus, per arenoſas anguſtias, quæ à rubro prohibent Caſpium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læva Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris, & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius Aſſyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenæ vocabulum permutatos belli iure poſſedit * Pugnatrix natio, & formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eiſque maximæ celſitudines imminent montium, quos Zagrum, & Orontem, & Iaſonium vocant. Coroni quoq; montis altiſsimi partem habitantes occiduam frumentariis agris adfluunt & vinariis, pingui fœcunditate lætiſsimi, & fluminibus fontiumq; venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia, fœtus equorum nobilium, quibus (ut ſcriptores antiqui docent, noſque vidimus) ineuntes prælia viri ſumma vi vehi exultantes ſolent, quos Niſæos appellant. Abundant æquè civitatibus quibus Media, & vicis in modum oppidorum extructis, & multitudine incolarum. Vtque abſolute dicatur, uberrimum eſt habitaculum regum. In his

tracti-

tractibus magorum agri ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudiiſque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam opinionum inſignium autor ampliſsimus Plato, Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, divinorum incorruptiſſimum cultum, cui ſcientiæ ſeculis priſcis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes rex prudentiſsimus Darii pater. Qui cum ſuperioris Indiæ ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quandam venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis præcelſa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorumque monitu rationes mundani motus & ſiderum, puroſque ſacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quæ illi cum diſciplinis præſentiendi futura, per ſuam quiſq; progeniem, poſteris ætatibus tradunt. Ex eo per ſecula multa ad præſens una eademque proſapia multitudo creata, deorum cultibus dedicatur. Feruntque ſi iuſtum eſt credi, etiam ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri, cuius portionem exiguam ut fauſtam præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres numerus erat exilis, eiuſque myſteriis Perſicæ poteſtates in rebus faciendis divinis ſolemniter utebantur. Eratque piaculum aras adire, vel hoſtiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verùm aucti paulatim in amplitudinem gentis ſolide conceſſerunt & nomen: villaſque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus ſuis uti permiſsi, religionis reſpectu ſunt honorati. Ex hoc magorum ſemine ſeptem poſt mortem Cambyſis regnum iniſſe Perſidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darii factione oppreſſos, imperitandi initium equino hinnitu ſortiti. In hac regione oleum conficitur medicum, quo illitum telum ſi emiſſum lentius laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæſerit uſquam, tenaciter cremat: & ſi aqua voluerit abluere quiſquam,

quam,

quam, æſtus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo quàm iactu pulveris conſopitur. Paratur autem hoc modo. Oleum uſus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem ſervantes, & coaleſcens durant ex materia venæ naturalis, ſimilis oleo craſsiori: quæ ſpecies gignitur apud Perſas, quam (ut diximus) naphtham vocabulo appellavere gentili. Per hæc loca civitates diſperſæ ſunt plures, queis omnibus præſtant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conſpicuæ ſunt Heraclea, & Arſacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana, ſub Iaſonio monte in terris ſitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi ſunt Choaſpes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyſes, & Cyrus, cui magno & ſpatioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito vetere id vocabulum dedit, cum ereptum ire regna Scythica deſtinaret: quod & fortis eſſet, ut ipſe ferebatur, & vias ſibi ut ille impetu ingenti molitus in Caſpium dilabitur mare, per tractus meridianos expanſa. Pòſt hæc confinia, littoribus proxima Perſis habitatur antiqua, minutis frugibus dives & palmite, aquarumque copia iucundiſsima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt ſinum: quorum maximi ſunt Vatrachites, Rogomanis, & Briſoana, atq; Bagrada. Oppida verò mediterranea ſunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt inſigne: inter quæ Perſepolis eſt clara, & Ardea, & Orobatis, atq; Tragonica. Inſulæ verò viſuntur ibi tres tantum, Tibiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant Parthi ſiti ſub Aquilone, colentes nivales terras & pruinoſas: quorum regiones Choatres fluvius interſcindit cæteris abundantior: & hæc potiora reſiduis ſunt oppida, Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cuius finibus per Caſpia littora aduſq; portarum anguſtias ſtadia quadraginta numerantur & mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum

omnium, atq; pugnaces : eosq́; ita certamina iuvant & bella, ut iudicetur inter alios omnes beatus, qui in prælio profuderit animam. Excedentes enim è vita morte fortuita, convitiis inſectantur ut degeneres & ignavos, Quibus ab Orientali Auſtralique plaga Arabes beati conterminant, ideo ſic appellati, quòd frugibus iuxta, & fœtibus, & palmite, odorumq́; ſuavitate multiplici ſunt locupletes : magnæque eorum partes rubrum mare à latere dextro contingunt : læva Perſico mari collimitant, elementi utriuſq; potiri bonis omnibus adſueti. Vbi & ſtationes, & portus tranquilli ſunt complures, & emporia denſa, & diverſoria regum ambitioſa nimium & decora, aquarumque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, & rivorum fluminumq́ue multitudo perſpicua, hoſpitalisq́ue cœli temperies, ut recte ſpectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atq; maritimis, campiſque copioſis & vallibus, has tamen civitates habet eximias, Geapolim, & Naſcum, & Baraba, itidemq́ue & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioſcuriada. Inſulas autem complures habet per utrumq; proximas mare, quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum. Poſt huius terminos ingentes, Carmania maior verticibus celſis erigitur, aduſque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreiſque fœtibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo & minor : fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, ceſpitiſque ubere iuxta fœcunda. Amnes autem ſunt hic cæteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam civitates, licet numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copioſæ : inter quas nitet Carmana omnium mater, & Ortopana, & Alexādria, & Hermapolis. Interius verò pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiuſdem nominis alluit mare. Apud quos glebæ maximæ auro micantes, ruris colendi cura eſt levior : ſed veſcuntur venatibus, quorum varietate

tate

tate immane quantum exuberant. Vbi etiam tigridum milia multa cernuntur, feræque bestiæ plures: quæ cuiusmodi solent capi commentis, dudum nos meminimus retulisse. Nec ideo tamen stivam ignorant, sed seminibus teguntur aliquæ partes, ubi solum est pinguius, nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandum, & marinis mercibus plerique sustentantur. Hic amnes duo pervulgati sunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia superantes natatu aliquoties tigres, improvisæ finitima populantur. Habent etiam civitates inter municipia minora validas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen & his nobiliorem Hircanam. Contra hanc gentem sub Aquilone dicuntur Abii versari, genus piissimum, calcare cuncta mortalia consuetum: quos (ut Homerus fabulosius canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes penè collibus altis undiq; circumsepti, ideo à mari discreti. Et quanquam pleraque sunt ibi deserta aquarum penuria, quædam tamen habent oppida: sed Iasonion, & Antiochia, & Nisea, sunt aliis notiora. Proximos his limites possident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentissima, Persisque semper infesta, antequam circumsitos populos omnes ad ditionem gentilitatemque traherent nominis sui, quam rexere veteribus seculis etiam Arsaci formidabiles reges. Eius pleræq; partes, ita ut Margiana, procul à littoribus sunt disparatæ, sed humi gignentium fertiles, & pecus quod illic per campestria loca vescitur & mantana, membris est magnis compactum & validis: ut indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cycicena Romanis visi. Gentes iisdem Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ speciem crebris fluminibus inundantur: è quibus Artamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidemque Ochus & Orchomanes iuncti convenis aquis, augent immania Oxi fluenta. Sunt & hic civitates

quas amnes diverſi perſtringunt, his cedentes ut melioribus Cathra, & Charte, & Alicodra, & Aſtacia, & Menapila, & Bactra ipſa, unde regnum & vocabulum nationis eſt inſtitutum, ſub imis montium pedibus quos appellant Sogdios. Inter quos amnes duo fluunt navium capaciſsimi, Araxates & Dymas, qui per iuga valleſque præcipites in campeſtrem planiciem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè lateque diffuſam. Hic inter alia oppida celebrantur, Alexandria, & Tribatra, & Drepſa metropolis. His contigui ſunt Sacæ natio fera, ſqualentia incolens loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec civitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorum radices, & vicum quem Lithinon pyrgon appellant, iter longiſsimum patet mercatoribus pervium, ad Seras ſubinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Imavos & Tapurios vocant, Scythæ ſunt intra Perſicos fines, Aſianis contermini Sarmatis, Alanorumque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam in receſſu, coalitique ſolitudine per intervalla diſperſi ſunt longa, adſueti victu vili & paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus, quas nunc recenſere aliò properans ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum, inter has nationes penè ob aſperitatem nimiam inacceſſas, homines eſſe quoſdam mites & pios; ut Iaxartæ ſunt & Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu.

Γλακτοφάγων ἀβίωντε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Inter flumina verò multa, quæ per has terras, vel potioribus iungit natura, vel lapſu pòſt trahit in mare, Rœmnus celebris eſt & Iaxartes, & Talicus. Civitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota, & Cauriana, & Saga. Vltra hæc utriuſq; Scythiæ loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertæ celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras, ubertate regionum & amplitudine circumſpectos: ab occidentali latere Scythis adnexos: à ſeptentrione & orientali nivoſæ

voſæ ſolitudini cohærentes: qua meridiem ſpectant aduſque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, Aria, & Nazavicium, & Aſmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaq; planiciem, undiq; prona declivitate præruptam, terrasque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina, Oechardes & Banthiſis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt tractuum diverſorum ingenium, hic patulum, alibi molli devexitate ſubductum: ideoque ſatietate frugum, & pecoribus, & arbuſtis exuberat. Incolunt autem fœcundiſsimam glebam variæ gentes, è quibus Alitrophagi, & Carambuſi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus obiecti ſunt & pruinis. Exortum veró ſolis ſuſpiciunt Rabannæ, & Aſmiræ, & Eſſedones omnium ſplendiſsimi: quibus Atharæ ab occidentali parte cohærent, & Aſparatæ. Betæ verò auſtrali celſitudini montium acclinati, urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ Aſmira, & Eſſedon, & Aſparata, & Pheræ, nitidæ ſunt & notiſsimæ. Agunt autem ipſi quietius Seres, armorum ſemper & præliorum expertes, utque hominibus ſedatis & placidis eſt otium voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Cœli apud eos iucunda ſalubrisque temperies, aëris facies munda, leniumq; ventorum commodiſsimus flatus, & abunde ſylvæ ſublucidæ: à quibus arborum fœtus aquarum aſperginibus crebris, velut quædam vellera molientes, ex lanugine & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt: nentesque ſubtegmina conficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſsimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cumq; ad coëmenda fila, vel quædam alia fluvium tranſierint advenæ, nulla ſermonum vice propoſitarum rerum pretia, ſolis oculis æſtimantur: & ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent adventitium. Ariani vivunt poſt Seras, Boreæ obnoxii flatibus:

quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria oppidis: inter quæ ſunt celebria, Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur & mille. His locis Paropamiſſadæ ſunt proximi, Indos ab oriente, Caucaſumque ab occidentali latere proſpectantes, ipſi quoq; montium defectibus acclinati: quos reſiduis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluvius à Bactrianis exurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores ſunt Gazaca, & Naulibus, & Ortopana, unde littorea navigatio aduſq; Mediæ fines portis proximos Caſpiis ſtadiorum ſunt duo millia & ducenta. Antedictis contigui ſunt Drangiani collibus cohærentes, Arabũ nomine ideo appellati, quod inde exorti interq; alia duobus municipiis exultantes, Proſpthaſia & Ariaſpe, opulentis & claris. Poſt quos ex adverſo Arachoſia viſitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta, quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatæ ſunt, amnis multo minor exurgens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoſcrenem appellatam. Hic quoq; civitates ſunt inter alias viles, Alexandria, & Arbaca, & Choaſpa. In penitiſsima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hic ſunt: inter civitates præter inſulas Sedratyra, & Gynæcôn limen meliores reſiduis æſtimantur. Ne igitur ore maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, à propoſito longius aberremus, id ſufficiet dici: quod mare prætentum à Caſpiis montibus per Boreum latus aduſq; memoratas anguſtias novem miliũ ſtadiorum: Auſtrale verò ab oſtiis Nili fluminis aduſq; prin-

cipia Carmanorum, quatuordecim milium ſtadiorum numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominum quoq; diverſitates ſunt ut locorum. Sed ut generaliter corpora deſcribamus & mores, graciles penè ſunt omnes, ſubnigri vel livido colore pallentes, caprinis oculis torvi, & ſuperciliis in ſemiorbium ſpeciem curvatis iunctisq;, non indecoris barbis, capillisque promiſsis hirſuti: omnes tamen promiſcue, vel inter epulas feſtosq; dies gladiis cincti cernuntur. Quem Græcorum veterum morem abieciſſe primos Athenienſes, Thucidides eſt autor ampliſsimus. Effuſius pleriq; ſoluti in Venerem, ægreq; contenti multitudine pellicum, puerilium ſtuprorum expertes, pro opibus quiſq; adſciſcens matrimonia plura vel pauca. Vnde apud eos per libidines varias charitas diſperſa torpeſcit. Munditias conviviorū & luxum, maximeque potandi aviditatem vitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales menſas hora eſt præſtituta prandendi, ſed venter unicuiq; velut ſolarium eſt, eoque monente quod inciderit editur: nec quiſquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit cibos. Immane quantum reſtricti & cauti, ut inter hoſtiles hortos gradientes nonnunquàm & vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum & ſecretarum artiū metu. Super his nec ſtando mingens, nec ad requiſita naturæ ſecedens facile viſitur Perſa, ita obſervantius hæc aliaq; pudenda declinat. Adeo autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate vagoque inceſſu iactitantes ſe, ut effœminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores. ſed magis artifices quàm fortes, eminusq; terribiles: abundantes inanibus verbis, inſanumq; loquentes & ferum, magnidici, & graves, ac tetri, minaces iuxta in adverſis rebus & proſperis, callidi, ſuperbi, crudeles, vitæ necisq; poteſtatē. & in ſervos & in plebeios vindicantes obſcuros. Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim vel ſolidas: nec miniſtrāti apud eos famulo menſæq; adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere, ita proſtratis pellibus, labra omniū vinciun-

vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ: inter quas diritate exuperant latæ contra ingratos, & deſertores, & abominandæ aliæ, per quas ob noxam unius omnis propinquitas perit. Ad iudicandum autem uſu rerum ſpectati deſtinantur & integri, parum alienis conſiliis indigentes: unde noſtram conſuetudinem rident, quæ interdum facundos, iuriſq; publici peritiſsimos poſt indoctorum collocat terga. Nam quòd ſuperſedere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit vetuſtas, aut olim recepta conſuetudo ceſſavit. Militari cultu ac diſciplina præludiiſq; continuis rei caſtrenſis & armaturæ, quam ſæpius formavimus, metuendi vel exercitibus maximis, equitatus virtute confiſi, ubi deſudat nobilitas omnis & ſplendor. Pedites enim in ſpeciem mirmillonum contecti, iuſſa faciunt ut calones. Sequiturque ſemper hæc turba tanquàm addicta perenni ſervitio, nec ſtipendiis aliquando fulta nec donis. Et gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, ſub iugum hæc natio miſerat, ita audax & ad pulveres Martios erudita, ut in bellis civilibus externiſque aſsidue vexaretur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, ut licet ſinus lateraque diſſuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis uti monilibuſque aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant, adſuefacti poſt Indiam victam, & Crœſum. Res ſtatuit ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuccinctius explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiuntur in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tempore præſtituto conceptæ. Cupientes enim velut coitum quendam humoris, ex lunari aſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindeque gravidæ edunt minutas binas, aut ternas, vel uniones ideo ſic appellatas, quod conchulæ ſingulas aliquoties pariunt, ſed maiores. Idq; indicium eſt ætherea potius derivatione, quam ſaginis pelagi hos oriri

fœtus

Digitized by Google

fœtus & veſci, quód guttæ matutini roris iiſdem infuſæ claros efficiunt lapillos & teretes: veſpertini verò fluxuoſos contrà, & rutilos, & maculoſos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſæ verò ſæpiſsime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortivis. Capturas autem difficiles, & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quód frequentari ſueta littora propter, piſcantium inſidias declinantes, ut quidam con[illegible]nt, circa devios ſcopulos, & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici ſeceſsibus maris gigni legíque, licet dignitate diſpari, non ignoramus.

EXPLICIT LIB. XXIII.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXIIII.

POST EXPLORATAM alacritatem exercitus, uno parique ardore impetrabilem Principem superari non posse, usitato clamore testantis, Iulianus summæ rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos iubet: præstructisque omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente iam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Vtque ductor usu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit, qui cautius gradientes ex utroq; latere, itidemque à fronte, ne quis repentinus irrueret prospectabant. Ipse verò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Nevita supercilia fluminis perstringere iussit Euphratis. Cornu verò lævum cum equitum copiis Arintheo tradidit & Hormisdæ, ducendum confertius per plana camporum & mollia. Agmina verò postrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimusque omnium Osdruenæ dux Secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent usquam, vel conspicātibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatavit & homines, ut decimo penè lapide postremi dispararentur à signiferis primis: quod arte mira sæ-

ra ſæpe feciſſe Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, oportunis in locis caſtrametandi, armorumque ſpeciem diffundendi ex induſtria, vel attenuandi perquam ſcientiſsimus, ut ubi veniſſet plures æſtimarentur, aut pauci. Sarcinas verò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumq; genus omne inter utrumque latus inſtituit procedentium ordinum, ne qua vi ſubita raperentur, ut ſæpe contingit, improtecta. Claſsis autem licet per flumen ferebatur adſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaq; itinere bidui prope civitatem venimus Doram deſertam, marginibus amnis impoſitam. In quo loco greges cervorum plures inventi ſunt, quorum alii confixi miſsilibus, alii ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes paverunt: pars maxima natatu adſueta veloci alveo penetrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas. Exin itinere dierum quatuor levi peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navibus, Lucillianus comes imperitia Principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus, ut præceptum eſt, per oportuna diſperſis, obſidebatur inſula nebuloſa nocte obumbrante imperum clandeſtinum. Sed poſtquàm venit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpecula quadam altiſsima explorato ſitu caſtrorum, quam ocyſsime duarum præſidio navium amnem ſupermeat Imperator, ponè ſequentibus navigiis multis, quæ obſidionales machinas advehebant. Iamq; muris propinquans, cum non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Hormiſda, promiſsis eius & iuramentis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Deniq; præ ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indi-

Digitized by Google

cis indicium, deſcendere ſuppliciter: & ſtatim omni munimẽto incenſo, Puſeus eius præfectus, dux Aegypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui verò cum charitatibus ſuis & ſupellectile, humiliore cultu ad Syriacam civitatem Chalcida tranſmiſsi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuvenis, ut aiebat, uxores ſortitus gentis ritu complures, cum numeroſa ſobole tunc ſenex incurvus, exultans proditionisq; autor ducebatur ad noſtra, teſtibus affirmans, & præſciſſe ſe olim, & prædixiſſe quòd centenario iam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni procurſatores quoſdam partis hoſtiũ obtulere lætiſsimo Principi, & iterum ad agenda ſimilia ſunt remiſsi. Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorũ enim turbo exortus, pluresq; vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conciderent, & ſupini pleriq; milites ſternerentur vel proni, ſpiritu ſtabilitatem veſtigii ſubvertente: nec minus eodẽ die aliud periculoſum evenit. Amne enim repente extra margines evagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naves, cataractis avulſis ad diffundendas reprimendasque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod utrum per inſidias, an magnitudine acciderit fluentorũ, ſciri non potuit. Poſt præruptam incenſamq; urbem omnium primam, & captivos tranſmiſſos, certiore iam ſpe provectus exercitus ad fiduciã, elatis vocibus in favores Principis conſurgebat, affore ſibi etiam deinde cœleſtem exiſtimans curam. Et quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideo Imperator nunc anteſignanus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abſtruſum, frutecta ſqualida vallesq; ſcrutabatur, licentiores militũ per longinqua diſcurſus affabilitate nativa prohibendo vel minis: hoſtiles tamen agros omni frugũ genere divites cum ſegetibus & tuguriis inflammari permiſit,

ita

ita demum cum uſui neceſſaria abunde ſibi quiſq; collegiſſet : & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtium neſciorũ. Bellatores enim libenter quæſitis dextris propriis utebantur, alia virtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimantes, & læti quòd vitæ quoq; ſubſidiis affluentes, alimenta ſervabant quæ navigiis vehebãtur. Hic vino gravis quidam temerarius miles, & ad ulteriorem ripam nullo urgẽte tranſgreſſus, in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra pervenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locum inmenſo quodam vertice tumeſcentẽ, & poteſtate naturæ velut manu circumſeptum humana : cuius ad deditionem incolæ tẽtati mollius, ut decebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firmabant. Sed hactenus reſponderunt, cum interiora occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quoq;, utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſuros. Et poſt hæc prætermeantes ipſa mœnia, naves noſtras cum verecundia quiete ſpectabant immobiles. Quo tranſito, cum ad munimentum aliud Achaiachalam nomine veniſſemus, fluminis circumitione vallatũ, arduumq; tranſcenſu, refutati pari reſponſo diſceſsimus. Alia poſtridie caſtra ob muros invalidos derelicta prætereuntur incenſa. Poſtera verò & inſequenti die ſtadiis ducentis emenſis, ventum eſt ad locum Braxamalcha. Vnde amne tranſito miliario ſeptimo diſparata Diacira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumento & ſalibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus ſuperpoſitum : qua incenſa, cæſiſque mulieribus paucis quæ repertæ ſunt, traiecto fonte ſcatente bitumine, Ozogardanam occupavimus oppidum, quod formidine advenientis exercitus itidẽm deſeruere cultores, in quo principis Traiani tribunal oſtendebatur. Hac quoque exuſta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis, quæ ſecundum diem ſecuta eſt, Surena poſt regem apud Perſas promeritæ dignitatis, &

Malechus Podoſaces nomine, Phylarchus Saracenorum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſævitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hormiſdæ inſidiis, quem ad ſpeculandum exiturum incertum unde præſenſerant, ideo ſunt tentamento fruſtrati, quòd anguſta fluminis interluvies & præalta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, cum eſſent hoſtes iam in contuitu, viſi tunc primitus coruſci galeis, & horrentes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos involavere fortiſsime. Et quamvis arcus validis viribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne poſsent emittere coëgerunt. Animatus huiuſcemodi primitiis miles, ad vicum Macepracta pervenit, in quo ſemiruta murorum veſtigia videbantur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protentus, munire ab externis incurſibus Aſſyriam dicebatur. Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura, & civitatibus circumiectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluvius regum interpretatur, Cteſiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum Phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digeſtis tranſivit. Equites verò cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt, alii multitudine ſubita petiti telorum hoſtilium, quos egreſsi auxiliares ad curſuram leviſsimi, fugientiumque cervicibus inſiſtentes, laniatu avium proſtraverunt. Quo negotio itidem glorioſe perfecto, ad civitatem Pyriſaboram ventum eſt, amplam & populoſam, ambitu inſulari circumvallatam. Cuius obequitans mœnia Imperator & ſitum, obſidium omni cautela ceptabat, quaſi ſola formidine oppidanos à propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per colloquia ſæpe tentatis, cum nec promiſsis quiſquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordium: & armatorum triplici corona circum-

datis

datis muris, die primo aduſque noctis initium miſsilibus certabatur. Tum defenſores animo præſtantes & viribus, per propugnacula ciliciis undiq; laxius panſis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti ſcutis vimine firmiſsimo textis, & crudorum tergorum denſitate veſtitis, validiſsime reſiſtebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminæ ſingulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis ſpeciem contegebant. Et aliquoties Hormiſdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atq; convitiis ut male fidum inceſſebant & deſertorem: hac lenta cavillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum ſilentio primo multiformes admotæ ſunt machinæ, cœptaque altitudo complanari foſſarum. Quæ vixdum ambigua luce defenſores intentius contemplati, eo accedente quod angularem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis civitatis duplicibus muris continentem occupant arcem, aſperi montis interrupta planicie ſuperpoſitam: cuius medietas in ſublime conſurgens, tereti ambitu Argolici ſcuti ſpeciem oſtendebat, niſi quòd à ſeptentrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectæ cautes eminentius tuebātur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificii genere nihil tutius eſſe conſtat. Iamque ferocior miles pervaſa urbe, quam viderat vacuam, adverſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorum urgerentur atq; baliſtis, ipſi quoq; ex edito arcus erigebant, fortiter tenſos: quibus panda utrinq; ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nervi digitorum acti pulſibus violentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illiſæ contrariis lethaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus utrobiq; ſaxorum manualium nimbis: & neutrobi inclinato momento, prælium atrox à lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractum,

Digitized by Google

pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſecuto, cum certaretur aſperrime, multique funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent, Imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatisque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis & glande cæterisque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non antè diſceſsit, quam telorum congerie quæ ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendum. Evaſit cum omnibus tamen, paucis levius vulneratis, ipſe innoxius verecundo rubore perfuſus. Legerat enim Aemilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portã Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. Et fides recepta ſcriptorum veterum recens factum defendit. Aèmilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, urbem nudatam irrupit: Iulianus verò locum patentem adgreſſus, obumbrata cœli facie fragmentis montium & miſsilibus, ægrè inde repulſus abſceſsit. His raptim ac tumultuarie agitatis, cum operoſitas vinearum & aggerum impeditiſsima cæteris urgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur Helepolis, iuſsit expeditius fabricari: qua, ut ſupra docuimus, rex uſus Demetrius, ſuperatis oppidis pluribus, Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum acies intentius conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces, circumfuſi per turres ac mœnium minas: & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabant. Cumque ceſſaſſe opera, & munitores nihil viderent tentare ulterius, quod quietis erat indicium certum, copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Hormiſ-

da poſce-

da poſcebant. Hocque inpetrato Mamerſides præſidiorum præfectus demiſſus per funem, ductusque ad Imperatorem, ut obſecravit vitam cum impunitate ſibi conſortibusque ſuis firmiter pacta, redire eſt permiſſus. Geſtisque nuntiatis, plebs omnis utriuſq; ſexus ad ſententiam ſuam cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum conſecrationibus fidis patefactis egreditur portis, ſalutarem Genium affulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem dititiorum duo millia, & quingenti: nam cætera multitudo obſidium ante ſuſpectans navigiis parvis permeato amne deceſsit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: unde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores. Poſtera die quàm hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtræ tres turmas inopinum aggreſſum pauciſsimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno unum rapuiſſe vexillum, ſtatimque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſsimus pervolavit: & graſſatoribus fœda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſolvit, ut deſides & ignavos: decem verò milites ex his qui fugerant, exautoratos capitali addixit ſupplicio, ſecutus veteres leges. Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis convocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parcitate promiſsi percitos tumultuari ſenſiſſet, ad indignationem plenam gravitatis erectus, *En,* inquit, *Perſæ circumfluentes rerum omnium copiis: ditare nos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana reſpublica, per eos, qui ut augerent divitias, docuerunt Principes auro quiete à barbaris redempta, redire. Impetitum ærarium eſt, urbes exinanitæ, populatæ provinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit,*

tit, quamvis ortus ſim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nam & Fabritii familiari re pauperes rexere bella graviſſima, gloria locupletes. Hæc nobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti Deo meq́, quantum humana ratio patitur, caute ductãte mitius egeritis: ſin reſiſtitis, ad ſeditionum revoluti dedecora priſtinarum, pergite. Ut imperatorem decet, ego ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtando, contempturus animã, quam mihi febricula eripiet una. Aut certe diſcedam: nec enim ita vixi, ut non poſſim aliquando eſſe privatus. Præq́ me fero & lætor, ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiſcum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modeſta Imperatoris oratione, inter ſecunda & aſpera medii, miles pro tempore delinitus, aſſumpta cum meliorum expectatione fiducia, regibilem ſe fore pollicitus & morigerum, cunctorum aſpirante conſenſu, autoritatem eius ſublimitatemque cordis extollebat in cœlum: quod cum vere atq; ex animo dicitur, ſolet amor crepitu levi monſtrari. Repetitis poſt hæc tentoriis, pro copia rei præſentis victu ſe recreavit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per charitates, ſed per inchoatam negotiorum magnitudinem deieraret aſsidue, *Sic ſub iugum mitteret Perſas, Ita quaſſatum recrearet orbem Romanum*: ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta conſueviſſe firmare, *Sic in provinciarum ſpeciem redactam videam Daciam, Sic pontibus Iſtrum & Euphratem ſuperem*, & ſimilia plurima. Poſt hæc decurſis millibus paſſuum quatuordecim, ad locum quendam ventum eſt, arua aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Perſæ prædocti, ſublatis catharactis undas evagari fuſius permiſerunt. Itaq; humo late ſtagnante, altero die militi requie data, Imperator ipſe progreſſus conſtratis ponticulis multis & utribus, ſubliciiſque navibus itidem confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit. In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis, varioq; pomorum genere: ubi

ubi oriri arbores aſſuetæ palmarum, per ſpatia ampla aduſq; Meſenen & mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. Et quaqua inceſſerit quiſquam, termites & ſpadica cernit aſsidua, quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipſæ dicuntur, facileque ſexus poſſe diſcerni. Additur etiam, generare fœminas ſeminibus illitas marium, feruntque eas amore mutuo delectari: hocq; inde clarere, quòd contra ſe viciſsim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more fœmina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fœtus amittit intempeſtivos. Et ſi qua fœmina cuius arboris amore perculſa ſit ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hiſque indiciis velut coëundi quædam proditur fides. Qua cibi copia ſatur exercitus plures prætergreſſus eſt inſulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ gravis inceſsit. Sagittariorum deniq; hoſtilium impetu latenter tentatus, neq; inultus, prope locum venit ubi pars maior Euphratis in rivos diffinditur multifidos. In hoc tractu civitas, ob muros humiles ab incolis Iudæis deſerta, iratorum manu militum conflagravit. Quibus actis pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur, erectior. Cumque Maiozamalcham veniſſet, urbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis providit ſolicite, ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito, ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoq; pedes, civitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in pernicioſas præcipitatus inſidias, ex ipſo vitæ diſcrimine tandem emerſit. Namq; per latentem oppidi portam Perſæ decem armati digreſsi, imaque clivorum pervadentes poplitibus ſubſidendo, repentino impetu noſtros aggreſsi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu Principem gladiis petiere deſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum latius

ſcutum: quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Reſiduis, è quibus vulnerati ſunt aliqui, diſiectis in fugam, ſpoliatisque ambobus, reducens incolumes ſocios cum exuviis remeavit ad caſtra, omnium lætitia magna ſuſceptus. Suſtulit ab hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus, fudit confidentiſsimum Gallum alitis propugnatione Valerius, poſtea cognomento Corvinus: hacque gloria poſteritati ſunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum. Conſtratis poſtridie pontibus, exercituque transvecto, & metatis alibi ſalubrius caſtris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur ſolitudines planæ, oppidi ſuſcepit obſidium, periculoſum fore exiſtimans, ſi gradiens prorſus à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hoſtium dux iumenta adortus, quæ in lucis palmaribus veſcebantur, à cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra diſceſsit. Et duarum incolæ civitatum, quas amnes amplexi faciunt inſulas, pars ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſylvarum denſa: alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium & potiſsimum itineris longi quod ſupererat dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant, ipſi quoque lintribus & cymbis per varia diſcurrentes: captivos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diviſæ per globos abigendis inſiſterent prædis: hocque proviſo, nullo provincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur. Iamque Imperator muris duplicibus oppidum, ordine circumdatum trino ſcutorum ſpe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſarius appetitus, ita effectu res difficilima: nam acceſſus undiq; rupibus

pibus

Digitized by Google

pibus anfractu celſiore diſciſsis, flexuoſisque exceſsibus ob periculum anceps, adeundi copiam denegabat: maxime quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ montem ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant, & proclivis planicies flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud levius malũ, quòd lecta manus & copioſa quæ obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tanquam ſuperatura vel devota cineribus patriæ, reſiſtebat adverſis. Iam ægrè retentabatur inferens ſe protervius miles, & pugnam vel æquo campo iuſtoque prælio poſcens: cumq; receptui caneretur, aſsidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur. Vicit tamen noſtrorum conſilium contentionem virium maximam: diviſisq; operibus, officia quiſq; diſtributa capeſsit ocyſsime. Hinc etenim ardui ſuggeſtus erigebantur, inde foſſarum altitudines alii coplanabãt: terrarum latibula concava oblongis tramitibus alibi ſtruebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Nevita & Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defẽdendis ab incendio vel eruptionibus machinis præerat Imperator. Cumq; apparatu omni excindendæ urbis labore multiplici conſummato pugna flagitaretur, Victor nomine dux reverſus eſt, aduſq; Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatiq; firmioribus animis ad certandũ, ſignum opperiebantur armati. Iamque clangore Martio ſonantibus tubis ſtrepebant utrimque partes: & primi Romani hoſtem undiq; laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum, fidentemque quod tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus, & minaci murmure laceſſebat: nonnunquam compage ſcutorum, qua velut teſtudine infigurabilium fornicum operiebantur aptiſsime, aſsiduis motibus laxius dehiſcente. Contra Perſæ muris obſtinatius adhærentes, quantum facere nitique poterant, claudere & fruſtrari

exitiales impetus conabantur. Verum ubi vimineas crates præ ſe ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum ſagittariis funditores, alii quinetiam ſaxa volventes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulſabant: tum aptatæ ligneis ſagittis baliſtæ flexu ſtridore torquebantur, creberrima ſpicula funditantes, & ſcorpiones, quocunq; manus perite duxiſſent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde ac ſæpe geminatis congreſsibus, æſtus in meridiem creſcens, efferveſcente vaporatius ſole, apparatu operum & ſtudio præliandi intentos cunctos revocaverat fatigatos & ſudore perfuſos. Eodem mentis propoſito ſecuto quoq; die per varia certaminum genera controverſæ partes dimicantes inſtanter, æquis manibus & pari fortuna diſcedunt. Verum in omni diſcrimine armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans omitteret maiora, quæ tentabat. Sed in diſtrictis neceſsitatibus nihil tam leue eſt, quod non interdum etiam contra ſperata rerum afferat momenta magnarum. Cum enim ita ut ſæpe diſceſſuræ partes levius concertarent, abuſive incuſſo ariete, qui paulò antè erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris, latere coctili firmiſsime ſtructa: cuius ruina muri contiguum latus ſecum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate caſuum obſidentium labor, obſeſſorumque induſtria, viciſsim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum ira & dolore ſuccenſo militi videbatur: nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius fervens, ſanguine utrimque multis cædibus fuſo diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi conſulitur. Dumque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori pervigili cura diſtento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cavatis tramitibus ſubterraneis ſublicisq; ſuſpenſis, ima penetraſſe fundamentorum, iam ſi ipſe diſpoſuerit evaſuros. Cum itaq; noctis plerumque proceſsiſſet, æneato-

rum

Digitized by Google

rum occentu ſigno dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concurſum eſt: & conſulto murorum invaduntur utrimq; frontes, ut dum propulſaturi pericula defenſores ultro citroque diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente cuniculariorum ſubita manus emergat. Quibus ita ut convenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactiſque latebris, evolat Exuperius de Victorum numero miles, poſt quem Magnus tribunus, & Iovianus notarius: quos audax multitudo ſecuta, his prius confoſsis quos in æde per quam in lucem prodierant invenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex uſu moris gentici iuſtitiam felicitatemque regis ſui canoris vocibus extollentes. Extimabatur Mars ipſe, ſi miſceri hominibus numina maieſtatis iura permittunt, adfuiſſe caſtra Lucanorum invadenti Luſcino. Hocque ideo creditum eſt, quod in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus formidandæ vaſtitatis armatus, poſtridie cum recenſeretur exercitus, præcipuo ſtudio quæſitus, reperiri non potuit: cum ſe ultro offerret, ſi miles fuiſſet, memorabilis conſcius facti. Sed ut tunc qui eſſet pulchri facinoris autor, penitus eſt ignoratum; ita nunc enituerunt, hi qui fecere fortiſsime, obſidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more. Tandem nudata reſeratis aditibus multis, lapſura invaditur civitas: & ſine ſexus diſcrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, poteſtas iratorum abſumpſit: alii exitii imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes è muris acti ſua ſponte præcipites, membriſque omnibus infirmati, morte funeſtiorem vitam pauliſper dum cæderentur egerunt. Extractus autem eſt vivus cum ſatellitibus LXXX. Nabdates præſidiorum magiſter, quem oblatum ſibi cum aliis ſervari iuſsit intactum ſerenus Imperator & clemens. Diviſa itaq; perpenſis meritis & laboribus præda, ipſe ut erat parvo contentus, mutum puerum oblatum ſibi ſuſcepit

pit geſticularium, multa quæ callebat nutibus venuſtiſsimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium iucundum exiſtimabat & gratum. Ex virginibus autem quæ ſpecioſæ ſunt captæ, ut in Perſide, ubi fœminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui ſe invictos à laboribus ubique præſtiterant. Inter hæc certamina noſtræ partis architectus, cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpionis forte aſsiſtens, reverberato lapide, quem artifex titubanter aptaverat fundæ, obliſo pectore ſupinatus profudit animam, diſiecta compage membrorum, adeo ut ne ſigna quidem totius corporis noſcerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiaverat certus, circa muros ſubverſi oppidi fallaces foveas & obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimæ, ſubſediſſe manum inſidiatricem latenter, ut improviſo inde adorta agminis noſtri terga feriret extrema: confeſtimque ad extrahenda ea miſsi ſunt compertæ fortitudinis pedites. Qui cum neq; pervadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam & ſarmenta ſpecuum faucibus aggeſſerunt. Vnde fumus anguſtius penetrans, ideoque ſpiſsior, quoſdam vitalibus obſtructis necavit: alios ignium afflatus immixtus, prodire in perniciem coëgit abruptam: & ita omnibus incendio ferroque conſumptis, ad ſigna repedavit ocyus miles. Hoc modo civitas ampla & populoſa virtute roboris exciſa Romani, in pulverem concidit & ruinas. Poſt quæ tam glorioſa tranſitis pontibus, multorum amnium concurſu continuatis, ad munimenta gemina venimus, ædificiis cavatis extructa: ubi Victorem comitem exercitus prævium, à tranſitu fluminis regis filius progreſſus, à Cteſiphonte cum optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, catervis ſequentium militum viſis abſceſsit. Pergentes itaq; protinus ad lucos venimus, agroſque

pube

Digitized by Google

pube variorum ſeminum lætos : ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, manſit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum ſpatium & rotundum, loricæ ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus iubatis leones, armiſque hiſpidos apros, & urſos (ut ſunt Perſici) ultra omnem rabiem ſævientes, & alia lecta immania corpora beſtiarum, quas omnes diffractis portarum obiicibus, equites noſtri venatoriis lanceis & miſsilium multitudine confoderunt : quæ loca pingui ſitu & cultu. Quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longius diſparatur: ubi vallatis opere tumultuario caſtris, & exercitu omni per aquarum & pabuli oportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus Princeps, & civitatem deſertam colluſtrans, ſacro Principe quondam exciſam, in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora vidit ſuffixa patibulis multa neceſsitudinum eius, quem prodidiſſe civitatem Pyriſaboram retulimus ſuprà. Hic & Nabdates vivus exuſtus eſt, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatæ docui civitatis: eo quòd inter exordia obſidii cœpti clàm pollicitus prodere, dimicavit acerrime, adeptuſque veniam inſperatam, ad id proruperat inſolentiæ, ut Hormiſdam laceraret omnibus probris. Ita aliquantum progreſsi, triſti percellimur facto : dum enim tres procurſatorum cohortes expeditius cum cuneo Perſico decertarent, quem patefactis ſubito portis profuderat civitas, proruptores alii ex contraria fluminis ripa iumenta nos ſequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. Vnde profectus Imperator iratus & frendens, iamque regionibus Cteſiphontis propinquans, celſum caſtellum offendit & munitiſsimum : ad quod explorandum auſus accedere, obſcurior ut ipſe rebatur, cum paucis obequitans muros, pauloque avidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: ſtatimque diverſorum miſsi-

lium nube exagitatus oppetiſſet tormento murali, ni vulnerato armigero, qui lateri eius herebat, ipſe ſcutorum denſitate contectus, evitato magno diſcrimine diſceſsiſſet. Qua cauſa concitus immane munimentum diſpoſuit obſidere, prohibitoribus acriter ad reſiſtendum intentis: quod loco fidebant propemodum inacceſſo, quodque rex cum ambitioſis copiis paſsibus citis incedens propediem affore credebatur. Iamq; vineis & reſiduis omnibus quæ poſcebat obſidium paratis, vigilia ſecunda præcipiti, cum nox caſu tunc lunari ſplendore nitens, his qui propugnaculis inſiſtebant aperte cuncta monſtraret, repente in unum pondus coacta multitudo, patefactis ſubito portis erupit: cohortemq; nec opinantem adorta noſtrorum cæcidit complures, inter quos etiam tribunus peremptus eſt, periculum propulſare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo ut antea, Perſæ ex adverſa fluminis ripa partem adorti noſtrorum, interfectis quibuſdam vivos cepere nonnullos. Et timore ſimul, quia veniſſe in maiorem numerum copiæ putabantur hoſtiles, egere tunc noſtri ſegnius: ſed ubi animis in audaciam reſtitutis, armisq; raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, cum minaci murmure feſtinaret, eruptores perterriti reverterunt intacti. Et Imperator ira gravi permotus, reliquos ex ea cohorte, qui abiecte ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quæ oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. Flagrans poſt hæc ad eruendum caſtellum, ubi periclitatus eſt, operam convertit & curam, nuſquam ab anteſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum eſſet exemplo, ſpectator probatorq; geſtorum. Quo inter diſcriminũ vertices diu multumque verſato, varietate munitionum atq; telorum, & conſpiratione oppugnatorum, idem caſtellum incenditur captum. Poſt quæ conſideratis aſperitatibus antegeſtarum rerum & impendentium, requievit exercitus labore nimio quaſſatus, multis victui congruis affatim diſtributis.

Vallum

Vallum tamen sudibus densis, & fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum à vicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fosile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteaque Severus, egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi studio curaverat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis, naves ad Tigridem commigrarent: tutissimumque ad omnia visum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes mole saxorum abruere multorum. Hacque valle purgata, avulsis catharactis undarum multitudine classis secura stadiis xxx. repulsa, in alveum eiecta est Tigridis: & contextis illico pontibus transgressus exercitus, iter Cochen versus promovit. Vtque lassitudini succederet quies opportuna, in agro consedimus opulento, arbustis, & vitibus, & cupressorum viriditate lætissimo: cuius in medio diversorium opacum est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud, præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumque à fortuna sperans nondum afflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, validiores naves, ex his quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis implevit armatis: retentoque secum classis robore firmiore, quam in tres diviserat partes, unam cum Victore comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso, ripæ occuparentur hostiles. Quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque destinationem flecterent Principis, sublato vexillo, ut iussum est, evolant è conspectu quinque subito naves: & cum ripas iam adventarent, facibus & omni materia qua alitur ignis petitæ assiduis iactibus, cum militibus iam con-

Digitized by Google

conflagrassent, ni veloci frigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines iam tenerent, ut mādatum est erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigiis adegisset. Quo facto & naves incolumes sunt receptæ: & residuus miles, quanquàm saxis & varietate telorum ex edito vexaretur, post concertationem acerrimam, præaltas ripas & arduas supergressus, stabat inmobilis. Et miratur historia Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio transnatatum, cum eo momento turbati quidam milites, veritiq; ne remanerēt post signum erectum, scutis, quæ patula sunt & incurva, proni firmius adhærentes, eaque licet imperite regendo, per voraginosum amnem velocitatem comitati sint navium. Contra hæc Persæ obiecerunt instructas cataphractorum equitum turmas, sic confertas, ut laminis aptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorum in subsidiis locati manipuli peditum contecti scutis oblongis & curvis, quæ texta vimine & coriis crudis gestant, densius se commovebant. Post hos elephanti gradientium collium specie, motuque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator catervis peditum firmis medium inter acies spatium, secundum Homericam dispositionem, præstituit, ne locati priores, cedentesq; deformiter, cunctos averterent secum, aut postsignani ponè omnes reiecti centurias, nullo retinente licentius verterent terga, ipse cum levis armaturæ auxiliis per prima postremaque discurrens. Ergo ubi vicissim contiguas esse cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, vibrantesque clypeos velut pedis anapesti præcinentibus modulis lenius procedebant: & præpilatis missilibus per procursatores principiis pugnæ tentatis, excita undique humus rapido turbine portabatur. Et cum undique solito more conclamaretur, virorumque alacritatem sonan-

tia

tia claſsica iuvarent, haſtis & mucronibus ſtrictis hincinde cominus pugnabatur, ſagittarum periculo miles erat immunis, quantum interiora feſtinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pulſos fulcire ſubſidiis, incitareq; tardantes, quaſi conturmalis ſtrenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Perſarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retrorſus gradiens, propinquam urbem petebat: quam ſequebatur miles itidem feſſus, in campis torridis adusq; diei finem à lucis ortu decernens: eiusque occipitiis pertinacius hærens omnem cum Tigrane, & Surrena, & Narſe potiſsimis ducibus aduſque Cteſiphontis muros egit præcipitem, adverſorum feriens ſuras & terga. Perrupiſſetque civitatis aditus lapſorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuiſſet & vocibus, ipſe humerum ſagitta præſtrictus: & timens ne intra mænium ambitus rapidus miles inconſulte repertus, nulloſque inveniens exitus multitudinis pondere circumveniretur. Sonent Hectoreas poëtæ veteres pugnas, fortitudinem Theſſali ducis extollant, longæ loquantur ætates Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynegirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minus illo die quorundam ex noſtris inclaruiſſe virtutem, omnium confeſsione monſtratur. Poſt timorem depoſitum, calcataſque ruinas hoſtilium corporum, iuſto ſanguine miles etiam tum cruentus ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ubiq; ignoratus dux eſſet an miles magis, tum rem ita proſpere geſſerat, ut cæſis Perſarum plus minusvè duobus milibus & quingentis, LXX. caderent ſoli noſtrorum. Qui appellans pleroſq; nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter proſpexit, navalibus coronis donavit, & civicis, & caſtrenſibus. Abunde ratus poſt hæc proſperitates ſimiles adventare, complures hoſtias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua no-

Digitized by Google

vem procubuere tristissimi: decimus verò qui defractis vinculis lapsus, ægre reductus est, mactatus ominosa signa monstravit. Quibus visis exclamavit indignatus acriter Iulianus, Iovemque testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecravit, celeri morte præreptus. Digesto itaq; consilio cum primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in voluntatem quorundam, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & civitas situ ipso inexpugnabilis defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit sententia melior: cuius utilitate Princeps solertissimus adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & latebræ texere notissimæ. Sed ille avidæ semper ad ulteriora cupiditatis, parvi habitis vetantium dictis, & increpitis optimatibus, quòd ob inertiam otiique desiderium amitti suaderent propè iam parta regna Persidis: flumine læva relicto, infaustis ductoribus præviis, mediterraneas vias arripere cito proposuit gradu. Et tanquã funesta face Bellonæ subiectis ignibus exuri cunctas iusserat naves, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: idque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certè, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum ferè viginti milia in trahendis occuparentur iisdem navibus & regendis. Dein cum metuens sibi quisq; mussaret, monstraretque perspicua veritas, quòd repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortiq; perfugæ aperte faterẽtur se fefellisse, concursu maximo extingui iussæ sunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasq; cõsumpsit, XII. tantummodo naves potuerunt intactæ servari, quæ ut possint custodiri discretæ sunt. Hoc casu classe cum non oporteret abolita, Iulianus cõsociato fretus exercitu, cum armato-

Digitized by Google

armatorum nulli per diverſa diſtringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis ſuggerẽtibus locis. Quo cognito, hoſtes ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incenderũt: & conflagratione procedere vetiti, ſtativis caſtris dum flammæ ſeneſcerent utebamur. Inſultantesque nobis longius Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertius reſiſtentes: ut procul conſpicantibus viderentur adveniſſe iam regis auxilia, ideoque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus, & inſolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc Imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amiſsis navibus temere, nec occurri poterat hoſtis adventicii motibus, quem adeſſe coruſcans nitor indicabat armorum, artè pro ſingulis membris inflexus. Hisque accidebat aliud haud exiguum malum: quòd adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant ob cauſas impedita prædictas. Has ob res ut ſolaretur anxios milites Princeps, captivos graciles ſuapte natura, ut omnes penè ſunt Perſæ, & macie iam confectos iuſsit in medium duci: noſtrosque reſpiciens, *En,* inquit, *quos Martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuvie capellas & tetras, utq; crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abiectis armis vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotisque captivis, ſuper rerum ſumma conſultabatur. Et multis ultro citroque dictitatis, cum reverti debere per loca quæ venimus, plebs vociferaretur imprudens, reſiſtebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquàm fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planiciem pabulo abſumpto & frugibus, vicorumque reliquiis exuſtorum inopia ſqualentibus ultima: quodque liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiam ad difficultatem accedente negotii, quòd per eas terras vapore ſideris caleſcentes muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia,

carum-

earumque volatu dies & aſtrorum noctu micantium facies obumbratur: cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes & dubii extructis aris cæſisque hoſtiis conſulta numinum ſcitabamur: utrum nos per Aſſyriam reverti cenſerent, an præter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope Corduenam ſitam ex improviſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis confore dicebatur. Sedit tamē ſententia, ut omni ſpe meliorum ſucciſa, Corduenam arriperemus: & XVI. Kal. Iulias, promotis iam ſignis, progreſſo imperatorē cum lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulveris apparebat: ut opinari daretur aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtraretur aſſultus. Quidam arbitrabantur Sacenæ duces adventare, iam noſtris rumoribus percitos, quòd Imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Perſas novis motibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua, ne quid adverſum accideret revocantibus agmina claſsicis, in valle graminea prope rivum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quievimus caſtris. Nec enim aduſque veſperam aëre concreto diſcerni potuit, quidnam eſſet quod his ſqualidius videbatur.

EXPLICIT LIB. XXIIII.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXV.

ET HANC quidem noctem nullo ſiderum fulgore ſplendentem, ut ſolet, in arctis rebus & dubiis exegimus, nec ſedere quoquam auſo, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi verò primum dies inclaruit, radiantes loricæ niveis limbis circumdatæ, ferrei & corruſci thoraces longe proſpecti, adeſſe regis copias indicabant. Hocque viſo accenſum properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: & non procul à vallo ipſo inter excurſatores noſtros & Perſicos prælio acri conſerto, Machameus cecidit, ductor unius agminis noſtri. Cui propugnaturus Maurus frater, dux poſtea Phœnices, cum germani trucidaſſet interfectorem, obvium quemq; perterrens, infirmatus & ipſe humerum telo, palleſcentem morte propinqua Machameum extrahere pugna viribus valuit magnis. Et cum fatiſcerent vix toleranda æſtuum magnitudine crebriſque congreſſibus partes, ad ultimum hoſtiles turmæ gravi ſunt repulſa diſcuſſæ. Hinc recedentibus nobis longius, Saraceni noſtrorum metu peditum repedare compulſi, paulo poſtea innexi Perſarum multitudine ocyus irruebant, Romana impedimenta rapturi: verùm viſo Imperatore ad alas ſubſidiarias reverterunt. Qua ex regione profecti ad Hucumbram nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad uſũ congruis, & ſatietate quæſita frumenti, ultra ſpem recreati diſceſſimus: & confeſtim, abſque his quæ tempus vehi permi-

Digitized by Google

sit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia sustinebant, nec opinantes Persæ adorti, negotio levi interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ocyus intellecto, per patulas valles late diffusus, tantam molem discriminis, vulneratis qui supervenerant, repulisset. In hac cecidit pugna Adaces nobilis satrapa, legatus quondam ad Constantium Principem missus, ac benigne susceptus: cuius exuviis interfector Iuliano oblatis, remuneratus est ut decebat. Eodem die Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est, quòd cum ipsæ hostium adversas irrumperent acies, illi paulatim dilapsi, alacritatem penè totius minuissent exercitus. Vnde ad indignationem iustam Imperator erectus, ademptis signis hastisque diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captivos agere iter imposuit, ductore eorum qui solus fortiter decertarat aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse convincebatur. Abiecti sunt autem sacramento etiam alii quatuor ob flagitium simile vexillationum tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori impendentium consideratione difficultatum contentus est Imperator. Progressi itaque stadia LXX. attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisque crematis, ex flammis ipsis raptas fruges & pabula, ut quisque vehere potuit, conservavit. Hoc etiam loco relicto, cum ad tractum Maranga appellatum omnis venisset exercitus, prope lucis confinia immensa Persarum apparuit multitudo, cum Merene equestris magistro militiæ, filiisque regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes catervæ ferratæ, ita per singula membra densis laminis tectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum convenirent: humanorumque vultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possint hærere, qua per cavernas minutas, & orbibus oculo-

Digitized by Google

oculorum affixas parcius viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura ſtabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam exiſtimares: iuxtaque ſagittarii (cuius artis fiducia ab incunabulis ipſis gens prævaluit maxima) tendebant divaricatis brachiis flexiles arcus, ut nerui mammas perſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummaque peritia digitorum pulſibus argutum ſonantes arundines evolabant, vulnera pernicioſa portantes. Poſt hos elephantorum fulgentium formidandam ſpeciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum ſtridorem odoremque & inſuetum aſpectum magis equi terrebātur. Quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, acceptæ apud Niſibin memores cladis: & ſi ferociens animal vires exuperaſſet regentis, ne reverſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à cervice diſterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt enim aliquando ab Haſdrubale Annibalis fratre, ita citius vitam huiuſmodi adimi beluarum. Quibus non ſine magno terrore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentiſsimus Imperator, ut flagitabat maior vis & trucior, lunari acie ſinuatiſque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos diſiectaret, illatis concitatius ſignis, ſpiculorum impetum fregit: datoque ad decernendum ſolenniter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerunt acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum ſonitus & virorum, armorumque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage contexit, effuſius cadentibus Perſis: quibus ſæpe languidis in conflictu artius pes pede collatus graviter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, & ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium ponè

Digitized by Google

versus directis sagittis hostes à persequendi fiducia deterrere. Pulsis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles solis cursu flammeo diu lassatus, signo in receptum dato, tentoria repetit, ad audenda deinceps maiora sublatus. In hoc prælio Persarum maior, ut dictum est, apparuit strages, nostrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum casus Veteranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorũ regebat. Post quæ triduo induciis destinato, dũ suo quisq; vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat iam non ferenda: & quoniam frugibus exustis & pabulis homines in discrimen ultimum venerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia tribunorum vehebant & Comitum, imæ quoq; militum plebi penitus indigenti pars distributa est magna. Et Imperatori cui non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parcius cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quidquid ad ministeria parabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autem ad solicitam suspensamque quietem paulisper protractus, cum somno (ut solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Iulii quædam sub pellibus scribentis, obscuræ noctis altitudine sententiis cuiusdam philosophi teneretur, vidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam cum ad Augustum surgeret culmen conspexit in Galliis, velato capite cum Cornucopia per aulæa tristius discedentem. Et quanquam ad momentum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, ventura decretis cœlestibus commendabat: relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem visam, aëris parte sulcata evanuisse existimavit: horroreque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. Erat autem nitor igneus iste, quem διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens unquam, nec terram contingens. Corpora

pora enim qui credit cœlitus posse labi, profanus merito iudicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, é quibus sufficiet pauca monstrare. Scintillas quidam putant ab æthereo candentes vigore, parumque porrectius tendere sufficientes extingui: vel certe radiorum flammas iniectas, nubibus densis acri scintillare contactu: aut cum lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium sustentatur: amplitudine verò spatiorum exinanitum in æstum solvitur corpus, ad substantiã migrans, cuius attritu incaluit nimio. Confestim itaq; ante lucis primitias Hetrusci aruspices accersiti, consulti quid astri species portenderet nova, vitandum esse cautissime responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis*, id relatum esse demonstrantes, quòd face in cœlo visa committi prælium, vel simile quidquam non oporteat. Quo etiam id inter multa alia spernente, orabant aruspices saltem aliquot horis profectionẽ differri: & ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiæ reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra. Hinc nos egressos, Persæ cum sæpe afflicti peditum stabilem pugnam horrerent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes catervas à celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusq; perpetuum diem nec vallum erigeret, nec sudibus se communiret. Dumq; teguntur firmiter latera, et exercitus pro locorũ situ quadratis quidem, sed laxis incedit agminibus, invasa subito terga ponè versus arma cogentiũ Principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anteriora progresso. Qua concitus clade, oblitus loricæ scuto inter tumultũ adrepto, properãs ultimis ferre suppetias, revocatur alio metu, qui etiã antesignanos, unde decesserat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorũ Parthicus globus cẽturias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus,

fœtorem ſtridoremque elephantorum impatienter tolerantibus noſtris, contis & multiplicatis miſsilibus decernebat. Verùm Principe volitante inter prima diſcrimina præliorum, exilivit noſtra ſuccinctior armatura, averſarumque Perſarum & beluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos cum Iulianus cavendi immemor diffluxiſſe trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonſtrans, iraſque ſequentium excitans audenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hincinde candidati, quos diſiecerat terror, ut fugientum molem, tanquam ruinam male compoſiti culminis declinaret: & incertum ſubita equeſtris haſta cute brachii eius præſtricta, coſtis perfoſsis hæſit in ima iecoris fibra. Quam dum avellere dextera manu conatur, acuto utrimq; ferro digitorum nervos ſenſit exciſos: & provolutus iumento, præſentiumque veloci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſteriis fovebatur. Moxque ubi lenito pauliſper dolore timere deſiit, magno ſpiritu contra exitum certans, arma poſcebat & equum: ut reviſo prælio ſuorum fiduciam repararet, ac videretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſollicitudine vehementer aſtringi: eo vigore, licet in negotio diſpari, quo Epaminondas ille dux inclytus, lethaliter apud Mantineam ſaucius & reverſus ex acie, conquirebat ſolicite ſcutum. Quod cum vidiſſet propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidavit. Sed cum vires parum ſufficerent voluntati, ſanguiniſque profluvio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps vivendi abſumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat comperit. Hic enim obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria Principe, incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore ferventior involabat, haſtas ad ſcuta concrepans, etiam mori ſi tuliſſet ſors obſtinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, & æſtus caleſcens officeret alacritati membrorum,

tamen

Digitized by Google

tamen velut exauctoratus, amiſſo ductore, ſine parſimonia ruebat in ferrum. Contra animoſius Perſæ ſagittarum volantium crebritate conſpectum ſolis rapiebant, oppoſitis elephantis: qui tardius gradientes magnitudine corporum criſtarumq; horrore pavorem iumentis incutiebant & viris. Concurſus itaq; armatorum, & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur, quamdiu ſatietate vulnerum partibus feſsis, nox diremit certamina iam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarum optimates & ſatrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potiſsimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diverſis in locis prælia XX, Marcelli: Sicinium Dentatum adiiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui vicies & ter vulneratus eſt in variis pugnis, ut fertur, cuius poſteritatis ultimus Catilina, claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbravit. Deformabat tamen triſtitia lætiores eventus. Dum enim hæc poſt diſceſſum ducis ubiq; aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum Magiſter, Salluſtius præfectus actus in exitium præceps, & opera ſui apparitoris ereptus, Phoſphorio amiſſo conſiliario qui ei aderat, caſu evaſit & fuga: quidamq́ue milites per multa diſcrimina occupato caſtelli vicini præſidio, poſt diem deniq; tertium iungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumſtantes alloquutus eſt demiſſos & triſtes: *Advenit ô ſocii nunc abeundi tempus è vita, impendio tempeſtivum, quam repoſcenti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exulto: non, ut quidam opinantur, adflictus & mærens, philoſophorum ſententia generali perdoctus, quantum corpore ſit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore ſecernitur, lætandum eſſe potius quàm dolendum. Illud quoq; advertens, quòd etiam Dii cæleſtes quibuſdam piiſſimis mortem tanquam ſummum præmium perſolverunt. Munus autem id*

mihi

mihi delatum optime ſcio, ne difficultatibus ſuccumberem arduis, neve me proiiciam unquam aut proſternam: expertus quòd dolores omnes ut inſultant ignavis, ita perſiſtentibus cedunt. Nec me geſtorum pœnitet, aut gravis flagitii recordatio ſtringit, vel cum in umbra & angulis emendarer, vel poſt principatum ſuſceptum: tanquam à cognatione cœlitum defluentem, immaculatum (ut exiſtimo) conſervavi, & civilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametſi proſperitas ſimul utilitasq́ conſultorum non ubiq́ concordent, quoniam cœptorum eventus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. Reputans autem iuſti eſſe finem imperii, obedientium commodum & ſalutem, ad tranquilliora ſemper, ut noſtis, propenſior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudensq́, nedum ſciens, ubicunq́ velut imperioſa parens conſideratis periculis obiecit reſp. ſteti fundatus, turbines calcare fortuitorum aſſuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoq́ ſempiternum veneror numen, quòd non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum aſperitate, vel damnatorum fine decedo, ſed in medio curſu florentium gloriarum hunc merui clarum è mundo digreſſum. Aequo enim iudicio iuxtà timidus eſt & ignavus, qui cum non oportet, mori deſiderat: & qui refugiat, cum ſit oportunum. Hactenus loqui vigore virium labente, ſufficiat. Super Imperatore verò creando caute reticeo, ne per impudentiam dignum præteream: aut nominatum quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem reip. frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo diſtribuens ſtylo, Anatolium quæſivit officiorum Magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui elate ante contempſerat ſuum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, autoritate etiam tum integra increpabat: humile eſſe cœlo ſideribusque conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animo-

Digitized by Google

animorum ſublimitate perplexius diſputans, hiante latius ſuffoſsi lateris vulnere, & ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit medio noctis horrore, vita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo: natus apud Conſtantinopolim, à pueritia uſq; parentis obitu deſtitutus Conſtantii, quem poſt fratris Conſtātini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperii ſucceſſorum, & Baſilina matre, iam inde à maioribus nobili: vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita maieſtate conſpicuus. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, eisque accidentes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris, autoritas, felicitas atq; liberalitas, intento ſtudio coluit omnes ut ſingulas. Et primum ita inviolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem, nihil unquam venereum attingeret: illud advertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorem ætate grandævum interrogatum, ecquid adhuc fœminis miſceretur, negantem id adieciſſe, quòd gauderet harum rerum amorem, ut rabioſum quendam effugiſſe dominum & crudelem. Item ut hoc propoſitum validius confirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Bacchilidis, quem legebat iucunde, id aſſerentis, quòd ut egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuventutis ita caute vitavit, ut ne ſuſpicione quidem tenus libidinis ullius, vel citerioris vitæ miniſtris incuſaretur, ut ſæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus creſcebat in maius, iuvante parſimonia ciborum & ſomni, quibus domi forisque tenacius utebatur. Namque in pace victus eius menſarumque tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reverſuri: per varios autem procinctus ſtans interdum more militiæ cibum brevem vilemque ſumere viſebatur. Vbi verò exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus la-

boribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſũ vigiliarum vices & ſtationum, poſt hæc ſeria ad arces confugiens doctrinarum. Et ſi nocturna lumina, inter quæ lucubrabat, potuiſſent voce ulla teſtari, profecto oſtenderent, inter hunc & quoſdam Principes multum intereſſe, quem noverant voluptatibus ne ad neceſsitatem quidem indulſiſſe naturæ. Dein prudentiæ eius indicia fuere vel plurima, è quibus explicari ſufficiet pauca. Armatæ rei ſcientiſsimus, & togatæ civilitati admodum ſtudens, tantum ſibi arrogans, quantum à contemptu & inſolentia diſtare exiſtimabat, virtute ſenior quam ætate, ſtudioſus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties iudex, cenſor moribus regendis acerrimus, placidus opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens: poſtremo id prædicabat, *Turpe eſſe ſapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.* Quibus autem iuſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quòd erat pro rerum omnium diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde, quòd paucorum diſcrimine vitia cohibebat: tum autem, quòd minabatur ferro potius, quam utebatur. Poſtremo, ut multa præteream, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſsime, ut pœnarum aſperitatem genuina lenitudine caſtigaret. Fortitudinem certaminum crebritas, uſusque bellorum oſtendit, & patientia frigorum immanium, & fervoris quoque. Corporis munus à milite, ab Imperatore verò animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit, audacter congreſſus, ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnaque furentium Germanorum excindens, & in pulvere vaporato Perſidis, augebat fiduciam militis, dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant & nota: civitatum oppugnationes & caſtellorum, inter ipſos diſcriminũ vertices acies figura multiformi compoſitæ, ſalubriter & caute caſtra metata, prætenturæ ſtationesque agrariæ totis rationibus ordinatæ. Autoritas

toritas adeo valuit, ut dilectus artiſsime dum timetur, acſi periculorum ſocius & laborum, & inter concertationes acerrimas animadverti iuberet in deſides, & Cæſar adhuc ſine ſtipendio regeret militem feris oppoſitum gentibus, ut dudum eſt dictum, alloquutusq; tumentes armatos, diſceſſurum ad vitam minaretur privatam, ni tumultuari deſiſterent. Deniq; id pro multis noſce ſufficiet: exhortatum eum ſupplici concione militem Gallicanum, pruinis adſuetum & Rheno, peragratis ſpatiis regionum extentis, per tepentem Aſſyriam aduſque confinia traxiſſe Medorum. Felicitas ita eminuit, ut ipſis quodammodo cervicibus fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis evectus, victorioſis curſibus difficultates ſuperaret immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus eſt, quoad fuit in terris, quievere nationes omnes immobiles, acſi quodam caduceo leniente mundano. Liberalitatis eius teſtimonia plurima ſunt & veriſsima: inter quæ indicta ſunt tributorum admodum levia, coronarium indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci iurgia cum privatis, vectigalia civitatibus reſtituta cum fundis, abſque his, quos velut iure vendidere præteritæ poteſtates: quodque nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſervari exiſtimabat, id aliquoties prædicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet theſauros interrogatum, apud amicos, benevole reſpondiſſe*. Digeſtis bonis quæ ſcire potuimus, nunc adexplicanda eius vitia veniamus, licet dicta ſunt carptim. Levioris ingenii, verum hoc inſtituto rectiſsimo temperabat, emendari ſe cum deviaret à fruge bona permittens. Linguæ fuſioris & admodum raro ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus, ut æquiparare videretur in hac parte principem Adrianum: ſuperſtitioſus magis, quam ſacrorum legitimus obſervator, innumeras ſine parſimonia pecudes mactans: ut æſtimaretur, ſi revertiſſet de Parthis, boves iam defuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus

Digitized by Google

dictum, *οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ καίσαρι. ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα.* Vulgi plausibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe adfectans. Veruntamen cum hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, vetus illa Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cœlum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdum ostenderet se dissimilem sui. Namque & iura condidit non molesta, absolute quædam iubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat illud inclemens, quòd docere vetuit magistros rhetoricos & grammaticos Christianos, ne transirent à numinum cultu. Illud quoq; itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinum cœtibus patiebatur iniuste quosdam adnecti, vel peregrinos, vel ab his consortiis privilegiis aut origine longe discretos. Figura talis utique membrorum: mediocris erat staturæ, capillis tanquam pexisset mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiso, opima & incurva cervice, humeris vastis & latis, ab ipso capite usque ad unguium summitates liniamentorum recta compage, unde viribus valebat & cursu. Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse, sciant docente veritate perspicue, non Iulianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse (cum Metrodori mendaciis avidius acquiescit, ut dudum retulimus plenè) vindictæ siti ad indignationem excitum: ubi nostri capti militares aliquoties numeri, urbes excisæ, rapta munimenta vel diruta, provinciæ gravibus impensis exhaustæ, & ad effectū tendentibus minis cuncta petebantur à Persis, adusq; Bithynos & littora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamque Alpibus ad vastandam

tandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeſsis hominibus, nihil præter lachrymas ſupererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio triſtior impendentium. Quæ omnia iuvenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Cæſaris miſſus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta penè mira dictu celeritate correxit. Itaq; ut Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, ſi conſiliis eius & factis illuſtribus decreta cœleſtia congruiſſent. Et cum ſciamus experimento, adeo quoſdam ruere improvidos, ut bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus ſuccubuere ſæpiſsime, ſunt qui reprehendant paria repetiſſe Principem ubiq; victorem? Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipſe ſtatuerat conderetur: principio lucis ſequutæ, quæ erat quintum Kal. Iulias, hoſtibus ex omni latere circumfuſis, collecti duces exercitus, advocatisque legionum principiis & turmarum, ſuper creando Principe conſultabant. Diſciſsique ſtudiis turbulentis, Arintheus, & Victor, & è palatio Conſtantii reſidui de parte ſua quendam habilem ſcrutabantur: contra Nevita, & Dagalaiphus, proceresque Gallorum, virum talem ex commilitio ſuo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate omnium ad Salluſtium: eoque cauſante morbos & ſenectutem honoratam, aliquis miles advertens deſtinatius reluctantem, *Et quid ageretis*, ait, *ſi id bellum vobis curandum commiſiſſet abſens, ut ſæpe factum eſt, Imperator? nonne poſthabitis cæteris militem inſtantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: & ſi Meſopotamiam videre licuerit, utriuſq; exercitus conſociata ſuffragia legitimum Principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum penſatis ſententiis, ſtimulantibus paucis, ut in rebus extremis eſt factum ſæpe, Iovianus eligitur Imperator, domeſticorum ordinis primus,

paternis meritis mediocriter commmendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi. Et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitoque productus è tabernaculo, per agmina iam discurrebat proficisci parantia. Et quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iovianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una littera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis favoribus, ut solebat. Verùm cum incurvus ille visus & longior adventaret, suspicati quod acciderat, in lachrymas effusi sunt omnes atque luctum. Quod si gravis quidam æquitatis prævaricator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improvide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito navigandi magistro, sævientibus flabris & mari, quòd clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis, Iovianorum signifer, quos Varronianus rexerat, dudum cum novo dissidens Principe, etiam tum privato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporem iam propinquantem, extincto quem verebatur, turbine concitato calonum ad umbram imperii Iovianum adhuc protectorem adscitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quòd semper trepidis votis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicavere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri invadi terga. Postremumq; dum ultro citroq; ordinantur hostiæ pro Ioviano, extis inspectis pronunciatū eum omnia perditurum, si intra vallum remansisset, ut cogitabat: superiorem verò fore, profectum. Proinde egredi iam cœptantes adoriuntur nos elephantis præviis Persæ: ad quorum

Digitized by Google

rum fremitum acceſſumq́; terribilem equis inter initia turbatis & viris, Ioviani & Herculiani occiſis beluis paucis cataphractis equitibus acriter reſtiterunt. Deinde legiones Ioviorum atq; Victorum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephantes duos ſtraverunt cum hoſtium plebe non parva: & in lævo prælio viri periere fortiſsimi, Iulianus, & Macrobius, & Maximus legionum tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. Hisq́; ſepultis ut rerum anguſtiæ permiſerũt, prope confinia noctis, cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſsibus tenderemus, iacens Anatolii corpus eſt agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum eſt. Hic & milites ſexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu circumclauſa, præter unum exitum, eundemq́; patentem, undique in modum mucronum præacutis ſudibus fixis. Hocque viſo, è ſaltibus nos hoſtes diverſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant, ut perfidos & lectiſsimi Principis peremptores: audierant enim ipſis quoque referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidiſſe Romano. Auſi denique inter hæc equitum cunei porta perrupta prætoria prope ipſum tabernaculum Principis advenire, occiſis multis ſuorum & vulneratis, vi repulſi ſunt magna. Egreſsi exinde, proxima nocte Charcham occupavimus, locum ideo tutum, quòd riparum aggeribus humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus ut ante vexabat. Cumq́; his Kal. Iuliis ſtadiis XXX. confectis, civitatem nomine Duram adventaremus, fatigatis iumentis, vectores eorum noviſsimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circumſepti protinus interiſſent, ni expeditiores turmæ noſtrorum opem laborantibus attuliſsent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infeſtos, quòd ſalaria muneraq́; plurima à Iulano ad ſimilitudinẽ præteriti

teriti temporis accipere vetiti, questique apud eum, solum audierant Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Persarum obstinatione tritum est quadriduum. Nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes: cum staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iamque (ut solent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum esse nostrorum, exercitus vociferans immodeste, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus Imperator, tumentemq; iam canis exortu sideris amnem ostendens, ne se periculosis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos esse complures adserens, simulque adiiciens, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cum hæc sæpe congeminando refragaretur in cassum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit Imperator ut sistatur agmen, & assueti nare Galli amnem primi omnium penetrarent: ut iis magnitudine fluentorum abreptis, residuorum pertinacia frangeretur; aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electique sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cæteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è transenna simul emissi, spe citius ripas occupavere contrarias. Persarumq; conculcatis pluribus & truncatis, quos loca servare dispositos securitas placido vinxerat somno, efficacis audaciæ signum elatis manibus contortisq; spiculis ostendebant. Hoc longe conspecto, ardens ad transitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quòd utribus è cæsorum animalium coriis coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul absens, & cum propè venisset, exploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur fortia facta nostrorum,

rum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantes, quot nunquam rex ante meminerat interfectos, exercitumque Romanum continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, ut memorabat, conſulere, ſed vindictæ, difficultatemque rerum inſtantium aut victoria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per provinciales levi teſſera colligi poſſe expertus, & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum, ſimul comperiens, in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia hebetarunt eius anxiam mentem, uno parique natatu quingenti viri transgreſsi tumidum flumen incolumes, cuſtodibusque confoſsis reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia iraq; percitus miles, ferro properans quàm fame ignaviſsimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cœleſtis numen: & Perſæ præter ſperata priores ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipſi quoq; deſpondentes, quos omnibus penè præliis pars Romana ſuperior gravius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſsimum regem, quæ iubet ſi impleverit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequam hi mitterentur, ſi abuſus Princeps paulatim terris hoſtilibus exceſsiſſet, profecto veniſſet ad præſidia Corduenæ, uberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem rex obſtinatius, ut

teriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum, ſolum audierant Imperatorem bellicoſum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quadriduum. Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſsitionibus retrahentes: cum ſtaremus ut pugnaturi, gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iamque (ut ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans immodeſte, dari ſibi copiam tranſeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Imperator, tumentemq; iam canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos eſſe complures adſerens, ſimulque adiiciens, hoſtiles manus hincinde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed cum hæc ſæpe congeminando refragaretur in caſſum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit Imperator ut ſiſtatur agmen, & aſſueti nare Galli amnem primi omnium penetrarent: ut iis magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur; aut ſi id perfeciſſent innocui, tranſitus fidentior tentaretur. Electique ſunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cæteris flumina tranſmeare in regionibus genuinis à prima pueritia ſunt inſtituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è tranſenna ſimul emiſsi, ſpe citius ripas occupavere contrarias. Perſarumq; concultatis pluribus & truncatis, quos loca ſervare diſpoſitos ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortisq; ſpiculis oſtendebant. Hoc longe conſpecto, ardens ad tranſitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quòd utribus è cæſorum animalium coriis coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul abſens, & cum propè veniſſet, exploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur fortia facta noſtro

rum,

rum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantes, quot nunquam rex ante meminerat interfectos, exercitumque Romanum continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, ut memorabat, conſulere, ſed vindictæ, difficultatemque rerum inſtantium aut victoria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per provinciales levi teſſera colligi poſſe expertus, & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum, ſimul comperiens, in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia hebetarunt eius anxiam mentem, uno parique natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibusque confoſſis reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia iraq; percitus miles, ferro properans quàm fame ignaviſſimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cœleſtis numen: & Perſæ præter ſperata priores ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipſi quoq; deſpondentes, quos omnibus penè præliis pars Romana ſuperior gravius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem, quæ iubet ſi impleverit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequam hi mitterentur, ſi abuſus Princeps paulatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad præſidia Corduenæ, uberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem rex obſtinatius, ut

ipſe aiebat, ſua dudum à Maximiano erepta, ut docebat autem negotium, pro redemptione noſtra, quinque regiones Tranſtigritanas: Arzanenam, & Moxoenam, & Zabdicenam, itidemque Rehimenam, & Corduenam cum caſtellis quindecim, & Niſibim, & Singaram, & caſtra Maurorum, munimentum perquàm oportunum. Et cum pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur, adulatorum globus inſtabat timido Principi, Procopii metuendum ſubſerens nomen: eumque adfirmans, niſi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, novas res nullo renitente facile moliturum. Hac pernicioſa verborum ille adſiduitate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit omnia quæ petebantur: difficile hoc adeptus ut Niſibis & Singara ſine incolis tranſirent in iura Perſarum, à munimentis verò alienandis reverti ad noſtra præſidia & Romana permitterentur. Quibus exitiale aliud acceſsit & impium, ne poſt hæc ita compoſita Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxilium, amico nobis ſemper & fido. Quod ratione gemina cogitatum eſt: ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandato vaſtaverat Principis, & ut remaneret occaſio, per quam ſubinde licenter invaderetur Armenia. Vnde poſtea contigit, ut vivus caperetur idem Arſaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter diſſenſiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per inducias contrarium pactis, obſidatus ſpecie viri celebres altrinſecus dantur, Nevita & Victor ex parte noſtrorum, & Mellobaudes, inſignium numerorum tribuni: ex parte verò diverſa Bineſes è numero nobilium optimatum, tresque alii ſatrapæ non obſcuri. Fœderata itaque pace annorum triginta, eaque iuriſiurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragoſa vitabantur & aſpera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt

verſa multorum: qui fame aduſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſsi, aut imperitia nandi gurgite fluminis abſorbebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent ad ripas, à Saracenis vel Perſis (quos, ut diximus paulò antè, exturbavere Germani) cædebantur ut pecora, vel longius amandati ſunt venundandi. Vbi verò tranſeundi amnis aperte ſignum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoque ardore temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quiſque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hincinde natantia, alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſsitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis tranſvectus, eadem navigia ultro citroque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandemque univerſi præter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis, diſcrimine per difficiles caſus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Perſas pontem iungere procul è noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem & fœdera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata: verum cum ſe proditos advertiſſent, à conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam ſuſpicione iam liberi, properanteſque itineribus magnis prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum, quod eruendum adorti temporibus variis Traianus & Severus principes bellicoſi, cum exercitibus penè deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoque digeſsimus partes. Vnde cognito per porrectam planiciem aduſque lapidem ſeptuageſimum in regionibus aridis nec aquam inveniri poſſe præter ſalſam & fœtidam, nec ad victum aliquid niſi abrotanum, & abſinthium, & dracontion, aliaque herba-

rum genera triſtiſsima, vaſa quæ portabantur aquis impleta ſunt dulcibus: & mactatis camelis iumentisque aliis, alimenta quæſita ſunt licet noxia. Et via ſex dierum emenſa, cum ne gramina quidem invenirentur, ſolatia neceſsitatis extremæ, dux Meſopotamiæ Caſsianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, ad Vr nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſervarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memoridus militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iovianum poſt eius obitum ad culmen auguſtum evectum. Quibus mandaverat Princeps, ut Lucillianum ſocerum ſuum, poſt depoſitum militiæ munus digreſſum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterii equitum & peditum codicillis, quos iiſdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, ſi caſus quidam novi exurgerent opponendum. Quibus ſecretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quoſdam lectos exploratæ induſtriæ fideique duceret ſecum: adminiculis eorum uſurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentiq; conſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiam tum in Italia, miſsis inſignibus Iovino iuſsit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina utilitate præſpeculata: ut & dux meriti celſioris ideoque ſuſpectus abiret è medio, & homo inferioris ſpei ad ſublimiora provectus autoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum eſt autem ad implenda hæc perrecturis extollere ſeriem geſtorum in melius, & rumores quaqua irent breves diffundere, concinentes procinctum Parthicum exitu proſpero terminatum: additisq; feſtinando itineri noctibus, provinciarum militiæque rectoribus inſinuare novi Principis ſcripta, omniumq; ſententiis occultius ſciſcitatis remeare velociter cum reſponſis, ut comperto

quid in longinquis agatur, principatus roborandi matura conſilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index triſtium caſuum velociſsime per provincias volitabat: & gentes, maximeque omnium Niſibenos, acerbo dolore perculſit, cum urbem Sapori deditam comperiſſent: cuius iram metuebāt & ſimultates, recolentes quæ aſsidue pertulerit funera, eam ſæpius oppugnare conatus. Conſtabat enim orbem Eoum in ditionem potuiſſe tranſire Perſidis, niſi hæc civitas habili ſitu & mœnium magnitudine reſtitiſſet. Miſeri tamen licet maiore venturi pavore conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt exigua: hac ſcilicet, quòd vel ſuopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator eodem ſtatu retinebit urbem, Orientis firmiſsimum clauſtrum. Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffunditant varii, in exercitu abſumptis commeatibus paucis, quos advectos prædiximus, in corpora ſua neceſsitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro cæſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum eſt, ut & armorum pleraque proiicerentur & ſarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut ſi uſquam modius unus farinæ fuiſſet repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thiſalphata venimus, ubi Sebaſtianus atque Procopius cum tribunis principiuſque militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, ut poſcebat ſolennitas, occurrerunt, & ſequebantur benigne ſuſcepti. Poſt quæ itinere feſtinato Niſibi cupide viſa, extra urbem ſtativa caſtra poſuit Princeps: rogatuſque enixe precante multiplici plebe, ut ingreſſus palatium more ſuccederet Principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens agente ſe intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hoſtibus tradi. Ibi tunc veſpera tenebrante, raptus à cœna Iovianus, primus inter notarios omnes, quem in obſidione civitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis, ductuſq; devium ad

locum,& præceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperiecta:hanc profecto ob cauſam, quòd Iuliano perempto,ipſe quoq; nominatus à paucis ut imperio dignus, nec poſt creatum Iovianum egit modeſte: ſed ſuſurrans ſuper negotio quædam audiebatur, invitabatq; ad convivia ſubinde militares. Poſtridie Bineſes unus ex Perſis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere feſtinans,promiſſa flagitabat inſtanter: & Principe permittente Romano civitatem ingreſſus,gentis ſuæ ſignum ab arce extulit, commigrationem è patria civibus nuncians luctuoſam. Et vertere ſolum extemplo omnes præcepti manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſsitas abſcedendi,ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis adfirmantes & milite, ſatis confiſi adfuturam iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis,ut experti ſunt ſæpe. Et hæc quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur, ſed ventis loquebantur incaſſum,Imperatore,ut fingebat alia metuens, periurii piacula declinante, Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus,ore volubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum a Perſis interdum, deductumque poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario,ab anu quadam agreſti porrecto,nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum. Et Iovianum inter exordia principatus provinciarum muro ceſsiſſe, cuius obiice iam inde à vetuſtate innoxiæ permanſeruut. Cumque nihil promoveretur, iurisiurandi religionem Principe deſtinatius prætendente: cum oblatam ei coronam aliquamdiu recuſans coactus denique ſuſcepiſſet, Sylvanus quidam cauſarum defenſor confidentius exclamans, *Ita,* inquit, *Imperator à civitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo exaſperatus intra triduum omnes iuſsit excedere mœnibus,deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi minitantibus,

tantibus,

tantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia civitatis membra una vox cunctorum erat gementiũ, cum laceraret crines matrona exul fuganda laribus, in quibus nata erat & educata, orbataque mater liberis vel coniuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatum amplexa vel limina lachrymabat. Exin variæ complentur viæ, qua quiſq; poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum. Tu hoc loco fortuna orbis Romani merito incuſaris, quæ difflantibus procellis remp. excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori conſummando iuveni porrexiſti: quem nullis ante actæ vitæ inſignibus in huiuſmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas uſque bonorum pervenit: quòd dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dumque in animo Gallias & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam adventus ſui prævenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi commiſit, Niſibi perdita: quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. Nunquam enim ab urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum partes ullas noſtrarum ab Imperatore vel Cos. hoſti conceſſas: & ne ob recepta quidem quæ direpta ſunt, verùm ob amplificata regna triumphales glorias fuiſſe delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fulvio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diverſos exitus præliorum, Fregellanis tunc internecivis hoſtibus ad deditionem compulſis, triumphi ſunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent, in extremis caſibus icta cum dedecore fœdera, poſtquã partes verbis iuravere conceptis, repetitione bellorum ilico diſſoluta: ut temporibus priſcis apud Furcas Caudinas ſub

iugum

iugum legionibus miſsis in Samnio, & per Albinum in Numidia ſceleſte pace cogitata, & autore turpiter pactionis feſtinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis civibus,& urbe tradita,miſſoque tribuno Conſtantio, qui munimenta præſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſignaret, cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea ut ſuperſtes ille mandarat humaturus in ſuburbio Tarſenſi. Qui ad exequendum profectus, confeſtim corpore ſepulto diſceſsit, nec inveniri uſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quod multo poſtea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſisque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies velut offenſo numine multa viſebantur & dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani ſtatua Cæſaris locata in veſtibulo regiæ, amiſit repente ſphæram æream,formatam in ſpeciem poli,quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes:& viſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari, quòd per tortos ignes ſparguntur crines,in unum ſtellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere,paulatim in ſublimiora ſurgente. Quidam currentes radios ſolis, denſiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorundam opinioni,hanc ſpeciem tunc apparere,cum tracta ſolito celſius nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quaſdam cæteris ſimiles, quarum ortus obitusque quibus ſint temporibus præſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis ſunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorſum oratio properans. Moratum pauliſper Antiochiæ Principem, curarumq; diverſis

diverſis ponderibus adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens, nec militi, flagranti hyeme inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum urbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus ſuprà. Exindeque egredi nimium properans, exornari ſepulchrum ſtatuit Iuliani, in pomœrio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema & cineres, ſi quid tunc iuſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis gratiſsimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlaberetur Tiberis interſecans Vrbem æternam, Divorumque veterum monumenta perſtringens. Deinde Tarſo profectus extentis itineribus, venit oppidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reverſi Procopius notarius & Memoridus tribunus occurrunt, geſtorumque aperiunt textum, hinc ut ordo poſcebat exorſi, quòd Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho & Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito quòd Malaricus recuſavit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos. Et tanquam in alto gentis ſilentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intempeſtive parum etiam tum firmatis omnibus ex-actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit: qui fraudum conſcius & noxarum ad militaria ſigna confugit: finxitque Iuliano ſuperſtite in res novas quendam medium ſurrexiſſe: cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulo poſtea Principem trepidum, & quò confugeret ambigentem, Primitivus hoſpes tutius amandarat. His ita triſtibus lætum aliud addebatur, miſſos à Iovino milites adventare, quos capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat, nuntiantes æquo animo Ioviani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum hiiſdem redierat regenda ſcutariorum ſecunda committitur ſchola, & Vitalianus domeſticorum conſortio iungitur, Herulorum è

numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate male rem per Illyricum gessit, confestimque mittitur in Gallias Arintheus, ferens litteras ad Iovinum, ut constanter ageret suum obtinens locum: eique mandatum est, ut animadverteretur in concitorem tumultus, autoresque seditionis ad comitatum vincti transmitterentur. Post quæ ut videbatur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium breve, Gallicani milites visi Principi, ingressique consistorium post audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad signa. Et cum introisset Ancyram Imperator paratis ad pompam pro tempore necessariis, consulatum iniit adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio suo admodum parvulo; cuius vagitus, pertinaciter reluctans ne in curuli sella veheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoque Iovianum celeri gradu præscriptus vitæ finiendæ dies exegit. Cum enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inventus est nocte: super cuius obitu dubietates emersere complures. Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Cumque huic & Aemiliano Scipioni vitæ exitus similis evenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis gravi, vultu lætissimo, oculis cæsiis, vasta proceritate & ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inveniretur. Et æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocarique palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magisque benevolus, & perpensius, ut apparebat ex paucis quos promoverat, iudices electurus: edax tamen & vino Venerique indulgens, quæ vitia imperiali verecun-

recundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiuſdam ſomnii dudum præſciſſe quod evenit. Idque duobus amicis commiſiſſe fidiſsimis, illo adiecto quod ipſi quoque deferretur trabea conſularis, ſed impetrato uno, adipiſci non potuit aliud. Audita enim filii celſiore fortuna, antequam eum videret, fatali præventus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſsimum magiſtratum portendi, per quietem prædictum eſt ſeni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Ioviano patre declaratus eſt, ut ſupra retulimus, conſul.

EXPLICIT LIB. XXV.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXVI.

DICTIS impenſiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, convenerat iam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati ſæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempeſtivos, ſtrepentes ut læſos, ſi præteritum ſit quod locutus eſt Imperator in cæna, vel omiſſum quam ob cauſam gregarii milites coërciti ſunt apud ſigna, & quòd non decuerat in deſcriptione multiplici regionum, ſuper exiguis ſilere caſtellis: quodq́ue cunctorum nomina, qui ad urbani prætoris officium convenere, non ſunt expreſſa: & ſimilia plurima præceptis hiſtoriæ diſſonantia, diſcurrere per negotiorum celſitudines adſuetæ, non humilium minutias indagare cauſarum: quas ſi ſcitari voluerit quiſpiam, individua illa corpuſcula volitantia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari poſſe ſperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum ſtylis uberibus explicatas non edidere ſuperſtites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epiſtola Tullius quoque teſtis reverendus adfirmat. Proinde inſcitia vulgari contempta, ad reſidua narranda pergamus. Hac volubilium caſuum diritate exitu luctuoſo finita obituq́ue, intervallato brevi tempore, Principis corpore curato defuncti, miſſoq́ue Conſtantinopolim ut inter Auguſtorum reliquias conderetur, progreſſo Niceam verſus exercitu, quæ in Bithynia mater eſt urbium, poteſtatum

tum

ſum civilium militiæque rectores magnitudine curarum adſtricti communium, interque eos quidam ſpe vana ſufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & gravem. Et rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris nomen perſtringebatur Equitii, ſcholæ primæ ſcutariorum etiam tum tribuni: qui cum potiorum autoritate diſplicuiſſet, ut aſper & ſubagreſtis, translata eſt ſuffragatio levis in Ianuarium Ioviani adfinem, curantem ſummitatem neceſsitatum caſtrenſium per Illyricum. Quo itidem ſpreto, quia procul iacebat, ut aptus ad id quod quærebatur atq; conveniens, Valentinianus nulla diſcordante ſententia numinis aſpiratione cœleſtis electus eſt, agens ſcholam ſcutariorum ſecundam, relictusque apud Ancyram, poſtea ſequuturus ut ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc è rep. videbatur, miſsis qui eum venire ocyus admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc eveniſſe extis Romæ inſpectis aruſpex edixerat Marcus. Inter hæc tamen, ne quid novaretur contrarium placitis, neve armatorum mobilitas ſæpe verſabilis ad præſentium quorundam inclinaret arbitrium, attente providebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus univerſi iudicium, quantum facere nitique poterant, ut Pannonii fautoresque Principis deſignati formantes. Qui cum veniſſet accitus, inplendique negotii præſagus, ut ſubodorari dabatur vel ſomniorum adſiduitate, vel videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarii menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanæ fuiſſe cognorat infauſtum: cuius notitiam certam deſignabo. Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus & ſiderum definiunt veteres, inter quos Menon, & Euctemon, & Hipparchus, & Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero, quem Zodiacum ſermo Græcus

Digitized by Google

appellat, trecentis & ſexaginta quinq; diebus emenſis & noctibus ad eundum redierit cardinem: ut verbo tenus, ſi à ſecũda particula elatus arietis, ad eam dimenſione redierit terminata. Sed anni intervallum veriſsimum memoratis diebus & horis ſex aduſq; meridiem concluditur plenam: annique ſequentis erit poſt horam ſextam initium, porrectum ad veſperam. Tertius à prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis extenditur ſextam. Quartus à media noctis uſq; ad clarã trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſo nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diviſione confundat, & autumnalis menſis inveniatur quandoq; vernalis, placuit ſenas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atq; quatuor, in unius diei noctisq; adiectæ tranſire menſuram. Hocque alte conſiderato, eruditis concinentibus multis effectum eſt, ut ad unum diſtinctumque exitum converſio curſus annui revoluta, nec vaga ſit, nec incerta, nulloq; errore deinceps obumbrata ratio cœleſtis appareat, & menſes tempora retineant præſtituta. Hæc nondum extentis fuſius regnis diu ignoravere Romani, perque ſecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes poteſtatem tranſtuliſſent intercalandi: qui libenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum detrahebant tempora vel augebant. Hocque excepto emerſerunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminiſſe nunc ſupervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus Auguſtus Græcos ſequutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpaciis duodecim menſium & ſex horarum magna deliberatione collectis: per quæ duodecim ſiderum domicilia ſol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius intervalla cõcludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſeculis Roma adiumento numinis divini fundavit. Proinde

perga-

Digitized by Google

pergamus ad reliqua. Elapſo die parum apto ad inchoandam rerum magnitudinem, ut quidam exiſtimant, propinquante iam veſpera monitu præfecti Salluſtii ſub exitii denũciatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquam autoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane. Cumq́; multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux adveniſſet, in unum quæſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campum, permiſſusq́; tribunal aſcendere celſius ſtructum, comitiorum ſpecie & voluntate præſentium ſecundiſsima, ut vir ſerius rector pronunciatur imperii. Mox principali habitu circũdatus & corona, Auguſtusque nuncupatus cum laudibus amplis, quas novitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iam parabat. Eoq́; ut expeditius loqueretur brachium exertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiumq́; omnium plebe, urgentiũ deſtinate confeſtim Imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiã fieri deſpectorum, ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quòd nõ emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria volentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatẽ pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Deinde ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus violentior apparebat, & cõfidentia militis erumpentis interdũ ad pernicioſa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimeſcens, elata proſpere dextera ut Princeps fiducia plenus, auſus increpare quoſdam ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellãtibus abſolvebat. *Exulto provinciarũ fortiſsimi defenſores, & præ me fero, ſemperq́; laturus ſum, nec ſperãti, nec adpetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potiſſimo omniũ, veſtras detuliſſe virtutes. Quod erat igitur in manu poſitum veſtra, nondum electo imperii formatore, utiliter & glorioſe compleſtis, adſcito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adoleſcentia ad hanc uſque ætatis maturitatem ſplendide integreq́; vixiſſe experiundo cognoſtis.*

Proin-

Proinde pacatis auribus accipite quæſo ſimplicioribus verbis, quid conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contemplatione poſcente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum acervos & mutationes varias accidentium ipſe quoq; ut homo formidans: ſed ſtudendum eſt concordiæ viribus totis, per quam res quoq; minimæ convaleſcunt. quod impetrabitur facile, ſi patientia veſtra cum æquitate conſentiens, id mihi, quod mearum eſt partium, conceſſerit libens. Dabit enim (ut ſpero) fortuna conſiliorum adiutrix bonorum, quantum efficere & conſequi poſſum diligenter ſcrutanti temperamentum. Ut enim ſapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima ſunt & creberrima, verum etiam in privatis quotidianisq; rationibus, alienum ad amicitiam, cum iudicaverit quiſquam prudens, adiungere ſibi debebit, non cum adiunxerit, iudicare. Hæc cum ſpe lætiorum pollicior: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hyberna patitur quies animorum reparate vigorem atq; membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam autoritas erexerat inopina, flexit Imperator in ſuam ſententiam univerſos: conſiliique eius viam ſequuti, qui paulò antè flagrantiſsimis vocibus aliud poſtulabant, circumſeptum aquilis & vexillis, agminibusque diverſorum ordinum ambitioſe ſtipatum, iamque terribilem duxerunt in regiam. Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant ſortes, Apronianus regens Vrbem æternam, iudex integer & ſeverus, inter curarum præcipua, quibus hæc præfectura ſæpe ſollicitatur, id primum opera curabat enixa, ut veneficos, qui tunc rareſcebant, captos, poſtque agitatas quæſtiones nocuiſſe quibuſdam aperte confutatos, indicatis conſciis morte mulctaret, atq; ita paucorum diſcrimine reliquos, ſi qui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egiſſe ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiſerat oculum, ſuſpicatuſq; artibus ſe nefariis adpetitum, iuſto quidem ſed inuſitato dolore hæc & alia magna quæritabat induſtria.

Vnde

Digitized by Google

Vnde quibuſdam atrox viſus eſt, in amphitheatrali curriculo undatim coëunte aliquoties plebe, cauſas diſpiciens criminum maximorum. Deniq; poſt huiuſmodi vindicata complura, Hilarium aurigam convictum atque confeſſum, vix dum pubeſcentem filium ſuum venefico tradidiſſe docendum ſecretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conſcio adminiculis iuvaretur internis, capitali animadverſione damnavit: qui laxius retinente carnifice, ſubito lapſus confugit ad ritus Chriſtiani ſacrariū, extractuſq; exinde ilico abſciſſa cervice conſumptus eſt. Verùm hæc ſimiliaq; tum etiam ut coërcenda mox cavebantur, & nulli, vel admodum pauci in his verſati flagitiis vigori publico inſultarūt: ſed tempore ſequuto, longæva impunitas nutrivit immania, uſq; eò graſſante licentia, ut imitatus Hilarium quidam ſenator, ſervumq; ſuum modo non per ſyngrapham arcanis piacularibus inducendum, commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſuppliciū redimeret opima mercede, ut crebrior fama vulgarat. Iſq; ipſe hoc genere quo iactatum eſt abſolutus, cum vitæ pudere deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ, ſed tanquā inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrēſq; per ſilices, multa poſt ſe nunc uſq; trahit agmina ſervulorum, per novū quoddam inſigne curioſius ſpectari adfectans: ut Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine lenius præcinente rediret ad ſua poſt cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia neceſſariorū exuberavit, ut nulla ſaltem levia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur, quod aſsidue Romæ contingit. At in Bithynia Valentinianus Princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinū diem ſigno proficiſcendi, convocatis primoribus, quaſi tota cōſilia tanquā ſibi placentia ſequuturus, percunctabatur quemnā ad imperii conſortiū oporteret adſumi: ſilentibuſq; cūctis, Dagalaiphus tunc equeſtris militiæ rector

respondit fidentius: *Si tuos*, inquit, *amas Imperator optime, habes fratrem: si rempublicam, quære quem vestigas.* Quo dicto asperatus ille, sed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Kal. Martiis, Valentem fratrem stabulo suo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeque cum venisset Constantinopolim, multa secum ipse divolvens, & magnitudini urgenti negotiorum iam sese parare considerans, nihil morandum ratus quintum Kal. Aprilis productum eundem Valentem in suburbanum universorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronuntiavit: decoreque imperatorii cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis rebus gnaviores, quam in componendis, suspectas morborum causas investigandas acerrime Vrsatio officiorum magistro, Dalmatæ Crudo, & Iuventio Sisciano quæstori tunc commiserumt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicisq; eius, tanqnam clandestinis præstigiis læsi. Sed hoc evanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore, velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sævissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Rhetiasq; simul Alemanni populabantur: Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti, Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis: Austoriani Mauricæque aliæ gentes Africam solito acrius incursabant: Thracias diripiebant prædatorii gobi Gothorum. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniuste; causando quod post Ioviani excessum, cum quo fœdus

dus firmaverat & pacem, nhil obſtare debeat quo minus ea recuperaret, quæ ante ad maiores ſuos pertinuiſſe monſtrabat. Acta igitur tranquillius hyeme, concordiſsimi Principes unus nuncupatione prælatus, alter honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis Thraciis Næſſum advenerunt: ubi in ſuburbano, quod appellatum Mediana, à civitate tertio lapide diſparatur, quaſi mox ſeparandi partiti ſunt comites. Et Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iovinus evenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias magiſter armorum, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem provexerat Iovianus: in Orientem verò ſequuturus Valentem ordinatus eſt Victor, ipſe quoq; iudicio Principis antedicti provectus, cui iunctus eſt Arintheus. Lupicinus enim pridem à Ioviano pari modo promotus magiſter equitũ, partes tuebatur ëoas. Tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magiſter, ſed comes: & Serenianus olim ſacramento digreſſus, recinctus eſt ut Pannonius, ſociatusq; Valenti domeſticorum præfuit ſcholæ. Quibus ita digeſtis, & militares partiti numeri. Et poſt hæc cum ambo fratres Sirmium introiſſent diviſo palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens diſceſsit. Et Orientem quidem regebat poteſtate præfecti Salluſtius: Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias provincias Germanus. Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, ſumpſerunt primitus trabeas conſulares, omniſque hic annus diſpendiis gravibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupêre Germaniæ limites, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. Cum legatis eorum miſsis ad comitatum, certa & præſtituta ex more munera præberi deberent, minora & viliora ſunt attributa: quæ illi ſuſcepta furenter agentes, ut indigniſsima proiecere. Tractatique aſperius ab Vrſatio tunc magiſtro officiorum, iracundo quodam & ſævo, regreſsi, factumque exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas gentes immaniſsimas

Digitized by Google

concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo posterius in Oriente Procopius in res surrexerat novas: quæ prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Parisios, eodemque nuntiata sunt die. Et Alemannis quidem occursurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui vastatis propinquioribus locis longius discesserant incruenti. Super appetitu verò Procopii antequam adolesceret reprimeudo, curis diducebatur ambiguis, ea potissimum ratione sollicitus, quod ignorabat utrum Valente superstite an extincto memoratus imperium adfectarat. Equitius enim relatione Antonii tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipsum auditum obscure significabat, ipse quoq; nondum liquida fide comperta, simplicibus verbis Principem gestorum conscium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magisterii dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thraciis perduellis iam formidatus invaderet hostili excursu Pannonias. Documento enim recenti impendiò terrebatur, reputans paulo antea Iulianum contempto Imperatore bellorum civilium ubiq; victore, nec speratum antè, nec expectatum, ab Vrbe in Vrbem incredibili velocitate transisse. Verùm ardens ad redeundum eius impetus molliebatur consiliis proximorum, suadentium & orãtium, ne interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias, neve hac causatione provincias desereret egentes adminiculis eius: iisq; legationes urbium accessere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præsens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. Tandem deniq; utilitate rei perpensius cogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties hostẽ suum, fratrisq; solius esse Procopium, Alemannos vero totius orbis Romani: statuitque nusquam interim extra confinia moveri Gallorũ, adusq; Remos progressus. Sollicitusq; super Africa, ne repente perrumperetur,

Digitized by Google

retur, Vulterium postea Cos. tunc notarium, ad eandem tuendam ire disposuit, & Masaucionem domesticum protectorem, ea consideratione, quòd ibi sub patre Cretione comite quondam educatus, suspecta noverat loca; hisque scutarium adiunxit Gaudentium, olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodemque tempore utrobique turbines exarsere mœstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraq; & occidentali, & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt actitata: ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerũ ordinem implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianũ postea Principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut vita moribusque castigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perspicaciter militans & tribunus, iam q; summatibus proximus, post Constantii obitum in rerũ conversione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus consortio Comitum: & apparebat eum, si unquã potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandaratq; , ut susurravit obscurior fama (nemo enim dicti autor extitit verus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, Imperatorẽ ipse se provideret ocyus nuncupari. Qui iniuncta civiliter agens & caute, Iuliani lethaliter vulnerati funus, & ad regenda communia comperit Iovianũ evectum: falsoque rumore disperso, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianũ vero mandasse, placere sibi Procopio clavos summæ rei gerendæ committi: veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discrevit, maxime post Ioviani territus necem, notariorum omniũ primi: quem Iuliano perempto veluti dignũ imperio paucis militib⁹

nominatum, novaque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. Et quia se quæri industria didicerat magna, vitans gravioris invidiæ pondus, ad abdita longiusq; remota discessit. Cumque à Ioviano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ vitæ iam fuisset pertæsum: quippe à celsiore statu deiectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur, hominumque egebat colloquiis postremæ necessitatis impulsu, deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit. Vbi, quoniam illud firmius visum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quendam ex palatino milite senatorem, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans: ut indicio eiusdem Strategii patuit, postquam sæpius in factionis conscios est inquisitum. Ritu itaque solertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus ob squalorem vultus & maciem, rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. Cuius diritati adiectum erat incentivum exitiale socer Petronius, ex præposito Martensium militum promotus repentino saltu patricius, animo deformis & habitu: qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, innocentes pariter & sontes post exquisita tormenta quadruplicibus nexibus vinciebat, debita iam inde à temporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrens, si quemquam absolvisset indemnem. Cuius morum intolerantiæ hæc quoq; pernicies accidebat, quòd cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis unquam capax: invisior Cleandro, quem agentem sub Imperatore Commodo præfecturam, sublata vecordia diversas legimus vexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui præfectus itidem sub Severo ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset ultore. Hæc lachry-

chrymoſa, quæ incitante Petronio ſub Valente clauſere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiumque ſpes atrocior, provincialium & militum paria gementium ſenſibus imis hærebant: & votis licet obſcuris & tacitis, permutatio ſtatus præſentis ope numinis ſummi concordi gemitu poſcebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratusq; ubi felicius acciderit fatum, negotio levi ad apicem ſummæ poteſtatis aſſumi, ſubſidebat ut prædatrix beſtia, viſo quod capi poterat protinus eruptura. Cui hæc quæ maturabat ardenti fors hanc materiam dedit impendio tempeſtivam. Conſumpta hyeme, feſtinans ad Syriam Valens, iamque fines Bithynorum ingreſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempeſtate intactam, ideoque ſævisſimam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hocque cognito, ut impræpedito ipſe pergeret quò tendebat, ſufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iuſsit ad loca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaque longius Principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaque iam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audacisſimum. Divitenſes Tungritanosque iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos, & Conſtantinopoli moraturos ſolenniter biduum, per quoſdam ex iiſdem numeris notos ſolicitare properans, quia cum omnibus loqui periculoſum erat & arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti per ſpem præmiorum ingentium, ſub conſecratione iuriſiurandi, promiſere ſe quæ vellet cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſtipendiis excellentes & meritis. Vtque condictum, & ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anaſtaſianas balneas petit, à

ſorore

ſorore Conſtantini cognominatas,ubi locata noverat ſigna: doctusque per arcanorum conſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, fide ſalutis data libenter admiſſus,conſtipatione vendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſsi: qui ut prætoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperii præmia Iulianum ſuſceperant,ipſi quoque Procopium infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque ſubtabidus, excitum putares ab inferis, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta ut regius miniſter indutus, à calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciem purpureis opertus tegminibus pedum: haſtatusque purpureum itidem pannulum læva manu geſtabat, ut in theatrali ſcena ſimulachrum quoddam inſigne per aulæum vel mimicam cavillationem ſubito putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum honorum omnium ludibrioſe ſublatus, & ancillari adulatione beneficii alloquutus autores, opesque pollicitus amplas, & dignitates ob principatus primitias, proceſsit in pulicum multitudine ſtipatus armorum: ſignisque ſublatus erectius ire pergebat, circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium, quæ metuentes ne à celſioribus tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur,denſius ipſis galearum criſtis aptabant. Huic timidius incedenti, nec reſiſtebat populus, nec favebat: accendebatur tamen inſita pleriſq; vulgarium novitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quod Petronium, ut prædiximus,divitias violenter augentem,omnes eadem mente deteſtabantur,qui ſepulta iamdudum negocia,& redivivas tabulas debitorum in diverſos ordines excitabat. Cum itaque tribunal idem aſcēdiſſet Procopius,& cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentium triſte,procliviorem viam ad mortem (ut ſperabat) exiſtimans adveniſſe,per artus tremore diffuſo implicacior ad loquendum, diu tacitus ſtetit: pauca tamen inter-

interrupta & moribunda voce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatẽ imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorũ, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator appellatus incondite, petit curiam raptim. Vbi nullo clariſsimorum, ſed ignobili paucitate inventa, palatium peſsimo pede feſtinatis paſsibus introiit. Mirantur quidam profecto irriſione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe reip. clades, ignari forſitan exemplorum, id accidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramytenus Andriſcus degener quidam infimæ ſortis, aduſque Pſeudophilippi nomen evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic Antiochiæ Macrino Imperatore agente ab Emeſa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mammea matre confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit. Igitur cupediarũ uilium mercatores, et qui intra regiam apparebant, aut parere deſierant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora iam vitæ diſceſſerant, ad inſoliti caſus ambigua partim inviti, alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, è civitate occulte dilapſi Imperatoris caſtra petivere itineribus feſtinatis. Hos omnes Sophronius vivaciſsimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem à Cæſarea Cappadocum iam profecturum, ut vaporatis æſtibus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiæ percurreret ſedes, textu narrato geſtorum, ſpe dubia ut in talibus percitum & ſtupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentiſsima cura Procopius in dies agitabat noctes, ſubditivos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti, partim ab Oriente, alii è Galliis ſe veniſſe, & Valentinianum obiſſe fingentes, cuncta patere novo & favorabili Principi memorabant. Et quia

res novæ petulanter arreptæ celeritate muniri ſolent interdum, ne quid formidandum omitteretur, confeſtim Nebridius in locum Salluſtii præfectus prætorio factione Petronii recens promotus, & Cæſarius Cōſtantinopolitanæ urbis præfectus, in vincula compinguntur: Et iubetur civitatem curare ſolita poteſtate Phronemius, eſſeque magiſter officiorum Euphraſius, ambo Galli inſtitutis bonarum artium ſpectatiſsimi: & adminiſtratio negotiorum caſtrenſium Gomoario & Agiloni revocatis in ſacramentum committitur incōſulte, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius comes per Thracias cōpiis militaribus præſidens oppreſſurus rebelles ſi comperiſſet conata ex propinquis ſtationibus timebatur, commentum excogitatum eſt validum: & quaſi iuſſu Valentis ſeria ſuper Barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clauſi violenter expreſsis accitus Conſtantinopolim, ſtrictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes ſine cruore acquiſitæ, adminicula auſis tumultuariis maxima compararunt. Poſt quæ ita eventu lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus acceſsit, velut Agilone genero ſuffragante: aliique plures ad aulæ varios actus & adminiſtrandas provincias ſunt admiſsi, quidam inviti, alii ultro ſemet offerentes cum præmiis. Vtque in certaminibus inteſtinis uſu venire contingit, emergebant ex vulgari fece nonnulli deſperatione conſiliisque ductantibus cæcis: contraque quidam orti ſplendide à culminibus ſummis aduſq; mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & ſimilia factio firmiter videbatur eſſe compoſita, reſtabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum eſt facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia, vel iuſtis exorſa primordiis impedivit. Tranſeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditumque turmæ, blandeq; acceptæ & liberaliter cum eſſent, omnesque in unum ſitæ, iamque exercitus ſpecies appareret,

promiſ-

promiſsis uberrimis inhiantes ſub execrationibus diris in verba iuravere Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quod eum ſuis armis defenſabunt. Inventa eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam oportuna: quòd Conſtantii filiam parvulam, cuius recordatio colebatur, ſinu ipſe circumferens, neceſsitudinem prætendebat & Iuliani. Adeptùsque eſt aliud tempori congruum: quòd Fauſtina matre puellæ caſu præſente quodam, acceperat habitus inſignia principalis. Adiungit his aliud veloci diligentia maturandum, & electi quidam ſtoliditate præcipites ad capeſſendum Illyricum miſsi ſunt, nullo præter petulantiam adiumento confiſi, aureos ſcilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliáque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diverſo pœnarum. Pariáque deinde metuens, obſtruxit tres aditus anguſtiſsimos, per quos provinciæ tentantur Arctoæ, unum per ripenſem Daciam, alterum per Succos notiſsimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontiſma. Hacque cautela vana perſuaſione rapiendi Illyrici deſtitutus, uſurpator indebitæ poteſtatis magna perdidit inſtrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculſus, iamque revertens per Gallogræciam, auditis apud Conſtantinopolim geſtis diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pavore vias providendi turbante, eouſque deſponderat animum, ut auguſtos amictus abiicere tanquam gravem ſarcinam cogitaret, feciſſetque profecto, ni vetantibus proximis detractus à deformi propoſito, firmatusque meliorum ſententiis agmina duo præire iuſsiſſet, quibus nomina ſunt Iovii atque Victores, caſtra perduellium irruptura. His iam propinquantibus, ipſe Procopius à Nicea regreſſus, quò nuper advenerat, cum Divitenſibus deſertorumq; plebe promiſcua, quam dierum ferè ſex ſpatio congregarat, Mygdum acceleravit: qui locus Sangario adluitur flumine. Vbi cum legiones iam pugnaturæ

congrederentur, inter reciprocantes miſsilia, quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. Et ſecundioris ductu fortunæ, ex contraria acie velut agnitum quendã Vitalianum, quem ſi norat ambigitur, Latine ſalute data blande produxit: eumque porrecta dextra ſuaviatus, omnibus hincinde attonitis, *En*, inquit, *cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta conſtricta. Placet fortiſſimi viri pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: utq; Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio quod ne votis quidem concipere auſus eſt unquam potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtriſq; vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non ut rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis avitæ reſtituatur, arma iuſtiſſima commoventem.* Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquiliſq; ſummiſsis, deſcivere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem ſtipatumque de more conſentientes in unum reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiæ Iovem, invictum Procopium fore. Huic perduellium proſperitati lætior acceſsit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatem Procopianorum adſcitus, & ſuſcepta cura palatii, digeſto mature conſilio, permixtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim venit, exindeque Niceam ſpe celerius occupavit. Ad quam obſidendam cum huiuſmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex-duce & rege Alemannorum, Valens Nicomediam pergit. Exindeque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus inſiſtebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniurioſe compellabatur ut Sabaiarius. Eſt autem ſabaia ex ordeo vel frumento in liquorem converſus paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia commeatuum, & obſtinatione nimia defenſorum, diſcedere iam parabat: cum inter hæc clauſi apud Niceam, patefactis ſubito portis egreſsi, munitorum magna parte proſtrata, ductore fidentiſsimo

tiſsimo Rumitalca properabant ardentes, circumventuri Valentem à tergo, nondum à Chalcedonos ſuburbano digreſſum: & patraſſent conata, ni rumore quodam præverſo, imminens exitium ille perdoctus, inſtantem veſtigiis hoſtem per Sunonenſem lacum, & fluminis Galli ſinuoſos amfractus propere diſcedendo fruſtra ſequentem luſiſſet. Et hoc caſu Bithynia quoq; in Procopii ditionem redacta eſt. Vnde cum Ancyram Valens citis itineribus revertiſſet, comperiſſetque Lupicinum ad Orientem cum catervis adventare non contemnendis, ſpe proſperorũ erectior, Arintheum lectiſsimum ducem occurſurum hoſtibus miſit. Qui ubi Dadaſtanam tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Iovianum, Hyperechium ſibi oppoſitum repente vidit cum copiis, antehac recte gaſtrenſis apparitorem, id eſt ventris miniſtrum & gutturis: cui ut amico Procopius auxilia ductanda commiſit. Et dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabilem, autoritatis & celſi fiducia corporis, ipſis hoſtibus iuſsit ſuum vincire rectorem: atque ita turmarum anteſignanus umbratilis comprenſus ſuorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venuſtus quidam largitionum apparitor ſub Valente, multo ante Nicomediam miſſus, ut aurum ſuſceptum ſtipendii nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tribueret, hac triſtitia cognita, alienũ pervidens tempus, Cyzicum cum his quę ſuſceperat ſe citius contulit. Vbi forte Serenianus repertꝰ domeſticorum tunc comes, miſſus ad theſauros tuendos, urbem inexuperabili mœnium ambitu monumentis quoq; veteribus cognitam, fretus tumultuario præſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut poſſeſſa Bithynia ſibi etiam Helleſpontum iungeret, validam deſtinaverat manum. Morabantur autem effectum ſagittis & glandibus cæteriſq; iaculis obſidentiũ ſæpe globi confixi, & propugnatorum ſolertia clauſtrum per catenã ferream valde robuſtam ori portus inſertam, quæ ne roſtratæ irruerent naves hoſtiles, erat

altrinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis præliis, Aliſo quidam tribunus abſcidit, exercitiis bellorum prudens, hoc modo: coniunctis tribus navigiis, teſtitudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohærenter ſupra capita ſcutis, primi tranſtris inſtabant armati, alii poſt hos ſemet curvantes humilius, tertiis gradatim inclinatis ſubmiſſe, ita ut noviſsimi ſuffraginibus inſidentes formam ædificii fornicati monſtrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſsilium ictus atq; ſaxorum per decurſus cadentes labiles inſtar imbrium evaneſcant. Itaque coniectu telorum Aliſo pauliſper defenſus, ingenti corporis robore, ſuppoſito ſtipite eandem catenam fortius bipenni confindens ita confregit, ut disiecta pateſaceret aditum latum: hocq; exitu civitas hoſtili impetu patuit improtecta. Qua cauſa extincto poſtea protervíæ totius autore, quum in factionis participes ſeviretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu pòſt in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu cõfoſſus. Hoc marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam propere feſtinavit: veniaque vniverſis qui repugnavere donatis, Serenianum ſolum iniectis vinculis iuſsit duci Niceam, ſervãdum artiſsimè. Statimq; Hormiſdæ maturo iuveni, Hormiſdæ regalis illius filio, poteſtatem proconſulis detulit, & civilia more veterum & bella recturo. Qui agens pro moribus lenius, à militibus quos per devia Phrygiæ miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu, tanto vigore evaſit, ut aſcenſa navi nuſquã ad caſus pateret ancipites, ſequentemq; ac penè captam uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret ſecum, matronam opulentam & nobilem, cuius verecũndia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus maritum exemit. Ea victoria ultra homines Procopius ſeſe efferens, & ignorans, quòd quivis beatus verſa rota fortunæ ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus, Arbetionis domum, cui antea

tanquam

tanquam eadem ſibi ſentientis parcebat ut propriæ, iuſsit exinaniri ob illos caſus inæſtimabiles plenam: ideo indignatus quod venire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cauſatus incommoda ſenectutis & morbi. Et licet hac ex cauſa præſumptor momentum pertimeſceret grave, tamen quum obſiſtente nullo ſe in orientales provincias effundere libenti cunctorum aſſenſione iam licentius poſſet, avidas novitatem quandam viſere, tædio aſperioris imperii quo tunc tenebantur: erga alliciendas quaſdam civitates Aſiæ, legendoſque eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos præliis, quæ magna expectabat & crebra, ſegnius commoratus in modum acuti mucronis obtuſus eſt. Vt quondam Peſcennius Niger ad ſubveniendum ſpei rerum extremæ à populo Romano ſæpe accitus, dum diu cunctatur in Syrias irruere, ſuperatus in ſinu Iſsico (qui eſt in Cilicia, ubi Darium Alexander fudit) fugatuſque, in ſuburbano quodam Antiochiæ gregarii manu militis interiit. Hæc adulta hyeme Valentiniano & Valente Coss. agebantur. Translato verò in Gratianum adhuc privatum & Dagalaiphum ampliſsimo magiſtratu, aperto iam vere ſuſcitatis viribus, Valens iuncto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta ſigna propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. Quo præſidiis ocyus communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelſi, tramiteſque fragoſos ire tendebat ad Lyciam, oſcitantem Gomoarium adgreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur, quod hoſtis eius, ut ante relatum eſt, Conſtantii filiam parvulam cum matre Fauſtina, & in agminibus, & quum propinquæ acies ſtarent, lectica circumferens ſecum, ut pro imperiali germine, cui ſe quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, regem adhuc infantem in cunis locavere poſt aciem, cuius metu ne traheretur captivus, adverſus fortius oppreſſerunt.

Contra

Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulatione nutanti negotio conſuluit Imperator : & Arbetionem ex-conſule, agentem iam dudum in otio,ad ſe venire hortatus eſt,ut Conſtantiani ducis verecundia truces animi lenirentur : neque ſecus evenit. Nam cum omnibus provectior natu & dignitate ſublimior caniciem reverendam oſtenderet , multis ad perfidiam inclinatis , publicum graſſatorem Procopium , milites verò ſequutos eius errorem, filios & laborum participes priſtinorum appellans orabat, ut ſe acſi parentem magis ſequerentur feliciſsimis ductibus cognitum , quàm profligato morem gererent nebuloni , deſtituendo iam & caſuro. Quibus cognitis Gomoarius,cum eluſis hoſtibus unde venerat redire poſſet innoxius,ad caſtra Imperatoris oportunitate intervalli proximi captivi colore tranſivit, velut accurſu multitudinis viſæ ſubito circumſeptus. Qua ſucceſſus alacritate Valens caſtra promovit ad Phrygiam : & prope Nacoliam collatis manibus,partium dux in ancipiti Agilo rem excurſu prodidit repentino : cumq; ſecuti complures , iam pila quatientes & gladios,ad Imperatorem tranſeunt cum vexillis ſcuta perverſa geſtantes,quod defectionis ſignum eſt apertiſsimum. Hoc præter ſpem omnium viſo,Procopius ſalutis intercluſo ſuffugio, verſus in pedes circumiectorum nemorum ſecreta & montium petebat : Florentio ſequente & Barchalba tribuno, quem per ſæviſsima bella iam inde à Conſtantii temporibus notum,neceſsitas in crimen traxerat , non voluntas. Maiore itaq; noctis parte conſumpta , cum à veſpertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, undiq; facultate evadendi exempta,conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet , cum fortuna expoſtulabat luctuoſa & gravi : merſusque multiformibus curis ſubito à comitibus ſuis arctius vinctus,relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atq; defixus: ſtatimq; abſciſſa cervice diſcordiarum civilium gliſcentes turbines ſepelivit & bella , ad ve-

teris

teris Perpennæ exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione pauliſper potitus, è frutectis ſub quibus latebat extractus, oblatusque Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus. Parique indignationis impetu Florentius & Barchalba, qui eum duxerunt, confeſtim non penſata ratione ſunt interfecti. Nam ſi Principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure cæſos pronuntiaret: ſi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Exceſsit autem vita Procopius anno quadrageſimo, amplius menſibus decem, corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturæ, ſubcurvus, humumque intuendo ſemper incedens, perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſsi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius affirmat & Tullius: & quod eſt mirandum, quoad vixerat incruentus. Iiſdem ferè diebus protector Marcellus eiuſdem cognatus, agens apud Nicæam præſidium, proditione militum & interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis horrore incautum adortus occidit: cuius mors ſaluti plurimis fuit. Nam ſi victoriæ ſuperfuiſſet, incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentique ob ſimilitudinem morum & genitalis patriæ vicinitatem acceptus, occultas voluntates Principis introſpiciens ad crudelitatem propenſioris, multas innocentium edidiſſet ſtrages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri curſu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos vilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, umbram principatus funeſti capeſsit gemina ratione fallente: quod & Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio, Conſtantianam prætendenti neceſsitudinem, quæ ad ſocietatem ſuam parva mercede traduci poſſe exiſtimabat: quòdque geſta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida ſpeculationibus fidis Equitius doctus converſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippo-

lim clauſam præſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem reſerare magna vi conabatur, urbem admodum oportunam, & impedituram eius adventus, ſi ponè relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Hæmimontum cogeretur. Verum paulo poſtea cognita levi præſumptione Marcelli, milites miſsi ſunt audaces & prompti, qui eum raptum, ut deditum noxæ mancipium, in cuſtodiam compegerunt. Vnde poſtridie productus, lateribus ſulcatis acerrime, pariaque perpeſsis conſortibus interiit, hoc favorabilis ſolum, quòd abſtulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim, * illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam cauſis inanibus prætexebat. Extirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſævitum eſt in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta: maximeq; in Philippopoleos defenſores, qui urbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopii, quod ad Gallias portabatur, ægerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërciti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari mulctatus, breve poſt tempus evaſit. Euphraſius verò itemque Phronemius miſsi ad occiduas partes, arbitrio obiecti ſunt Valentiniani: & abſoluto Euphraſio Phronemius Cherrhoneſum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re quod divo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimiles eius nec ſuppares. His accedebant alia graviora, & multo magis quam in præliis formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæſtiones ſine diſcrimine ullo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines graſſabantur, & pacis obtentu vitium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam execrantibus univerſis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leviora facit pericula: & Martiæ virtutis poteſtas

ſtas aut id quod auſum occupat, aut inopinata mors ſi acciderit, nullum ignominiæ continet ſenſum, finemque ſecum vivendi ſimul & dolendi perducit: ubi verò conſiliis impiis iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel Caſsianæ ſententiæ fuco perliti reſident iudices, agitur autē quod agitur ad voluntatem prætumidæ poteſtatis, & ex eius libidine vitæ incidentium neciſque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam ut quiſq; ea tempeſtate ob quamlibet valuerat cauſam, regiæ prope accedens, & aliena rapiendi aviditate exuſtus, licet aperte inſontem arceſſens, ut familiaris ſuſcipiebatur & fidus, ditādus caſibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adſciſcens, per ſuppliciorum diverſitates effrenatius exultavit: ſententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices eſſe eos qui omnia ſibi licere exiſtimarunt. Hæc implacabilitas cauſæ quidem piiſsimæ, ſed victoriam fœdantis, innocentes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo caput incurvos aut ictu carnificis torvi ſubſtravit: quibus ſi pateretur natura, vel denas animas profundere præſtabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus vniverſis, quaſi læſæ maieſtatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte. Exin quum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones & exilia, & quæ leviora quibuſdam videntur, quanquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & fortè meritis locupletior, actus patrimonio præceps, truſuſque in exilium conſumebatur angore, aut ſtipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impoſitus, quamdiu Principem & proximos opū ſatietas cœpit & cædis. Hoc novatore adhuc ſuperſtite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Kalend. Auguſtas, Coss. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitum graſſā-

ti ſunt ſubito, quales nec fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim poſt lucis exortum denſitate prævia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni ſtabilitas ponderis, mareque diſpulſum retrò fluctibus evolutis abſceſsit, ut retecta voragine profundorum ſpecies natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliumque vaſtitates & montium tunc, ut opinari dabatur, ſuſpicerent radios ſolis, quos primigenia rerum ſub immenſis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut piſces manibus colligerent & ſimilia, marini fluctus, velut gravati repulſam, verſa vice conſurgunt, perque vada ferventia inſulis & continentis terræ porrectis ſpatiis violenter illiſi, innumera quædam in civitatibus, & ubi reperta ſunt ædificia, complanarunt: proinde ut elementorum furente diſcordia involuta facies mundi miraculorum ſpecies oſtendebat. Relapſa enim æquorum magnitudo quum minime ſperaretur, millia multa necavit hominum & ſubmerſit: recurrentiumque æſtuum incitata vertigine, quædam naves, poſtquam humentis ſubſtantiæ conſenuit tumor, peſſumdatæ viſæ ſunt, exanimataque naufragiis corpora ſupina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naves extruſæ rapidis flatibus, culminibus inſidere tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad ſecundum lapidem fere procul a littore contortæ ſunt aliquæ, ut Laconicam prope Methonen oppidum nos tranſeundo proſpeximus diuturna carie fatiſcentem.

EXPLICIT LIB. XXVI.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXVII.

DVM per Eoum orbem hæc quæ narravimus diverſi rerum expediunt caſus, Alemanni poſt ærumnoſas iacturas & vulnera, quæ congreſsi ſæpe Iuliano Cæſari pertulerant, viribus tandem reſumptis, licet imparibus priſtinis, ob cauſam expoſitam ſupra, Gallicanos limites formidati iam perſultabant. Statimque poſt Kal. Ianuarii, quum per glaciales tractus hyemis rigidum inhorreſceret ſidus, cuneatim egreſſa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni primæ Carietto tunc per utramque Germaniam comes occurſurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptiſsimo, adſcito in ſocietatem laboris Severiano itidem comite, invalido & longævo, qui apud Calidona Divitenſibus præſidebat & Tungricanis. Proinde confertius agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquæ firma celeritate tranſmiſso, viſos eminus barbaros Romani ſagittis aliiſque levibus iaculis inceſſebant, quæ illi reciprocis iactibus valide contorquebant. Vbi verò turmæ congreſſæ ſtrictis conflixere mucronibus, noſtrorum acies impetu hoſtium acriore concuſſa, nec reſiſtendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu cõpulſis in fugam, quum Severianum vidiſſent equo deturbatum, miſsilique telo per os fixum. Ipſe denique Carietto, dum cedentes obiectu corporis & vocis iurgatorio ſono audentius retinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu ſtandi conatur, oppetiit telo lethali confixus. Poſt cuius interitum,

Erulorum Batavorumq; vexillum direptum, quod inſultando tripudiantes Barbari crebro ſublatum altius oſtendebant, poſt certamina receptum eſt magna. Qua clade cum ultimo mœrore comperta, correcturus huiuſmodi geſta Dagalaiphus à Pariſiis mittitur. Eoque diu cunctante, cauſanteque diffuſos per varia Barbaros ſemet adoriri non poſſe, accitoq; paulò poſt ut cum Gratiano etiam tum privato ſuſciperet inſignia conſulatus, Iovinus equitum magiſter accingitur: & inſtructus paratuſque cautiſsime obſervans utrumq; ſui agminis latus, venit prope locum Scarpona: ubi inopinus maiorem barbarorum plebem antequam armaretur, temporis brevi puncto præventam ad internecionem extinxit. Exultantes innoxii prælii gloria milites ad alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens rector eximius, ſpeculatione didicit fida direptis propius villis vaſtatoriam manum quieſcere prope flumen: iamque adventans, abditusque in valle denſitate arbuſtorum obſcura, videbat lavantes alios, quoſdam comas rutilantes ex more, potanteſque nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſtivam, ſigno repente per lituos dato, latrocinalia caſtra perrupit: contraque Germani nihil præter inefficaces minas iactanter ſonantes & fremitum, nec expedire arma diſperſa, nec componere aciem, nec reſurgere in vires permittebantur, urgente inſtanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, abſq; his quos verſos in pedes texere flexuoſi tramites & anguſti. Hoc proſpero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iovinus militem ducens, diligenti ſpeculatione præmiſſa, in tertium cuneum qui reſtabat, propere caſtra cõmovit: & maturato itinere omnem prope Catelaunos invenit ad congrediendum promptiſsimum. Et vallo oportunè metato, ſuiſque pro temporis copia cibo recreatis & ſomno, primo auroræ exortu in aperta planicie compoſuit aciem dilatatam arte ſolerti, ut ſpatiis amplioribus occupans æquipa-

rare Romani hoſtium multitudinem apparerent, inferiores numero licet viribus pares. Signo igitur per buccinas dato, quum pede collato res agi cœpiſſet, inſueta vexillorum ſplendentium facie territi ſtetere Germani. Quibus hebetatis parumper, reparatiſque confeſtim, adusq; diei extremum concertatione protenta, validius imminens miles fructum rei bene geſtæ ſine deſpendio quæſiſſet, ni Balcobaudes armaturarum tribunus magniloquentia ſocordi coalitus propinquante iam veſpera ceſsiſſet inconditè. Quem ſi ſequutæ reſiduæ cohortes abiiſſent, ad triſtes exitus eouſque negotium venerat, ut nec acta nuntiaturus quiſquam poſſet ſupereſſe noſtrorum. Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex altera interficeret millia: ipſe verò non amplius ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis. Noctis itaq; adventu prælio iam dirempto, refectiſq; viribus feſsis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, quum comperiſſet occultantibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarum, per aperta camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces conſtratos, quos vulneribus frigorum aſperitate contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin progreſſus ulterius, revertens ubi nullum repererat, didicit regem hoſtilium agminum cum paucis captum ab haſtariis, quos ipſe per iter aliud miſerat ad diripienda tentoria Alemannica, ſuffixum patibulo. Ideòque iratus in tribunum animadvertere ſtatuit, auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eumque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum facinus atrox documentis evidentibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeunti Pariſios poſt claritudinem recte geſtorum Imperator lætus occurrit: eumque poſtea conſulem deſignavit, illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quód iiſdem diebus Procopii ſuſceperat caput à Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt

ſunt prælia,per tractus varios Galliarum, quæ ſuperfluum eſt explicare,quoniam neque operæ pretium aliquod eorum habuere proventus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet. Hoc tempore vel paulò antè nova portenti ſpecies per annonariam apparuit Thuſciam: idque quorſum evaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Piſtorienſi propè horam diei tertiam ſpectantibus multis aſinus tribunali aſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: & ſtupefactis omnibus qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloque coniectante ventura, poſtea quod portendebatur evenit. Terentius enim humili genere in Vrbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatus reum detulerat officium ex-præfecto, hanc eandem provinciam correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans, multa in naviculariorum negotio falſò admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam. Multo tamen antequam hoc contingeret Symmachus Aproniano ſucceſsit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarũ atq; modeſtiæ, quo inſtante Vrbs ſacratiſsima otio copiiſque abundantius ſolito fruebatur: & ambitioſo ponte exultat atq; firmiſsimo, quem condidit ipſe, & magna civium lætitia dedicavit, ingratorum ut res docuit apertiſsima. Qui conſumptis aliquot annis domum eius in tranſtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quòd vilis quidam plebeius finxerat illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, libentius ſe vino proprio calcarias extincturum, quàm id venditurum preciis quibus ſperabatur. Advenit poſt hunc Vrbis moderator Lampadius ex-præfecto prætorio, homo indignanter admodum ſuſtinens, ſi etiam cum ſpueret non laudaretur, ut id quoq; prudẽter præter alios faciens, ſed nonnunquã ſeverus & frugi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & uberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis multa donari

ſæpe

Digitized by Google

ſæpe urgentis, ut liberalem ſe & multitudinis oſtenderet contemptorem, accitos à Vaticano quoſdam egentes opibus ditaverat magnis. Vanitatis autem eius exemplum, ne latius evagemur, hoc unum ſufficiet poni: levi quidem ſed cavendum iudicibus. Per omnia enim civitatis membra, quæ diverſorum Principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat: non ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Traianus dicitur Princeps: unde eum herbam parietinam iocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motibus crebris: uno omnium maximo, cum collecta plebs infima, domum eius prope Conſtantianum lavacrum iniectis facibus incenderat & malleolis, ni ſervitiorum & familiarium veloci concurſu à ſummis tectorum culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſsiſſet. Eaque vi territus ipſe, fremituque crebreſcentis ſeditionis in maius, ſeceſsit ad Milvium pontem (quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibidem tumultus operiens, quem cauſa concitaverat gravis, ædificia erigere exoriens nova, vel vetuſta quædam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas: ſed ſi ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam ſimile, apparitores immittebantur, qui velut ementes diverſas raperent ſpecies, nulla pretia perſolvendo: unde accenſorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digreſſu. Advenit ſucceſſor eius ex quæſitore palatii Viventius, integer & prudens, Pannonius, cuius adminiſtratio quieta fuit & placida, copia rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ, quæ tale negotium excitavere. Damaſus & Vrſicinus ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopalem ſedem ardentes, ſciſsis ſtudiis aſperrime conflictabantur, adusq; mortis vulnerumque diſcrimina adiumentis utriuſq; progreſsis: quæ nec corrigere ſufficiens Viventius nec mollire, vi magna coactus ſeceſsit in ſuburbanum: & in con-

certatione ſuperaverat Damaſus, parte quæ ei favebat inſtante. Conſtatque in baſilica Sicinini, ubi ritus Chriſtiani eſt conventiculum, uno die centum triginta ſeptem reperta cadavera peremptorum: efferatamque diu plebem ægre poſtea delinitam. Neq; ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans urbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis inſidentes circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo ut eorum convivia regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant beati revera, ſi magnitudine Vrbis deſpecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem Antiſtitum quorundam provincialium viverent: quos tenuitas edendi potandique parciſsime, uilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini veriſque eius cultoribus ut puros commendant & verecundos. Hactenus deviaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, novi per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim ut conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſsit in Gothos ratione iuſta permotus: quòd auxilia miſere Procopio civilia bella cœptanti. Ergo convenit pauca ſuper horum origine & regionum ſitu tranſcurrere per brevem exceſſum. Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres concinerent ſtyli: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuvat, ſufficiet ea quæ vidiſſe meminimus expedire. Has terras immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis autoritas docet, Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabuloſum eſt, aut tractus ante hac diffuſi latiſsime, deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitavere Scordiſci, longe nunc ab iiſdem provin-

ciis

Digitized by Google

tiis diſparati, ſævi quondam & truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captivorum Bellonæ litantes & Marti, humanumque ſanguinem in oſsibus capitum humanis bibentes avidius: quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali montibus præruptis denſatæ Succorum pateſcunt anguſtiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem verò ſiniſtram arctois obnoxiam ſtellis Hæmimontanæ celſitudines claudunt, & Hiſter: quà Romanum ceſpitem lambit, urbibus multis & caſtris, contiguus & caſtellis. Per dextrum, quod auſtrale eſt latus, ſcopuli tenduntur Rhodopes: unde eorum iubar exurgit, finitur in fretum: cui undoſius ab Euxino ponte labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad Aegeum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur collimitiis per arctas præcipiteſque vias, quæ cognominantur Acontiſma: cui proxima Arethuſa convallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulchrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui: & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen natū accepimus. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum ſermonumque varietate diſsimiles. E quibus præter alios ut immaniter efferati timebantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut cum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta republica, dum conſulare vigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas, vaganteſq; ſine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſsit, Druſus intra fines continuit proprios, Minutius prope amnem Hebrum, à celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos prælio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio

dio procōſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſphoro ſita & Propontide, claſſes obtinuere Romanæ. Advenit poſt hos Imperator Lucullus, qui cum audaciſsima gente Beſſorum conflixit omnium primus: eodemque impetu Hæmimontanos acriter reſiſtentes oppreſsit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum tranſiere noſtrorum: hocque modo poſt procinctus ancipites reipub. ſex provinciæ ſunt quæſitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyriis eſt confinis, Thracia ſpeciali nomine appellatur: quam Philippopolis, Eumolpias vetus, & Beroea amplæ civitates exornant. Poſt hanc Hæmimontus Hadrianopolim habet, quæ dicebatur Vſcudoma, & Anchialon, civitates magnas. Dein Myſia, ubi Martianopolis eſt, à ſorore Traiani Principis ita cognominata, & Doroſtorus, & Nicopolis, & Odyſſus: iuxtaq; Scythia, in qua celebriora ſunt aliis oppida Dionyſopolis, & Tomi, & Colatis in Europa omniū ultima. Præter municipia urbibus nitet ditabus, Apris & Perintho, quam Heracleam poſteritas dixit. Rhodopa huic annexa Maximianopolim habet, & Maroneam, & Aenum, poſt quam conditam & relictam Aeneas Italiam auſpiciorum proſperitate perpetua poſt diuturnos occupavit errores. Conſtat autem ut vulgavere rumores aſsidui, omnes penè agreſtes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate virium & prærogativa quadam vitæ longius propagandæ nos anteire: idque inde contingere arbitrantur, quòd colluvione ciborum abſtinent calidis, & perenni viriditate roris aſperginibus gelidis corpora conſtringente auræ purioris dulcedine potiuntur, radiosque ſolis ſuapte natura vitales primi omnium ſentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digeſtis pedem referamus ad cœpta. Procopio ſuperato in Phrygia, internarumq; diſſenſionum materia conſopita, Victor magiſter equitum ad Gothos eſt miſſus, cogniturus aperte quā ob cauſam gens amica Romanis foe-

nis, fœderibusq; ingenuæ pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defenſione purgarent, litteras eiuſdem obtulere Procopii: ut generis Conſtantiani propinquo imperium ſibi debitum ſumpſiſſe commemorantis, veniaque dignum aſſerentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens parvipendens excuſationem vaniſsimam, in eos ſigna commovit, motus adventantis iam præſcios: & pubeſcente vere, quæſito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum eſt caſtrametatus: ponteq; contabulato ſupra navium foros flumen tranſgreſſus eſt Hiſtrum, reſiſtentibus nullis. Iamq; ſublatus fiducia, cum ultro citroque diſcurrens nullũ inveniret quem ſuperare poſſet vel terrere: omnes enim formidine perciti militis, cum apparatu ambitioſo propinquantis, montes petivere Serrorum arduos, & inacceſſos niſi perquam gnaris. Ne igitur æſtate omni conſumpta ſine ullo remearet effectu, Arintheo magiſtro peditum miſſo cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuoſa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocq; tantum quod ſors dederat impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto. Anno ſecuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſius Danubii gurgitibus vagatis impeditus manſit immobilis, prope Carporum vicum ſtativis caſtris uſque ad autumnum locatis emenſum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Martianopolim ad hyberna diſceſsit. Simili pertinacia tertio quoq; anno per Novidunum navibus ad tranſmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Grutungos bellicoſam gentem adgreſſus eſt: poſtque leviora certamina Athanaricum ea tempeſtate iudicem potentiſsimum, auſum reſiſtere cum manu quam ſibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam, ipſeque cum omnibus ſuis

Martianopolim redivit ad hyemem agendam, ut in illis tractibus habilem. Aderant post diversos triennii casus finiendi belli materiæ tempestivæ. Prima, quód ex Principis diuturna permansione metus augebatur hostilis. Dein, quòd commerciis vetitis ultima necessariorũ inopia barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices sæpe mittentes venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum spectator adhuc æquissimus rerum, antequàm adulationum perniciosis illecebris captus remp. funeribus perpetuo deflēdis affligeret, in commune consultans pacem dare oportere decrevit. Emissique vicissim Victor & Arintheus, qui tunc equestrem militiam agerent: qui cum propositis conditionibus assentiri Gothos docuissent litteris veris, præstituitur componendæ paci conveniens locus. Et quoniam asserebat Athanaricus sub timenda execratione iurisiurandi, se esse obstrictum mandatisque prohibitum patris, ne solum aliquando calcaret Romanorum, & adigi non poterat, indecorumque erat & vile ad eum Imperatorem transire, recte noscentibus placuit, navibus remigio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris Principem gentisq́ iudicem, inde cum suis fœderari, ut statutum est, pacem. Hocque composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim rediit, ubi postea Athanaricus, proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, & ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro. Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteque extrema, convivio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Iulianus tunc Magister memoriæ poscebatur, quasi afflatu quodam furoris, bestiarum more humani sanguinis avidus, ut ostenderat cum proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanquam inter dignorum inopiam ad id ascende-

Digitized by Google

aſcenderat culmen,lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudiis altioribus in favorem Severi magiſtri tunc peditum,ut apti ad hoc impetrandum : qui licet aſper eſſet & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed dum hæc cogitantur incaſſum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque ſe mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium ſuum, adulto iam proximum, inſignibus principatus ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militeque firmato ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus veniſſet, progreſſus in campum tribunal aſcendit : ſpendoreque nobilium circumdatus poteſtatum, dextera puerum adprehenſum productumque in medium, oratione concionaria deſtinatum Imperatorem exercitui commendabat. *Auctum erga me veſtri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis iudicatus ſum multis & claris, conſiliorum ſociis votorumq; auſpicibus vobis, pietatis officiis adgrediar tempeſtivis, proſpera Deo ſpondente: cuius ſempiternis auxiliis ſtabit Romana res inconcuſſa. Accipite igitur quæſo placidis mentibus viri fortiſſimi deſiderium noſtrum, id reputantes, quòd hæc quæ fieri charitatis ſanciunt iura, non tantum tranſire voluimus per conſcientiam veſtram, verum etiam probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis pignus, undiq; muniendæ tranquillitatis publicæ cauſa, in Auguſtum ſumere commilitium paro, ſi propitia cæleſtis numinis veſtraq; maieſtatis voluntas parentis amorem iuverit præeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipſis ut nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum aſperarum, nec capacem adhuc Martii pulveris, ut videtis : ſed familiæ ſuæ laudibus, maiorumq; factis præſtantibus concinentem, paucioribus invidiæ metu, ut dicitur, protinus ſurrecturum. Ut enim mihi videri ſolet, mores eius & appetitus licet nondum maturos ſæpe penſanti ineunte adoleſcentia, quoniam humanitate & ſtudiis diſciplinarum ſolertium expolitus librabit ſuffragiis*

puris

puris merita recte secuuve factorum, faciet ut sciant se boni intelligi, in pulchra facinora procursabit signis militaribus & aquilis adhæsurus, solem nivesq; & pruinas & sitim perferet & vigilias, castris si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit, salutem pro periculorum sociis obiectabit: & quod pietatis summum primumq; munus est, remp. ut domum paternam diligere poterit & avitam. Nondum finita oratione dictis cum assensu læto auditis, pro suo quisq; loco animo læto milites alius alium anteire festinans, tanquam utilitatis & gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, clasicorum amplissimo sono blandum fragorem miscentes armorum. Quo viso maiore fiducia Valentinianus exultans, corona indumentisque supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iamque fulgore conspicuum, alloquitur advertentem quæ dicebat. *Et*, inquit, *habes mi Gratiane amictus, ut speravimus omnes, augustos, meo commilitonumq; nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris & patrui collega: & assuesce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritumq; considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat, cætera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adcrescentem Imperatorem fidei vestræ commissum servetis affectione fundata.* His dictis solemnitate omni firmatis, Eupraxius Cæsariensis Maurus magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamavit, *familia Gratiani hoc meretur.* statimque promotus quæstor multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legumque similis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicibus advertimus causis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris

maioris Principis & novelli: maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque & reliqui corporis iucundissimus nitor, & egregia pectoris indoles, quæ Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset, qui virtutem eius etiam tum instabilem adnubilabant actibus pravis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germanum nuncupavit & filium, benivole satis. Nec enim quisquam antehac adscivit sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem absque diminutione aliqua maiestatis Imperatoriæ socium fecit. His ex sententia Rectorum & militis ordinatis vix dies intercessere pauci, cum Mamertinum præfectum prætorio ab Vrbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, Avitianus ex-vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi oportunas occasiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex-præfecto Vrbis solutum exilio, patrimonii redintegrata iactura, remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalam ferus inter imperitandi exordia, ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu licentius erupit ad perniciem plurimorum, quod auxit ira acerbius effervescens. Hanc enim esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuvenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces mors Dioclis ex-comite largitionum Illyrici, quem ob delicta levia

flammis iuſsit exuri: & Diodori ex-agente in rebus, triumq́ue apparitorum poteſtatis vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quòd apud eum quæſtus eſt Comes, Diodorum quidem adverſus ſe civiliter imploraſſe iuris auxilium, officiales verò iuſſu iudicis auſos monere proficiſcentem, ut reſponderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc uſque Chriſtiani, locum ubi ſepulti ſunt, *Ad innocentes* appellant. Dein cum in negotio Maxentii cuiuſdam Pannonii ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines mactari iuſsiſſet, interpellavit Eupraxius tunc quæſtor; &, *parcius*, inquit, *agito piiſſime Principum: hos enim quos interfici tanquam noxios iubes, ut martyras, id eſt divinitati acceptos, colit religio Chriſtiana.* Cuius ſalutarem fiduciam præfectus imitatus Florentius, cum in re quadam venia digna audiſſet eum percitum ira iuſsiſſe ternos per ordines urbium interfici plurimarum. *Et quid agetur*, ait, *ſi oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque ſuſpendi debet, ut cum habuerint occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoq; accedebat, dictu dirum & factu: quòd ſi quis eum adiſſet iudicium potentis inimici declinans, aliumq́ue ſibi poſtulans dari, hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iuſta, remittebatur. Itemq́ue aliud audiebatur horrendum: quòd ubi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronunciabat. Hæc autem & ſimilia licenter ideo altiore faſtu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla vacat quæſtio pravitatum apud eos, qui quod volunt ipſi maximas putant eſſe virtutes. Profectus itaq; ab Ambianis, Treveroſq́ue feſtinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridiumq; Comitem maritimi tractus occiſum, & Bulchobaudem ducem hoſtili-

bus

Digitized by Google

bus insidiis circumventum. Quibus magno cum horrore compertis, Severum etiam tum domesticorum Comitem misit, si sors casum dedisset optatum, correcturum secius gesta: quo paulo postea revocato, Iovinus eadem loca profectus, Proventusidem celeri gradu præmisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremo ob multa & metuenda, quæ super eadem insula rumores assidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus, ascitaque animosa legionum & cohortium pube, tendebat præeunte fiducia speciosa. Et quoniam cum Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis oceani, tractumque Britanniæ pro captu virium explanavi, ad ea quæ digesta sunt semel revolui superfluum duxi: ut Vlixes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes divisi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa populabantur, Gallicanos verò tractus Franci & Saxones iisdem confines, quò quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema dux efficacissimus petens, cum venisset ad Bononiæ littus, quòd à spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Vnde cum consecuti Batavi venissent & Heruli, Ioviiq; & Victores, fidentes viribus numeri, egressus tendensque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere

ſarcinarum: & propere fuſis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſsit, quam tributarii perdidere miſerrimi. Deniq; reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſsis, merſam difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito quà ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis ſpeciem lætiſsimus introiit. Vbi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus, tutaque ſcrutando conſilia futuri morabatur ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter non niſi per dolos occultiores & improviſos excurſus ſuperari poſſe, captivorum confeſsionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis impunitateque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diverſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro-præfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed iuſti tenacem & recti: itidemque Dulcitium, ducem ſcientia rei militaris inſignem. Hæc in Britanniis agebantur. Africam verò iam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſocordia, & aliena invadendi cupiditas, maximeque Romani nomine comitis. Qui venturi providus, transferendæque in alios invidiæ artifex, ſævitia morum multis erat exoſus, hac præcipue cauſa, quod ſuperare hoſtes in vaſtandis provinciis feſtinabat, affinitate Remigii tunc Magiſtri officiorum confiſus: quo prava & contraria referente, Princeps ut præ ſe ferebat ipſe cautiſsimus, lachrymoſa diſpendia diutius ignoravit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, & Ruricii præſidis legatorumque mortem, & cætera luctuoſa, cum adegerit ratio diligentius explicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi, quæ ſentimus aperte loquamur. Hunc Imperatorem omnium primum in maius militares faſtus ad

damna.

damna rerum auxiſſe communium, dignitates opesq; eorum ſublimius erigentem, & quod erat publice privatimq; dolendum, indeflexa ſævitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera inventores iuris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere lethalibus. Quod ſæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnunquam ad privatorum pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſsi prædones, oppida villasque uberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam afflictabant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta diſperdere Aſiæ vicarius ea tempeſtate Muſonius advertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus, deploratis noviſsimis rebus, luxuque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos Diocmitas appellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quendam tranſiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos, palantesque per varia confidentius, interfectis aliquibus ad latebroſa montium ſaxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi, nec inveniendi ad victum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos ut ſigniferæ manus ſemper valuere ſententiæ: obſidibusque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætextatus præfecturam Vrbis ſublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adoleſcentiæ rudimentis inclaruit,

adeptus est id quod raro contingit, ut cum timeretur, amorem non perderet civium, minus firmari solitum erga iudices formidatos. Cuius autoritate iustisque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt, pulsoque Vrsicino, alta quies pari iam proposito civium Romanorum aptissima adolescebat, gloria clari rectoris plura & utilia disponentis. Nam & mæniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus, & discrevit privatorum parietes ab ædibus sacris, iisdem inverecunde connexos: ponderaque per regiones instituit universas, cum aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetravit, quod laudando Brutum Tullius refert, ut cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute ut rebatur profecto, Alemannus regalis Rando nomine diu præstruens quod cogitabat, Magontiacum præsidiis vacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus invenit celebrari solemnitatem, impræpedite cuiusquemodi fortunæ virile & muliebre secus cum supellectile non parva indefensum abduxit. Parvo inde post intervallo inopina rei Romanæ spes lætiorum affulsit. Cum enim Vithicabius rex, Vadomarii filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos sæpe succenderet bellicos, opera navabatur impensior, ut qualibet concideret strage. Et quia attentatus aliquotiens nullo genere potuit superari vel prodi, fraude citerioris vitæ ministri, studio sollicitante nostrorum, occubuit: cuius post necem, aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas verebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alemannos expeditio solitis gravior, destinatius id publica tutela

ca tutela poscente: quia reparabilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenso: cui ob suspectos eorum mores, nunc infirmorum & supplicum, paulo post ultima minitantium, nullæ quiescendi dabantur induciæ. Contracta igitur undiq; mole maxima catervarum, armis & subsidiis rei cibariæ diligenter instructa, accitoque Sebastiano Comite cum Illyricis & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum transgressus, indivisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Iovino & Severo magistris rei castrensis altrinsecus ordinũ latera servantibus, ne repentino invaderentur assultu. Protinusque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus per regiones longo itu porrectas, sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis Barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inveniri, cuncta satorum & tectorum quæ visebantur iniecta cohortium manu vorax flamma vastabat, præter alimenta, quæ colligi dubius rerum eventus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu Princeps ulterius tendens cum prope locum venisset, cui Solicinio nomen est, velut quodam obiice stetit, doctus procursantium relatione verissima Barbaros longe conspectos (qui nullam ad salutem tuendam viam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnaritate confisi unum spirantibus animis montem occupavere præcelsum, per confragosos colles undiq; præruptum & invium absque septentrionali latere, unde facilem habet devexitatem & mollem) signis illico fixis ex more cum undiq; ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum stetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum: quod erat oportune subeundæ indicium pugnæ. Ergo quia spatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumsonantibus Alemannis, id consilium ratio celeritatis admisit:

Digitized by Google

misit, ut arctoam montium partem, quam clementer diximus esse proclivem, Sebastianus cum suis occuparet, fugientes Germanos, si fors ita tulisset, levi negotio confossurus: quod haud placuit maturato. Gratianoque apud signa Iovianorum retrò detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus centurias & manipulos capite intecto consalutans, nullo potentium in conscientiam arcani adhibito, remota multitudine stipatorum, speculatum radices aggerum avolavit cum paucis, quorum industriam norat & fidem: prædicans, ut erat sui arrogans æstimator, inveniri posse aliam viam ducentem ad arduos clivos, præter eam quam inspexere proculcatores. Per ignota itaq; & palustres uligines devius tendens, insidiatricis manus locatæ per abrupta subito oppetiisset adcursu, ni necessitatis adiumento postremo, per labilem limum incitato iumento digressus, legionum se gremiis immersisset post abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque distinctam, cum ipso tegmine penitus interiret, nec postea vivus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, signoque erecto, quod solet ad pugnam hortari, tubarum minacium accedente clangore, fidentissimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuvenes lecti in principiis adeundi discriminis Salvius & Lupicinus, scutarius unus, alter è schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastasque crispando cum ad rupium obiecta venissent, trudentibusque Alemannis evadere ad celsiora conarentur, advenit omne pondus armorum, iisdemque antesignanis per hirta dumis & aspera magno virium nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partium spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, sed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius sese pandens exercitus infusis utrimque cornibus adflictabat, per fre-

mitus

Digitized by Google

mitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipſi aſſumpta fiducia reſtiterunt: æquataque parumper præliorum ſorte haud parva mole certatum eſt, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Diſiecti deniq; Romanorum ardore, metuque turbati, miſcentur ultimis primi: dumque in pedes verſi diſcedunt, verutis hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſsi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. Stratis denique multis lapſorum partem Sebaſtianus, cum ſubſidiali manu locatus poſt montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: diſperſi cæteri ſylvarum ſe latebris amandarunt. In hac dimicatione noſtri quoq; oppetiere non contemnendi: inter quos Valerianus fuit domeſticorum omnium primus, & natus ſpado quidam ſcutarius, exercitus ita bellator, ut Sicinio veteri comparetur & Sergio. Hisque tali caſuum diverſitate peractis milites ad hyberna, Imperatores Treveros reverterunt. Per hæc tempora Vulcatio Rufino abſoluto vita dum adminiſtrarat, ad regendam præfecturam prætorianam ab Vrbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opū amplitudine cognitus orbi Romano, per quem univerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit, iuſte an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Hunc quaſi gemina quædam, ut poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pinnis vehens, nunc beneficum oſtendebat & amicos ſublimius erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum, & per cruentas noxium ſimultates. Et licet potuit quoad vixit ingentia, largiendo & interpellando poteſtates aſsiduas, erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior: ut videretur cum ſibi fideret de cothurno ſtrepere tragico, & ubi paveret omni humilior ſocco. Atque ut natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris: ita ille marcebat abſq; præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, utque multa perpetrarent

Digitized by Google

impune, dominum ſuum mergentium in rempub. Namque fatendum eſt, nunquam illa magnanimitate coalitus clienti vel ſervo agere quidquam iuſsit illicitum: ſed ſi eorum quenquam crimen ullum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod vitium reprehendens pronuntiat Cicero: *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Suſpitioſus tamen & minutus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandienſque interdum ut noceat (id autem perſpicuum eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maxime, cum cælari poſſe exiſtimatur) ita implacabilis & diruptus, ut ſi lædere quenquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari: ideoque aures eius non cera, ſed plumbis videbantur obſtructæ. In ſummis divitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideoque ſemper levibus morbis afflictus. Hæ per occidentales plagas rerum ſeries fuere geſtarum. Rex verò Perſidis longævus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, poſt Imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauliſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Ioviano pactorum, iniectabat Armeniæ manum, ut eam velut placitorum abolita firmitate ditioni iungeret ſuæ. Et primo per artes fallendo diverſas, nationem omnem renitentem diſpendiis lævibus afflictabat, ſollicitans quoſdam optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improviſis. Dein per exquiſitas periuriiſque mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitumq; in convivium iuſsit ad latentem trahi poſticam: eumq; effoſsis oculis vinctum cathenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde ne quid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace

pulſo

pulſo, quem autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem huiuſmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni, quos olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniam (horum alter antè gentis præfectus magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iiſdemque mandarat, ut Artogeraſſam intenſiore cura excinderent, oppidum muris & viribus validum, quod theſauros & uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere ut ſtatutum eſt obſidium duces. Et quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cœlo nivibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito prope mœnia ipſa, fide non amittendæ ſalutis accepta, propere venit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus ut poſtulavit, ſuadebat minacem defenſoribus & Reginæ motum Saporis inclementiſsimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt hæc ultro citroque dictitatis, eiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutavere conſilium: & ſpe potiorum erecti ſecretis colloquiis ordinarunt, hora præſtituta nocturna recluſis ſubito portis validam manum erumpere, vallumque hoſtile cædibus aggredi repentinis, ut lateant id tentantes polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſsi, biduumque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petiiſſe aſſeverantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt & vigiles: quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civitatis aditu reſerato iuventus exiluit velox: paſsibusque inſonis expeditis mucronibus repentes, cum caſtra nihil metuentium invaſiſſent, iacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necesque inſperatæ Perſarum, inter nos & Saporem diſcordiarum excitavere cauſas immanes: illo etiam accedente, quod Arſacis filium Param, ſuadente matre cum pau-

cis è munimento digreſſum ſuſceptumque Imperator Valens. apud Neocæſaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notiſsimam, liberali victu curandum & cultu. Qua humanitate Cylaces & Arthabannes illecti, miſsis oratoribus à Valente auxilium, eundemque Param regem ſibi tribui poſcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione juſta eſt obſervatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra hominem efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione vaſtabat. Cuius adventu territus Para, itidemque Cylaces & Artabannes, nulla circumſpectātes auxilia, celſorum montium petivere ſeceſſus, limites noſtros diſterminantes & Lazicam: ubi per ſylvarum profunda & flexuoſos colles menſibus quinque deliteſcentes, Regis multiformes luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contemplans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris quæ cœperat ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſeptam, & poſt varios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam, incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſæ. Inter quæ Sapor immenſum quantum aſtutus, & cum ſibi conduceret humilis aut elatus, ſocietatis futuræ ſpecie Param ut incurioſū ſui per latentes nuncios increpabat, quòd maieſtatis regiæ velamento Cylaci ſerviret & Artabanni: quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaque cæſorum ad Saporem ut ei morigerus miſit. Hac clade late diffuſa Armenia omnis periſſet, ni propugnatoris Arinthei adventu territi Perſæ eam incurſare denuo diſtuliſſent, hoc ſolo contenti quod ad Imperatorem miſere le-

Digitized by Google

ſere legatos, petentes nationem eandem, ut ſibi & Ioviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulſus ut ante diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & cum amni Cyro iam proximum Aſpacuras oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent, cauſatus ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quòd Vltus eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. Quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoq; negotio turbas conſilio prudentiaque molliret, diviſioni adquievit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armeniis finitima retineret & Lazis, Aſpacuras Albaniæ Perſiſque contigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna, quod contra fœderum textum iuvarentur Armeniæ, & evanuerit legatio quam ſuper hoc miſerat corrigendo: quodque ſe non aſſentiente nec conſcio dividi placuit Hiberiæ regnum, velut obſeratis amicitiæ foribus vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuumque parabat exercitum, ut ſerenata cœli temperie ſubverteret omnia, quæ ex re ſua ſtruxere Romani.

EXPLICIT LIB. XXVII.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXVIII.

DVM apud Perſas, ut ſupra narravimus, perfidia regis motus agitat inſperatos, & in Eois tractibus bella rediviva conſurgunt, anno ſextodecimo & eo diutius poſt Nepotiani exitium, ſæviens per Vrbem æternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium! ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura, quam delictis. Ac licet ab hoc textu cruento geſtorum, exquiſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa reputantem & varia, tamen præſentis temporis modeſtia fretus carptim, ut quæq; memoria digna ſunt, explanabo: nec pigebit quid ex his, quæ apud veteres acciderint, interim docere ſuccincte. Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſæ, obſidentes Miletum molibus magnis, minanteſque defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti peremptis caritatibus propriis, proiectoque in ignem mobili cenſu arſuros ſe certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo poſtea digeſtum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: pauliſperq; iucunde auditus, cum cothurnarius ſtylus procederet lachrymoſus, indignatione damnatus eſt populi, arbitrati non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi quæ pertulerat amabilis civitas, nullis autorum adminiculis fulta, hos quoque dolores

Digitized by Google

lores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter: Miletumque relegatus eſt. Erat enim Athenienſium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello ſe Dorico devouiſſe. Sed ad propoſita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ vicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obſcuriſsime natus eſt, patre tabulario præſidialis officii, orto à poſteritate Carporum, quos antiquis excitos ſedibus Diocletianus tranſtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium doctrinarum, defenſionemque cauſarum ignobilem, & adminiſtratas Corſicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tuſciam. Vnde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam Vrbis annonam, etiam provinciæ moderamina retinebat: egitque conſideratione triplici inter exordia cautius. Primo, quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum adprime callentis, aduſque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro pœnali: dein, quòd nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præſagia ſollicitare larvarũ perquàm gnarum, dum ſupereſſet ille timens ne proderetur, tractabils erat & mollior: poſtremo, quòd tanquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando, nondum maiores funerum excitare poterat cauſas. Principium autem unde latius ſe funditabat, emerſit ex negocio tali. Chilo ex-vicario & coniunx eius Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate Vrbi præfectum, vitamque ſuam venenis petitam aſſeverantes, impetrarunt ut hi quos ſuſpectati ſunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, & Asbolius palæſtrita, & aruſpex Campenſis. Verùm negotio tepeſcente propter diuturnam morborum aſperitatem, qua tenebatur Olybrius, morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum iurgium præfecto

mandare-

mandaretur annonæ: idque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem ſolutæ poſticis. Cumq; multiformiter quaſi in proludiis negotium ſpectaretur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tanquam uſos artificibus lædendi per clientes alioſque humiles, notos reos & indices, ſupra plantam (ut dicitur) evagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, non niſi ſuppliciis acrioribus pernicioſa facinora ſcrutari poſſe vel vindicari, quæ Romæ perpetravere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer vitiorum inimicus magis quam ſeverus, uno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arroganti propoſito maieſtatis imminutæ miſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia, divorumque arbitria quæſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotium, ſtatuit tormentis affligi. Vtque congeminata poteſtas erectaque ſublatius altiores conſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præfectis, ſociavit ad hæc cognoſcenda, quæ in multorum pericula ſtruebantur, Leonem notarium poſtea officiorum magiſtrum, buſtuarium quendam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis avidiſsimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium ad lædendum adventus collegæ ſimilis, & literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes huc & illuc exultando contorquens, ſaltare non incedere videbatur, dum ſtudebat inter altaria celſius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas. Iamque lituis cladium concrepantibus internarum rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diverſitas comprehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus pravis adfectaſſe coniugium, tranſeunter indiciorum fide

diſcuſſa,

Digitized by Google

diſcuſſa ſupplicio lethali damnavit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hæc lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius, non illud, aut ea quæ viderint prætermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis, quòd non omnia narratu ſunt digna, quæ per ſqualidas tranſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe, inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent publicis, tot calentibus malis, & novo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente: cum iuſtitium eſſe quod timebatur, non iudicium aperte conſtaret. Tunc Cethegus ſenator adulterii reus delatus cervice periit abſciſſa, & Alypius nobilis aduleſcens ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miſeriis, velut ſui quiſq; diſcriminis imaginem cernens, tortorem & vincula ſomniabat & diverſoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetii præclaræ indolis viri negocium eſt actitatum: cuius hunc novimus eſſe textum. Cum Africam proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit: pauloque poſtea cum proveniſſet ſegetum copia, integre ſine ulla reſtituit mora. Verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretii compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoq; Valẽtinianus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, cum bonorum parte mulctavit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoque iiſdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius aruſpex ea tempeſtate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob prava quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductuſq; in iudicium, quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo inficiante, ſecretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum eſt manu ſcriptum Hymetii, petentis ut obſecrata ritu ſacrorum ſolennium numina erga ſe Imperatoris delineret: cuius

Digitized by Google

extima parte quædam invectiva legebatur in Principem, ut avarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, aſperius interpretantium facta, rigore nimio in negotium iuſsit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti, miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus virgis atq; confeſſus, ablegatus eſt in exilium ad Britannos: Amantius verò damnatus poſtea rerum capitaliũ interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio Vrbi præfecto & Maximino vicario, confeſtimq; perdendus ut apparebat, data ſibi copia rectius Imperatoris præſidium appellavit, nominiſque eius perfugio tectus ſervabatur incolumis. Super hoc Princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. Qui cum rem librata iuſtitia comperiſſet, eumque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægre Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehemẽter, quòd hominem addictum ut ipſe propoſuerat morti, clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & huiuſmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. Et ne tot malis diſsimulatis paulatimque ſerpentibus acervi creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex-Vrbi præfecto, & ex-vicario Venuſtus, & ex-conſulari Minervius, oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora, neve ſenator quiſquam inuſitate & illicito more tormentis exponeretur. Qui cum intromiſsi in cõſiſtorium hæc referrent, negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæſtor Eupraxius: hacq; libertate emendatum eſt crudele cœptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens, Lampadii filius ex-præfecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, convictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exulque mittendus ut ſperabatur, patris impulſu provocavit ad Principem: & iuſſus ad eius comitatũ

duci,

duci, de fumo (ut aiunt) in flammam, traditus Phalangio Beticæ conſulari cecidit funeſta carnificis manu. Super his etiam Tarratius Baſſus poſtea Vrbi præfectus, & frater eius Camenius, & Martianus quidam, & Euſaphius omnes clariſsimi arceſsiti in crimen, quod eiuſdem conſcii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium, documentis etiamtum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctiſsimus. Nec minus fœminæ quoq; calamitatum participes fuere ſimilium. Nam ex hoc quoq; ſexu peremptæ ſunt originis altæ complures, adulteriorũ flagitiis obnoxiæ vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flaviana: quorum altera cum duceretur ad mortem, indumento quo veſtita erat abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideoq; carnifex nefas admiſiſſe convictus immane, vivus exuſtus eſt. Paphius quinetiam & Cornelius ſenatores ambo venenorum artibus ſe polluiſſe convicti, eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetæ extinctus eſt. Sericum enim & Asboliũ ſupradictos, quoniam cum hortaretur paſsim nominare quos vellent, adiecta religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri iuſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et poſt hæc flãmis Campenſem aruſpicem dedit, in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus. Oportunum eſt ut arbitror explanare nũc cauſam, quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, iam inde à priſcis maioribus nobilem, ut locuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus etiam tum præfectus annonæ, nactuſque audaciæ incitamenta non lævia, tendebat aduſque Probi contemptum, viri ſummatum omnium maximi, iureque præfecturæ prætorianæ regẽtis provincias. Quod Aginatius indigniſsime ferens, dolensq; in examinandis cauſis Maximinum ab Olybrio ſibi prælatum, cũ eſſet ipſe vica-

Digitized by Google

reum imminutæ maieſtatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contemptus, & ad hæc fortiter exequenda parum cōveniens, è vicaria poteſtate diſceſsit. Huic ſucceſsit Hemonenſis Simplicius, Maximini conſiliarius ex-grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tumidus, ſed obliquo aſpectu terribilis: qui compoſitis ad modeſtiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primo Rufinam cum univerſis autoribus adulterii commiſsi vel conſciis interfecit, ſuper quibus Vrſicinum retuliſſe prædiximus: alias deinde complures nullo noxiorū diſcrimine vel inſontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium neruis ſtudebat: Buſirim veterem & Anteum imitatus, & Phalarim, ut taurus ſolus deeſſe videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus exactis, Heſychia quædam matrona ob intentatum crimen in domo apparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæva fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam occluſo narium ſpiramento effudit. Adiunctum eſt his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu ampliſsimo, infamati ſub Maximino in Fauſianam fœminam non obſcuram, poſt Victorini obitum, quo iuvante vixere ſecurius, Simplicii adventu perterrefacti, non ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſianâ damnatâ inter reos recepti vocatique edictis ſemet abſtruſius amandarunt: quorum Abienus apud Anepſiam diu deliteſcebat. Sed ut ſolent inſperati caſus adgravare miſerabiles clades, Apaudulus nomine ſervus Anepſiæ, verberatæ coniugis dolore perculſus, negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus: miſsique apparitores indicatos è latebris abſtraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiæ, morte mulctatus eſt. Mulier verò ut continendæ vitæ ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio,

adperi-

adpetitam ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpeſſam aſſeveravit. Hæc ut geſta ſunt mugitus ad Principem Simplicius reddidit: agensq; ibi Maximinus, infeſtus ob cauſam quam ſupra docuimus Aginatio, ſimultate una cum poteſtate in maius accenſa', oravit impenſe ut reſcriberetur eum occidi: & impetravit facile male-ſanus incitator & potens. Metuensque gravioris invidiæ pondus, ne pronuntiãte Simplicio & conſiliario ſuo & amico, periret homo patriciæ ſtirpis, retinuit apud ſe paulisper imperiale præceptũ, hærens & ambigens, quemnam potiſsimum exſecutorem atrocis rei fidum inveniret & efficacem. Tandemq; ut ſolent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax aduſq; inſaniam: cui hanc operam implere brevi pollicito deferri providit vicariam, & commonitorium cum Auguſti litteris tradidit: inſtruens hominẽ ſævum quidem ſed rudem, qua celeritate Aginatiũ ſine ullo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inventa forſitan evaſurũ. Feſtinavit ut mandatum eſt Doryphorianus magnis itineribus Romam: & inter ſalutandi initia magna quæritabat induſtria, qua vi ſenatorem perſpicui generis interficeret, iuvantibus nonnullis. Cognitoq; eum iam pridem repertum in villa propria, vultu diro ipſe tanquam caput ſontium Anepſiam per horrorem tenebrarum audire diſpoſuit, quo tempore hebetari ſolent obſtrictæ terroribus mentes: ut inter innumera multa Aiax quoq; Homericus docet, optans perire potius luce, quam pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam iudex, quinimo prædo nefandus, ad id ſolum quod promiſit intentus cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum: catenisq; ſonantibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium: quod in ſtupri quæſtione fieri vetuere clementiſsimæ leges. Deniq; cum iam contigua morti tormenta ancillæ voces expreſsiſſent obliquas,

iudicii

indicii fide per eam plene diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium duci pronunciatus abrupte, nec auditus cum magnis clamoribus appellaret nomina Principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſententia Anepſia interfecta: hæc agitante cum adeſſet, perque emiſſarios cum procul ageret, Maximino, funera deploravit Vrbs æterna. Sed accelerarunt ultrices diræ cæſorum. Namque ut poſtea tempeſtive dicetur, & idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, truſumque in carcere Tulliano, matris conſilio Princeps exinde rapuit, reverſumq; ad lares in Galliis per cruciatus oppreſsit immenſos. Sed iam unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum ſtatus ut ita dixerim fuit. At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rhetiarum exordio aduſque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, caſtra extollens altius & caſtella, turreſque adſiduas per habiles locos & oportunos, quà Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis poſitis ſubradens barbaros fines. Denique cum reputaret munimentum celſum & tutum, quod ipſe à primis fundarat auſpiciis, præterlabente Nicro nomine fluvio, paulatim ſubverti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum alior ſum vertere cogitavit: & quæſitis artificibus peritis aquariæ rei, copioſaque militis manu arduum eſt opus adgreſſus. Per multos enim dies compaginatæ formæ è roboribus, coniectæque in alveum, fixis refixiſque aliquotiens prope ingentibus ſtylis, fluctibus erectis confundebantur, avulſæque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur ſæpe demerſi, tandemque non ſine quorundam diſcrimine, caſtra præſidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nunc valida ſunt. Ac talibus lætus exultanſque, pro anni & temporis ſtatu

Digitized by Google

ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curam habuit, ut officio Principis congruebat. Ratusque aptiſsimum ad id quod deliberabat implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eſt, munimentum exſtruere diſpoſuit raptim. Utque celeritas effectum negotii faceret tutum, per Syagrium tunc notarium, poſtea præfectum & conſulem, Aratorem monuit ducem, ut dum undiq; actum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Tranſiit cum notario dux ut iuſſum eſt ſtatim, ponereque per militem quem duxit fundamenta exorſus, Hermogenem ſuſceperat ſucceſſorem: eodemque puncto quidam optimates Alemanni venere obſidum patres, quorum lege fœderis manſuræque diutius pacis haud aſpernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus ſupplicabāt, ne Romani ſecuritatis improvidi, quorum fortunam ſempiterna fides cœlo contiguam fecit, pravo deciperentur errore, pactisq; calcatis rem adorirentur indignam. Verum hæc & ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audirentur, nec quietum aliquid vel mite referri ſentirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt. Iiſdemq; digreſsis, ex abdito collis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus danda reſponſa, ut intelligi dabatur, operiens: aggreſsiq; milites ſeminudos, humum etiamtum geſtantes, expediti agiliter gladiis obtruncabant: inter quos etiam duces ambo ſunt cæſi. Nec indicaturus geſta ſuperfuit quiſquam, præter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatum reverſus, irati ſententia Principis ſacramento exutus abiit ad lares, commeruiſſe ſævo iudicatus arbitrio, quod evaſerit ſolus. Hæc inter per Gallias latrociniorum rabies ſæva ſcatebat in perniciem multorum, obſervans celebres vias, fundensque indubitanter quidquid inciderat fructus. Denique præter complures alios, quos abſumpſerunt inſidiæ tales, Conſtantianus tribunus ſtabuli impetu eſt clandeſtino exceptus, moxque interfectus Valentiniani adfinis Cerealis & Iuſtinæ germanus. At procul tanquam horum

Ddd ſimiles

Digitized by Google

similes, agitantibus furiis per omne latus Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundantes: ideoque formidati, quòd mercatorum militumque honoratorum specie, sine ullo discrimine domos & villas & oppida pervadebant. Nec quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non destinata sed varia petentium & longinqua, & quoquò ventus duxerat irrumpentium: quam ob causam præ cæteris hostibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet coniuratis multorum opes attribuerentur, tamen œstro concepti furoris exagitati cædes dedere luctificas, sanguinis nihilominus avidi, quam prædarum. Sed ne per minutias gesta narrando, operis impediam cursum, id unum sufficiet eorum exitiale poni commercium. Quæsitus in unum impiorum hominum globus, imitatus Rationalis officium ipsumque iudicem, vespertinis tenebris lugubre clamante præcone civitatem ingressi, ambitiosam domum cuiusdam primatis, ut proscripti iussique interfici, cum gladiis obsederunt: raptaque suppellectili pretiosa, quia subito perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus ante revolutam lucem, gressu discessere veloci. Verùm cum exuviis repleti multorum parandi dulcedine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppressi interiere omnes ad unum: eorumque soboles parva etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, laresque eversi, quos ambitiose luctuosis aliorum dispendiis exstruxerant. Et hæc quidem textu processere narrato. Theodosius verò dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Augusta profectus, quam veteres appellavere Lundinium, cum milite industria comparato solerti, versis turbatisque Britannorum fortunis opem maximam tulit: oportuna ubique ad insidiandum barbaris præveniens loca, nihilque gregariis imperans, cuius non ipse

ipſe primitias alacri capeſſeret mente. Hocque genere cum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritatem adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit civitates & caſtra multiplicibus quidem damnis adflicta, quiete temporis longi fundata. Evenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter ipſa conatus principia fuiſſet extinctum. Valentinus quidã in Valeria Pannonia ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis vicarii, poſtea præfecti, coniugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica beſtia ad res pernicioſas conſurgebat & novas, in Theodoſium tumore quodam, quem ſolum reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen clam palamque circumſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ exules ſollicitabat & milites, pro temporis captu auſorum illecebroſas pollicendo mercedes. Iamque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde convenerat dux alacrior ad audendum, & corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arcta ſocietate iunctiſsimis lethali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari verò ſcientia, qua ſuperabat præſentes, futura coniiciens, de coniuratis quæſtiones agitari prohibuit, ne formidine ſparſa per multos, reviviſcerent provinciarum turbines compoſiti. Hinc ad corrigenda plura converſus & neceſſaria, periculo penitus dempto, cum aperte conſtaret nulla eius cœpta propitiam deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat urbes & præſidiaria ut diximus caſtra, limitesque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatamque provinciam, quæ in ditionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde vocaretur arbitrio Principis. ...*...*...Areanos genus hominũ à veteribus inſtitutum, ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus,

mus, paulatim prolapſos in vitia à ſtationibus ſuis removit: aperte convictos, acceptorum promiſſorumque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa ſpatia diſcurrentes vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſsime antedictis rebus aliisque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus tripudiantesque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et favore omnium aduſq; fretum deductus, leni vento transgreſſus venit ad commilitium Principis: cumque gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valentis Iovini ſucceſsit, qui equorum copias tuebatur. Diu multumque à negotiis diſcurſus urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii præfectura, tranquilla nimis & leni: qui nunquam ab humanitatis ſtatu deiectus, ſollicitus erat & anxius, ne quod uſquam factum eius aſperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra unde poterat circumcidens, iuſtorumque diſtinctor & arbiter plenus, in ſubiectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium parum quidem nocens rei communi, ſed in alto iudice maculoſum, quod citeriorem vitam penè omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoresq; peregerat, nec vetitos, nec inceſtos. Poſt hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoq; voluptatum, Antiochiæ genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatū geminum, indeque multo poſtea ad præfecturæ culmen evectus, lætus alias, & ad populi favorem adipiſcendum aptiſsimus: nonnunquam tamen rigidus, atque utinam in propoſito perſeverans. Correxiſſet enim ex parte licet exigua, irritamēta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amiſiſſet gloriā diu victuram. Namq; ſtatuerat ne taberna vinaria ante horā quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quiſ-

quam,

quam, vel uſq; ad præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidā mandens videretur in publico. Quæ probra aliaque his maiora diſsimulatione iugi neglecta ita effrenatius exarſerunt, ut nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam: tanta pleroſq; labes inſanabilium flagitiorum oppreſsit. Et primum nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Prænominū claritudine conſpicui quidam ut putant in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri, & Flabunii, & Pagonii Gerioneſque appellentur, ac Dalii cum Tarraciis & Perraſiis, aliiſq; ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorū. Tales ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris tholos introierint balnearum, ubiubi ſunt minaciter clamantes, ſi apparuiſſe ſubito ignotam compererint meretricem, aut oppidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lupam, certatim concurrunt: palpanteſq; advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut Semiramim Parthi, vel Cleopatras Aegyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud maiores cenſoria nota adflictus eſt ſenator, auſus dum adhuc non deceret, præſente communi filia coniugem oſculari. Ex his quidam cum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beate vivendum exiſtimantes: & abundare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum. Et cum ita

Digitized by Google

graves ſint & cultores virtutum ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nunciaſſe, ita imminent & percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus ocioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunæ verba plaudentes, paraſitorum in commœdiis .....etas affectando. Vt enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium & pugnas & millia hoſtium iiſdem ut heroicis æmulis aſsignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in conviviis aliquoties trutinæ, ut adpoſiti piſces & volucres ponderentur & glires: quorum magnitudo ſæpius delicata non ſine tædio præſentium, ut antehac inuſitata, laudatur adſidue. Maxime cum hæc eadem numerantes notarii propè triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi literarii videretur. Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Iuvenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo ocio contrectantes: quam ob cauſam non iudicioli eſt noſtri. Cum multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem, coniectumque in carcerem, rogaſſe quendam ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius è vita diſcedat. Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis ut damnetur, unus dominus hactenus exclamat, quid faciat manioſus & nequam? Civilitatis autem hoc apud

cos eſt

Digitized by Google

eos eſt nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibuslibet, quamquam rogatis ad convivium, excuſare: defectum enim patrimonii ſe oppido perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis invitaverit ſemel. Pars eorum ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni itinera ſe putant æquiparaſſe vel Cæſaris: aut ſi à lacu Averni lembis invecti ſunt pictis Puteolos vel Caietam, maxime cum id vaporato audeant tempore. Vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inſiderint muſcæ, vel per foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur quod non ſunt apud Cimmerios nati. Dein cum à Silvani lavacro vel Mammeæ aquis ventitant ſoſpitalibus, ut quiſquam eorum egreſſus tenuiſsimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ una portantur ſufficientes ad iuvandos homines undecim: tandemque electis aliquot involutus receptis anulis, quos ne violentur humoribus famulo tradiderat, digitis ut metatis abiit ...*...*... Quidã ex his, licet rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoq; ſe cupientes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleariæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus ſociales ſunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ: unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, ut quis illos eſſe exiſtimet fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis teſſerariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulſam præturæ nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere gravitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore convivio vel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus. Subſident aliqui curioſos homines, ſenes aut iuvenes, orbos vel cœlibes, aut etiam uxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſervatur) ad voluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cum ſupre-

mis iu-

mis iudiciis ordinatis, quæ habebant reliquerint his, quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt ⁎ Alius cum dignitate licet, cervice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu, ut post captas Syracusas existimes reverti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, ubi sit verbi gratia signum Mercurii, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumque ut veneficum curat urgeri: unde non nisi reddita cautione, dispendioque adflictus gravi discedit. Et additur huic, debitorem voluntarium includit ut proprium, nec ante eius profectionem absolvit. Parte alia uxor, ut proverbium loquitur vetus, eandem incudem diu noctuque tundendo maritum testari compellit, hocque idem ut faciat uxor urget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque subseruntur genitalium extorum interpretes controversi, hinc præfecturas profusius largientes & sepulturas divitum matronarum, inde ad exequias virorum fœminas invitantes: necessaria parari oportere innuentes. ..*..*.. ut Tullius ait, *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos tanquam pecudes eos potissimum diligunt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos.* Cumque mutuum illi quid petunt, soccos & Miciones videbis & Lachetas: cum adiguntur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu. Nunc ad ociosam plebem veniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarii, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino, & Trulla, & Lucanicus cum

cus cum Pordaca & Salſula, ſimilesque innumeri. Hi omnes quod vivunt vino & teſſeris impendunt & luſtris, & voluptatibus, & ſpectaculis: eisque templum, & habitaculum, & concio, & ſpes omnis Circus eſt maximus: & videre licet per fora, & compita, & plateas, & conventicula circulos multos collectos in ſe controverſis iurgiis ferri, aliis aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad ſatietatem vixerunt, potiores autoritate longæva, per Ianos & fora clamitant ſæpe, rempublicam ſtare non poſſe, ſi futura concertatione quem quiſq; vindicat, carceribus non exiluerit princeps, & circumflexerit metam *. *. exoptato die equeſtrium ludorum inluceſcente, nondum ſolis puro iubare, effuſius omnes feſtinant præcipites, ut velocitate currus ipſos anteeant certaturos: ſuper quorum eventu diſciſsis votorum ſtudiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes. Vnde ſi ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices ſcenarii per ſibilos exploduntur, ſi qui ſibi ære humiliorem non conciliaverit plebem. Cui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos vociferantur pelli debere, quorum ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt, & tetris vocibus & abſurdis: quæ longe abhorrent à ſtudiis & voluntate veteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & venuſta. Id enim nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore, per applicatos homines ad loquẽdum, ut in omni ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigæ, & hiſtrionum generi omni, & iudicibus celſis itidemq; minoribus, nec non etiam matronis clametur adſidue, *per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci, nemo ſufficit explanare. In his pleriq; diſtentioribus ſaginis addicti, præeunte nidoris indagine acutiſque vocibus fæminarum, à galliciniis ipſis, in modum pavorum inanitate clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos prærodentes dum patinæ deferveſcunt: alii nauſeam horridæ carnis dum excoquitur intentius deſpectantes, ut diſciſſarum

pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis poſteritas mederi doloribus poſsit internis. Sit ſatis interim hæc digeſsiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad cætera, quæ per provincias agitavere multiplices caſus. Erupit Auguſtis ter C o s. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſæpe noſtrorum funeribus paſta: cuius eruptionis primæ procellam Nannenus ſuſtinuit comes, regionibus iiſdem adpoſitus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinatæ plebi congreſſus, cum milites quoſdam ruiſſe, & ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Severus opitulatum rebus dubiis adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarumq; fulgore præſtricti venialem poſcerent pacem. Diuq; variatis conſiliis, cũ id reip. conducere videretur, pactis induciis, & datis ex conditione propoſita iuvenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſsi ſunt Saxones: ſine impedimento unde venerant reverſuri. Quibus omni iam formidine vacuis reditumque parantibus, occulte pedites miſsi inſidias in abdita quadam valle ſtruxerunt, unde prætereuntes adgredi negotio poterant levi: ſed longe ſecus accidit quam ſperabatur. Sonitu enim adventantium perciti exiluere quidam intempeſtive, viſique ſubito dum ſe firmare feſtinant ululantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetére tamen mox conglobati, extremaque ſorte vires licet non integras ſuggerente confligere cogebantur: multaque cæde perculſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum tranſeuntibus barbaris ex alio latere prope divortium itineris pari modo locatus, clamore percitus

triſti

triſti agiliter ſubveniſſet. Exin concurſum infeſtius, firmatisque pectoribus hinc inde incumbentes Romani clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant: nec quiſquam eorum genitales reviſere potuit lares, ne uno quidem cædibus concorporalium ſupereſſe permiſſo. Ac licet iuſtus quidam arbiter rerum factum incuſabit perfidum & deforme, penſato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandẽ copia data captam. Poſt hæc ita proſpere conſummata, Valentinianus verſando ſententias multiformes, anxia ſollicitudine ſtringebatur: reputans multa & circumſpiciens, quibus commentis Alemannorum & Macriani regis frangeret faſtus, ſine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis varietate caſuum imminuta, ita ſæpius adoleſcit, ut fuiſſe longis ſæculis æſtimetur intacta. Seditq; conſilia alia poſt alia Imperatori probãti, Burgundios in eorũ excitari perniciem bellicoſos, & turbæ immenſæ viribus affluentes, ideoque metuendos finitimis univerſis. Scribebatq; frequẽter ad eorũ reges per taciturnos quoſdam & fidos, ut iiſdẽ tempore præſtituto ſupervenirent, pollicitus ipſe quoq; tranſito cũ agminibus Romanis Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitantibus inſperatũ. Gratanter ratione gemina Principis acceptæ ſunt litteræ: prima, quòd iam inde temporibus priſcis, ſobolẽ ſe eſſe Romanã Burgundii ſciunt: dein, quod ſalinarũ finiumq; cauſa Alemãnis ſæpe iurgabant, catervas miſere lectiſsimas: quæ antequã miles congregaretur in unum, aduſq; ripas Rheni progreſſæ, Imperatore ad extruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere vel maximo. Igitur pauliſper morati, cum neq; Valẽtinianus ut ſpoponderat die prædicto veniſſet, nec promiſſorũ aliquid adverterent factũ, ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirẽt, et moras necti, exinde diſceſſerũt indignati.

Hocque comperto reges, ut ludibrio habiti, ſævientes captivis omnibus interfectis genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, & ritu veteri poteſtate depoſita removetur, ſi ſub eo fortuna titubaverit belli, vel ſegetum copiam negaverit terra: quemadmodum ſolent Aegyptii caſus eiuſmodi adſignare rectoribus. Nam ſacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Siniſtus: & eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus nullis ut reges. Per hanc occaſionem impendio tempeſtivam, Alemannos gentis antedictæ metu diſperſos aggreſſus per Rhetias, Theodoſius ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus cæſis quoſcunque cœpit ad Italiam iuſſu Principis miſit, ubi fertilibus agris acceptis iam tributarii circumcolunt Padum. Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ provinciæ veniamus ærumnas, quas ut arbitror Iuſtitia quoque ipſa deflevit: quæ unde inſtar exarſere flammarũ textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus barbari, in diſcurſus ſemper expediti veloces, vivereque adſueti rapinis & cædibus, pauliſper pacati in genuinos turbines revoluti ſunt, hanc cauſam prætendentes ut feriam... Stachao quidam nomine popularis eorum, noſtra peragrando licentius, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere veriſsima: quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt. Huius necem ulciſci, ut propinqui damnatique iniuſte cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum exſiluere ſedibus ſuis, Ioviano etiam tum imperante: veritique prope Leptim accedere, civitatem muris & populo validam, ſuburbano eius uberrimo inſidere per triduum: mactatiſque agreſtibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa quæ vehi non poterat, aucti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Sylvam quoque caſu in agro inventum,

ordinis ſui primatem. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum, quæ intentabat barbaricus tumor, præſidium imploravere Romani comitis, per Africam recens provecti. Qui cum veniſſet militares copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, non niſi abundanti commeatu adgeſto, & camelorum quatuor milibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturum. Hoc reſponſo miſerandis civibus ſtupefactis, atq; negantibus ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes & incendia enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorum immanium, diſsimulanter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tentato idem diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidantesque extrema, adlapſo legitimo die concilii, quod apud eos eſt annuum, Severum & Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lachrymoſas provinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſsimo magiſtrum officiorum petit Remigium, affinem ſuum vel rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotii vicario ſibiq; deferri. Venerunt in comitatum legati: aditoque Principe, verbis quæ perpeſsi ſunt oſtenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum magiſtri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur, promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſæ. Cum remedia quædam à commilitio Principis expectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diuque anxiis, rurſus globi ſupervenere barbarici, fiducia ſublati præteritorum: Leptitanoque agro & Oënſi internecíva populatione tranſcurſis, expleti prædarum acervis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurionibus multis: inter quos Ruſticanus ſacerdotalis & Nicaſius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quòd ad legatorũ preces

negotiorum quoq; militarium cura præsidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et iam recens inflictæ cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acrius Principem. Ideoq; tribunus & notarius Palladius mittitur: ut & militi disperso per Africam præberet stipendium debitum, & gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur. Inter tales tamen consulendi moras expectandiq; responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt, irritamento sanguinis atrocius efferatæ: cunctisq; nisi quos fuga discriminibus eximeret interemptis, prædas quas antehac reliquerant avexerunt, arboribus excectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus & potens, captus in suburbano, lapsusq; antequam vinciretur, quia pedibus æger evadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum sese coniecit: unde costa diffracta levatus à barbaris, ductusque prope portas, coniugis miseratione redemptus est, & ad pinnas muri fune sublatus, post biduum interiit. Vnde elati in pertinaciam sævissimi grassatores ipsa pulsavere mænia Leptitana, funestis plangoribus resonantia fœminarum, quas nunquã antea hostiliter clausas pavor exanimabat insolitus: obsessaq; urbe per octo continuos dies, cum quidã oppugnatores sine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores. Ob quæ super salute dubii cives, ultimaq; tentantes, profectis ante legatis nondum reversis Iovinum mittunt atq; Pancratiũ, quæ viderint, quæq; ipsi perpessi sint Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventũ & Flaccianum, superiores illos legatos, percontando quid egerint, cognoverunt eos audiri à vicario iussos & comite. E quibus Severus illico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingresso post hæc Palladio Africã, Romanus quas ob res venerat ante præstructus, ut securitatem suam in tuto locaret, numerorum principiis per quosdam secretorum manda-

mandaverat conſcios, ut ei tanquam potenti & palatii ſummatibus proximo, ſtipendii quod pertulerat præſtarent maximam partem: & ita eſt factum. Confeſtimque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem Erechthium & Ariſtomenem facũdos municipes & inſignes, libere ſuas civiumque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vaſtata ſecum eduxit. Quibus aperte cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciæ cineribus viſis revertit: Romanumque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſime quæ viderat minabatur ad Principem. Atque ille ira percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quòd miſſus ut notarius incorruptus, donativum militis omne in quæſtus averterit proprios: qua gratia, flagitiorum arbitra conſcientia, cum Romano deinde Palladius concordabat, reverſusque ad comitatum arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideoque rurſus ad Africam cum Iovino poſtremo ominum legatorum remittitur (Pancratius enim deceſſerat apud Treveros) ut cum vicario ipſe merita legationis quoque ſecundæ ſpectaret: præter hæc linguas Erechthii & Ariſtomenis præcidi iuſſerat Imperator, quos invidioſa quædam locutos idem Palladius intimarat. Secutus ut ſtatutum eſt vicarium notarius venit ad Tripolim. Hocq; comperto Romanus, domeſticum ſuũ illuc voluciter miſit, & Cæcilium conſiliarium in ea provincia genitum: per quos incertum pretio an fallaciis circumventi municipes omnes gravabant Iovinum, deſtinatius adſerentes nihil eorum mandaſſe, quæ docuerat Principẽ: eouſq; iniquitate graſſante, ut ipſe quoq; Iovinus ad ſalutis ſuæ diſcrimen confiteretur, ſe Imperatori mentitum. Quibus per Palladium regreſſum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem proclivior, Iovinum quidem ut auctorem, Cæleſtium verò Concordiumq; & Lucium ut falſi conſcios & participes, puniri ſupplicio capitali præcepit: Ruricium autem præſidem ut

menda-

mendacem morte multari: hoc quoque accidente, quod in relatione eius verba quædam (ut viſum eſt) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæſus: reliqui apud Vticam ſententia vicarii Creſcentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cum à vicario audiretur & comite, conſtanter ſaluti ſuæ propugnans, adclamationibus iratorum militum impetuque cum conviciis penè confoſſus eſt: obicientium ideo Tripolitanos non potuiſſe defendi, quòd ipſi ad expeditionales uſus præbere neceſſaria detractarunt. Et ob hæc truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo quid conveniret agi decerneret Imperator, ſollicitatis ut dabatur opinari cuſtodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibique deliteſcens fatali lege deceſsit. Hoc memorando fine externis domeſticisq; cladibus vexata conticuit Tripolis non indefenſa: quia vigilavit Iuſtitiæ oculus ſempiternus, ultriceſque legatorum & præſidis diræ. Diu enim poſtea huiuſmodi caſus emerſit. Solutus ſacramento Palladius, deſtitutuſque faſtu quo tumebat, diſceſsit ad otium. Et cum Theodoſius ductor exercituum ille magnificus, oppreſſurus Firmum pernicioſa cœptantem veniſſet in Africam, & præſcripti Romani rem mobilem ut iuſſum eſt ſcrutaretur, inter chartas eius inventa eſt & Meterii cuiuſdam epiſtola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius*: & in fine poſt multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius proiectitius: qui non aliam ob cauſam dicit ſe eſſe proiectum, niſi quod in cauſa Tripolitanorum apud aures ſacras mentitus eſt.* His litteris ad comitatum miſsis & lectis, Valentiniani iuſſu Meterius raptus ſuam eſſe confitetur epiſtolam: ideoque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in ſtatione primis tenebris obſervata cuſtodum abſentia, qui feſto die Chriſtiani ritus in eccleſia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunæ ſecundioris indicio plene comperto, deletoque triſtium concitore turbarum,

exilue-

exiluerunt Erechthius & Ariſtomenes è latebris, qui cum ſibi iuſſas abſcidi linguas didiciſſent, ut prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita, doctoque ſuper nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Heſperium proconſulem & Flavianum vicarium audiendi ſunt miſſi: quorum æquitas auctoritate nixa iuſtiſſima, torto Cæcilio aperta confeſsione cognovit ipſum ſuaſiſſe civibus, gravarent mentiendo legatos. Hæc acta ſecuta eſt relatio geſtorum pandens pleniſsimam fidem, ad quam nihil reſponſum eſt. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad comitatum profectus ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſaturum ut inclinatos in provinciæ partem: iſque Merobaudis favore ſuſceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum veniſſent, fruſtraque ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora quæ narravimus Remigius quoque digreſſus ad otium laqueo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

EXPLICIT LIB. XXVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXIX.

EXACTA hyeme rex Perſarum gentis Sapor pugnarum fiducia priſtinarum immaniter arrogans, ſuppleto numero ſuorum abundeque firmato, erupturos in noſtra catafractos & ſagittarios & conductam miſit plebem. Contra has copias Traianus comes & Vadomarius ex-Rege Alemannorum cum agminibus perrexere pervalidis, hoc obſervare Principis iuſſu adpoſiti, ut arcerent potius quam laceſſerent Perſas. Qui cum veniſſent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe ruentium acriter exceperunt inviti: operaque conſulta retrocedentes, ne ferro violarent adverſorum quemquam primi, & iudicarentur diſciſsi fœderis rei, ultima trudente neceſsitate congreſsi ſunt: confoſsisque multis diſceſſere victores. Inter moras tamen utrimq; ſecus tentatis aliquotiens levibus præliis, varioque finitis eventu, pactis induciis ex conſenſu, æſtateque conſumpta, partium diſceſſere ductores etiamtum diſcordes. Et rex quidem Parthus hiemem Cteſiphonte acturus rediit ad ſedes: & Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externorum, inteſtinis penè perierat fraudibus, ut aperiet ſeries dilata geſtorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat & Spudaſium palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iuſſos inſidiari comiti Fortunatiano, moleſto illi flagitatori. Qui à

nimia

nimia aſperitate confeſtim ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis autoritate quam regebat, Palladium quendam obſcuriſsime natum ut veneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ ſcirent prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. Cumque ad facti vel tentati quæſtionem acrius veniretur, exclamabat Palladius confidenter, lævia hæc eſſe de quibus agitur & prætereunda: alia ſe ſi licuerit dicere, monſtraturum metuenda & potiora, quæ ingenti molimine iam præſtructa, niſi proſpectum fuerit, univerſa confundent. Iuſſusque docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immenſum: adfirmans Fiduſtium præſidalem, & cum Irenæo Pergamium, nomen imperaturi poſt Valentem deteſtandis præſagiis didiciſſe ſecretim. Et correptus Fiduſtius illico (namque aderat forte) occulteque inductus, viſo indice nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitoſum aperit textum: abſolutè confeſſus ſe cum Hilario patricio vaticinandi peritos, quorum Hilarius militaverat in palatio, de imperio conſuluiſſe futuro: motasque ſecretis artibus ſortes, & nuncupationem Principis optimi, & ipſis conſultoribus luctuoſos exitus prædixiſſe. Atque cunctantibus quiſnam ea tempeſtate omnibus vigore animi anteſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecundum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat revera ita ut opinati ſunt. Namque antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, litteris ornatiſsimus, ſemper officio locoque quem retinebat ſuperior videbatur, altis humilibusque iuxta acceptus. Solusque penè omnium erat, cuius linguam non infrenem, ſed diſpicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit ſe indicāte Theodorum per Euſerium didiciſſe, virum præſtabili ſcientia li-

terarum abundeque honoratum: Aſiam quippe paulò antè rexerat pro-præfectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorumq; volumine Imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardentiſsimæ facis fuſius vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeque omnium præfecti prætorio tunc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur, indies obumbratis blanditiarum concinnitatibus cavillando Valentem ſubruſticum hominem ſibi varie commulcebat, horridula eius verba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius vanitiem ſidera quoque ſi iuſsiſſet exhiberi poſſe promittens. Igitur & Theodorus à Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu, & dum ille reducitur, ex præiudiciis variis, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à diſiunctiſsimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conſpicui. Cumque nec carceres publici iam diſtenti incluſorum iam catervas, nec privata domicilia ſuſtinerent, conſtipatione vaporata confertas, quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & ſuam & proximi cuiuſque vicem omnes horrebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in devia parte territorii abſcondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poſcebant, internarum cladium litui iam ſonabant. Et quia fallere non minus videtur qui geſta præterit ſciens, quàm ille qui nunquam facta fingit: non abnuimus, neq; enim ambigitur, ſalutem Valentis & antea ſæpius per occultas coitiones, & tunc in extrema demerſam: ferrumque ad iugulum eius propè adactum à militaribus, fato reluctante depulſum, quem lachrymoſis in Thracia diſcriminibus deſtinarat. Namque & in nemoroſo quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco leni quiete poſt meridiem conſopitus, à Salluſtio tunc ſcutario, & ſæpe aliàs appetitus inſidiantibus multis, vitæ terminis à primigenio ortu adſcriptis auſa immania frenantibus, evadebat: ut

bat: ut ſub Principibus Commodo & Severo nonnunquam accidebat. Quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt inteſtina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cavea, cum adfuturus ſpectaculis introiret, à Quintiano ſenatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extremo, à Saturnino centurione conſilio Plautiani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius adoleſcens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodemque iure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes innocentesq; maligna inſectatione volucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos ſe quidam prius diſcerent, quàm ſuſpectos. Adoleſcebat autem obſtinatum eius propoſitum, admovente ſtimulos avaricia, & ſua & eorum qui tunc in regia verſabantur novos hiatus aperientium: & ſi qua humanitatis fuiſſet mentio rara, hanc appellantium tarditatem, qui cruentis adulationibus inſtitutum hominis, mortem in acie linguæ portantis ad partē peſsimam depravantes, omnia turbine intempeſtivo perflabant, everſum ire funditus domus opulentiſsimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſui inſidiantium & recluſus, vitio gemino pernicioſe implicitus: quòd intoleranter iraſcebatur tunc magis, cum eum puderet iraſci: & quæ facilitate privati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent excutere timore Principis ſuperſidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum eſt ut clementiæ ſpecie penatibus multi protruderentur, inſontes præceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipſe ad quæſtus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu vel in mare nos ire præcipites, ſuadet Theognis poëta vetus & prudens.

Quæ etiamſi recta fuiſſe conceſſerit quiſquam, erat tamen ipſa nimietas otioſa. Vnde animadverſum eſt recte hoc definitum: nullam eſſe crudeliorem ſententiam ea, quæ eſt cum parcere videtur aſperior. Igitur cum præfecto prætorio ſummatibus quæſitis in unum, quibus cognitiones commiſſæ ſunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus reſultabant omnia truculentæ vocis horroribus inter catenarum ſonitus, tene, claude, comprime, abde, miniſtris officiorum triſtium clamitantibus. Et quoniam addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente, ſummatim quia nos penitiſsima geſtorum memoria fugit, quæ recolere poſſumus expeditius abſolvemus. Primo introvocatu poſt interrogatiunculas leves Pergamius, à Palladio ut dictum eſt proditus, quædam imprecationibus præſciſſe nefariis, ſicut erat impendio eloquentior, & in verba periculoſa proiectus, inter ambigentes iudices quid prius quæri debeat quidve poſterius, dicere audacter exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum ſine fine ſtrependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens aliquos exhiberi. Quo, ut conſarcinante nimis ardua, morte multato, aliiſque gregatim poſt illum occiſis, ad ipſius Theodori cauſam, quaſi ad Olympici certaminis pulverem pervenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque evenerat triſte: quod Salia theſaurorum paulo ante per Thracias comes, cum de vinculis educitur audiendus, & calceo inſerit pedem, quaſi ruina incidentis immenſi terroris repente perculſus, animã inter retinentium manus efflavit. Conſtituto itaque iudicio, & cognitoribus præſcripta oſtentantibus legum, ſed ex voluntate dominantis moderantibus momenta cauſarum, horror pervaſerat univerſos. Totus enim devius ab æquitate dilapſus, iamque eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, ſi admotus quiſquam fabricæ diffugiſſet, ad ultimam

rabiem

rabiem ſæviebat. Inducti itaque Patricius & Hilarius, ordinemque replicare iuſsi geſtorum, cum inter exordia variarent, fodicatis lateribus illato tripode quo utebantur, adacti ad ſummas anguſtias aperiunt negotii fidem, ab ipſis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Conſtruximus*, inquit, *magnifici iudices ad cortinæ ſimilitudinem Delphicæ diris auſpiciis de laureis virgulis infauſtam hanc menſulam, quam videtis: & imprecationibus carminum ſecretorum, choragiisq; multis ac diuturnis ritualiter conſecratam movimus tandem: movendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis, undiq; lance rotunda pure ſuperpoſita, ex diverſis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor ſcriptiles formæ inciſæ perite, diiungebantur ſpatiis examinatæ dimenſis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatusq; itidem linteis ſoccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum auctore, cæremoniali ſcientia ſuperſiſtit cortinulas, penſilem anulum librans arctum ex carpathio filo perquam levi, myſticis diſciplinis initiatum: qui per intervalla diſtincta retinentibus ſingulis litteris incidens ſaltuatim, heroos efficit verſus interrogationibus conſonos, ad numeros & modos plene concluſos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præſenti ſuccedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, adſiliens anulus duas perſtrinxerat ſyllabas: & cum adiectione litteræ poſtrema, exclamavit præſentium quidam, Theodorum præſcribente fatali neceſſitate portendi. Nec ultra ſuper negotio eſt exploratum: ſatis enim apud nos conſtabat, hunc eſſe qui poſcebatur.* Cumque totius rei noticiam ita ſignate ſub oculis iudicum ſubieciſſet, adiecit benivole, id Theodorum penitus ignorare. Poſt hæc interrogati, an ex fide ſortium quas agitabant, ea præſcierint quæ ſuſtinerent: verſus illos notiſsimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam ſcrutandi ſublimiora cito futuram; nihilominus tamen ipſi quoq;

cum cog-

onerante queſtibus cœlum (namque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti univerſi flebiliter iugulantur præter Simonidem: quem ſolum ſævus ille ſententiæ lator, efferatus ob conſtantiam gravem iuſſerat flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit: Peregrinum illum imitatus Protea cognomine philoſophum clarum: qui cum mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiæ quinquennali certamine ſub Græciæ conſpectu totius, aſcenſo rogo quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt. Et poſt hunc diebus ſecutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta percuſſorum dexteras fatigavit, tormentis & plumbo & verberibus ante debilitata: ſumptumque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quæritur an ſumi deberet, & ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & acervi voluminũ multi, ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut inliciti, ad leniendam cæſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum & iuris. Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Iulianus exſtitit Imperator, oraculi ſupra dicti verſus audiſſe inſimulatus: ſeque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſsionis conſideratione non effudiſſe, verum ultro prædixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis pœnalibus perituros, Epheſum ad genuinam patriam ductus, ibiq; capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitateque præſtans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt pæna adfectus. Ecce autem

Alypius quoque ex-vicario Britanniarum, placiditatis homo iucundæ poſt otioſam & repoſitam vitam (quoniam huc uſque iniuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volutatus, ut veneficii reus citatus eſt cum Hierocle filio, adoleſcente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & vili & ſolo, omnique laniena excruciato, ut verba placentia Principi vel potius arceſsitori loqueretur: quo cum pœnis non ſufficerent membra vivo exuſto, ipſe quoq; Alypius poſt multationem bonorum exulare præceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem caſu quodam proſpero revocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipſa ſortis infimitate ad omnia præceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrymis univerſa perfuderat luctuoſis. Nactus enim copiam nominandi ſine fortunarum diſtantia quos voluiſſet, ut artibus interdictis imbutos, ita ut ferarum occulta veſtigia doctus obſervare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quoſdam veneficiorum notitia pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conſcios maieſtatis. Et ne vel coniugibus maritorum vacaret miſerias flere, immittebantur confeſtim qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia vel ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefenſi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue iuvenes aliique membris omnibus capti ad ſupplicia ſellis geſtatoriis ducebantur. Inde factum eſt per Orientales provincias, ut omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantos univerſos invaſerat terror. Namque ut expreſsius loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes: qui cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domo-

domorum laqueariis, in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & Beſsianus procerum genere natus, notarius militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſsitudinum ſtudio, quibus tegebatur morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpignoratus abſtruſis iam funebres aculeos excitabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda quæ ſciret vel fingeret laceſsitus. Nam & ſollicitius cibo mundiſsimo fovebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs conlaticium grave, & incedebat paſsim elate os circumferens vultuoſum, omnibuſque formidatus: ea fiducia ſublatior, quod ad lupanar, quo ſicut ipſe voluit liberius ſervabatur, cubiculariis officiis præpoſitus aſsidue propalam ventitabat, elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuoſa. Perque eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſsit facilius Valens, quibuſvè figurarum commentis ſplendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum eſt, quæ cruciarius ille conflavit, hoc unum ediſſeram, quanquam præcipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſavit. Qui ex clandeſtinis ut dictum eſt regiorum confabulationibus immaniter adrogans, & ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulum Euſebium & Hypatium germanos fratres, Conſtantii principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quædam ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte conſtructo, quòd Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis aventer, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiam iniuſta

exiſtimabat, inremiſſe ab extremis regionum intervallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminoſe præcipit. Cumque nodoſis coartationibus, æquitate diu iactata & nexibili adſeveratione perditi nebulonis durante, nullam confeſsionem exprimere tormenta gravia potuiſſent, ablegatoſque ab omni huiuſmodi conſcientia veritas ipſa viros oſtenderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi verò exilio & pecuniariis adflicti diſpendiis, paulo poſtea reddita ſibi mulcta ſunt revocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen poſt hæc tam pœnitenda repreſsius actum eſt vel pudenter, non reputante alta nimium poteſtate, quòd recte inſtitutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria: nihilque ſit tam iniquum, quàm ad ardua imperii ſupercilia etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an quadam excogitata vi mortuo (nolim dicere, utinam nec ipſa res loqueretur!) funus eius per veſpillones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres viſi ſunt conſulares. Ibi tunc rectoris imperii caries tota ſtoliditatis apertius eſt profanata: qui cum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis manſit: ut videretur aures occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos ſirenæos tranſgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis, tandem nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam aduſque ſepulcrum incedentes pedibus, quoſdam etiam complicatis articulis, præire mandavit. Horret animus reminiſci, quo iuſtitio humiliati tot rerum apices viſebantur, & præcipue conſulares, poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monimenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentia & virtutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidique conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui & maiorum claritudini

gloriæ

Digitized by Google

gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decoravit. Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis cæteras laudes: quòd cum in aliis ita ſævire infeſte, ut pœnarum moras ægrè ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunum malitia quendam exſuperantem, iiſdem diebus convictum confeſſumque, quod exſecto vivæ mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii conſulere auſus eſt: familiaritatis eius intuitu ordine omni muſſante abire iuſsit inlæſum, ſalutem & invidendas opes & militiæ ſtatum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cœleſti indulta felicibus, quæ vel vitioſas naturas ſæpe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienæ: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum & implacabilibus iracundiis: noſſeque, ut Cæſar dictator aiebat, *miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis*: ideoque de vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multumque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio ubi irrevocabile factum eſt agitari: ut exemplum eſt illud antiquitati admodum notum. Apud proconſulem Aſiæ Dolabellam Smyrnæa materfamilias filium proprium & maritum venenis necaſſe confeſſa, quòd filium ex priore viro ab eis occiſum comperiſſet, & comperendinata, cum conſilium, ad quod ex more dilata eſt, anceps quid inter ultionem & ſcelus ſtatui debeat hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes iudices triſtiores: quorum æquitas deorum quoque iurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi cauſa cognita, centeſimo poſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe iuſſerunt: ne aut abſolverent veneficam, aut ultrix neceſsitudinum puniretur. Ita nunquam tardum exiſtimatur, quod eſt omnium ultimum. Poſt commiſſa iniquitatibus variis antedicta,

dicta, & impreſſas fœde corporibus liberis quæ ſupervixerant notas, inconnivens Iuſtitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilavit adtente. Namque cæſorum ultrices diræ, perpetium numeratione querelarum iuſtiſsima commovente, Bellonæ accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ ſupra digeſta ſunt, Antiochiæ Parthico fragore ceſſante, per inteſtinas dilatantur ærumnas, cœtus furiarum horrificus poſt inconvolutos multiplices caſus ab eadem urbe digreſſus, cervicibus Aſiæ totius inſedit hoc modo. Feſtinus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus ut ſodalis & contogatus, decernentibus fatis ad Orientem tranſgreſſus eſt: ibique adminiſtrata Syria, magiſterioque memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentiæ reliquit exempla: unde regere Aſiam proconſulari poteſtate exorſus, velificatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſubinde actibus eius, ut pernicioſis & fœdis. Sed cum impie peremptorum exſequiis ſuffragantibus ad præfecturam veniſſe hominem comperiſſet immeritum, exarſit ad agenda ſperandaque ſimilia; & hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans adfore 'propediem, ſi ipſe quoque ſe contaminaſſet inſontium pœnis. Et quamquam ſint multa & varia, quæ ut levius interpretemur egit aſperrime: pauca tamen dici ſufficiet, quæ ſunt nota ac pervulgata, ad æmulationem eorum commiſſa, quæ facta ſunt Romæ. Ratio enim eadem eſt ubiq; recte ſecuſve geſtorũ, etiamſi magnitudo deſit diſsimilis rerum. Philoſophum quendam Cæranium, haud exilis meriti virum, ea cauſa tormentorum immanitate inultum occidit, quòd ad coniugem ſuam familiariter ſcribens id ſermone addiderat Græco: σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν πύλην. quod dici

prover-

proverbialiter ſolet, ut audiens altius aliquid agendum agnoſcat. Anum quandam ſimplicem, intervallatis febribus mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam, poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curavit accita. In chartis cuiuſdam municipis clari, ſcrutari ex negotio iuſsis, genitura Valentis cuiuſdam inventa eſt: repellensq; calumnias is cuius intererat, cum obiectaretur ei quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem, dudumq; obiiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexpectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manus utriuſque, digitos alternatim & pectori, ſeptemque vocales literas numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus, in iudicium tractus percuſſus eſt gladio poſt tormenta. His & mihi vertenti ſtylum in Gallias confunditur ordo ſeriesque geſtorum, inter multa & ſæva Maximinum reperiens iam præfectum: qui poteſtate late diffuſa ſcevum Imperatori acceſſerat incentivum, maieſtati fortunę miſcenti licentiam gravem. Quiſquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam cætera quæ tacentur, veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quæ conſiliorum pravitas crimina in maius exaggerando commiſit. Adoleſcente enim acerbitate rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt eiuſdem Maximini adventum nec meliora monente ullo nec retentante, per aſperos actus velut æſtu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo ut iraſcentis ſæpe vox & vultus & inceſſus mutaretur & color. Quam rem indicia varia teſtantur & certa, è quibus pauca ſufficiet poni. Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant, ad obſervandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante prædictum tempus abſolvit, adſultu eius evadere conantis adpetitus & morſu: ideoque necatus ad exitium fuſtibus, eadem humatus eſt die. Præpo-

ſitum

ſitum fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiumq; ideo exſpectantem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paulò minus habuit ſpecies ferrea, quam ille formarat. Conſtantianus ſtrator, paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus erat in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetiit crebris. Athanaſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari levitate, ut vivus incendi iubetur, ſi quid tentaſſet huiuſmodi: cuius non multo poſtea beneficiis uſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici venia, ignibus aboleri præceptus eſt. Africanus cauſarum in urbe defenſor adſiduus, poſt adminiſtratam provinciam ad regendam aliam adſpiravit, cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id petenti, ſubagreſti verbo reſponderat: *Abi*, inquit, *comes: & muta ei caput, qui ſibi mutari provinciam cupit*, & hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans ut multi. Claudium & Salluſtium ex Iovianorum numero, aduſque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpectus, quòd cum imperium Procopius affectaſſet, aliqua pro eo locuti ſunt bona. Cumque nihil quæſtiones reperirent adſiduæ, mandare magiſtris equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium in exilium, & Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum revocabit ad ſupplicium raptum: hocque ita ut ſtatutum eſt obſervato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius, niſi poſt eiuſdem Valentiniani obitum, deportationis mœſtitia liberatus. * * * * * cum illi ſæpiſsime torquerentur. Replicatis igitur quæſtionibus denſe, & quibuſdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſsi perſonas, dicuntur fuſtibus præter ſolitum uſi. Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne ex profeſſo quæſiſſe videatur in vitia Principis, aliâs commodiſsimi.

Aliud

Digitized by Google

Illud tamen nec præteriri eſt æquum, nec ſileri: quòd cum duas haberet urſas ſævas hominum ambeſtrices, Micam auream & Innocentiam, cura agebat enixa ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodeſque adderet fidos viſuros ſollicite, ne quo caſu ferarum rumperetur luctificus calor. Innocentiam deniq; ,poſt multas quas eius laniatu cadaverum viderat ſepulturas, ut benemeritam in ſylvas abire dimiſit innoxiam. * * Et hæc quidem morum eius & propoſiti cruenti ſunt documenta veriſsima: ſolertis verò circa rempublicam nuſquam digredientis * * * * e ſpeculis ſi quis hoſtium ſe commoviſſet deſuper viſus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potiſsimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras ſucceſsionum, iamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo ante Vadomarium Iulianus: & præviſum negotium poſcebat & tempus. Cognitoq; transfugarum indiciis, ubi comprehendi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantum conceſsit facultas, ne qui conferendo officeret ponti, iunxit navibus Rhenum. Et antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus, qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum paucitate territus ſtetit, timens ne reſiſtere nequiens irruenti, opprimeretur hoſtiliũ agminum mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod viderant excurſu celeri nunciare, cunctos mercibus direptis occidit. Adventu itaque plurium copiarum animati Iudices, caſtriſque ad tempus breviſsimum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quiſquam, nec tabernaculum habuit præter Principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente luna procincti pergebant ulterius itinerum gnaris ducentibus fre * * * * * tempore iaceat, extento ſtrepitu ſuorum eſt impe-

ditus: quibus aſsidue mandans ut incendiis & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoniſque clamoribus ſatellites exciti, idque quòd acciderat ſuſpicati, carpento veloci impoſitum regem anguſto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendiis gravibus ſæpe rem Romanam adflixit, aduſque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit Treveros mœſtus. Vbi tanquam leo, ob cervum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium diſiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens eſt Alemanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paulo poſtea, quoniam recens excurſus eundem penitus vaſtaverat pagũ, in Britanniam translatum poteſtate tribuni Alemannorum præfecerat numero, multitudine viribuſque ea tempeſtate florenti. Bitheridum verò & Hortarium nationis eiuſdem primates item regere milites iuſsit: è quibus Hortarius proditus opera Florentii Mogontiaci ducis, contra remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe barbaroſque optimates, veritate tormentis expreſſa conflagravit flamma pœnali. Abhinc inter * * * * * proxima, hæc narratione diſſeri continua placuit, ne dum negotiis longe diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſario confundatur. Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentiſsimus vita digrediens, & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, diſcordias excitavit & bella. Eius enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Vtq; rumores diſtulerunt adſidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum,

mum libenter ſuſcipi recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis: ea verò, quæ contrà Firmus ſalutis tuendæ gratia docebat crebro per ſuos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum magiſtro, adfine amicoq; Romani, inter potiores Imperatoris neceſsitates hęc velut minima & ſuperflua non niſi oportune legi poſſe adſeverante. Quæ cum ad obruendam defenſionem ſuam agitari animadverteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut pernicioſus & contumax condemnatus occideretur, ab imperii ditione deſcivit, & adiumenta * * tium ad vaſtandum, hoſtis implacabilis incrementis virium adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſi auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur, cuius virtutes ut impetrabiles ea tempeſtate præ cæteris nitebant: Domitii Corbulonis & Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelato ſecundis egreſſus auſpiciis, emeatoque mari cum claſſe quam ductabat, nullo de ſe rumore prægreſſo defertur ad Sitifenſis Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibique inventum caſu Romanum leniter adlocutus, miſit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum ſuper his quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæſarienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem & Maximum miſit correcturos Vincentium: qui curans Romani vicem, incivilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans Romanum cum domeſticis cuſtodiendum protutoribus committi mandavit: agenſque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo verſans, qua via quibuſvè commentis per exuſtas caloribus terras pruinis adſuetum duceret militem: vel hoſtem caperet diſcurſatorem & repentinum, inſidiiſque potius clandeſtinis, quàm præliorum ſtabilitate confiſum.

Quod ubi Firmo levi rumore, dein apertis eſt indiciis cognitum, ſpectatiſsimi ducis adventu præſtrictus, veniam confeſſionis præteritorum miſsis oratoribus poſcebat & ſcriptis, docentibus eum non ſponte ſua ad id erupiſſe quod norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pollicebatur. Quibus lectis paceque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones qui Africam tuebantur ire pergebat ad Panchariana m ſtationem, quò convenire præceptæ ſunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorum erecta, reverſus Sitifim conciliato indigena milite, cum eo quem ipſe perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ocyus feſtinabat. Inter reſidua autem multa & clara id amorem eius auxerat in immenſum, quòd à provincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, meſſes & condita hoſtium virtutis noſtrorum horrea eſſe, fiducia memorans ſpecioſa. His ita cum lætitia poſſeſſorum diſpoſitis ad Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem ſecundam Firmi repudiavit, quæ obſides, ut ante ſtatutum eſt non duxerat ſecum. Vnde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndenſiũ gentem & Maſiniſſenſium petit, levibus armis inſtructas, quas Maſcizel & Dius fratres Firmi ductabant. Cumq; eſſent hoſtes iam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſsilia hincinde crebrius iacta, committitur certamen aſperrimum: interque gemitus, mortes, & vulnera, audiebatur barbarorum ululabilis fletus captorum & cæſorum: pugnaque dirempta plures agri populati ſunt & incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, exciſi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate Lamfoctenſe oppidũ occupavit, inter gentes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: ut ſi pergens interius alimentorum offendiſſet penuriã, iuberet è propinquo convectari. Quæ dum

ita

ita procedunt, Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conſerta manu cum noſtris, fuſis è parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægrè diſcrimine mortis exemptus eſt. Feſſus ærumnis gemini prælii Firmus, imoque æſtuans corde, ne quid ultimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuſcepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, ut præceptum eſt, læta retulere reſponſa. Præmiſsis muneribus Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus: cumq; propè veniſſet, fulgore ſignorum & terribili vultu Theodoſii præſtrictus, iumento deſiliit, curvataq; cervice humi penè adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia. Suſceptuſque cum oſculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ ſpei iam plenus, ſufficientia præbuit alimenta: & quibuſdā propinquis ſuis ad obſidū vicem relictis, abſceſsit, captivos ut ſpoponderat redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque poſt Icoſium oppidum, cuius ſupra docuimus conditores, militaria ſigna & coronam ſacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cunctatus reſtituit, ut præceptum eſt. Exinde cum diſcurſis itineribus magnis Tipaſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui ſe conſociaverant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus veniam, animo elato reſpondit: ſe in eos, ut perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, revertique iuſsis ad ſua, Cæſaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ ſitu digeſsimus plenè: eamque ingreſſus, cum omnem penè incendiis late diſperſis vidiſſet exuſtam, horridaſque canicie ſilices, primam & ſecundam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit, ut favillarum egerentes acervos, agitarent ibi præſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur. Quæ cum rumores

veri diſtuliſſent, provinciæ rectores tribunuſque Vincentius è latibulis quibus ſe commiſerant egreſsi, tandem intrepidi ad ducem ocyus pervenerunt. Quibus ille gratanter viſis atque ſuſceptis, agenſque etiam apud Cæſaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per ſpeciem faventis & ſupplicis tectiore conſilio id moliri, ut nihil hoſtile metuentem exercitum in modum tempeſtatis ſubitæ conturbaret. Quamobrem converſus hinc venit ad municipium Sugabarritanum, Tranſcellenſi monti adcline: ubi inventos equites quartæ ſagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut contentum ſe ſupplicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infimum militiæ gradum: eoſque & Conſtantianorum peditum partem, Tigavias venire iuſſerat cum tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti impoſuit Firmi. Dumque hæc aguntur, reverterunt Gildo & Maximus, Bellen è principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuverant quietis publicæ turbatoris * * *

* producerent vinctos. Quo ita ut ſtatutum eſt facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, cum inveniſſet eos in exercitu circumſeptos: *Quid de iſtis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere contubernales devoti cenſetis?* Secutuſque adclamationem rogantium ſanguine vindicari, eos qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos. Sagittariorum verò primoribus manus incidit, reſiduos ſupplicio capitali multavit ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lerneæ ſerpentis aliquotiens renaſcentem hoc genere pœnarum extinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum laudantes hoc ut dirum vituperant & aſperrimum, Dardanos hoſtes memorantes internecivos, & iuſte quæ ſuſtinuere perpeſſos: hos verò ſubſignanos milites debuiſſe lenius corrigi, ad unum prolapſos errorem. Quos ſcientes forſitan admonemus,

hanc

hanc cohortem & facto & exemplo adverſam: antedictos Bellen & Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque ſagittariorum Curandium ea re iuſsit occidi, quod nec ipſe unquam cum hoſtibus congredi voluit, nec ſuos ut pugnarent hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud advertens, quòd *ſalutaris rigor vincit inanem ſpeciem clementiæ.* Exin profectus fundum nomine Gaionatis, muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutiſsimum arietibus admotis evertit: & cæſis omnibus incolis mœnibuſque complanatis, ad Tingitanum caſtellum progreſſus, per Ancorarium montem Mazicas in unum collectos invaſit, iam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cum eſſet utrimque diſcurſum, agmina viris armiſque incitata noſtrorum non perferentes Mazices, licet bellicoſum genus & durum, diverſis ſtragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruenteſque in fugam cæſi ſunt, abſque his qui reperta copia diſcedendi, ſupplici prece veniam quam dari tempus flagitaverat, impetrarunt. Suggena eorum ductore * * * Romano ſucceſſerat, in Sitifenſem Mauritaniam ire diſpoſito ad agitanda præſidia, ne provincia pervaderetur, ipſe præteritis elatior caſibus gentem petit Muſonum: quam conſcientia rapinarum & cædium actibus congregaverat Firmi, ut ſperabatur maiora mox adepturi. Progreſſuſque aliquantum, iuxta Adenſe municipium comperit, diſſonas cultu & ſermonum varietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis immanium exordia concitare bellorum, adigente hortanteque maxima ſpe præmiorum ſorore Firmi, nomine Cyria: quæ abundans divitiis, & deſtinatione fœminea, niſibus magnis inſtituit iuvare germanum. Quocirca Theodoſius veritus, ne Marti ſeſe committeret impari, congreſſuſque multitudini immenſæ cum paucis (tria enim armatorum millia ductabat atque quingentos) amitteret univerſos, inter pudorem cedendi pugnandique ardorem gra-

diens

diens retro paulatim trudente pondere plebis abscessit. Hocque eventu barbari nimium quantum * * * * & ad interniecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminũ ferri complurium, versa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersceptos. Exinde cum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum venisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, aliisq; ad sagittariorum exemplum, quibus manus ademptæ sunt, contruncatis, Tipatam mense Februario venit. Vbi diutius agens, ut antiquus ille cunctator, pro negotio consultabat, commentis potius & prudentia, quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impetrabilem iactu telorum, si fors copiam dederit, oppressurus. Mittebat tamen adsidue suadendi quosdam peritos ad gentes circũsitas, Baiuras, Cantaurianos, Avastomates, Cafaves, Davaresque, & finitimos alios, nunc timore, nunc promissis eos ad societatem alliciens, veniamque petulantiæ interdum promittendo, cum * * ulterius per ambages & moras hostem frangentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatem. Qua causa declinans perniciem proximam Firmus, licet præsidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coëgerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses montes longe remotos penetravit, & diruptis rupibus inaccessos. Cuius abitu clandestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluens, invadendi eius castra nostris copiam dedit. Hisque direptis, & interfectis qui resistebant vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vastata, gentibus per quas transibat dux consultissimus adposuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina sequendi confidentia territus perduellis, servis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, ne quo præpediretur obstaculo, abiecit precio-

pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas avexerat ſecum. Vxorem namque feſſam labore continuo & perancipiti * * * Theodoſius, nullique parcens, mundiore victu ſtipendioque milite recreato, Caprarienſibus Abannisque eorum vicinis prælio levi ſublatis, ad municipium properavit....... enſe: verisque nunciis doctus, barbaros occupaſſe iam tumulos, per amfracta undique ſpatia in ſublime porrectos, nullique pervios niſi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hoſtibus facultatem per inducias licet breves Aethiopū iuxta agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui concatervatis copiis fremituque minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, averterunt eum inæſtimabilium turmarum ſpecie dira perterrefactum: ſtatimque redintegratis animis commeatus vehens abunde revertit, & conglobatis ſuis ſcutaque in formidabilem moventibus geſtum, controverſas iiſdem oppoſuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipſi quoq; parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens miles, paucitate diffiſus, audacter agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine Contenſem flexit iter intrepidum, ubi timens noſtros Firmus ut in munimento abſtruſo locarat ſuos & celſo: cunctiſque receptis, in proditores ſatellitesque memorati animadvertit acriter, ut ſolebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti proſperrime, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcendum una cum fratre Mazuca, cæterisque neceſsitudinibus illuc ingreſſus, cum adipiſci non poſset, genti bellum indixit. Et prælio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit: adeoque Iſaflenſes pondere catervarum ingentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent, & ipſe Firmus [illegible]x & ſæpe in ſuam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citus adſueto: Mazuca

verò frater eius caperetur lethaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, ubi ſæva inuſſerat monumenta facinorum peſsimorum, dilatato vulneris hiatu deceſsit. Caput tamen eius avulſum reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio urbi inlatum eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſium gentem, quæ obſtitit, ſuperatam dux nobilis incommodis multis, ut æquitas poſcebat, adflixit. Ibi Evaſium potentem municipem, Florumque eius filium, & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis iuviſſe confutatos aperte, flammis abſumpſit. Exindeq; pergens interius, nationem Iubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribusque peremptis, aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſsima, ducens ſuos incolumes revertit ad Audienſe caſtellum: ubi Ieſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus. His & eiuſmodi glorioſis actibus exultans ampliſsimus ductor, ipſũ otii turbatorem petebat valido virium niſu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudentesq; ſententiarum vias eundem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioreque proſpiciens cura, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit revertiſſe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibusque inſignis, progreſſus obviam confidenter, *Cuius loci es tu?* inquit: *vel quid acturus huc veniſti? reſponde.* Quem Theodoſius fundata mente intuens torvum: *Comes*, ait, *Valentiniani ſum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, ut invictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt convicia multa quæ congeſsit in ducem, ira doloreque perculſus abſceſſit. Et ſecutæ principio lucis, utrimque occurſuræ ſibi ad confli-

gendum

gendum proceſſerunt acies minaciſsimæ : & barbarorum viginti penè millia in ipſis locata ſunt frontibus occultatis ponè terga ſubſidialibus globis, ut adſurgentes paulatim noſtros multitudine clauderent inſperata: hiſque Ieſſaleni auxiliares acceſſere quam plures, quos adiumenta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe. Contra Romani quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriisque antegreſsis elati, denſatis lateribus, ſcutiſque in teſtudinis formam cohærenter adaptatis, reſtiterunt gradibus fixis: & à ſole orto uſq; diei extimum pugna protenta, paulò antè veſperam viſus eſt Firmus equo celſiori inſidens, ſago puniceo porrectius panſo, milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodoſiũ oportune, truculentum eum appellans & dirum, & ſuppliciorum ſævum repertorem, ſi diſcriminibus eximi vellent quæ præferebant. Hæ inſperatæ voces ad dimicandum quoſdam acrius incitarunt, alios deſerere prælium inlexerunt. Proinde ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis errore, dux reverſus ad Duodienſe caſtellum, militeſque recognoſcens, eos quos à pugnandi propoſito pavor & verba detorſerant Firmi, diverſo genere pœnarum extinxit: alios ademptis dexteris, quoſdam vivos combuſtos. Excubiaſque agens cura pervigili, barbarorum aliquos, auſos cum apparere non poſſent poſt occaſum lunæ caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audacius cæpit. Digreſſus exinde paſsibus citis, Ieſſalenſes ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad penuriam vaſtavit extremam: perque Cæſarienſis Mauritaniæ oppida reverſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum, rapinarum flagitiorumq; Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur poſt hæc cum Iſaflenſibus bellum: primoq; conflictu barbarorum pluribus pulſis & interfectis, rex eorum Igmazen vincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali præſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare ſi

obſtinatius egerit arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem ut rogaverat miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam ſibi copiam agendi quæ vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eoſque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protrivit, ut iiſdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, & aviis & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga conſultat tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto diſtentus, & crapulentis ſilenti nocte oppreſsis altiore ſomno cuſtodibus, pervigil ipſe impendentis ærumnæ terrore, inſonis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus, longius ſeſe diſcrevit: repertumque funiculum, quem finiendæ vitæ paravere caſus, de clavo parieti adfixo ſuſpendit: ubi collo inſerto, animam abſq; moris cruciabilibus exhalavit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptamque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vinctum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadaver impoſitum ferens, cum tentoria exercitus adventaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum tranſtulit ſarcinale, & Theodoſio obtulit exultanti. Qui convocatis armatis ſimul atq; plebeis, interrogatiſque an agnoſcerent vultum, cum eiuſdem eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi pauliſper moratus Sitifim triumphanti ſimilis rediit, ætatum ordinumque omnium celebrabili favore ſuſceptus. Dum hoc pulvere per Mauritaniã dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio mota

eſt,

eſt, inſultu repentino parum nunc formidanda, ſed immenſũ quantum antehac bellatrix & potens, ut indicant properata: quoniam raptim obſeſſa ab iiſdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiumque exciſum, & cruenta complura per celeres acta procinctus: vix reſiſtente perruptis Alpibus Iuliis primicerio, quem ante docuimus, Marico. Et erat ut barbaris ratio iuſta querelarum. Valentinianus enim ſtudio muniendorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vindicatis, ædificari præſidiaria caſtra mandavit: quod accolæ ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim & ſuſurris arcebant. Sed Maximinus in omne avidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut pervicacem & deſidem, nec dum opere quod maturari diſpoſitum eſt conſummato: addebatque ut conſulens in commune, quòd ſi parvo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum abſque ulla cauſatione conſurgeret. Vtrumque mox eſt impetratum. Qui promotus profectusque cum veniſſet ad loca, intempeſtive turgens ut filius, nullis adfatibus delinitis his, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paulo ante inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuſpenſum. Denique Gabinium regem ne quid novaretur modeſte poſcentem, ut adſenſurus humanitate ſimulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem poſt epulas hoſpitales, officii ſanctitate nefarie violata, trucidari ſecurum effecit. Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico per diverſa, & Quados & gentes circumſitas efferavit: Regisq; flentes interitum in unum coactæ miſere vaſtatorias manus, quæ Danubium transgreſſæ cum nihil expectaretur hoſtile, occupatam circa meſſes agreſtem

adortæ ſunt plebem: maioreque parte truncata, quidquid ſuperfuit domum cum multitudine varii pecoris abduxerũt. Eveniſſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanæ iacturas (paulo enim abfuit quin filia caperetur Cõſtantii cibum ſumens in publica villa, quam appellant Piſtrenſem, cum duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis præſens Meſſala, provinciæ rector, eam iudiciali carpento impoſitam ad Sirmium viceſimo ſexto lapide diſparatum curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſeræ ſervitutis exempta, cuius niſi potuiſſet impetrari redemptio captæ, magnas inuſsiſſet reipublicæ clades. Latius ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptiſsimæ, prædas hominum (virile & muliebre ſecus) agebant & pecorum, villarum cineribus exuſtarum, cæſorumq; incolentiũ exultantes ærumnis, quos nec opinantes ſine ulla parſimonia deleverunt. Per omnia itaq; propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adſuetus, rerum novarum lugubri viſu præſtrictus, oculoſque vix attollens, hærebat diu quid capeſſeret ambigens: & cum paratis velocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio mãſit immobilis. Didicerat enim omnes ſecuturos confeſtim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod ſi contigiſſet, impropugnata civitas veniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pavore ad arripienda quæ urgebãt acri animo adſurgens, reterſit obrutas ruderibus foſſas, murorumq; maximam partem pacis diuturnitate contemptam, & ſubverſas adufq; celſarum turrium minas expediit, ſtudio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter abſoluto, quòd impenſas ædificandi theatri cauſa dudum congeſtas, ſufficientes ad id, quod efficere maturabat, invenit. Atq; huic ſpectato conſilio ſalutare addidit aliud: & ſagittariorum cohortem

hortem ex statione proxima, adfuturam obsidio si venisset, accivit. His velut obiicibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicandi solertes, sarcinisq; impediti prædarum, ad Equitii vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriæ spatia longe remota secessisse captorum didicissent indiciis, illuc properato pergebant gradu frendẽtes, hacq́ue ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumventum regem existimabant insontem. Quibus concito cursu ruentibus infestius, obviam legiones motæ sunt duæ, Pannonica & Mœsiaca, valida præliis manus: quæ si conspirasset, abierat procul dubio victrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ sagacissimi, non expectato certandi signo solẽni, Mœsiacam primam incessunt: dumq; milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: disiectamq; agminis mole geminatis ictibus omnem penè delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugiũ. Inter hæc fortunæ dispendia tristioris, dux Mœsiæ Theodosius iunior, prima tum etiam lanugine iuvenis, Princeps postea perspectissimus, Sarmatas liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit & adflixit, congressibus dẽsis adtritos: adeoq; obsistentes fortissime turbas confluẽtes oppressit, ut cæsorum plurimũ alites iuste sanguineas satiaret & feras. Vnde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idẽ dux, virtutis ut apparuit expeditæ, in primo finiũ aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per sylvarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassũ, abiecta pugnandi fiducia concessionẽ petivere præteritorũ & veniã: victiq; ad tempus indultæ fœderibꝰ pacis nihil egere cõtrariũ, eo maxime timore perculsi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum accesserat robur.

Dum

Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur aſsiduos, Claudio regente Vrbem æternam, Tiberis qui media interſecans mœnia cloacis & fluviis abundantibus multis Tyrreno mari miſcetur, effuſione imbrium exuberans nimia, & ſupra amnis ſpeciem panſus, omnia penè contexit. Et ſtagnantibus civitatis reſiduis membris quæ tenduntur in planiciem molliorem, montes ſoli & quidquid inſularum celſius eminebat, à præſenti metu defendebatur: & ne multi inedia contabeſcerent, undarum magnitudine nuſquam progredi permittente, lembis & ſcaphis copia ſuggerebatur abunde ciborum. At verò ubi tempeſtas mollivit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad ſolitum curſum, abſterſo metu nihil poſtea moleſtum expectabatur. Hic ipſe præfectus egit admodum quiete, nullam ſeditionem ſuper querela iuſta perpeſſus: & inſtauravit vetera plurima. Inter quæ porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippæ contiguam, Eventus Boni cognominatam, ea re quòd huius nominis prope viſitur templum.

EXPLICIT LIB. XXIX.

Digitized by Google

AMMIANI
MARCELLINI
RERVM GESTARVM
LIBER XXX.

INTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitavit occiso per scelus, dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidiis obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse novimus causam. Consarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male solertes homines, dispendiis sæpe communibus pasti. Inter quos erat Terentius dux demisse ambulans semperque submœstus, sed quoad vixerat acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum adsidue Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens eundem iuvenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subiectos immanem. Vnde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cum neq; ad Imperatoris castra accipi, nec urgentis adventus causam scire cunctis reticentibus posset, tandem secretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ speque quòd revertetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium grave. Et doli

Digitized by Google

iam prudens,nec aliam niſi cito diſceſſu ſalutis reperiens viam,ſuadentibus his quibus fidebat,conglobatis trecentis comitibus ſecutis eum è patria, cum equis velociſsimis, ut in magnis ſolet dubiisq; terroribus audacter magis quam conſiderate,pleraq; diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus. Cumque eum provinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis,ut remaneret enixius obſecrabat: & parum hoc impetrato,mortis averſus eſt metu. Nec minus paulo poſtea legionem ſecutam iamque adventantem,ipſe cum promptiſsimis retrorſus excurrens,fundensque in modum ſcintillarum ſagittas,ſed voluntate errans, in fugam compulit: ut cum tribuno milites univerſi perterrefacti, vividius quàm venerant,remearent ad muros. Exin ſolutus omni formidine,biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis,cum ad flumen veniſſet Euphraten, & inopia navium voraginoſum amnem vado tranſire non poſſet,nandi imprudentia paventibus multis,ipſe omnium maxime cunctabatur: & remanſiſſet, ni cunctis verſantibus varia id reperire potuiſſet effugium,in neceſsitatis abrupto tutiſsimum. Lectulos in villis repertos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abūdans prope in agris vinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes & regulus ipſe, iumenta trahentes præruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabāt: hocque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natantibus, & circumluente flumine ſæpe demerſi iactatique, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines:ubi pauliſper refecti,expeditius quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nunciato Princeps antedicti fuga perculſus,quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis & levibus Danielum mittit & Barzimerem revocaturos eum,Comitem unum,alterum Scutario-

rum

rum tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quòd ille properans ut peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & giros, compendioſis vallibus eius itinera prævenerunt: & diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium milium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis, caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatus hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans, cum clivum armato milite vidiſſet oppletum, per poſterulam tramitem medium ſqualentem frutectis & ſentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad regem arcano ſermone ſolum quæ viderat docet, ac retinetur intactus. Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus & cibum: quo paulum progreſſo, in lævum tractum item alius talia facturus ire iubetur ociſſime, alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta per quæ viator venerat relegens, eo rurſus monſtrante, per hiſpidam & iumento onuſto exiguam callem poſt terga relictis militibus evolavit: qui captis eius miniſtris, miſſis ad mentes obſervantium præſtringendas, quaſi venaticiam prædam modo non porrectis manibus expectabant. Dumque hi venturum operiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cum gaudio popularium ſummo ſuſceptus, in eadem fidei certitudine manſit immobilis, iniuriis quas pertulerat omnibus demuſſatis. Danielus poſt hæc & Barzimeres cum luſi iam revertiſſent, probroſis lacerati conviciis ut inertes & deſides, ut hebetatæ primo adpetitu venenatæ ſerpentes, ora exacuere lethalia, cum primum potuiſſent lapſo pro virium copia nocituri. Et leniendi cauſa flagitii ſui, vel fraudis quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis criminibus Param, incentiones Circeas in vertendis debilitandiſque corporibus miris modis eum callere fingentes: addenteſque quod huiuſmodi artibus offuſa ſibi caligine

mutatus,vaſorumque forma tranſgreſſus, triſtes ſollicitudines,ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. Hinc in illum inexplicabile auctum Principis odium,& doli ſtruebantur indies, ut per vim ei vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Armenia Traiano, & rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui inlecebroſis regem inſidiis ambiens, & modo ſerenæ mentis Valentis indices litteras tradens, modo ipſe ſeſe eius conviviis ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad prandium verecundius invitavit: qui nihil adverſum metuens venit,conceſſoque honoratiore diſcubuit loco. Cumq; adponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu nervorum & articulato flatilique ſonitu reſultarent,iam vino incaleſcente, ipſo convivii domino per ſimulationem naturalis cuiuſdam urgentis egreſſo, gladium diſtrictum intentans torvo lumine ferociens quidam immittitur barbarus aſper, ex his quos Supras appellant,confoſſurus iuvenem ne exilire poſſet etiamtum præpeditum. Quo viſo regulus forte prominens ultra torum, expedito dolone adſurgens ut vitam omni ratione defenderet,perforato pectore deformis procubuit victima,ictibus multiplicatis fœde conciſa. Hocque figmento nefarie decepta credulitate,inter epulas,quæ reverendæ ſunt vel in Euxino ponto,hoſpitali numine contuente,peregrinus cruor in ambitioſa toralia ſparſus & ſpumans ſatietati ſuperfuit convivarum,horrore maximo diſperſorum. Ingemiſcat,ſi quis vita digreſsis eſt dolor, huius adrogantiam facti Fabricius ille Luſcinus: ſciens qua animi magnitudine Democharen,vel ut quidam ſcribunt Niciam, miniſtrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quòd Pyrrhum Italiam tunc bellis ſævisſimis exurentem veneno poculis necabit infectis:ſcripſeritque ad regem, ut ab interiore caveret obſequio. Tantum reverentiæ locum apud priſcam illã Iuſtitiam, vel hoſtilis menſæ genialitas obtinebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum facinus & pudendum necis

exemplo

exemplo Sertorianæ: adulatoribus forſitan ignorantibus, quòd ut Demoſthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum. Hæc per Armeniam notabiliter geſta ſunt. Sapor verò poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu Paræ, quem ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore gravi perculſus, augenteque noſtri exercitus alacritate formidinem, maiora ſibi præſeminans, Arſace legato ad Principem miſſo, perpetuam ærumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat Armeniam: ſi id diſplicuiſſet aliud poſcens, ut Hiberiæ diviſione ceſſante, remotiſque inde partis Romanæ præſidiis, Aſpacures ſolus regnare permitteretur, quem ipſe præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc reſpondit ſententiam. Nihil derogare ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariæ regis litteræ hyeme iam extrema perlatæ ſunt, vana cauſantis & tumida. Adſeverabat enim non poſſe ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi interveniſſent conſcii pacis fœderatæ cum Ioviano, quorum aliquos vita didicerat abſceſsiſſe. Ingraveſcente poſt hæc altius cura, Imperator eligere conſilia quàm invenire ſufficiens, id conducere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equitum & Vrbicium Meſopotamiæ ducem ire propere iuſſit in Perſas, reſponſum abſolutum & uniuſmodi perferentes: quòd rex iuſtus & ſuo contentus ut iactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum vivere cultoribus eius ex pacto permiſsis: & ni Sauromaci præſidia militum impertita principio ſequentis anni ut diſpoſitum eſt inpræpedita reverterint, invitus ea complebit, quæ ſponte ſua facere ſuperſedit. Quæ legatio recta quidem & libera, ni deviaſſet in eo, quòd abſque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuſcepit exiguas. Qua regreſſa advenit Surena poteſtatis ſecundæ poſt regem, has eaſdẽ Imperatori

offerens partes, quas audacter noſtri ſumpſere legati. Quô ſuſcepto liberaliter & magnifice, ſed parum impetrato quod poſcebat remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hyeme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ ſpe vana conceperat Sapor, ultraque ſolitum aſperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem compererat noſtrum, iram eius conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea quæ Victor comes ſuſceperat & Vrbicius armis repeteret: & ſi quiſquam repugnaret, & milites Sauromacis præſidio deſtinati, malis adfligerentur extremis. Hæcq; ut ſtatuerat maturata confeſtim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus totius Gothiæ, Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus. Hæc per eos agitata ſunt tractus. Quorũ inter ſeriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum & errantes, ſempiternus vindicavit Iuſtitiæ vigor, aliquoties ſerus ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorũ recte vel ſecius, hoc modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus comiti faviſſe Romano, poſtquam Leo in eius locum magiſter eſſe cœpit officiorum, à muneribus reipublicæ iam quieſcens negociis ſe ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem ſecurius præfectus prætorio Maximinus reverſum ad ocium ſpernens, vt ſolebat diræ luis ritu graſſari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: utque rimaretur plura quæ latebant, Cæſarium antehac eius domeſticum, poſtea notariũ Principis, raptum quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit ut Romani iuvaret actus infandos, per quæſtionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum eſſet ut dictum eſt in ſeceſſu, conſcientia malorum urgente, vel rationem formidine ſuperante calumniarum, innodato gutture laquei

nexibus

nexibus interiit. Secuto poſt hæc anno Gratiano adſcito in trabeæ ſocietatem Equitio conſule, Valentiniano poſt vaſtatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Baſileam, quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille ut cunctatorem decuerat ducem examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario miſſo negocium ſcrupuloſa quæſivit indagine: moxque veris per eum nunciis geſtorum acceptis, evolare protinus feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppreſſurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aſpera, adnitebantur omnes per regiam optimates, ut aduſque principium veris eum pertinerent exoratum: primum, durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in paſtũ herbæ reperirentur, nec cetera uſui congrua, penetrari non poſſe firmantes: dein, vicinorum Galliis regum immanitatem, maximeq; omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes, quem conſtabat impacatum relictum etiam ipſa urbium mænia tentaturum. Hæc memorantes addentesque utilia, reduxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimque ut conducebat rei communi, prope Moguntiacum blandius rex antedictus accitur, proclivis ipſe quoque ad excipiendum fœdus ut apparebat. Et venit immane quo quantoque flatu diſtentus, ut futurus arbiter ſuperior pacis: dieque prædicto colloquii ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit, hincinde ſonitu ſcutorum intonante gentilium. Contra Auguſtus aſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum tutius prope ripas acceſsit, ſignorũ fulgentium nitore conſpicuus: & immodeſtis geſtibus murmureque barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita ultro citroq; verſus, amicitia media ſacramenti fide firmatur. Hisq; perfectis diſceſsit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps ſocius: & dedit poſtea aduſque vitæ tempus extremum,

tremum, conſtantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia poſtea: quam dum internecive vaſtando perrumpit avidius, oppetiit Mallobaudis bellicoſi regis inſidiis circumventus. Poſt fœdus tamen ſolenni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad hyberna diſceſsit. Hæc per Gallias & latus agebantur arctoum. At in Eois partibus alto externorum ſilentio inteſtina pernicies augebatur, per Valentis amicos & proximos, apud quos honeſtate utilitas erat antiquior. Navabatur enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites à ſtudio iudicandi revocaretur, metu ne ita ut Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor adſumpta licentia latius ſolitus evagari. Ob hæc & ſimilia concordi conſenſu dehortantibus multis, maximeque Modeſto præfecto prætorio, regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, & ſubagreſte ingenium nullis vetuſtatis lectionibus expolitum, coacto vultu fallente, & adſerente quòd infra imperiale culmen cauſarum eſſent minutiæ privatarum. Ille ad humiliandum celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat abſtinuit penitus, laxavitque rapinarum fores: quæ roborabantur indies iudicum advocatorumq; pravitate ſententium paria, qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes aut honores quæſivere præclaros. Hanc profeſsionem oratorum forenſiũ, iure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον id eſt, civilitatis particulæ umbram, vel adulationis partem quartã eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas. Cteſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, adſentiente Leontino Gorgia. Quam à veteribus ita determinatam orientalium quorundã verſutia aduſque bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis præſtituti frenatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum,

ad cœpto-

Digitized by Google

ad cœptorum curſum regrediar inſtitutum. Florebant elegantiæ priſcæ patrociniis tribunalia, cum oratores concitæ facundiæ attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentiſque dicendi pluribus eminebant: ut Demoſthenes, quo dicturo concurſus audiendi cauſa ex tota Græcia fieri ſolitos monumentis Atticis continetur: & Calliſtratus, quem nobilem illam ſuper Oropo cauſam (qui locus in Eubœa eſt) perorantem idem Demoſthenes Academia cum Platone relicta ſectatus eſt: ut Hyperides, & Aeſchines, & Andocides, & Dinarchus, & Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vita, moribus, frugalitateque ſpectati, & poſtea per varias ævi ſequentis ætates cenſorii, & conſulares multi, & triumphales, Craſsi & Antonii, & cum Philippis Scævolæ aliique numeroſi, poſt exercitus proſperrime ductos, poſt victorias & trophæa, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt: laureasq; fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſsimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fulminibus ſæpe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis, *non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe, negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe*, firmabat. At nunc videre eſt per eos omnes tractus violenta & rapaciſsima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium divites domos, ut Spartanos canes aut Cretas veſtigia ſagacius colligendo, ad ipſa cubilia pervenire cauſarum. In his primus eſt cætus eorum, qui ſeminando diverſa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes & orborum limina deterentes, & avidi inter diſcordantes amicos aut propinquos vel affines ſimultatum, ob levia ſcrinii receptacula odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu non ut aliorum vicia intepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capi-

endam verſutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex Iuſtitia natum eſt, ſicam ingenii diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium ſævitate, ut Tullius adſeverat, nefas eſt religionē decipi iudicantis. Ait enim: *Cumq́; nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica quàm ſuffragium, quàm ſententia, non intelligo cur qui ea pecuniâ corruperit pœna dignus ſit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur qui oratione, quàm qui pretio iudicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt.* Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſsi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum abolevere diſsidia, velut vinculis ori impoſitis reticente iugi ſilentio umbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum compoſita triſtiorē, ipſum quoq; venditant quod oſcitantur. Hi ut altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cæſellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq́ue iamdiu leges ignotas, cum Evandri matre abhinc ſæculis obrutas multis. Et ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te ſenſerint eſſe nummatum. Tertius eorum eſt ordo, qui ut in profeſsione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes vileſq; latratus quò velint aditus ſibi patefaciunt crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa diſtentas inreſolubili nexu vincientes negotia laborant ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt. Quæ cum recte procedunt delubra ſunt æquitatis, cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exiliet luſtra, aduſq; ipſas medullas exuctus. Quartum atque poſtremum eſt genus impudens, pervicax,

Digitized by Go

pervicax, & indoctum, eorum qui cum immature à litterariis eruperint ludis, per angulos civitatum diſcurrunt, mimo ambos non cauſarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, cœnarum ciborumq; aucupantes delicias exquiſitas. Qui cum ſemel umbraticis lucris, & inhiandæ undiq; pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſam admiſsi, quod raro contingit, ſuſcepti nomen & vim negocii ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut conluvionis teterrimæ audire exiſtimes ululabili clamore Therſiten. Cum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob adſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: e quibus ita ſunt rudes nonnulli, ut nunquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi in circulo doctorum autoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi verò advena quiſquã inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quæſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt. Nec iam fas ullum præ oculis habent: ſed tanquam avaritiæ venundati & uſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam norunt. Et ſi quem ſemel intra retia cæperint, caſsibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſsim conſulto ceſſantes: utque pervulgati iuris proferatur lectio una, ſeptem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longiſsima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controverſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris ingreſſa alia ſecum advocatorum ſimulachra inducunt. Cumq; intra cancellorũ venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ vel ſalus, atque laborari debeat ut ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimenta pellantur, conrugatis hincinde frontibus, brachiiſq;

hiſtrionico geſtu formatis, ut concionaria Gracchi fiſtulæ poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu, tandemque ex præmeditato conludio, per eum qui eſt in verba fidentior ſuave quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionem cunctis finem cupientibus deſinit, ut nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium editam cauſentur inſtructos: ſpatioque prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antæo vetere colluctati, perſeveranter flagitãt pulveris periculoſi mercedes. Veruntamen hæc cum ita ſint, non deſunt advocatis incommoda plurima, parum ſuſtinenda recte victuro. Namque ſellulariis quæſtibus ineſcati, inter ſe hoſtiliter diſsident, & rupta maledicendi ferocia, ut dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commiſſarũ ſibi cauſarum infirmitatem rationibus validis convelare non poſſunt. Et iudices patiuntur interdum doctos ex Philiſtionis aut Aeſopi cavillationibus, quàm ex Ariſtidis illius iuſti vel Catonis diſciplina productos: qui ære gravi mercati publicas poteſtates, ut creditores moleſti opes cuiuſquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad ultimum id habet cauſidicina cum cæteris metuendum & grave, quod hoc ingenitum eſt penè litigantibus cunctis, ut cum iurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnem certaminum exitum iiſdem ſoleant adſignare, & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur. Verùm unde huc declinavimus revertamur. Pubeſcente iam vere Valentinianus à Treveris motus per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones adventanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur, pedibusque eius proſtrata orabat pacifica prece, ut propicius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares ſuos inventurus aut conſcios. Quibus ſæpe eadem iterantibus hactenus perpenſa deliberatione

tione reſpondit: hæc in locis ubi dicuntur admiſſa, quærenda veriſsimis documentis & vindicanda. Cumque exinde Carnutum Illyriorum oppidum introiſſet, deſertum quidẽ nunc & ſqualens, ſed ductori exercitus perquam oportunum, ubi fors copiam dediſſet aut ratio, è ſtatione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quamquam terrori cunctis erat, dum ſperabatur ut acer & vehemens, mox Iudices damnari iuſſurus, quorum perfidia vel ſeceſsione Pannoniarum nudatum eſt latus, cum illuc veniſſet ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inuſta reipublicæ vulnera, quo ſinente vel agente ſegnius eveniſſent, accuratius veſtigaret: eo videlicet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigendis, remiſsior erga maiores fortunas vel verbis aſperioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum viderat minari deſinens vel miteſcens: cuius rei cauſæ nec obſcuræ fuerunt, nec leves. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nactus, eamque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non ut proſapiæ ſuæ claritudo monebat, plus adulationi quam verecundiæ dedit. Contemplatus enim propoſitum Principis, quærendæ undique pecuniæ vias abſque iuſtorum iniuſtorumque diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut ſæpe moderatores fecere tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur atque tranſverſum. Vnde graves obedientium caſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, iuxta opulentas & tenues enervatas ſuccidere fortunas, argumentis aliis poſt validioribus aliis, uſu lædendi reperiente longævo. Denique tributorum onera vectigaliumque augmenta multiplicata optimatum quoſdam, ultimorum metu exagitatos, mutare compulerunt ſedes: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſsi, cum non ſuppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cum vitæ iam tederet & lucis, ſuſpen-

Digitized by Google

diorum exoptata remedia conſumpſerunt. Hæc ita inlecebroſius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor. Valentinianus verò tanquam auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus, idq; tantum cogitans quod offerebatur, parſurus tamen fortaſſe Pannoniis, ſi hæc antè ingemiſcenda compendia comperiſſet, quæ nimium ſero tali didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exemplum etiam Epirotæ acturos ſibi gratias à præfecto mittere compulſi legatos, Iphiclem quendam philoſophum, ſpectatum robore pectoris hominem, adegere non ſponte propria pergere ad id munus implendum. Qui cum Imperatorem vidiſſet, agnitus adventuſque ſui cauſam interrogatus Græce reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor quærente curatius Principe, ſi hi qui miſere ex animo bene ſentiunt de præfecto, gementes inquit & inviti. Quo ille verbo tanquam telo percullſus, actus eius ut ſagax beſtia rimabatur, genuino percunctando ſermone quod non ſcitabat: ubi nam ille eſſet verbi gratia honore inter ſuos antecellens & nomine, vel ille dives, aut alius ordinis primus. Cumq; diſceret periſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mortem, aut plumbo vita erepta extinctum, in immenſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc officiorum magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque præfecturam ſi celſior è ſcopulo caderet adfectante: quam ſi adeptus rexiſſet, præ his quæ erat auſurus adminiſtratio Probi ferebatur in cœlum. Agens itaque apud Carnutum Imperator per continuos tres menſes æſtivos arma parabat & alimenta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus oportune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo oppido Fauſtinus, filius ſororis Viventii præfecti prætorio, notarius militans, Probo ſpectante negotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormenta, vocatus in crimen, quòd aſinum occidiſſe dicebatur ad uſum artium ſecretarum, ut adſe-

rebant

rebant quidam urgentes : ut autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum. Alio quoque in eum pernicioſe compoſito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino ut eum notarium faceret, exclamavit ille hominem ridens, fac me Imperatorem ſi id volueris impetrare. Hocq; ludibrio inique interpretato, & Fauſtinus ipſe, & Nigrinus, & alii ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu, quam regebat, ad vaſtandos cremandosq; barbaricos pagos comite adiuncto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum prope caſtra commovit, navigiisq; ad repentinum caſum coniunctis, & cõtabulato celeri ſtudio ponte, per partem aliam tranſiit in Quados, ſpeculantes quidem ex diruptis montibus eius adventum, quò pleriq; ancipites incertiq; accidentium cum ſuis caritatibus ſeceſſerũt, ſed ſtupore defixos cum in regionibus ſuis contra quam opinabãtur auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu inquantũ res tulit, iugulataq; ætate promiſcua, quam etiamtum palantem ſubitus occupavit excurſus, & tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat ſecum : itidemq; apud Acincũ moratus autũno præcipiti, per tractus conglaciari frigoribus adſuetos commoda quærebat hyberna : nullaque ſede idonea potiri præter Sabariam poterat, quamvis eo invalidã tempore aſsiduisq; malis adflictam. Vnde hoc etiamſi magni intererat pauliſper ſequeſtrato, impigre motus peragrata fluminis ripa, caſtrisq; præſidio competenti munitis atq; caſtellis, Bregitionem pervenit : ibiq; diu compoſitum ad quietẽ Principis fatum ſortem denunciabat ei ſupremam prodigiis ingerentibus multis. Namq; diebus ante paucisſimis ruinas fortunarũ indicantia celſarum arſere crinita ſidera cometarum, quorum originem ſupra docuimus : & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum palatii & curiæ partem incendit & fori : & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regii lavacri inſidens, occentansq; funebria,

nulla

nulla iacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit,certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam voluit unde introiit exire,ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. Cumq; locus adgeſtis ruderibus neglectus purgaretur,lapſam forem ferratam,quæ exitum obſeravit, multitudo removere non potuit viribus magnis eniſa:& dum fruſtra tereret diem,coactus per aliam egreſſus eſt portam. Nocteq; quam lux ereptura eum vita ſecuta eſt , ut per quietem ſolet, videbat coniugem ſuam abſentem ſedere paſsis capillis amictu ſqualenti contectam:quam æſtimari dabatur Fortunam eius eſſe,cum tetro habitu iam diſceſſuram.Progreſſus deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis , cum eum oblatus non ſuſciperet equus , anteriores pedes præter morem erigens in ſublime , innata feritate concitus , ut erat immanis, dexteram ſtratoris militis iuſsit abſcidi, quæ cum inſilientem iumento pulſerat conſueto : periſſetq; cruciabiliter innocens iuvenis,ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet.Poſt hæc Quadorum venere legati,pacem cum præteritorum oblitteratione ſuppliciter obſecrantes : quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirociniū & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire induciis quæ poſcebantur indultis , quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia , nec alienum tempus anni patiebantur,in conſiſtorium Equitio introducente ſunt intromiſsi. Cumque membris curvatis ſtarent metu debiles & præſtricti,docere iuſsi quæ ferebant , uſitatas illas cauſationum ſpecies iurandi fidem addendo firmabant : nihil ex communi mente procerum gentis delictum adſeverantes in noſtros,ſed per extimos quoſdam latrones amniq; confines eveniſſe,quæ inciviliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo ut ſufficiens ad facta purganda firmantes , quòd munimentum extrui cœptum nec iuſtè nec oportune , ad ferociam animos

mos

Digitized by

mos agrestes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculsus, & inter exordia respondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio sono nationem omnem, ut beneficiorum immemorem & ingratam. Paulatimque lenitus & ad molliora propensior, tanquam ictus è cælo, vitalique via voceque simul obstructa, suffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito sanguine lethali sudore perfusus, ne laberetur spectantibus exulibus concursu ministrorum vitæ secretioris ad conclave ductus est intimum. Vbi locatus in lecto exiguas spiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularii, ne quis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam viscerum flagrante compage laxanda erat necessario vena, nullus inveniri potuit medicus, hanc ob causam, quod eos per varia sparserat curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. Vnus tamen repertus venam eius iterum sæpiusque pungendo ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis: vel ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quòd meatus aliqui, quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa vi quadam urgente morborum, ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut singultus ilia crebrius pulsans, stridorque dentium & brachiorum motus velut cæstibus dimicantium indicabat, iam superatus liventibusque maculis interfusus, animam diu colluctatam efflavit, ætatis quinquagesimo anno & quinto, imperii minus centum dies secundo & decimo. Replicare nunc est oportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiusce Principis adusque ipsius obitum actus eius discurrere per epilogos breves, nec vitiorum prætermisso discrimine vel bonorum, quæ potestatis amplitudo monstravit, nudare solita semper animorum interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidum

Digitized by Google

Gratianus maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt à pueritia prima Funarius, ea re, quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinq; militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſsit: æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala ſæpe cohærenter læva manu retinenti vel dextra, nulla unquam virium fortitudo abſtraxit. Ob ergo validi corporis robur, & peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni comes præfuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſusque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum, tandemque honeſte ſacramento ſolutus revertit ad larem: & agens procul à ſtrepitu, mulctatione bonorum adflictus eſt à Conſtantio hoc nomine, quod civili flagrante diſcordia hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adoleſcentia commendabilis contextu ſuarum quoque ſuffragante virtutum, indutibus imperatoriæ maieſtatis apud Niceam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem adſcivit, germanitate concordi ſibi iunctiſsimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus poſt periculorũ moleſtias plures dum eſſet privatus emenſas imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & turbines, & Gallias petiit Alemannicis patentes excurſibus, reviviſcentibus erectius cognito Principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit valido ſupplemento, & utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere uſquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit. Vtque multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæq; per ſe vel duces correxit induſtrios, poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuæ poteſtatis adſumptum, Vithigabium regem Alemannorum Vadomario genitum, adoleſ-

adulеſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem & bella, clam quia non potuit aperte confodit: & Alemannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis penè perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen caute geſta, iam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quo libet inexplorato ruentes, delatosque tunc ad maritimos tractus, quorum ſpoliis bene redierant onuſti, malefido quidem ſed utili commento peremit, præda raptoribus vi fractis excuſſa. Itidemque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo penè redire permiſſo graſſatorum ad ſua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem, ut per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotiũ efferveſceret, oppreſsit. Africam deinde, malo repentino perturbatam, diſcriminibus magnis exemit: cum voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionũ motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similiq; fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte præventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam. Ac licet opera præſtabilium ducum hæc quæ retulimus conſummata ſunt tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditæ mentis uſuque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quæ illud elucere clarius potuit, ſi Macrianum regem ea tempeſtate terribilem vivum capere potuiſſet, ut induſtria magna tentarat, poſtquam eum evaſiſſe Burgundios, quos ipſe admoverat Alemannis, mœrens didiciſſet & triſtis. Hæc ſuper actibus Principis brevi ſunt textu percurſa: nunc confiſi, quod nec metu nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas incorrupta præteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim eius numerabimus vitia, poſt & bene merita narraturi. Adſimulavit nonnunquam clementiæ ſpeciem, cum eſſet in

acerbitatem naturæ calore propēſior: oblitus profectò, quòd regenti imperium omnia nimia, velut prærupti ſcopuli ſunt devitanda. Nec enim uſquam reperitur miti coercitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari iuſsiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis aduſq; diſcrimina vitæ vexatis: & ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cum id etiam Principes interdum fecerint ſæviſsimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum, & imitari peregrina atq; interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutes eſſe definiunt: è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille rex potentiſsimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, ſuppliciorum varietates, quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibuſdam noxiis amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Præneſtino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iuſſus ad præſidium venerat ſegnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abiecta purgandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum propè fruticē iuſsit abſcidi: hocque ioci genere caſtigatum eum abſolvit, non ideo contemptus, ut ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, minimeq; reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinē Principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimū in adverſis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Iſocratis memorat pulchritudo: cuius vox eſt perpetua docentis, ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quam iuſtum quid ſit ignoranti. Vnde motum exiſtimo Tullium præ-

clare.

Digitized by Google

clare pronuntiaſſe cum defenderet Oppium: *Et enim multum poſſe ad ſalutem alterius, honore multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini unquam fuit.* Aviditas plus habendi ſine honeſti praviq; differentia, & indagandi quæſtus varios per alienæ vitæ naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantius adoleſcens. Quam quidam prætendentes Imperatorem Aurelianum purgare tentabant, id adfirmando, quod ut ille poſt Gallienum & lamentabiles reip. caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoq; poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſsimulãs ſcire, quòd ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet. Themiſtoclis illius diſsimilis: qui cum poſt pugnam agminaq; deleta Perſarũ licenter obambulans armillas aureas vidiſſet humi proiectas & torquem: *Tolle* inquit *hæc* ad comitum quendã prope adſtantem, *tu qui Themiſtocles non es*: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ ſimilia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectæ virtutis indicia, nec enim aliena non rapere laudis eſt, unum ex multis conſtans innocentiæ vulgi veteris ſpecimen ponam. Cum proſcriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dediſſet & Cinna, vulgi rudes animi & humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum. Invidia præter hæc antedictus medullitus urebatur: & ſciens pleraque vitiorum imitari ſolere virtutes, memorabat adſidue, livorem virtutum, rectæ poteſtatis invidiam eſſe ſociam. Vtque ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimantes, & ad ſugillandum contrarios exturbandoſque meliores pronius inclinati, bene veſtitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles, & fortibus detrahe-

bat, ut ſolus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarſiſſe Principem legimus Adrianum. Arguebat hic idem Princeps timidos ſæpius, maculoſos tales appellans & ſordidos, & infra ſortem humilem amandandos: ad pavores irritos aliquoties abiectius pallens, & quod nuſquam erat inattente formidãs. Quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira fervere ſentiret, fieri motus quoſdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſerenus & clemens. Iudices nunquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inveniſſe ſe prædicabat & Caſsios, columina Iuſtitiæ priſca: ſcribensque hortabatur adſidue, ut noxas vel leves acerbius vindicarent. Nec adflictis ſi fors ingru ...., erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. Finis enim iuſti imperii, ut ſapientes docent, utilitas obedientium æſtimatur & ſalus. Conſentaneum eſt venire poſt hæc ad eius actus ſequendos recte ſentientibus & probandos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat ut Traianus & Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens ſarcinas, oppidorum & limitum conditor tempeſtivus, militaris diſciplinæ cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, & Africanæ clades, & vaſtitas emerſit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi caſtus & foris, nullo contagio conſcientiæ violatus obſcœnæ, nihil inceſtum: hancque ob cauſam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis, quod cuſtodire facile potuit. Neceſsitudinibus ſuis nihil indulgens: quas aut in ocio reprimebat, aut mediocriter honoravit, abſque fratre: quem temporis compulſus anguſtiis in amplitudinis ſuæ ſocietatem adſumpſit.

ſumpſit. Scrupuloſus in deferendis poteſtatibus celſis:nec imperante eo provinciam numularius rexit, aut adminiſtratio venundata,niſi inter initia, ut ſolent occupationis ſpe vel impunitè quædam ſceleſta committi. Ad inferenda propulſandaque bella ſolertiſsimus,cautus, æſtu Martii pulveris induratus, boni pravique ſuaſor & deſuaſor admodum prudens,militaris rei ordinum ſcrutantiſsimus, ſcribens decore, venuſteque pingens & fingens, & novorum inventor armorum :memoria ſermoneque incitato quidem,ſed raro,facundiæ proximo vigens; amator munditiarum, lætusque non profuſis epulis ſed excultis.Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diverſitates medius ſtetit,nec quemquam inquietavit,neque ut hoc coleretur imperavit aut illud:nec interdictis minacibus ſubiectorum cervicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit. Corpus eius lacertoſum & validũ, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis cæſiis ſemper obliquum intuentis & torvum: atque pulchritudo ſtaturæ, liniamentorumque recta compago,maieſtatis regiæ decus implebat. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpusq; curatum ad ſepulturam, ut miſſum Conſtantinopolim inter divorum reliquias humaretur,ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quæ non ſemper dicatæ legitimorum Principum fidei,velut imperiorũ arbitræ auſuræ novum quoddam in tempore ſperabantur: hoc tentatores novitatis adiuvante, quod geſtorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum morari diſpoſuerat pater. Cum negotium in his eſſet anguſtiis,& tanquam in eadem navi futuri periculorum ſi accidiſſet participes, omnes eadem formidarent,ſedit ſummatum conſilio avulſo ponte, quem compaginarat ante neceſsitas invadens terras hoſtiles, ut ſuperſtitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hocq; ille,ut erat

ſolertis.

ſolertis ingenii, quod evenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ iura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſervandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente: utque erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum Principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandavit, quietum quidem virum & placidum, ſed militari favore ſublatum, & eo maxime tunc cavendum. Reverſo itaque Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus vocaretur in Imperium cooptandus, centeſimo lapide diſparatus, degensque cum Iuſtina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hocq; concinenti omnium ſententia confirmato, Cerealis avunculus eius ocyus miſſus, eundem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſextoque die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſolenni. Et licet cum hæc agerentur Gratianum indigne laturum exiſtimarent, abſque ſui permiſſu Principem alium inſtitutum, poſtea metu ſollicitudine diſcuſſa vixere ſecurius, quòd ille ut erat benevolus & peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit & educavit.

EXPLICIT LIB. XXX.

Digitized by Google

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXXI.

INTEREA & Fortunæ volucris rota, adversa prosperis semper alternans, Bellonam furiis in ætatem ascitis armabat, mœstosque transtulit ad Orientem eventus, quos adventare præsagiorum fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quæ vates auguresque prædixere veridicè, resultabant canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres gemebant & flebile, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochiæ per rixas tumultusque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret: vocesque præconum audiebantur assidue, mandantium congeri ligna ad Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum vitæ modo non aperte loquendo monstrabant. Super his larvale simulachrum Armeniæ regis, & miserabiles umbræ paulò antè in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædam nimirum horrenda multos diris terroribus agitabant. Tragula gurgulione confecto examinis visa est iacens: cuius mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & pervulgatas. Denique cum Chalcedonos subverterentur veteres muri, ut apud Constantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plene pandentes,

Digitized by Google

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείαις
Τερπόμεναι, στροφοῶντες εὐστεφέας καὶ ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ.
Δὴ τότε Οὔννια φῦλα πολυσπέρμων ἀπορούσι
Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώραν καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παίοναθ᾽ ἱπποβάτην σὺν κέλταις μαινομένοισιν
Ταυτὸ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δήρης ἐφέξει.

Totius autem ſementem exitii & cladium originem diverſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta concivit, hanc comperimus cauſam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempeſtivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes abſque ulla venuſtate, ſpadonibus ſimiles: compactis omnes firmisque membris, & opimis cervicibus prodigioſe deformes & pandi, ut bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in conmarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incompte in hominum figuras. Sic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, ut neque igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium, & ſemicruda cuiuſvis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt brevi. Aedificiis nullis unquam tecti: ſed hæc velut ab uſu communi diſcreta ſepulchra declinant. Nec enim apud eos vel arundine faſtigatum reperiri tugurium poteſt. Sed vagi montes peragrantes & ſylvas, pruinas, famem, ſitimque perferre ab incunabulis aſſueſcunt. Peregre tecta, niſi adigente maxima neceſsitate, non ſubeunt, nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſylveſtrium murium conſarcinatis: nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti coloris tunica

tunica collo inſerta non ante deponitur aut mutatur, quâm diuturna carie in pannulos defluxerit defruſtata. Galeris incurvis capita tegunt, hirſuta crura coriis munientes hœdinis: eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere greſſibus liberis. Qua cauſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas, verùm equis prope affixi duris quidem ſed deformibus, & muliebriter iiſdē nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis. In ipſis quivis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibumque ſumit & potum, & inclinatus cervici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem adusque varietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeveritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſsiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonantibus torvum. Vtq; ad pernicitatem ſunt leves & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt, & impoſita acie cum cæde vaſta diſcurrunt: nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul miſsilibus telis, acutis oſsibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmētatis, ſed diſtinctis * cominus ferro ſine vi reſpectu con .. * .. * .. hoſteſque dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtivam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis abſque lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientiū ſimiles cum carpentis in quibus habitant: ubi coniuges tetra villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, reſpondere unde oritur poteſt, alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconſtantes,

ſtantes, ad omnem auram incidentes, ſpei novæ perquam mobiles, totum furori incitatiſsimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtumve ſit, penitus ignorantes: flexiloqui & obſcuri, nullius religionis vel ſuperſtitionis reverentia aliquando diſtricti: auri cupidine immenſa flagrantes, adeo permutabiles, & iraſci faciles, ut eodē aliquoties die à ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidemque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumq; hominum genus, externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum & cædes, aduſq; Achaiam pervenit. Reſtant Maſſagetæ, qui unde ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata, quæ diu multa luda .... & varia, tandem repertit veritatis interna ..*..*.. ad Iſter advenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat aduſque amnem Tanaim pertinentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc tranſito in immenſum extentas Scythiæ ſolitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos præruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Vidini ſunt & Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equiſque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore cœruleo corpora ſimul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles verò latis fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti æſtivo obiecta, uſq; dum venitur ad Seras, inhabitabilis manſit. Parte alia prope

Amazo-

Digitized by Google

Amazonum sedes Alani sunt Orienti acclines, diffusi per populos ac gentes amplas, Asiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi fluvium, intersecantem terras Indorum, mareque inundantem australe. Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recensere non refert) licet dirempti spatiis longis per pagos, ut Nomades, vagantur immensos: ævi tamen progressu ad unum concessere vocabulum, & summatim omnes Alani cognominantur *mores & media & efferatam vivendi sed iam immaturam * Nec enim ulla sunt illis tuguria, aut versandi vomeris curæ, sed carne & copia victitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curvatis corticum per solitudines conserunt sine fine distentas. Cumque ad graminea venerint in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu vescuntur: absumptisque pabulis, velut carpentis civitates impositas vehunt, maresque supra cum fœminis coëunt, & nascuntur in his & educuntur infantes, & habitacula sunt hæc illis perpetua, & quocunque ierint, illuc genuinum existimant larem. Armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximeque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis: atq; ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent, quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeantium cursus. Omnis igitur ætas & sexus imbellis circa vehicula ipsa versatur, muniisque distringitur mollibus: iuventus verò equitandi usu à prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat vile, & omnes militari disciplina prudentes sunt bellatores. Vnde etiam Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritissimi. Proceri autem Alani penè sunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, & armorum levitate veloces, Hunnisque per omnia suppares, verum victu mitiores & cultu, la.... inando & venando adusque Mæotica stagna &

Cimmerium Boſphoron, itidemque Armenias diſcurrentes & Mediam. Vtque hominibus quietis & placidis ocium eſt voluptabile, ita illos pericula iuvant & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animam: ſeneſcentes enim & fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut degeneres & ignavos, convitiis atrocibus inſectantur, nec quidquam eſt, quod elatius iactent, quàm homine quolibet occiſo: proque exuviis glorioſis, interfectorum avulſis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni uſquam poteſt: ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum quas circumeunt præſulem, verecundius colunt. Futura miro præſagiunt modo: nam rectiores virgas fœminæ colligentes, eaſq; cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, aperte quid portendetur, norunt. Servitus quid ſit ignorabant, omnes generoſo ſemine procreati: Iudiceſque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti revertamur. Igitur Hunni pervaſis Alanorum regionibus, quos Gruthungis confines Tanaitas conſuetudo nominavit, interfectiſque multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisque adiunctis confidentius Ermenrichi late patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt bellicoſiſſimi Regis, & per multa variaque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitæ procellæ perculſus, quamvis manere fundatus & habilis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem augente vulgatius fama, magnorum diſcriminum metum voluntaria morte ſedavit. Cuius poſt obitum Rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociaverat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, vi ſuperatus armorum. Cuius parvi filii, Viderichi nomine, curam

ram

Digitized by Google

ram ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti: qui cum tempore arcto præventi abieciſsent fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum pervenerunt, inter Iſtrum & Boriſthenem per camporum ampla ſpatia diffluentem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Thervingorum Iudex (in quem, ut antè relatum eſt, ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens commoverat ſigna) ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſi ipſe quoq; laceſſeretur, ut cæteri. Caſtris denique prope Danaſti margines aggere ut Vngorii vallem longius oportune metatis, Munderichum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus aliis, aduſq; viceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos adventum, ipſe aciem nullo turbante interim ſtruens. Verùm longe aliter quàm rebatur, evenit. Hunni enim (ut ſunt in coniectura ſagaces) multitudinem eſſe longius aliquam ſuſpicati, prætermiſsis quos viderant, in quietem tanquam nullo obſtante compoſitis, rumpente noctis tenebris luna vado fluminis penetrato, id quod erat potiſsimum elegerunt: & veriti, ne procurſorius index procul agẽtes abſterreat, Athanaricum ipſum ictu petivere veloci. Eumque ſtupentem ad impetum primum, amiſsis quibuſdam ſuorum coëgerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei novitate maioreque venturi pavore conſtrictus à ſuperciliis Gerazi fluminis aduſq; Danubium Taifalorum terras præſtringens, muros altius erigebat: ac lorica diligentia celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans & ſalutem. Dumque efficax opera ſuſcitatur, Hunni paſsibus eum citis urgebant: & iam oppreſſerant adventantes, ni gravati prædarum onere deſtitiſſent. Fama tamen late ſerpente per Gothorum reliquas gentes, quòd inuſitatum antehac hominum genus modo ruens ut turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum oppoſita quæq; convellit, & corrumpit, populi pars maior,

Digitized by

maior, quæ Athanaricum attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia Barbarorum, diuque deliberans quas eligeret ſedes, cogitavit Thraciæ receptaculum gemina ratione ſibi conveniens, quòd & ceſpitis eſt feraciſsimi, & amplitudine fluentorum Iſtri diſtinguitur ab arvis patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem reſidui velut mente cogitavere communi. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Danubii: miſsiſque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, & quiete victuros ſe pollicentes, & daturos ſi res flagitaſſet auxilia. Dum aguntur hæc in externis, novos maioreſque ſolitis caſus verſare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quidquid ad Pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedibus pulſam, circa flumen Iſtrum uagari cum caritatibus ſuis, diſſeminantes. Quæ res aſpernanter à noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cauſam, quòd illis tractibus non niſi peracta aut ſopita audiri procul à gentibus conſueverunt bella. Verùm pubeſcente iam fide geſtorum, cui robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus & obteſtatione petentium circa flumen ſuſcipi plebem extorrem, negotium lætitiæ fuit potius quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Principis extollentibus: quòd ex ultimis terris tot tyrocinia Thracenſes nec opinanti offerrent, ut collatis in unum ſuis & alienigenis viribus invictum haberet exercitum, & pro militari ſupplemento quod provinciatim annuum pendebatur, theſauris accederet auri cumulus magnus. Hacque perſuaſione mittuntur diverſi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem everſurus derelinqueretur, vel quaſſatus morbo lethali. Proinde permiſſu Imperatoris tranſeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciæ partes, transfretabantur indies &

noctes,

noctes, navibus ratibusque & cavatis arborum alveis agminatim impoſiti: atque per amnem longe omnium difficilimũ, imbriumque crebritate tunc auctum, ob denſitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam & natare conati, hauſti ſunt plures. Ita turbido inſtantium ſtudio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud ſanè neque obſcurum eſt neque incertum, infauſtos transvehendi barbaram plebem miniſtros, numerum eius comprehendere calculo ſæpe tentantes, conquieviſſe fruſtratos: quem qui ſcire velit (ut eminentiſſimus memorat vates) Lybici velit æquoris idem diſcere, quam multæ zephyro turbentur harenæ. Reſipiſcant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Helleſpontum occupantes, & diſcidio quodam fabrili maris, ubi montonis * pede quæſitum exponuntur: & turmatim apud Doriſcum exercitus recenſetur, concordante omni poſteritate, ut fabuloſæ ſunt lectæ. Nam poſtquam innumeræ gentium multitudines per provincias circumfuſæ, pandentesque ſe in ſpatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta opplevere montium iuga, fides quoque vetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cum Alavivo ſuſcipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator. Per id tempus noſtri limites reſeratis obicibus, atque ut Aethnæas favillas armatorum agmina diffundente barbaria, cum difficilibus neceſſitatum articulis correctores rei militaris poſcerent aliquos claritudine geſtarum rerum notiſſimos, quaſi lævo quodam numine deligente, in unum quæſiti poteſtatibus præfuere caſtrenſibus homines maculoſi: quibus Lupicinus anteſtabat & Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitioſus, ambo æmulæ temeritatis. Quorum inſidiatrix aviditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia emittamus, quæ memorati, vel certe ſinentibus iiſdem alii, perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud

Digitiz

dicetur (quod nec apud ſui periculi iudices abſoluere ulla poterat venia) triſte & inauditum. Cum traducti Barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces inviſiſsimi cogitarunt, & quantos undique inſatiabilitas colligere potuit canes pro ſingulis dederũt mancipiis, inter quæ ducti ſunt optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Gruthungorum rex cum Alatheo & Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnabio, propinquans Iſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur humanitate obſecravit Imperatorem, legatis propere miſsis. Quibus ut communi rei conducere videbatur repudiatis, & quid capeſſerent anxiis, Athanaricus parumper timeſcens abſceſsit, memor Valentem dudum cum fœderaretur concordia deſpexiſſe, affirmantem ſe religione devinctum, ne calcaret ſolum aliquando Romanum, hacque occaſione Principem firmare pacem in medio flumine coëgiſſe: quam ſimul tamen veritus ut adhuc durantem, ad Caucalandenſem locum altitudine ſylvarum inacceſſum & montium, cum ſuis omnibus declinavit, Sarmatis inde extruſis. At verò Thervingi iamdudum tranſire permiſsi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento aſtricti, quòd Ducum diſsimulatione pernicioſa nec victui congruis ſunt adiuti, & tenebantur conſulto nefandis nundinandi commerciis. Quo intellecto ad perfidiam inſtantium malorum ſubſidium vertere diſsimulabant, & Lupicinus ne iam deficerent pertimeſcens, eos admotis militibus adigebat ocyus proficiſci. Id tempus opportunum nacti Gruthungi, cum alibi militibus occupatis navigia ultro citroq; diſcurrere ſolita tranſgreſſum eorum prohibentia quieſcere perſpexiſſent, ratibus tranſiere male contextis, caſtraque à Fritigerno locavere longiſsime. At ille genuina prævidendi ſolertia venturos muniens caſus, ut & imperiis obediret & Regibus validis iungeretur, incedens ſegnius, Martianopolim tarde pervenit itineribus lentis. Vbi aliud acceſsit atrocius, quod arſuras in commune

mune exitium faces furiales accendit. Alavivo & Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus latenti nuncio doctus ab oppidi mœnibus barbaram plebem oppoſito milite procul arcebat introire ad comparanda victui neceſſaria, ut ditioni noſtræ obnoxiam & concordem, per preces aſsidue poſtulantem: ortiſque maioribus iurgiis inter habitatores & vetitos, aduſque neceſsitatem pugnandi eſt ventum. Efferatique acrius Barbari, cum neceſsitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum manum. Quæ accidiſſe idem Lupicinus latenti nuncio doctus, dum in nepotali menſa ludicris concrepãtibus diu diſcumbens vino marcebat & ſomno, futuri coniiciens exitum ſatellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ cauſa duces præſtolabãtur, occidit. Hocque populus qui muros obſidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorũ Regum ut opinabatur paulatim augeſcens, multa minabatur & ſæva. Utque erat Fritigernus expediti conſilii, veritus ne teneretur obſidis vice cum cæteris, exclamavit graviore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum vulgus ſineretur exire cum ſociis: quod arbitratũ humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos in tumultum exarſit. Hocque impetrato, egreſsi omnes, exceptiq; cum plauſu & gaudiis, aſcenſis equis volarunt, moturi incitamenta diverſa bellorum. Hæc ubi fama rumorum nutrix maligna diſperſit, urebatur dimicandi ſtudio Thervingorum natio omnis, & inter metuenda multa, periculorumq; prævia maximorũ, vexillis de more ſublatis, auditisq; triſte ſonantibus claſsicis, iam turmæ prædatoriæ concurſabant, pilando villas & incendendo, vaſtiſque cladibus quidquid inveniri poterat permiſcentes. Adverſus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quam conſulte progreſſus, in nono ab urbe miliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbariq; hoc contemplato, globos irrupere noſtrorũ incautos, & parmas ſuppoſitis corporibus illidendo obvios haſtis

perforabant & gladiis: furoreque urgente cruento, & tribuni & pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis: præter ducem infauſtum, qui ad id ſolum inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt unquã) obteſtamur, ne quis à nobis ſcrupuloſe geſta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates, cum explicandæ rerum memoriæ ubiq; debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfuſam aliquando fuiſſe Remp. ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Namque ſi ſuperiores vel recens præteritæ revolvantur ætates, tales tamque triſtes rerum motus ſæpe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanæ clades immenſas, ultimis præliis per duces ampliſsimos ſuperati, quid poteſtas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus extirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante Imperium, in unum ſpirando veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, poſt urbium captarum & direptarum & peſſum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet intactas. Verùm mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrũ ſunt reſtitutæ: hac gratia, quòd nondum ſolutiore mollicie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro Repub. mortem, tanquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus navium millibus perrupto Boſphoro & littoribus Propontidis Scythicarum gentium catervæ tranſgreſſæ, ediderunt quidem acerbas ter-

ra mari-

ta mariq́ue ſtrages, ſed amiſſa ſuorum parte maxima reverterunt. Ceciderunt dimicando cum Barbaris Imperatores Decii pater & filius. Obſeſſæ Pamphiliæ civitates, inſulæ populatæ complures, inflammata Macedonia, omnis diu multitudo Theſſalonicam circumſedit, itidemq́ue Cycicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ contra Dacos Traianus condidit Imperator. Poſt clades acceptas illatasq́ue multas & ſævas, exciſa eſt Philippopolis, centum hominum millibus (niſi fingunt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatiq́ue per Epirum Theſſaliamq́ue & omnem Græciam licentius hoſtes externi: ſed aſſumpto in imperium Claudio glorioſo ductore, & eodem honeſta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & ſeveriſsimum noxarum ultorem pulſi per longa ſæcula ſiluerunt immobiles, niſi quòd poſtea latrocinales globi vicina cũ ſui exitio acrius incurſabant. Verum ea perſequar unde diverti. Hoc geſtorũ textu circumlato nuntiis denſis, Sueridus & Colias, Gothorum optimates, cum populis ſuis longe ante ſuſcepti, & curare apud Hadrianopolim hyberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducentes antiquiſsimam omnium, ocioſis animis accidentia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris litteris repente perlatis, quibus tranſire iuſsi ſunt in Helleſpontum, viaticum, cibos, biduiq́ue dilationem tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod civitatis magiſtratus ferens indigne (ſuccenſebat enim iiſdem ob rem ſuam in ſuburbano vaſtatam) plebem omnem cum fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam, in eorum armavit exitium, iuſsiſq́ue bellicum canere buccinis, ni abirent ocyus, ut ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gothi perculſi, & concito quàm conſiderato civium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles: laceratiq́ue ad ultimum deteſtatione atque convitiis, & tentati miſsilium iactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam: & cæſis plurimis, quos impetus decepe-

rat petulantior, averſiſque reſiduis & telorum varietate confixis,habitu iam Romano cadaveribus ſpoliatis armati, viſo propius Fritigerno iunxerunt ſemet, ut morigeri ſocii, urbemque clauſam obſidionalibus ærumnis urgebant.In qua difficultate diutius poſiti paſsim & promiſcue ruebant: eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obſidendi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente,abire negocio imperfecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memorans,ſuadensque ut populandas opimas regiones & uberes abſque diſcrimine ullo, vacuas præſidiis etiamtum adorirentur. Laudato Regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem,per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradiebantur,dedititiis vel captivis vicos uberes oſtendentibus,eos præcipue ubi alimentorum reperiri ſatias dicebatur: eo maxime adiumento,præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos indies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus venundati,adiectis plurimis quos primo tranſgreſſu necati inedia vino exili vel panis fruſtis mutavere viliſsimis. Quibus acceſſere ſequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre non ſufficientes ſarcinas graves:ſuſceptique libenti conſenſione cunctorum, magno uſui iidem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula ſecretiora monſtrando.Nec quidquam,niſi inacceſſum & devium,præeuntibus iiſdem manſit intactum. Sine diſtantia enim ætatis vel ſexus, cædibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant:abſtractiſque ab ipſo uberum ſuctu parvulis & necatis, raptæ ſunt matres, & viduatæ maritis coniuges ante oculos cæſis, & puberes adultique pueri per parentum cadavera tracti ſunt. Senes denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes,poſt amiſſas opes cum ſpecioſis fœminis,manibus

poſt

poſt terga contortis, deflετisque gentilium favillis ædium, ducebantur extorres. Hæc ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem Principem in ſollicitudines varias diſtraxerunt, & confeſtim Victore magiſtro equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniæ ſtatu pro captu rerum componeret impendentium, ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum præmiſit & Traianum ambo Rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca veniſſent, ubi particulatim perque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id quòd erat perniciosum intempeſtive converſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere, veſanum adhuc ſpirantibus Barbaris, opere quidem Martio ſæpe recte compertas, ſed impares plebi immenſæ, quæ celſorum iuga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte ultra Hæmi montis abſciſos ſcopulos faucibus inſedere præruptis, ut Barbaros locis incluſos nunquam reperiens exitum diuturna conſumeret fames, & operirentur ipſi Frigeridum ducem cum Pannonicis & tranſalpinis auxiliis adventantem, quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in procinctum, laturum ſuppetias his, qui ad ultimum vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres domeſticorum tunc Comes, imperatu eiuſdem Gratiani motus è Galliis properavit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraq; deſeruerat (ut iactavere quidam) Merobaudis ſuaſu, veriti ne deſtitutæ adminiculis Galliæ vaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido præpedito, vel certe ut obtrectatores finxere malevoli, morbum cauſante ne ferventibus præliis intereſſet, univerſos regens ex cõmuni ſententia Richomeres Profuturo ſociatur & Traiano, tendentibus prope oppidũ Salices: unde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inæſtimabile Barbarorũ, ad orbis rotũdi figurã multi-

tudine

tudine digeſta plauſtrorum, tanquam intramuranis cohibita ſpatiis, ocio fruebatur & ubertate prædarum. Prævia igitur ſpe meliorum Romani duces, ſi fors copiam attuliſſet auſuri aliquid glorioſum, Gothos quidquid molirentur ſagaciter obſervabant: id ſcilicet præſtruentes, ut ſi aliorſũ caſtra moviſſent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures perfoderent confiſi, magnamque ſpoliorum averterent partem. Hoc intellecto hoſtes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manſerunt: ſed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorumq; militum, quos affluere iam ſperabant, teſſera data gentili, per diverſa prope diffuſas accivere vaſtatorias manus, cuiq; optimatum acceptas: ſtatimq; incenſis malleolis ad carraginem (quam ita ipſi appellant) aliti velocitate regreſſæ, incentivum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil poſt hæc inter partes, præter inducias laxatum eſt breves. Reverſis enim his, quos neceſſitas evocarat, plebs omnis intra ſeptorũ ambitum etiamtum contruſa immaniter fremens, animiſq; concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniam hæc ſole agebantur extremo, noxque adventans ad quietem invitos retinebat & mœſtos, capto per ocium cibo ſomni manſerunt expertes. Contra Romani his cognitis, ipſi quoque exſomnes verebantur hoſtes, & male ſanos eorum ductores, ut rabidas feras, eventum licet ancipitem, ut numero ſatis inferiores, proſperum tamen ob iuſtiorem ſui cauſam mentibus expectantes inpavidis. Cadente itaque protinus die, ſigno ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, Barbari poſtquam inter eos ex more iuratum eſt, tumuloſos locos appetere tentaverunt: quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convoluerent acriore. Hocq; viſo ad ſuos quiſque manipulos properans miles, ſtabili gradu conſiſtens, nec vagabatur, nec relictis ordinibus procurſabat.

bat. Ergo ubi utrinque acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus ſe contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, à minore ſolita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari verò maiorum laudes clamoribus ſtridebant inconditis: interque varios ſermones diſſoni ſtrepitus leviora proœmia tentabantur. Iamque verutis & ſimilibus aliis utrimque ſemet eminus laceſſentes, ad conſerendas coiere minaciter manus: & ſcutis in teſtudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus eſt. Barbarique reparabiles ſemper & celeres, ingentes clavas in noſtros coniicientes ambuſtas, mucroneſque acrius reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt: quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſsimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam cohorte cervicibus ſuſtentavit. Fervente igitur denſis cædibus prælio, in confertos quiſque promptior ruens, ritu grandinis undiq; volitantibus telis oppetebat & gladiis: & ſequebantur equites hincinde fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, ſecantes ſuffragines. Et cum omnia cæſorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem vitæ inaniter uſurpando, alii glande fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro confixi, quorundam capita, per medium frontis & verticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatæ æquo Marte partes ſemet altrinſecus afflictabant: nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciva certamina cedens veſpero dies, & cunctis qua quiſq; potuit incompoſite diſcedentibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibuſdam inter defunctos,

reliqua peremptorum corpora diræ volucres consumpserũt, assuetæ illo tempore cadaveribus pasci, ut indicant nunc usq; albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos, non tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem. His casibus præliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Martianopoleos petivere secessus, Gothi intra vehiculorum amfractus sponte sua contrusi, nunquam exinde per dies septem egredi vel videri sunt ausi. Ideoque oportunitatem milites nacti immensas alias Barbarorum catervas inter Hæmimontanas angustias clauserunt, aggerum obiectu excelsorum: hac spe nimirum, ut inter Istrũ & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullosque reperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Post quæ repetivit Gallias Richomeres, ob maiorem præliorum fremitum, qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Consulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionumque eventu, Saturnino equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traianum offerentem misit & Profuturum. Forteque iisdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbarique molibus magnis ardebant. Hocque sæpe tentato cum obruerentur vigore nostrorum, per asperitates scruposas valide resistentium, adacti necessitate postrema Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarũ ingentium asciverunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat & prætenturas stationesq; disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, ut immanis pulsus undarum obicibus

ruptis

ruptis emiſſus,convelleret levi negotio cunctos, ſuſpecta loca accuratius obſervantes. Deinde poſt reſeratas anguſtias, abitumq; militis tempeſtivum, incompoſite qua quiſq; clauſorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vaſtabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipſis tractibus quos prætermeat Iſter exorſi, aduſque Rhodopem & tractum qui immenſa diſterminat maria, rapinis & cædibus,ſanguineque & incendiis,& liberorum corporum corruptelis omnia fœdiſsime permiſcentes. Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſuque prædira,attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus gravidas adhuc immaturis,antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus parvulos, & puberum audire lamenta puellarumque nobilium,quarum ſtringebat fera captivitas manus.Poſt quæ adulta virginitas, caſtitasq; nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur,mox profanandum pudorem optans morte, licet cruciabili, prævenire. Inter quæ cum beluæ ritu traheretur ingenuus paulò antè dives & liber, de te Fortuna, ut inclementi quærebatur & cæca,quæ eum puncto temporis brevioris extortū & dulcedine charitatum domoq; extorrem, quam concidiſſe vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandū membratim, aut ſerviturum ſub verberibus & tormentis crudo devoviſti victori. Barbari tamen,velut diffractis caveis beſtiæ,per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati,oppidū petivere nomine Dibaltum, ubi Tribunum ſcutariorum Barzimerem inventum cum ſuis, Cornutisq; & aliis peditū numeris,caſtra ponentē aſsiliunt,eruditū pulvere militari rectorem. Qui confeſtim,ut adigebat neceſsitas inſtantis exitii, iuſſa canere bellicum tuba lateribus firmatis,prærupit cum promptis accinctis ad prælium: fortiterque reſiſtendo pari pugāndi ſorte diſceſsiſſet, ni eum equitum accurſus complurium anhelū circūveniſſet & feſſū. Et ita cecidit interfectis Barbarorū non paucis, quorū clades

copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum, tanquam obicem validum ubi reperirent excisuri: & cultiore victu somnoque parumper assumpto, eum sequebantur ut feræ: docti quòd Gratiani monitu reversus in Thracias, & prope Berœam vallo metato, eventus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. Ille verò regendi conservandique militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, vel exploratorum relatione quos miserat aperte instructus, per mōtium celsa sylvarumque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum vastatoriis globis vagantem licentius occupavit, ducentemque Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est dici, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen, direpturi vacua defēsoribus loca. Eorum catervis subito visis certare cominus dux cautissimus parans, adortusque nationes, oppressit grassatores minantes etiamtum acerba: trucidassetque omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis post appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset: vivosque omnes circa Mutinam, Regiumque, & Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obscœnæ vitæ flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis viriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. Porro si qui iam adultus aprum exceperit solus, vel interemerit ursum immanem, colluvione liberatur incesti. Hæc autumno vergente in hyemem funesti per Thracias turbines converrebant: quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoq; longinquas progre-

Digitized by Google

progrediens late ſerpebat. Etiam Lentienſis Alemannicus populus, tractibus Rhetiarum confinis, per fallaces diſcurſus, violato fœdere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat: quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negotio reverſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet accerſitu Valentis patrui Gratianum Orientem verſus mox ſigna moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminaliũ accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus avide Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc quaſi vicini cernentes, ut ſunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu pervium pruinis Februario menſe tendentes, prope cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui iactura afflictos, graviter adultis viribus averterunt. Verùm retrocedere coacti, Germaniq́ue noſcentes exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatorem mox affuturum prægreſſam, exarſere flagrantius, maioraq́ue conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, revocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, convocatiſq́ue aliis quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit virtutis ſobriæ duci: eiq́ue Mellobaudem iunxit pari poteſtate collegam, domeſticorum Comitem, Regemq; Francorum virum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum verſabiles caſus, ideoq́ue cunctandum eſſe cenſente, Mellobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat ire in hoſtem, differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adverſum fragore terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum: ſagittarum verutorumq́ue

miſsilium pulſibus crebriores hincindeque ſternebantur. Sed in ipſo præliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantesque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas ut quisque potuit diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidentius, & ſplendore conſimili, proculq; nitore fulgentes armorum, Imperatorii adventus iniecere Barbaris metum. Qui repente verſi in terga, reſiſtentesque interdum, ne quid ultimæ rationis omitterent, ita ſunt cæſi, ut ex prædicto numero non plus quam quinque millia, ut æſtimabatur, evaderent, denſitate nemorum tecti, inter complures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens Eoas, levorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, univerſam (ſi id tentanti fors affuiſſet) delere ſtatuit malefidam & turbarũ avidam gentem. Hocque urgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Lentienſes ærumnis populi ſui ad internetionem penè deleti, & repentino Principis adventu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent invenire vel breve, impetu celeri obſeſſos petiverunt inviis cautibus colles: abruptisque per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus charitatibusque ſuis quas ſecum duxerant omni virium robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingenteni leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorũ aucta fiducia, quod verſari inter anteſignanos viſebatur acriter Princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam venatitias prædas, ſi calcaſſent editiora, confeſtim ſine certamine ullo rapturi: exorſumque prælium vergente in meridiem die tenebræ quoque occupavere nocturnæ. Quippe magno utriuſque partis pugnabatur exitio, cædebant cadebantque noſtrorum non pauci, ſimul arma Imperatorii comitatus auro

colorum-

Digitized by

colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderū denſa confringebantur. Etenim diu reputante Gratiano cum optimatibus, pernicioſum apparebat & irritum contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiva contendere pertinacia: multisq; (ut in tali negocio) variatis ſententiis, ocioſo milite circumvallari placuit Barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verùm cum obſtinatione ſimili renitentes Germani peritiq; regionum petiſſent alios montes, his quos ante inſederant altiores, converſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentū iugulis ſuis omni perſeverandi ſtudio contemplantes, poſt deditionem, quam impetravere ſupplici prece, oblata (ut præceptum eſt) iuventute valida noſtris tyrociniis permiſcenda, ad genitales terras innoxii ire permiſsi ſunt. Hanc victoriam oportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetavit Occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu eſt quanto cum vigore exerta celeritate aliorſum properans expedivit: præclaræ indolis adoleſcens, facundus & moderatus & bellicoſus & clemens, ad æmulationem lectorū progrediēs Principum, dum etiamtum lanugo genis inſerperet ſpecioſa; ni vergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis ſemet ad vana ſtudia Cæſaris Commodi convertiſſet, licet hic incruentus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras ſpectante conſueverat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorum vario genere nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exultavit: ita hic quoq; intra ſepta, quæ appellant vivaria, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parvi ducebat & ſeria: eo tempore quo etiam ſi Imperium Marcus regeret Antoninus, ægre ſine collegis ſimilibus & magnæ ſobrietate conſiliorum lenire luctuoſos Reip. poterat caſus. Diſpoſitis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res

Digitized by Google

nationesque poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinare Principem ad Illyricum, Barbaris indicarat. Gratianus exinde digreſſus per caſtra, quibus Felicis-arboris nomen eſt, per Lauriacum ad opitulandum oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iiſdemq; diebus Frigerido multa atq; utilia pro ſecuritate communi ſolertiſsime cogitanti, munireque properanti Succorum anguſtias, ne diſcurſatores hoſtes & leves, tanquam exæſtuantes vi torrentes per Septentrionales provincias fuſius vagarentur, ſucceſſor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociæ ſpecie & ad cuncta mobilis & incertus: is quem præteritorum textu retulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Iuliano Cæſari, dum inter eius armigeros militaret ac regiam cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo abſtractam. Remotusque in ipſa vertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, cum etiam ſi dudum diſceſsiſſet in otium, ad procinctum reduci negociorum magnitudine poſcente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emenſa venit Conſtantinopolim: ubi moratus paucíſsimos dies, ſeditioneque popularium levi pulſatus, Sebaſtiano paulò antè ab Italia ut petierat miſſo, vigilantiæ notæ ductori, pedeſtris exercitus cura commiſſa, quem regebat antea Traianus, ipſe ad Melanthiada villam Cæſarianam profectus, militem ſtipendio fovebat, & alimentis, & blanda crebritate ſermonum. Vnde cum itinere edicto per teſſeram Nicen veniſſet, quæ ſtatio ita cognominatur, relatione ſpeculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Adrianopolim revertiſſe. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere feſtinant, circa Berœam & Nicopolim gentibus præſidiis fixis: atque ilico ut oblatæ occaſionis maturitas poſtulabat, cum trecentenis militibus per ſingulos numeros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus.

Digitized by

acturus. Qui itineribus celeratis conſpectus prope Adrianopolim, obſeratis inde portis iuxta adire prohibebatur: veritis defenſoribus, ne captus ab hoſte veniret & ſubornatus, atq; contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale per alium acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, clauſtra patefacta ſunt Alpium Iuliarum. Agnitus tandem licet ſero Sebaſtianus, & urbem introire permiſſus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, ſecuta luce impetu clandeſtino erupit, veſperaque intendente, Gothorum vaſtatoriis cuneis prope flumen Hebrum ſubito viſis, pauliſper opertus aggeribus & frutectis obſcura nocte, ſuſpenſis paſsibus incompoſitos aggreſſus eſt: id quoq; præſtans, ut præter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædamque retraxit innumeram, quam nec civitas cœpit, nec planicies lata camporum. Qua cauſa percitus Fritigernus & extimeſcens, ne dux ut ſæpe audierat impetrabilis diſperſos licenter ſuorum globos, raptuique intentos conſumeret, improviſos adoriens, revocatis omnibus prope Cabylem oppidum cito diſceſsit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis vexarentur inſidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua induſtria ſuperaverit Alemannos, pedeſtri itinere præmiſsis impedimentis & ſarcinis, ipſe cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: & quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis caſtra deſcendit, febribus intervallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amiſit ſequentium paucos. Iiſdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienſes compererat ſuperatos, quodque Sebaſtianus ſubinde ſcribens facta dictis exaggerabat, è Melanthiade ſigna commovit, æquiperare facinore quodam egregio adoleſcentem properans filium fratris, cuius virtutibus urebatur: ducebatq; multiplices copias nec

Digitized by Google

contemnendas, nec ſegnes, quippe etiam veteranos iiſdem iunxerat plurimos: inter quos & honoratiores alii, & Traianus præcinctus eſt, pauloante Magiſter armorum. Et quoniam exploratione ſollicita cognitum eſt, cogitare hoſtes fortibus præſidiis itinera claudere, per quæ commeatus neceſſarii portabantur, occurſum eſt huic conatui competenter ad retinendas oportunitates anguſtiarum, quæ prope erant, peditibus ſagittariis & equitum turma citius miſſa. Triduoque proximo cum Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per devia quindecim millibus paſſuum à civitate diſcreti ſtationem peterent Nicen, incertum quo errore procurſatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant, in numero decem millium eſſe firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculſus iiſdem occurrere feſtinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope ſuburbanum Adrianopoleos venit: ubi vallo ſudibus foſſaque firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomerem Comitem domeſticorum ſuſcepit, ab eodem Imperatore præmiſſum cum litteris, ipſum quoq; venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præſtolaretur pauliſper periculorum participem, neve abruptis diſcriminibus temere ſemet committeret ſolum, adhibitis in conſilium poteſtatibus variis, quid facto opus eſſet, deliberabat. Et cum Sebaſtiano auctore quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine Magiſter equitum armatus, ſed cunctator & cautus, eadẽ ſentientibus multis, Imperii ſocium expectari cenſebat: ut incrementis exercitus Gallicani aſcitis, opprimeretur levius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funeſta Principis deſtinatio, & adulabilis quorundam ſententia regiorum: qui ne pænè iam partæ victoriæ (ut opinabantur) conſors fieret Gratianus, properari curſu celeri ſuadebant. Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi appellant) miſſus à Fritigerno legatus cum aliis hu-

milibus

milibus venit ad Principis caſtra : ſuſceptusque leniter, eius denique ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam ut ſibi ſuiſque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere diſcurſus, habitanda Thracia ſola cum pecore omni concederetur & frugibus, hoc impetrato, ſpondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum & fidus, ſecretas alias eiuſdem Regis obtulit litteras, qui aſtu & ludificandi varietate nimium ſolers docebat Valentem, quaſi mox amicus futurus & ſocius, aliter ſe popularium ſævitiam mollire non poſſe : vel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, niſi ſubinde armatum iiſdem iuxta monſtraret exercitum, & timore imperatorii nominis intentato, eos à pernicioſo pugnandi revocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui fruſtra habiti diſceſſerunt. Exoriente verò aurora diei, quem quintum Iduum Auguſtarum numerus oſtendit annalis, ſigno præpropere commoventur, impedimentis & ſarcinis prope Adrianopoleos muros cum legionũ tutela congrua collocatis. Theſauri enim & principalis fortunæ inſignia cætera, cum præfecto & Conſiſtorianis ambitu mœnium tenebantur. Decurſis itaque viarum ſpatiis confragoſis, cum in medium torridus procederet dies, octavo tandem hoſtium carpenta cernuntur, quæ ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtaque exploratorum relatione affirmabantur. Atque ut mos eſt, ululante barbara plebe ferum & triſte, Romani duces aciem ſtruxere, & antepoſito dextero cornu equitum, primo peditatus pars maxima ſubſidebat. Cornu autem equitum lævum diſiectis adhuc per itinera plurimis, ſumma difficultate conductum properabat paſsibus citis. Dumque idem cornu, nullo etiamdum interturbante extenditur, horrendo fragore ſimulantibus armis, pulſuque minaci ſcutorum territi Barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens, & accita, non dum fœderaturos pacem miſere legatos. Eorum dum vilitatem deſpicit Imperator,

perator, ut firma fierent paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti, illi de induſtria cunctabantur, ut inter fallaces inducias equites ſui redirent, quos affore iam ſperabant: & miles fervore calefactus æſtivo, ſiccis faucibus commarceret, relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis ſubditis ut hoc fieret, iidem hoſtes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia gravis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri coniector, Martemque pertimeſcens ancipitem, velut caduceatorem unum è plebe ſuo miſit arbitrio, petens nobiles quoſdam & electos ad ſe propediem obſides mitti, impavidus ipſe vim militarem laturus & neceſſaria. Laudato probatoque formidati Ducis propoſito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, aſſentientibus cunctis ire pignoris loco mature diſponitur. Quo renitente, quia ſemel captus ab hoſtibus, lapſusq; à Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres ſe ſponte obtulit propria ire: qui promiſerat libens, pulcrum hoc quoque facinus & viro convenire exiſtimans forti: iamq; pergebat indicia dignitatis & natalium daturus. Eo ad vallum hoſtile tendente ſagittarii & ſcutarii, quos Baturius Iberus quidam tunc regebat & Caſsio, avidius impetu calenti progreſsi, iamque adverſis connexi, ut immature proruperant, ita inerti diſceſſu primordia belli fœdarunt. Hocq; impedimento conatus intempeſtivi & Richomeris alacritas fracta eſt nuſquam ire permiſsi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reverſus & Safrace Alanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celſos excuſſus, quoſcunque accurſu veloci invenire cominus potuit, incitata cæde turbavit. Cumque arma ex latere omni concuterentur & tela, lituosq; Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanas ſolito immanius furens, cedentes noſtri multis interclamantibus reſtiterunt: & prælium, flammarum ritu, acres abſterrebat militum animos.

Digitized by Google

mos, confixis quibuſdam rotatis ictibus iaculorum & ſagittarum. Deinde colliſæ in modum roſtratarum navium acies, trudentesque ſe viciſsim, undarum ſpecie motibus ſunt reciprocis agitatæ. Et quia ſiniſtrum cornu aduſque plauſtra ipſa acceſsit, ultra (ſi qui tuliſſent ſuppetias) proceſſurum, à reliquo equitatu deſertum multitudine hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni, oppreſſum atque deiectum eſt, ſteterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut fixi nec mucronem exerere, aut manus reducere quiſquam poſſet. Nec iam obiectu pulveris cœlum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela undique mortem vibrantia deſtinata cadebant & noxia, quòd nec provideri poterant, nec caveri. Verùm ubi effuſi immenſis agminibus Barbari iumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari uſquam poterat locus, & evadendi copiam conſtipatio denſior adimebat: noſtri quoque ultimo cadendi contemptu occurſantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis ſecurium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videreque licebat, celſum ferocia Barbarum, genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſſa ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque confligentium mutua ad humum corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt, & morientium gemitus profundiſque vulneribus tranſfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto tamque confuſæ rei tumultu exhauſti labore & periculis pedites, cum deinceps neque vires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diffractis haſtarum pleriſque colliſione aſsidua, gladiis contenti diſtrictis in confertas hoſtium turmas mergebantur, ſalutis immemores, circumſpectantes ademptum eſſe omne evadendi ſuffugium. Et quia humus rivis operta ſanguineis greſſus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam. Adeo ma-

gno animorum robore oppoſiti incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra deniq; cruoris facie omnia conturbante, & quocunq; ſe inflexerant oculi acervis cæſorũ aggeſtis, exanimata cadavera ſine parſimonia calcabantur. Solq; ſublimior decurſo Leone ad domicilium cœleſtis Virginis tranſiens Romanos magis attenuatos inedia ſitiq; confectos, etiam armorum gravantibus ſarcinis exuperabat. Ad ultimum incumbente Barbarorum pondere, acies inclinatæ noſtrorum, quod ſolum poſtremis malis habuere ſubſidium, incondite (qua quiſque poterat) vertuntur in pedes. Dumque omnes diſperſi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pavoribus circumſeptus, paulatimq; inſiliens funerum moles ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſsi. Eoq; viſo Traianus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab Armigeris Princeps ſaltem adventitio tegeretur auxilio. Hocque audito Victor nomine Comes, Batavos in ſubſidiis locatos haud procul, ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cum invenire neminem poſſet, gradiẽs retro diſceſsit: parique modo Richomeres periculo ſemet exemit & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente Barbari noſtros, iam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictuq; ſuorum aliqui trucidati, nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, aut parcebat cædentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera iacẽtes multi ſemineces cruciatus vulnerum non ferentes: cum quibus aggeres quoq; equorum conſtrati cadaveribus campos implerunt. Diremit hæc nunquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore lunari nox fulgens. Primaq; caligine tenebrarũ, inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neq; enim ſe quiſquã vidiſſe, vel præſto fuiſſe aſſeveravit) ſagitta pernicioſe ſaucius ruit: ſpirituq;

mox

Digitized by Google

mox conſumpto deceſsit, nec poſtea repertus eſt uſquã. Hoſtium enim paucis, ſpoliãdi gratia mortuos per ea loca diverſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantẽ cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abiectumque in paludem nec emergere potuiſſe, nec inveniri. Alii dicunt, Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Cãditatis & ſpadionibus paucis prope ad agreſtem caſam relatum, ſecunda contignatione fabre munitam, dum fovetur manibus imperitis circũſeſſum ab hoſtibus qui eſſet ignorantibus, dedecore captivitatis exemptũ. Cum enim oppeſſulatas ianuas perrumpere conati, qui ſecuti ſunt, aperte penſilis domus ſagittis inceſſerentur, nec per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulæ faſcibus & lignorum, flammaq; ſuppoſita, ædificiũ cum omnibus torruerunt. Vnde quidam de Canditatis per feneſtrã lapſus, captusq; a Barbaris prodidit factũ, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatos, quòd Romanæ rei rectorẽ non cepere ſuperſtitem. Is ipſe iuvenis occulte poſtea reverſus ad noſtros, hæc ita accidiſſe narravit. Pari clade, recuperatis Hiſpaniis, Scipionum alterũ cremata turri, in quã confugerat, abſumptũ incendio hoſtili, comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam, qui ſupremitatis honor eſt, cõtigiſſe. In hac multiplici virorum illuſtriũ clade, Traiani mors eminuit, & Sebaſtiani: cum quibus x x x v. oppetivere tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus atq; Equitius: quorum alter ſtabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorũ tribunus Potentius cecidit in primævo ætatis flore bono cuiq; ſpectatus, meritis Vrſicini patris Magiſtri quondã armorum ſuisq; cõmendabilis. Conſtatq; vix tertiã evaſiſſe exercitus partem. Nec ulla annalibus præter Cãnenſem pugnã, ita ad internecionem res legitur geſta, quamquam Romani aliquoties reflectente Fortuna fallaciis

ciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus: & certamina multa fabuloſæ neniæ flevere Græcorum commendabiles, conſtatque * * *

Periit autem hoc exitu Valens, quinquageſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet & decem parvo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & vitia. Amicus fidelis & firmus, ultor acer ambitionum, ſeverus militaris & civilis diſciplinæ corrector: pervigil ſemper & anxius, ne propinquitatem eius prætendens altius ſemet ferret, erga deferendas poteſtates vel adimendas nimium tardus: provinciarum æquiſsimus tutor; quarum ſingulas ut domum propriam cuſtodiebat indemnes; tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmēta, in adærandis reliquorum debitis non moleſtus, furibus & in peculatu deprenſis iudicibus inimicus aſper & vehemens. Nec ſub alio Principe in huiuſmodi negociis melius ſecum actum eſſe meminit Oriens. Super his omnibus liberali erat animi moderatione: cuius rei licet abundent exempla, unum tamen ſufficiet poni. Vt ſunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, ſi qui caducum vel aliud petiſſet ex uſu, cum magna iuſtorum diſtinctione contraditoris copia ſervata, donabat ei qui petierat tres vel quatuor, alios abſentes aliquoties impetratorum participes iungens: ut caſtigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minus commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diverſas urbes & oppida vel inſtauravit, vel à primis inſtruxit auſpiciis (ne ſim longior) taceo, potioribus ipſis id apertius monſtrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda ſunt, ut exiſtimo: nunc eius vitia percurramus. Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatiens, duritiamque magis affectans immanem, in crudelitatem proclivior, ſubagreſtis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus ſtudiis eruditus, alienis gemitibus libenter emolumenta fructuſque conquirens, tuncque magis intole-

rabilis,

rabilis, cum incidentia crimina ad contemptam vel læſam Principis amplitudinem trahens in ſanguinem ſæviebat & diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd cum legibus lites omnes quæſtionesque committere veteres vellet, deſtinatisque velut lectis iudicibus negocia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur: iniurioſus alias & iracundus, & criminantibus ſine differentia veri vel falſi facillime patens: quæ vitiorum labes etiam in his privatis quotidianisque rationibus impendio eſt formidanda. Ceſſator & piger, nigri coloris pupula oculi unius obſtructa, ſed ita ut non eminus appareret: figura bene compacta membrorum, ſtaturæ nec proceræ, nec humilis, incurvis cruribus, extanteque mediocriter ventre. Hæc ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quæ vera eſſe, æqualis nobis memoria plene teſtatur. Illud autem præteriri non convenit, quòd cum oraculo tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus & Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt, Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αιλα κηγομένοις κάρ; hoc, ut erat inconſummatus & rudis inter initia contemnebat, proceſſu verò luctuum maximorum abiecte etiam timidus, eiuſdem ſortis recordatione Aſiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido ſuppoſitum montem Mimanta, & Homerum ſcripſiſſe & Tullium doctis referentibus audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſſumque hoſtilem, prope locum in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inventus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis affixus inciſis literis Græcis, ſepultum ibi nobilem quendam Mimanta veterem indicabat. Poſt exitialem pugnam, cum iam tenebris nox terras impleſſet, hii qui ſuperfuere, dextra pars, alii læva, vel quò metus traxerat, ferebatur quiſque proximos quærens: cum præter ſe nihil ſinguli licere poterāt, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultusque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce verò

ce verò cœptante victores, ut beſtiæ ſanguinis irritamento atrocius efferatæ, ſpei inanis illecebris agitati Adrianopolim agminibus petivere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis, docti per proditores & transfugas, poteſtatum culmina maximarum, & fortunæ principalis inſignia theſaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. Et ne intervallatis ardor intepeſceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum infeſtiſsime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinantibus, contraque defenſorum vigore validis viribus incitato. Et quia militũ calonumq; numerus magnus, civitatem cum iumentis introire prohibitis affixus parietibus mœnium ædibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperaratque rabies imminentium aduſque horam diei nonam, ſubito pedites noſtri trecenti, ex his qui prope ipſas ſtetere loricas, conferti in cuneum deſciverunt ad Barbaros: eosq; illi avide raptos, confeſtim (incertum quo conſilio) trucidarunt: & ex eo deinceps obſervatum eſt, neminem huiuſmodi aliquid vel in deſperatione rerum ultima cogitaſſe. Fervente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore cœleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circumfrementium globos: reverſique ad vallum dimenſum tereti figura plauſtrorum, immanes ſpiritus latius porrigentes, iubebant noſtris per minaces litteras & legatum * ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verùm introire non auſo qui miſſus eſt, per Chriſtianum quendam portatis ſcriptis & recitatis, utq; decebat contemplatis, parandis operibus reliquum diei, & nox omnis abſumpta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis obſtruſæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittenda undique tela vel ſaxa tormenta per locos aptata ſunt habiles, aggeſtaque prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa vitæ diſcrimina vexati ſunt. Contra Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cum ſterni &

ſauciari

ſauciari cernerent fortiores, & particulatim vires ſuas convelli, aſtutum iniere conſilium, quod ipſa indicante Iuſtitia publicatum eſt. Partis enim noſtræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, ut ſimulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſsique latenter quandam incenderent partem: ut tanquã ſigno erecto occultius, dum circa extinguendum incendium diſtringitur multitudo clauſorum, civitas perrumperetur impropugnata. Perrexere ut ſtatutum eſt Canditati: cumque prope foſſas veniſſent, manus tendentes orantesque ut Romanos ſemet admitti poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio quæ vetaret) interrogatique ſuper conſiliis hoſtium, variarunt: unde factum eſt, ut cruenta quæſtione vexati cervicibus perirent abſciſis, quid acturi venerant aperte confeſſi. Omni itaque bellandi apparatu præſtructo, adventante vigilia tertia, Barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in urbis obſeratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obſtinatione magnatium maiore. At cum armatis provinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, & huiuſcemodi tela, in multitudine tãta vel temere miſſa cadere ſine noxa non poterant, animadverſum eſt à noſtris iiſdem telis Barbaros uti quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt, ut neruis ferrum lignumque connectentibus ante iactum inciſis, emitterentur arcu ſagittæ: quæ volitantes, vires integras ſervabant, infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe ſi cecidiſſent in vanum ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum caſus admodum inopinus. Scorpio, genus tormenti, quem Onagrum ſermo vulgaris appellat, è regione contra hoſtium aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem: qui licet humo fruſtra illiſus eſt, uiſus tamen ita eos metu exanimavit, ut ſtupore ſpectaculi novi cedentes è medio, abire tentarent. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt prælium, &

ce verò cœptante victores, ut beſtiæ ſanguinis irritamento atrocius efferatæ, ſpei inanis illecebris agitati Adrianopolim agminibus petivere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis, docti per proditores & transfugas, poteſtatum culmina maximarum, & fortunæ principalis inſignia theſaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. Et ne intervallatis ardor intepeſceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum infeſtiſsime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinantibus, contraque defenſorum vigore validis viribus incitato. Et quia militũ calonumq; numerus magnus, civitatem cum iumentis introire prohibitis affixus parietibus mœnium ædibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperaratque rabies imminentium aduſque horam diei nonam, ſubito pedites noſtri trecenti, ex his qui prope ipſas ſtetere loricas, conferti in cuneum deſciverunt ad Barbaros: eosq; illi avide raptos, confeſtim (incertum quo conſilio) trucidarunt: & ex eo deinceps obſervatum eſt, neminem huiuſmodi aliquid vel in deſperatione rerum ultima cogitaſſe. Fervente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore cœleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circumfrementium globos: reverſique ad vallum dimenſum tereti figura plauſtrorum, immanes ſpiritus latius porrigentes, iubebant noſtris per minaces litteras & legatum * ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verùm introire non auſo qui miſſus eſt, per Chriſtianum quendam portatis ſcriptis & recitatis, utq; decebat contemplatis, parandis operibus reliquum diei, & nox omnis abſumpta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis obſtruſæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittenda undique tela vel ſaxa tormenta per locos aptata ſunt habiles, aggeſtaque prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa vitæ diſcrimina vexati ſunt. Contra Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cum ſterni &

ſauciari

ſauciari cernerent fortiores, & particulatim vires ſuas convelli, aſtutum iniere conſilium, quod ipſa indicante Iuſtitia publicatum eſt. Partis enim noſtræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, ut ſimulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſſique latenter quandam incenderent partem: ut tanquã ſigno erecto occultius, dum circa extinguendum incendium diſtringitur multitudo clauſorum, civitas perrumperetur impropugnata. Perrexere ut ſtatutum eſt Canditati: cumque prope foſſas veniſſent, manus tendentes orantesque ut Romanos ſemet admitti poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio quæ vetaret) interrogatique ſuper conſiliis hoſtium, variarunt: unde factum eſt, ut cruenta quæſtione vexati cervicibus perirent abſciſis, quid acturi venerant aperte confeſſi. Omni itaque bellandi apparatu præſtructo, adventante vigilia tertia, Barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in urbis obſeratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obſtinatione magnatium maiore. At cum armatis provinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, & huiuſcemodi tela, in multitudine tãta vel temere miſſa cadere ſine noxa non poterant, animadverſum eſt à noſtris iiſdem telis Barbaros uti quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt, ut neruis ferrum lignumque connectentibus ante iactum inciſis, emitterentur arcu ſagittæ: quæ volitantes, vires integras ſervabant, infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe ſi cecidiſſent in vanum ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum caſus admodum inopinus. Scorpio, genus tormenti, quem Onagrum ſermo vulgaris appellat, è regione contra hoſtium aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem: qui licet humo fruſtra illiſus eſt, uiſus tamen ita eos metu exanimavit, ut ſtupore ſpectaculi novi cedentes è medio, abire tentarent. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt prælium, & par-

pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo vel fundæ amento incaſſum excuſſo. Agmina enim præeuntium Ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæſiti cupiditas incendebat, ſecuti cæteri præ ſe ferebāt æquiperaſſe diſcrimina potiorū: namq; ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora, volvebantur, nonnulli ſcalas vehendo, aſcenſusq; innumeros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, & columnarum fragmentis, & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerū uſq; diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat, hoc incitante, quòd etiam defenſorum plurimos cadere diverſis ictibus vidētes eminus, lætabantur. Ita ſine requie ulla vel modo, pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur & globos, quod deſperationis erat ſignum extremæ, flexo in veſperam die digreſsi omnes rediere ad tentoria triſtes, incōſideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quòd non ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales ærumnas ubiq; declinarunt. Converſi poſt hæc per omne tempus noctis (ut æſtivæ non longum) ad vulnerum curas arteſq; medendi gentiles, reddita luce in varias conſiliorum vias deducebantur, quorſū tenderent ambigentes, multisq; dictatis & controverſis occupare ſtatuunt Perinthum: exinde quæq; divitiarū referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noſcentes. Hanc ſecuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant. Obſeſsi verò apud Adrianopolim, poſt eorum abitū, cum vacare hoſte loca proxima compertæ fidei nuntiaſſent exploratores, egreſsi media nocte vitatis aggeribus publicis, per nemoroſa & devia trans Philippopolim: exindeq; Serdicam aliam Macedoniæ urbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni ſtudio ad properā-

dum

dum excogitato,currebant velut in regionibus illis reperiendo Valente:quem inter medios certaminum turbines oppetiiſſe,vel certe ad tugurium confugiſſe (ubi exiſtimatus eſt vi periiſſe flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alaniſq; permixti nimium bellicoſis & fortibus, rerumq; aſperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris ſibi ſociarat ſolertia Fritigerni,fixis iuxta Perinthum caſtris,ipſam quidem urbem, cladium memores priſtinarũ, nec adire,nec tentare ſunt auſi:agros verò fertiles, late diſtẽtos & longe,ad extremum vaſtavere penuriæ,cultoribus cæſis aut captis. Vnde Conſtantinopolim, copiarum cumulis inhiantes ampliſsimis,formas quadratorum agminum inſidiarum metu ſervantes,ire ocyus feſtinabant, multa in exitium urbis inclytæ molituri. Quos inferentes ſeſe immodice, obiceſque portarum pænè pulſantes, hoc caſu cœleſte reppulit numen.Saracenorum cuneus (ſuper quorum origine moribuſque,diverſis in locis retulimus plura) ad ſortem magis expeditionalium rerum, quam ad concurſatorias habilis pugnas,recens illuc accerſitus,congreſſurus Barbarorum globo repente conſpecto à civitate fidenter erupit, diuque extento certamine pertinaci, æquis partes diſceſſere momentis. Sed Orientalis turma novo neque ante viſo ſuperavit eventu. Ex ea enim crinitus quidam,nudus omnia præter pubem,ſubraucum & lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gothorum inſeruit,& interfecti hoſtis iugulo labra admovit, effuſumque cruorem exuxit. Quo monſtruoſo miraculo Barbari territi,poſtea non ferocientis more, cum agendum appeterent aliquid,ſed ambiguis greſsibus incedebant. Proceſſũ dein audaciæ fracto, cum murorũ ambitum,inſularum ſpatiis immenſis oblongũ,& inacceſſas pulchritudines urbis, & incolẽtium plebem conſiderarẽt immenſam,iuxtaq; fretũ,quod Pontũ diſterminat & Aegeũ, diſiectis bellorũ officinis, quas parabant, poſt accepta maiora funera quam illata, exinde di-

greſsi ſunt effuſorie per Arctoas provincias, quas peragravere licenter, aduſque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulii magiſtri militiæ trans Taurum enituit ſalutaris & velox. Comperta enim Fatorum ſorte per Thracias, Gothos antea ſuſceptos, diſperſoſque per varias civitates & caſtra, datis tectioribus litteris ad eorum Rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, univerſos tanquam vexillo erecto, uno eodemque die mandavit occidi, expectatione promiſsi ſtipendii ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, Orientales provinciæ diſcriminibus ereptæ ſunt magnis. Hæc ut miles quondam & Græcus à principatu Cæſaris Neruæ exorſus, aduſque Valentis interitum, pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum nunquā (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (ſi libuerit) aggreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtylos.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER XXXI.
EXPLICIT.

NOMINA AVCTORVM

QVI AB AMMIANO MARCELLINO LAVDANTVR.

Anaxagoras 106.
Anaximander 106.
Annales vett. 254.
Aratus 239.316.
Archimedes 339.
Ariſtoteles 106.128.194.
Bacchilides 313.
Cæſar 421.
Cato 61.
Cato Cenſorius 67.
Comicus incertus 62.
Cteſias 448.
Demoſthenes 445.
Epicurus 448.
Erotoſthenes 229.
Euctemon 333.
Fulgurales libri 264.
Hecatæus 229.
Heraclitus Epheſius 218.
Hermapion 101.
Herodotus 249.
Heſiodus 13.
Hipparchus 333.
Homerus 16.54.149.214.244.251.270.275.276.300.362.391.497.
Incertus auctor de fato 115.
Inſcriptio vet. lapidis 466.
Iſocrates 460.
Iuba Rex 246.
Leontinus Gorgias 448.
Lucillius 353.
Menander 214.
Menon 333.
Oracula 240.416.497.
Plato 272.313.448.
Plotinus 214.
Ptolemæus 169.229.
Pythagoras 56.
Salluſtius 61.
Simonides Lyricus 12.
Tagetis Thuſci liber 110.
Tarquitiani libri 309.
Terentius 14.
Theogenes 413.
Theologi 214.
Theopompus 236.
Thucidides 149.279.
Timagines 55.
Tullius 4.61.63.166.19[illegible].217.226.249.332.353.355.3[illegible].374.378.389.400.431.449.45[illegible].460.497.
Virgilius 55.99.159.473.

INDEX RERVM VBERRIMVS

QVARVM POTISSIMA APVD

AMMIANVM MARCELLINVM

TRACTATIO.

Abarne vicus ſoſpitalibus lavacris notus 141.

Abdigidus tribunus 134.

Abienus adulterii reus 390.

Aborigines 55.

Abrotanum & abſinthium in Perſia 323.

Achæorum rapacitas & latrocinia 232.

Achillis ſepulchrum 228.

Acilius Glabrio 12.

Acontiæ 249.

Adaces interfectus 306.

Adamas ubi plurimus 232.

Adelphius præfectus Vrbi 69.

Ad Innocentes locus Mediolani 370.

Adonia ſacra 145 238.

Adraſtia ſive Nemeſis 33.223.

Adrianus Imp. aquis fontis Caſtalii Imperaturum ſe didicit.243. præſagiis deditus fuit 315. in honorem Antinoi civitatem condidit 250. ſe ſolum bonis artibus præcellere putabat 462.

Adſentatorum mores 398.

Advocati Vrbis poſt adminiſtratam provinciam ad aliam adſpirabant 424.

Adulatorum voces 48.52.165.166.

Adulterii capitalis exempla 385. 387. 390.391.

Aedificia publica pecuniâ extructa emolumentis ærarii cedere debent 240.

Aegypti deſcriptio 245.250 à præfectis regitur [illegible]rum arcanarum magiſtra 253.

Aegyptiorum mores & natura 254. litigioſi 255.

Aegrotantes rarius, periculoſius quoque curantur 216.

Aelianus comes 142. patibulo ſuſpenditur 157.

Aeneas unde ad Auſoniam venerit 228. Aenum condidit. 364.

Aeſchines orator 449.

Africa à barbaris vaſtatur 372.

Africanus ob dictum inter pocula liberius punitur 59.

Africanus cauſarum patronus capite punitur 424.

Agathocles rex 34.

Agathyrſi & eorum mores 468.

Agilimundus ſubregulus pacem petit 116.

Agilo 26. 346. in locum Vrſicini ſurrogatur 168. contra Perſas mittitur 211. Aquileiam mittitur 209 iudex ordinatur 221. nuncium deditæ Aquileiæ adfert 235. partium Procopianarum cum eſſet ad Valentem ſe confert 252.

Aginatius Maximino inimicus 387. eius ruina 388.391. ad ſupplicium rapitur 392.

Agrippæ lavacrum 440.

Agrippina 59. à Iuliano recuperatur 65. acriter defenditur 66.

Aiacis ſepulchrum 228.

Aiadaltha tribunus 140.

Alani & eorum mores 468. Gothis permixti 492.

Alatheus & Saphrax tutores Viderichi regis 471.474.491.498.

Alavivus 474.475.

Aleæ luſus 16.

Alemanni pacem cum Romanis faciunt 26. 27. 28. ob victoriam elati 41. cæduntur 41. Alemannorum corpora grandia 89. mores 376. contra Iulian. Imp. ſe defendere parant. 125. ſed triſti eventu 126. turbas novas concitant 195. Rhetias Galliasque populantur 338. Germaniam infeſtant 339. Gallicanos limites pervadunt 357. bello iuvaduntur 374. cæduntur 376. 377. ipſi Romanos cædunt. 393. res Rom. turbant. 403. à Theodoſio adfliguntur 404. captivi in Italiam, ut agros iuxta Padum colant, mittuntur 404. Iterum vincuntur, 459. ingenti multitudine limitem Romanum perrumpunt, 485.

Alexander Heliopolites 257.

Alexandri Magni dictum ad matrem 32. mundorum infinitates credit 36. noctem ut diviſit, quaq; ratione evigilare ſolitus 67. eius ſtrategema 202. ubi Darium vicerit 270. eius reſponſum ad interrogantem ubi theſauros ſuos haberet 315. ubi mortuus 266.

Alexander Severus Imp. 345

Alexandriæ urbis deſcriptio 251. 252.

Alfenus 450.

Aligildus ad Iulianum mittitur 215. Conſtantii mortem nuntiat 220.

Aliſonis militis ſtrennum facinus 350.

Alpes permeabiles qui fecerint 57.

Alypio negotium ædificandi templi Hieroſolymitani committitur 255. relegatur 385. veneficii accuſatur 418.

Amantius aruſpex 385. capitali ſupplicio interiit 386.

Amazones 469. cum Athenienſibus belligerarunt 230. terras mutare coactæ fuere 230. 231. earum ſedes 232.

Amici qua ratione eligendi 336.

Amicitia alearia 399.

Amictus imperialis gravis ſarcina 347.

Amidæ obſidium 144.

Aminiæ fortitudo 301.

AMMIANVS MARCELLINVS origine Græcus fuit. 261. 270. 308. 504. ingenuus natus 156. inter protectores Principis militavit 46. cum Vrſicino ad Sylvanum interficiendum mittitur 46. Niſibim proficiſcitur 23. ad Iovinum Corduenæ ſatrapam mittitur 136. pene à Perſis captus fuiſſet 134. Amida ſuperata ſalvus per poſticam evadit 156. Scripſit actus Gordianorum 3 263. Marci Imp. 9. Commodi Imp. 236. Magnentii 202. 243. Veri Cæſ. 270. Traiani & Severi 314. Conſtantis Principis 371. 395. populatam in Phœnice Calen retulit 18. Parthica bella digeſsit 20. Treveros civitatem clauſiſſe Decentio Cæſ. ait 49. Res Ægyptiacas in actibus Adriani & Severi Principum digeſsit 245. Tigrides ut capiantur docuit. 275. Sarracenorum origines retulit 503.

Ammonius 252.

Ampelius Vrb. præf. 356.

Amphiaraus 8.

Amphibia animalia Aegypti 247.

Amphilochius Paphlago ſeditiones ſerit 199. diffractis cancellis ludos ſpectans perit 200.

Amphitus auriga Caſtoris & Pollucis 231.

Amyci crudelitas 229.

Anaſtaſianæ balneæ 343.

Anathan munimentum capitur 238, incenditur. 284.

Anatolius per Illyricum regit præfecturam 160. moritur 200.

Anatolius palatinus 410, interficitur 311. eius cadaver reperitur 319.

Anaxagoras lapides è cœlo caſuros prædixit 228.

Anaxarchus 36.

Anazarbus 21.

Anchialos capitur 477.

Andocides orator 449.

Andriſcus Adramitenus 345.

Andronicus ſtudiis liberalibus & claritudine carminum notus 165.

Anepſia nobilis fœmina 388. 390.

Anitius 74.

Annibal per Alpes in Italiam deſcendit 58. lentitudinis à Maharbale incuſatur 132. ubi

ubi ſepultus 163.
Annibalianus 1.
Annona ex Aquitania 107.
Annus vertens 333
Anni emendatio per Octavianum Auguſtum facta 334.
Annulus magicus 415.
Anſeres qua ratione Taurum montem prætervolent 128.129.
Antæus 390.
Anthropophagi 468.
Antiochiæ miſerabilis ſtatus, 2.3. terræ motu evertitur 236.
Antiochus Epiphanes Apollinis templum extruxit 243.
Antiphon Rhamnuſius orator, primus fuiſſe dicitur, qui ob defenſam cauſam mercedem accepit 449.
Antiſcii 350.
Antiſtites Chriſtianæ religionis iumentis publicis ad Synodos evehuntur 218.
Antoninus Pius Imperator ſerenus & clemens 461.
Antonius quidam ad Perſas deſciſcit 131. magnifice à Perſa excipitur 131. belli contra Romanos incentor 176.
Antonius tribunus 340.
Antonius orator 449.
Apaudulus ſervus 390.
Apionis beneficium erga Romanos 254.
Apium in domo Barbationis examen quid portenderit 127.
Apis bovis inventio 245 olim Germanicum Cæſarem averſatus eſt 245.
Apodemius 31. calceos Galli Cæſaris ad Conſtantium Aug. defert indicium cædis 31. vir peſſimus 43. vivus exuritur 223.
Apollo Chomæus 270.
Apollo Sminthius 228.
Apollinis Daphnæi templum incendio abſumitur 243.
Apollinis Palatini templum conflagrat Romæ 258.
Apollinaris 20.
morte punitur 25.
Apollonius Tyanæus ubi natus 269.
genium familiarem habuit 214.
Appius Claudius Thracas vicit 363. 364.
Apronianus rector Vrbis 255.360. in veneficos inquirit 336. ſub eo copia rerum annonariarum 337.
Apruncŭlus Gallus àruſpex 220.
Aquæ calidæ 22. 156.
Aquæ Mammeæ 399.
Aquileia ſe Iuliano opponit 206.
ſe dedit 231.
Aquitani 58.
eorum mores 59.
munditias amant 61.75.
Arabarius regalis pacem petit 114.
Arator dux ad munimentum iuxta Rhenum extruendum mittitur 393.
Araxius exilio punitur 354.
Arbetio 28.
in damna potens 36.
eius exercitus à Germanis fugatur 41.
contra Lentienſes mittitur 211.
læſæ maieſtatis accuſatur 69.
validus criminator 127.
eius domus à Procopio ſpoliatur 351.
milites à Procopio deducit 358.
Arcus cœleſtis rationes & cauſæ 190.
Arcus Scythici & Parthici figura 133. 229.
Areani ſpeculatores ob proditionem læſæ maieſtatis rei 396.
Areopagitarum iudicio Deorum lites diremtæ 421.
Argentoratum à barbaris obſeſſum 81.
Argonautæ 21.
Arintheus in Galliam mittitur 330.
cum Valente Imperatore in Orientem proficiſcitur 339.
contra Lupicinum mittitur 349.
Ariſtarchus Grammaticus 252.
Ariſtomenes Lepritanus 407.
Ariſtoteles ubi natus 363.
eius monitum ad Calliſthenem 128.
Arma imperatorii comitatus auro diſtincta 456.487.

Armatura Sarmatarum & Quadorum 113.
Armeniæ bello infeſtantur à Sapore 378
Arinthæi adventu liberantur 380.
Arſaces latro auctis virtutibus Seleucum vicit 266.
Arſacides vocantur reges Perſarum 267
Arſaces rex Armeniæ 200.
Olympiadem Ablabii filiam uxorem ducit 186.
ei Sapor infeſtus 322.
à quo per fraudes interficitur 378.
eiusque uxor à Sapore captiva abducitur 380.
Artabannes Armeniæ præfectus 379.
à Para interficitur 380.
Artaxarxes Macrochir ſuppliciorum crudelitates lenivit 469.
Artemiſia 397.
Arthemius 112.
ſupplicio afficitur 240.
Artes aulicæ 405. *& ſeq.* 426. *& ſeq.*
Artes imperii confirmandi 324.
Artogeraſſæ adſervantur theſauri & uxor cum liberis Arſacis 379.
ea obſidetur à Sapore 380.
inceditur 380.
Asbolius palæſtrita 383.
plumbi ictibus perit 387.
Aſclepiades philoſophus 243.
Aſclepiodorus 49.
Aſianus Græculus 109.
Aſiatici mores leves 71.
Aſini agreſtes 304.
eorum natura 261.
Aſinus tribunal aſcendens rugire auditus eſt 360.
Aſini ad magiam uſus 454.
ad fluentiam capillorum ſanandam 455.
Aſpacures Hiberiæ à Sapore Rege præficitur 379 381.445.
Aſpis 249.
Athanaricus Thervingorum rex in fugam vertitur 365.
iuramento ſe obſtrictum dicit ne ſolum calcet Romanum 366.
fœdus cum Valente init 366.474.
ab Hunnis fugatur 471
in Thraciam ſe confert 472.
Conſtantinopoli moritur 366.
Athanaſius auriga vivus exuritur 424.
Athanaſius Epiſcopus Alexandriæ 51.
Athenienſes Delon purgarunt 243.
Attacotti Britannias populantur 338.
Avaritia veterum exemplis damnata 361.
Auchenius auriga veneficii accuſatur 387.
Auguriorum & auſpiciorum autores 193.
Auguſti duo ſimul 369.
Auguſti tres ſimul 369.
Auguſtodunum à barbaris obſidetur 64.
Aves Tauricæ 233.
Aves per roſtra fœtus edentes 249.
Aurelianus Auguſtus exinanito ærario divitum domus diripuit 461.
eo regnante Alexandria magna parte ſubverſa 252.
Aurelianus vir ſtrenuus 477.
Aurigatores coronati 30.
Auriga Hilarius veneficus 337.
Auruncorum leges 450.
Auſturiani latrones graviter Africam incurſant 338.404.406.

BAbylonius nomen equi 259.
Bainobaudes 31.79.80.
in prælio occumbit 92.
Balcobaudes tribunus à Germanis in fugam vertitur 359. hoſtulib. inſidiis circumvenitur 370.
Barbari humiles in adverſis, diſpares in ſecundis 92. oppida vitant 65. Iulianum Imp. terris ſuis abſcedere iubent 82, timent 83. rebellant 84. urbes obſidere ignorant 439.
Barbarus apparitor 388.
Barbatio comes 31.
cum exercitu venit Rauracos 79.
fugatur à barbaris 81.
Iulianum calumniatur 81.
contra Iuthungos mittitur 104.
capite punitur 33 128.

Barchalba Procopium fugientem comitatur 352. à Valente interfici iubetur 353.
Barzimeres tribunus ſcutariorum bello Gothico cadit 483.
Baſilina mater Iuliani 313.
Baſiliſci 249.
Baſſus 112.
Battus civitatem condidit 251.
Baturius Iberus 492.
Belgæ viri fortes 58.
Belles Mazicum Princeps captivus ad Theodoſium adducitur 430.
Bellonæ & Marti hoſtiis humanis litant Scordiſci 363.
Bello perire glorioſum 274.
Belli inteſtini miranda facies 346.
Bella per cunctos Romanos limites 338.
Bellorum novæ machinationes 200.
Bellum Mauritanum 434. &c.
Belus rex arcem Babyloniæ condidit 270.
Beſa Deus 164.
Beſſianus ob ariolos conſultos patrimonio multatur 410.
Bineſes Perſa deditionem Niſibis poſtulat 326.
Bibliothecæ eximiæ 252.
Biſſextum P. R. infauſtum 333.
eius ratio 334.
Bitheridus Alemannus 426.
Bituminis fons 269. 285.
Bonitius Francus pater Sylvani 48.
Brachmanarum ſecta 272. 384.
Branchidarum oracula 415.
Brevitas noxia 166.
Britanniæ deſcriptio 571.
Britanniæ rebelliones 570.
Britannia margaritas habet 281.
Bubo regii lavacri culminibus inſidens mortem Valentiniani prædixit 455.
Buculi in Aegypto 247.
Burgundii in Alemannorum perniciem concitantur 403. 489. ſobolem ſe Romanam dicunt 403. eorum rex Hendinos vocatur, ſacerdos Seniſtus 404.
Buſiris 390.

Cadavera Romana cito diffluunt, Perſicæ inareſcunt 159.
Cadaver hominis mortui 214.
Cæleſtis Dea 243.
Cæranius Philoſophus occiditur 422.
Cæſareæ ruina 429.
Cæſaribus omne ius conceſſum P. R. 12.
Cæſares ut apparitores 30.
Cæſarius domeſticus Remigii 446. in vincula coniicitur 346.
Cæſellius 450.
Cæſius 157.
Callimachi fortitudo 301.
Calliſthenes ad Alex. Mag. mittitur 128.
Calliſtratum ſuper Oropo orantem Demoſthenes & Plato ſecuti ſunt 449.
Cameli quando primum Romæ 275.
Camenius accuſatur veneficii 387.
Camillus felicior Manlio 218.
Campenſis aruſpex 383.
vivus exuritur 387.
Canes pro mancipiis dati 474.
Cannenſis pugna 495.
Capitolii ſplendor 252.
Carietto comes per Germaniam 357.
Carnifex ob admiſſum nefas vivus exuſtus 387.
Carpos Diocletianus in Pannonias tranſtulit 383.
Carthago victa 265.
Caſſianus Dux Meſopotamiæ 74. 137. 324.
Caſſius contra Marcum Imp. rebellis 217.
Caſtalii fontis venæ obſtructæ 243.
Caſtitatis exemplum in rege Perſarum 142.
Caſtor vivus exuritur 435.
Caſtritius 7.
Caſus inſperati adgravare ſolent miſerabiles clades 390.
Cathena ferrea urbs Cyzicum clauſa 349.
Cathenis argenteis vinciuntur noxii apud Perſas 375.
Cato Porcius præturæ repulſam paſſus eſt 199.
Cato Cyprum debellat 23.
Catonis Cenſorii dictum 23.
Catonianæ vel Caſſianæ ſententiæ 355.

Catilinæ

Catilinæ infamia 311.
Catulus theatri umbrácula fecit 16.
Cauſarum minutiæ privatarum infra imperiale culmen 448.
Cauſidicinæ vituperatio 450 & ſeq.
Cella ſcutariorum tribunus 163.
Celſus rector 237. à Iuliano in vehiculum ſuſceptus Tarſum ducitur 238.
Cercops 244.
Cerealis 35. interficitur 393.
Cerealis tribunus ſtabuli 456. Valentiniani iunioris avunculus 464.
Cerei ante pedes ſimulachri accendebantur 243.
Cethegus ſenator capite punitur ob adulterium 385.
Chalcedon obſidetur 348.
Charito 100.
Chilo ex vicario 383.
Chomæus Apollo 270.
Chonodomarius 81 Decentium Imp. ſuperat 82. turbat 82. in deditionem Rom. venit 91. moritur 92.
Chriſtianos grammaticam & rhetoricam docere vetuit Iulianus 316.
Chriſtianorum ſeditio pacata 374.
Cimbri Rom. imperium inundarunt 476.
Civile bellum nullũ tempore Iuliani 235.
Civilis pro præfectis recturus Britannias mittitur 272.
Circæis incantationibus corpora invertere 441.
Claritas fœmina nobilis ad ſupplicium ducitur 387.
Claſsis Iuliani 259.
Claudius Imp. ſtrenuus 477.
Claudius rector Vrbis 360. 440.
Claudii ex Iovianorum numero militis facinus 424.
Cleander homo pernicioſiſsimus 342.
Clematius Alexandrinus dolis circumventus occiditur 2.
Cleopatra 397. pharum ædificavit 251.
Cn. Scipio contra Aſdrubalem mittitur 58.
Codices artium vetitarum combuſti 417.
Codrus pro patria ſe devovit 229.
Colias & Sueridus Gothorum optimates 477.
Coloni novi in Thraciam ducti 472.
Cometa viſus 328. mortem Valentiniani denotavit 455. de cometis phyſicorum opiniones 328.
Commodus Imp. iaculatione ferarum delectabatur 487. inſidiis ſæpe petitus fuit 413.
Concordiæ vis 336.
Conſilium de extinguendo Gallo Cæſ. .... de extinguendo Sylvano 46.
Conſilium militare 302.
Conſilia in rebus dubiis ſæpe mutãtur 47.
Conſtantianum lavacrum 361.
Conſtantianus tribunus claſsis ductor 259.
Conſtantianus ſtrator lapidibus obruitur 424.
Conſtantina primũ Hannibaliano nupta 1. Gallum Cæſ. ad dira facinora impellit 2. Bithyniæ moritur 29. eius ſepulchrum 192.
Conſtantinopoli terræ motus 256.
Conſtantinus in Manichæorum & aliorum hæreſin inquirit 61. obeliſcum Romam adferri iubet 100.
Conſtantini libellus ad privignum 67.
Conſtantianus tribunus ſtabuli 393.
Conſtantii filiam in lectica Procopiani ſecum circumferebant 351.
Conſtantii Imp. crudelitas 9. puſillanimitas 10. Gallo inſidias ſtruit 18. 28. medius Princeps 24. contra Alemannos proficiſcitur 25. felix in bellis civilibus 28. 212. rumigerulis facile credit 29. blandis verbis Gallum Cæſ. infraudes pellicit 30. ob interfectum Gallum aulici gratulantur 35. ſe dominum totius orbis vocat 35. licentius in innoxios graſſatur 38. Mediolanum ovans revertitur 42. ad delendum Sylvanum conſilium convocat 45. adorari ſe iubet ritu extero & regio 45. fortiter facientes odio habet 48. timet 73. Ianum cluſit 75. triumphare Romæ cupit 75. vana eius iactantia 93. Sarmatas, Quados, Limigantes pacem petere

petere cogit 113. & ſeq. in Bregetionem caſtra movet 116. 160. Sarmaticus vocatur 120. Sarmatarum impetum vix evadit 162. Orienti ſuppetias ferre properat 170. Iuliani virtutibus invidet 170. numeros quoſdam Iuliani ad ſe venire iubet 171. Iulianum Auguſtum vocatum, graviter indignatur 184. cum Arſace Armeniorum rege amicitiam contrahit 186. Bezabdenos ut ſe tradant, appellat. 186. 187. eoſdem oppugnat 187. res male cedit 192. auctor Vadomario pacis violatæ 195. Fauſtinam uxorem ducit 200. Perſas in procinctu eſſe per litteras reſciſcit 201. contra eos exercitum diſponit [illegible] conſiliorum ambiguus 211. milites ſuos adhortatur 213. mortis omina 213. Antiochiam venit 214. poma nunquam guſtavit 216. ſanguine iunctos interemit 217. eius habitudo corporis 219. Iulianum hæredem ſcripſit 220. 215 auctor belli Parthici 316. ad ſummas anguſtias perductus panis fruſto vixit 326. febri corripitur moriturque [illegible]. Conſtantinopoli ſepelitur 219.

Conſtantii Imp. filia parum abfuit quin capta fuiſſet, cum Gratiano nuptura duceretur 438.

Conſtantius pater Iuliani 313.

Conſtellationem Principis ſcribere vetitum 423.

Conſularia inſignia 140.

CONSVLVM PARIA.

Arbetio & Lollianus 54.

Conſtantius VII & Gallus II. 25.

Conſtantius VIII. Julianus I. 63.

Conſtantius IX. Julianus II. 79.

Datianus & Cerealis 102.

Euſebius & Hypatius 123. 419.

Conſtantius X. Julianus III. 167.

Florentius & Taurus 200.

Mamertinus & Nevita 226.

Julianus & Salluſtius 255.

Diocletianus & Ariſtobulus 255.

Jovianus & Varronianus 330.

Valentinianus & Valens 339.

Gratianus & Dagalaiphus 351. 358.

Gratianus & Equitius 447.

Gratianus IIII. & Merobaudes 482.

Continentiæ exempla 461.

Convicia in Iulianum 92. 111. 109.

Convitia in ſtrenuos viros 118.

Corax auriga à Gallo Cæſ. coronatur 30.

Cornelius ſenator veneficii reus damnatur 387.

Cornucopia 235. 308.

Coronam geſtabant Imperatores, cum ad imperium evecti purpura primum induerentur 335. 338. 368.

Corona obſidionalis 295.

Coronæ militares variæ 301.

Corona ſacerdotalis 419.

Cortina Delphica 415.

Cottius rex amicus Pop. Rom. 56.
ubi ſepultus 57.

Craſſus ſemel in vita riſit 353.

Craſſus orator 449.

Craſſorum ſtrages ubi 258.

Craugaſius 142. uxoris precibus motus ad Perſas transfugit 158.

Cretio comes 201.

Cretio pater Meſaucionis 341.

Criſpus Conſtantini filius interfectus 32.

Crocodilus eiusque deſcriptio 248.

Crudelitatis exempla 2.

Culicum multitudo in Perſia 304.

Curandius tribunus ſagittariorum 431.

Curiales durius tractati 137.
interfici iuſſi 370.

Curſor Papyrius 396.

Cylaces Armeniæ præfectus 379.
à Para interficitur 380.

Cynegiri fortitudo 301.

Cyria ſoror Firmi turbas in Romanos concitat 431.

Cyrinus in exilium mittitur 222.

Cyrus Rex ut memoria valeret remediis uſus eſt 68.

Cyrus Parthos devicit 267.

Cyri Regis frugalitas 203.
Cythrus, id eſt *therma lutra* 249.
Cyzicum obſidetur 349. capitur 350. inflammatur 477.

DAgalaiphus ad Lucillianum comprehendendum mittitur 203. eius ad Valentinianum liberius dictum 337 cum Valentiniano proficiſcitur 337. 339. contra Alemannos mittitur 340. 358.
Dalmata Crudus 338.
Damaſus & Vrſicinus de Romano Epiſcopatu digladiantur 361
Danielus & Barzymeres ad Param mittuntur 442.
Dardani quomodo à Curione puniti & domiti 430.
Darius Græcis bellum infert 267. Magos Perſiæ regnum uſurpantes opprimit 272. ab Alexandro ſuperatur 351.
Debitores egeni interſici iuſsi à Valentiniano 370.
Decentius Cæſ. à Chonodomario victus 82.
Decentius notarius 172. 181.
Decius Imp. cum filio ſtrenue pugnando periit 477. 495.
De Imperatoris ſucceſſore inquirere nefas 411.
Delictorum pœnæ inæquales 398.
Delphidius orator 123.
Demetrius philoſophus 165.
Demetrius poliorcetes 261. 288.
Demochares Pyrrhum clam ſe occiſurum Fabricio Luſcinio promiſit 444.
Democriti patria 228.
Democritus anatomicus 402.
Demoſthene orante concurſus ex tota Græcia ad eum audiendum 449.
Depulſoria ſacra 308.
Diadema Imperatoris 338.
Diaconus Chriſtianæ leges 25.
Διάζωσον 208.
Dicta liberiora in crimen vocata 39.
Didymus Calchenterus 252.
Dinocrates Alexandriæ conditor 251.
Diocles vivus comburitur 369.
Diocletianus Imp. & Ariſtobulus conſules ſimul 255.
Diocletianus Aboram caſtellum fortiter munit 262.
Diocletianus Carpos in Pannonias tranſtulit 383.
Diocmitæ 373.
Diodorus interficitur 241. 370.
Diogenes vir nobilis, Bithyniæ rector capite plectitur 417
Diomedis ſedes 221.
Dionyſius tyrannus magiſter ludi 34. ob metum inſidiarum tonſtrices habuit filias 73. 74. convivas ſuos ut tractare ſolitus ſit 418.
Diſcenes tribunus 159.
Divivandi ars unde 193. mirum eius artis exemplum 415. Alanorum divinationes quales 470.
Dius Maurus 428.
Dodoneæ arbores 165.
Domitianus ſtrenuos viros odio habuit 48. lege, de non caſtrandis maribus, inclaruit 130.
Domitianus à militib. interficitur 19. 61.
Domitius Corbulo 37. 427.
Domus Symmachi incenditur 360.
Domus Lampadii incenditur 361.
Doriphorianus homo audax 391. per cruciatus varios interiit 392.
Dorus ex medico ſcutariorum 69.
Dracontius interficitur 241.
Draſidæ 55.
Druidæ 56.
Druſus intra fines ſuos Thracas continuit 363.
Duillius à cæna tibicine præcinente revertebatur 357.
Dulcitius Dux 372. 395.
Dynamii ſcelus 42.
Dypſadæ 249.

ECliptis ſolis & lunæ 168. 169.
Elephantorum immanitas & horror 300. 307. 310. 311. 319. qua ratione facile interfici poſsint 307.
Elephanti occiſi 319. 321.
Epaminondas de ſcuto quam de vita ſollicitior 310.

Epigonus philoſophus 20. morte punitur 24.
Epimenides Cretenſis 397.
Epiphanes Antiochus Apollinis fanum extruxit 243.
Epiphania menſe Ianuario 14.
Epiſcopus Alexandriæ 951.
Epiſcopi Rom. autoritas 51. dirum facinus 362. lauta conditio & vita luxurioſa 362.
Epiſcoporum provincialiū frugalitas 362.
Epiſtola notis ſcripta in vaginæ internis abſconſa 135.
Equitius ne ſeditiones oriantur cavet 333. Illyricano præponitur exercitui 339. 340, 347. Philippopolis obſidioni ſuccurrit 354.
Equitius magiſter armorum 437.
Equitius Valentis conſanguineus 492.
Erechtius Leptitanus homo facundus 407
Ermenrichus Rex 470.
Eruditio ut infauſta vitatur 14.
Eſaias ob commiſſum adulterium in vinculis habetur 389.
Evagrius in exilium mittitur 222.
Evaſius cum filio flammis abſumptus 434.
Eubages 56.
Eventus Boni porticus 440.
Εὐήθης, id eſt, ſtultus 233.
Eumenides 233.
Eumenides adulterii reus 390.
Eunus 34.
Euphraſius 346. ad Valentinianum Imp. puniendus mittitur, ſed evadit 354.
Euphrone, id eſt, nox 233.
Euphronius rector provinciæ 137.
Eupraxius Cæſarienſis Maurus, magiſter memoriæ 368. Valentinianum reprehendit 370. 386.
Euripidis ſepulchrum 363.
Euſaphius veneficii accuſatus 387.
Euſebius philoſophus 20. morte punitur 24.
Euſebius cognomento mattiocopa 42. præpoſitus cubiculi 26. 28. 32. eius dira facinora 38. iuſſa morte perit 223.
Euſebius terræ motu perit 106.
Euſebius vir Conſularis 200. Iulianum genere contingit 236.
Euſebius & Hypatius Coſſ. ſuper imperio conſuluiſſe accuſantur 419.
Euſerius præſtabili ſcientia litterarum honoratus 411.
Euſtathius legatus ad Perſas 125.
Eutheri Eunuchi laus 70.
Eutherius ad Conſtantium mittitur 183.
Eutropius proconſularis Aſiæ læſæ maieſtatis accuſatur 416.
Excubitor comes Domeſticorum 174.
Exercitatio armorum ſæpe ſuſpecta 28. 29.
Exſuperius miles, eiusque ſtrenuum factum 295.
Extiſpicia 193.

FAbius Maximus 61.
Fabricius Luſcinius Pyrrhū monuit ut ab inſidiis domeſticis ſibi caveret 444.
Fama velox 203. novitates auget 221.
Fame laborat exercitus 308. 321 325.
Farina Alexandriæ ambitus notatus 251.
Farnobius 474. capitur 484.
Fatum inevitabile 263.
Fata Imperatoris inquirere nefas 411.
Fauſiana nobilis fæmina adulterii rea delata 390.
Fauſtina uxor Conſtantii 347.
Fauſtinus notarius veneficii accuſatur 454. læſæ maieſtatis reus 455.
Fax in cœlo viſa 308. unde progignatur & quid portendat 309.
Felicitas quid ſit 218.
Felix notarius officiorum Magiſter creatur 384.
Felix largitionum comes 286.
Fericius Mazicum Princeps captivus 430.
Ferri uſum qui invenerint 231.
Ferrum non aurum habet bellicoſus Princeps 320.
Feſtini Tridentini facinora 422.
Fides ſervata promiſſorum Romanos cœlo contiguos fecit 393.

Fiduſtius

Digitized by Google

Fidustius accusatus quod in fata Imp. inquisierit 411.
Firmus Maurus Zammam fratrem interficit 426. à Romanis desciscit 427. in Romanorum societatem recipitur 429. eius insidiosæ molitiones contra Romanos 430. torquem pro diademate sibi imponi patitur 430. fugit 432. Theodosium sibi dedi postulat 435. se ipsum strangulat 436. iumento sarcinali impositus ad castra Romana ducitur 436.
Flaviana fœmina nobilis ad supplicium ducitur 387.
Florentius Nigriani fil. 44.
Florentius præf. præt. 83.124. eius fuga 183. absens damnatur capitis 222.
Florentius præfectus Valentinianum reprehendit 370. Procopium fugientem comitatur 352. à Valente Imp. interfici iubetur 353.
Fœdera cum dedecore icta, illico dissoluta 327.
Fœderum observantes Romani 410.
Fœminæ pulchræ in Persia 196.
Fœminæ nobiles complures ob adulterium punitæ 387.
Fontis mira natura 269.
Forensium oratorum vitia 448.
Fortunatianus comes 410.
Fortunæ mutabilis exempla 34.45.
Fortuna alata 377.
Fortuna Imperatorum 456.
Fragiledus subregulus pacem petit 114.
Fragilitas sublimium potestatum 335.
Franci petunt pacem 66.
Fraomarius rex Bucinobantum 426.
Febrium dolori carmine mederi 423.
Frigeridus dux contra Gothos tendit 479.
Farnobium capit 484.
ab Illyrico tractu removetur 488.
Fritigernus 473. cum Gothorum manu Thracias vastat 478.
Sebastianum Ducem metuit 489.
Frontinus consiliarius Hymetii in exilium mittitur 386.
Frumentum è Britannia in usus militares adferri suetum 124.
Fulgurita loca calcari vetita 264.
Fulmina & tonitrua quid portendant 264.
Fulmen curiam & palatium Syrmii incendens Valentiniani obitum portendit 455.
Fulvius 61.
Furius Camillus 396.
Futura qua ratione homines prædivinare soleant 193.

GAbinius Rex Quadorum per insidias in convivio occiditur 437.453.
Galatæ Gothos venales avehunt 227.
Galba orator 449.
Galerius Cæs. pedes anteivit currum Diocletiani Imp. 30.
Galli iidem & Celtæ 58. eorum statura & natura 60. natatores 320.
Galliæ descriptio 55. divisa quadripartito 59. victa cessit Imperio Rom. 61. vastatur 42.51. latrociniis infestatur 393.
Gallica magnanimitas 152.
Gallicani procinctus quo mense incipiant 107.
Gallicanus miles pruinis assuetus 315.
Gallienus Imp. noctu per tabernas vagabatur 3. multis insidiis petitus fuit 217.
eius temporibus Antiochiam vastant Persæ 262.
Gallus Cæs. 1. eius prosapia & mores 33. instinctu uxoris dira perpetratur facinora 1.2.3. legum præscripta contemnit 2. vesperi per tabernas palatur, inquirens quid homines de se loquantur 3. totum Orientem vexat 17. à Domitiano præfecto duriter compellatur 18. saluti suæ incipit providere 19. Imperatoris titulum adsumere cogitat 29. eius miser status 31. laruis à se interfectorum agitatur 31. ad Histriam ducitur, capiteque punitur 32. regnavit annos quatuor 33.
Castrensis apparitor, id est, ventris & cupediarum, 349. à propriis militibus vincitur 349.
Gaudentius 39. à Iuliano interfici iubetur 109. à Constantio ad Iulianum mittitur 201. vinctus ad Iulianum ducitur 239.

Geloni & eorum mores 75.102.468.
Gelu pervii fluvii 368.
Genius publicus & eius templum 176. 256.308.
Genius cuique ſuus 214.
Genios familiares multi habuere 214.
Georgius Epiſcopus homo ſeditioſus 240. factione Alexandrinæ plebis occiditur 241.
Germaniæ deſcriptio 59. 60. Germani rebellant 79. prælio vincuntur 90. 91. 92. 359. pacem petunt 94. 96. minantur 95. turbant 97.
Germani furentes 314.
Germanorum rutilæ comæ 358.
potationes 358.
Germanus in locum Nebridii ſurrogatur 202. Gallicanas provincias regit 339.
Gerontius excarnificatus 9.
Geſticularii pueri mira facta 296.
Gildo Maurus 427.430.
Glacies Ponti 235.
Gladius loco Martis colitur 470.
Gladiis ſemper accincti Perſæ 279.
Glires in conviviis 398.
Glebæ aureæ 174.
Gomoarius 346.351.
Gordianus Imp. 345. eius interfectores omnes triſti morte periere 265. eius ſepulchrum 263. 265.
Gorgonius 37.
Gothicum bellum 365. 366. Gothi Thracias vaſtant 338.343.446. eorum tria millia ad Procopium miſſa 353. coram Valente ſe excuſant 365. pacem ineunt 366. timentur 471. apud Hadrianopolim hybernantes ad arma prorumpere coguntur 477. Hadrianopolim obſident 478. eorum exercitus creſcit 478. In Romanos impetum facere conantur 480. eorum cum Romanis pugna 481. Chunos & Alanos ſibi ſociant 482. totam Thraciam inundant 483. contra Frigeridum expeditionem parant 484. pars eorum in Italiam exterminatur 484. cum Romanis pugnant acriter 493.
Gratianus Cæſ. filiam Conſtantii poſthumam uxorem ducit 215. Auguſtus proclamatur 368. eius laus & vituperatio 369. Gratianus contra Alemannos Nannienum mittit 485. victoriam obtinet 486. eius exercitus ab Alanis cæditur 489. eius virtutes & vitia 487.
Gratianus maior Valentiniani pater Funarius dictus 458.
Graugaſius Saporẽ ad bellũ concitat 176.
Grumbates Chionitarum Rex 136. Amidæ deditionem poſtulat 145. eius filius interficitur 145.
Gumoharius magiſter armorum 184. Veteranionem prodidit 202. à Conſtantio contra Iulianum mittitur 213.
Gundomadus 25.84. pacem cum Conſtantio Imp. init 195.

Hæmorroides 457.
Hariobaudes 124.
Harpalus 55.
Harpyæ 229.
Haſdrubalis inventum elephantos occidendi 307.
Hectoreæ pugnæ 301.
Hecuba ubi ſepulta 228.
Helena Iuliano Cæſ. nubit 54. Romam proficiſcitur 78. eius ſuprema Romam mittuntur 192.
Helidorus geniturarum interpres 411. 419. moritur 420.
Heliogabalus 343.
Helpidius præfectus 200.
Hendinos apud Burgundios Rex vocatur 404.
Herba parietina dictus fuit Traianus Imperator 361.
Herculanus 25.
Hercules contra Geryonem & Tauriſcum 55.
Hermes Ter maximus genium familiarem habuit 214.
Hermogenes Ponticus 164. moritur 200.
Hermogenes 35.
Hermogenes Aratori Duci ſuccedit 393.

Digitized by

Herodes in honorem Octaviani Aug. Cæsaream condidit 82.
Herodianus unde oriundus 252.
Hesychia nobilis fœmina fulcro plumeo se extinguit 390.
Hetruscæ regiones 58.
Hetrusci aruspices exercitum Iuliani comitantur 264. 309.
Hiaspis 131.
Hiatus pestifer eo loci quo naphtha gignitur,& alius similis in Hierapoli 269.
Hierocles Alypii filius veneficii accusatur 418.
Hieroglyphicæ litteræ 250.
Hierosolymitanũ templum instauratur 255.
Hilarius auriga veneficus 337. in templum confugit 337.
Hilarius læsæ maiestatis accusatur 411.
Hippias Eleus memoriam medicamento firmavit 62.
Hippopotamus 248.
Historia per rerum minutias non est extendenda 360.
Honoratus 2. 17.
Horas ex ephemeride investigare superstitio Rom. 400.
Horizon 136.
Hormisdæ responsum ad Constantium Imperatorem 77. eiusdem de Roma iudicium 78.
Hormisdæ filio proconsularis dignitas à Procopio tyranno offertur 350.
Horrea in limitibus ad annonam condendendam 124.
Hortarius 81. 110. pacem petit 111. finitimis quoque amicus 126. vivus exuritur 426.
Hostiæ pro Ioviano Imp. cæsæ 318.
Hunnorum origo & mores 466. non regibus sed primatum consilio gubernantur 467. eorum arma 467. Achaiam usque grassando pervenerunt 468.
Hydrus ichneumonis genus 248.
Hymetius bonis mulctatur 385. Ocriculum audiendus ducitur 386.
Hypatius vir Cons. 200. super imperio consuluisse accusatur 419. eius laus 420.
Hyperechius grastrensis apparitor 349.
Hystaspes magus, à Brachmanis edoctus 272.

IAcobus 157.
Ianuarius Ioviani Imp. adfinis 331.
Ianus clausus 71.
Ibis avis 249.
Ichneumon 248.
Igmazen Theodosium Ducem torvo vultu alloquitur 434. eundem supplici gestu accedit 436. Isaflenses prodit 436.
Ilus Trois filius 236.
Imbres verni 25.
Immo contra Aquileiam mittitur 206.
Imperii vera definitio 421. eius finis 462.
Imperatoris fata inquirere nefas 411.
Imperatorium an sit causarum minutias privatarum audire 448.
Inachi filia in bovem mutata 229.
Infelices illi qui omnia sibi licere putant 355.
Innocentia, nomen ursæ 425.
Innocentius agrimensor 162.
Innocentius Dux 92.
Innoxii sæpe puniuntur 373.
Insulæ subito terræ motu enatæ 107.
Intercalandi ratio 334.
Interregnum inter Iovianum & Valentinianum 333.
Invectiva in palatinos 223. in Principem 386. in vitia Romana, 397. in oratores forenses 449.
Inundatio Tiberis 440.
Inundationes variorum populorum 476.
Iovianus omen imperii accipit 219. Imperator eligitur 317. statura incurvus 318. pacem cum Sapore fœdam init 322. à Nisibenis coronatur 325 326. Iuliano sepulchrũ prope Tarsum extruere cogitat 329. eius omina mortis 330. mores 330. Cōstātinopolim vehitur ut ibi sepeliatur 332. Dadastanæ mortuus est 349

Digitized by Google

Iovianus miles de cælo tangitur 264.
Ioviani notarii ſtrenuum facinus 295. ſaxis obruitur 326. 341.
Iovinianus ſatrapa Corduenæ 136.
Iovinus & Iovius 202.
Iovinus quæſtor creatur 202. 235.
Iovinus contra Aquileienſes rebelles mittitur 206.
Iovinus equitum magiſter 221. contra Alemannos mittitur 358. 375. eos cædit 358. contra Britannos mittitur 371.
Iovinus comes 339.
Iovis Tarpei delubrum 77.
Iphicles philoſophus legatus ad Valentinianum mittitur 454.
Iracundia unde naſcatur, & quæ perſonæ aliæ aliis iracundiores 369.
Irenæus læſæ maieſtatis accuſatur 411.
Iridis forma & cauſa 191.
Iſaſtenſe bellum 435.
Iſauri multa damna Orienti inferunt 4. mos illorum bellandi 5. trucidantur 6. rebellant 166. pacem petunt 373.
Iudæi victi 22.
Iudæi in Perſia 291.
Iudæi fœtentes 225.
Iulianus accuſatur læſæ maieſtatis 37. in Græciam ſtudiorum cauſa proficiſcitur 37 ab Achaia revocatur 51. 200. Cæſar eligitur 52. uxorem ducit 54. deorum templa illum inſtauraturum anus prædicit 55. eius laudes 63. contra barbaros proficiſcitur 64. providus & cunctator 65. pugna cum Germanis 65. pacem cum Francis facit 66. eius frugalitas 67. noctem trifariam dividere, & Mercurio ſacrificare ſolitus 67. Philoſophiæ & reliquis artibus liberalib. operam dedit 68. eius facetè dicta 68. clementia 68. 69. De Germanis victoriam obtinuit 90. &c. Auguſtus vocatur 92. vituperiis inceſſitur à Conſtantio 92. iterum contra Germanos proficiſcitur 94. Pariſios redit 97. 107. Gallias onere tributario levat 98. in Alemanniam tendit 107. Francos cædit 108. Chamavos in deditionem accipit 108. In Iulianum probra iaculata 109. 111. Provinciarum utilitates diſponit 123. iurgiis forenſib. præſidet 123. 239. in Alemannos expeditionem parat 124. pacatorum terras calcari vetat 125. Alemannos ſuperat 126. apud Pariſios hyemem agit 167. ſcuto impoſitus Auguſtus proclamatur 173. exercitum conſcribit 181. ad Conſtantium Imp. legatos mittit 181. eius ad eundem litteræ 182. 183. in Germaniam ſecundam proficiſcitur 185. Atthuarios invadit 185. rerum ſuarum incertus eſt 192. quinquennalia celebrat 192. Pariſiis ſubſiſtit 194. Chriſtianæ religioni ſe addictum fingit 195 Libinonis mortem vindicare ſtatuit 196. res ſuas ad reſiſtendum Conſtantio ordinat 202. eius ſtrategema 202. vili victu contentus eſt 203. à Bononienſibus fauſtis vocibus in regiam ducitur 204. Succorum anguſtias occupat 204. 211. Næſſum revertitur 205. eius invectiva in Conſtantium & Conſtantinum. 205. Conſtantinopolim venit 206. 211. exercitũ Jllyricum cogit 210. omen mortis Conſtantii accipit 220. eius dictum in tonſorem 224. tonſores & coquos ab aula expellit 224. idolorum templa aperit 225. libertatem religionum permiſit 225. magna lætitia Maximum philoſophum excipit 226. eius dictum Imperatorium 226. res militares & civiles corrigit 227, deditione Aquileiæ elatior fit 235. Antiochiam ire pergit 136. eius æquitas 237. 238. eius dictum elegans 237. 239. exemplum lenitudinis 238. corrigi ſe facile paſſus eſt 239. Chriſtianos Rhetoricam & Grammaticam docere vetat 239. expeditionem in Perſas parat 141. centenos interdum tauros ſacrificat 242. Caſtalii fontis venas recludere parat 243. vilitati rerum venalium ſtudet 244. Miſopogonem conſcripſit 244. in eum dicta ridicula 244. Felix Iulianus Auguſtus vocatur 256. Hierapolim venit 257. Aſſyrios imparatos occupare tentat 257. Procopio paludamentum

ſuum

Digitized by Google

ſuum offert 258. Gordiano Imp. parentat 263. audax & ſtrenuum eius factum 288. contra Perſas inſidioſe illum invadentes fortiter ſe defendit 291. caſtitatis exemplum 296. periclitatur 297. 298. Cteſiphontem obſidere conatur 302. naves exurit 302. frugalitas 308. omina mortis 308. vulneratur 310. milites ſuos moriens alloquitur 311. ſuper animorum ſublimitate cum philoſophis diſputat 312. moritur 313 Conſtantinopoli natus 236. apud Tarſum ſepelitur 257. eius virtutes 313. 314. ad vitam privatam ſe reverti velle minatus eſt 315. eius vitia 315. iura condidit 316. Germanos vicit 317. cur in Perſiam militem duxit 317. Romano telo periiſſe rumor fuit 319 de urbe in urbem velocitate incredibili tranſiit 340.
Iuliani Imp. amicis inſidiæ ſtruuntur 338.
Iulianus ex-vicario vinctus ad Iulianum Imp. ducitur 239.
Iulianus dux perit 319.
Iulianus avunculus Rufini 256.
Iulius Cæſar Gallias vicit 59. ſub pellibus ſcribere ſolitus eſt 308.
Iupiter Asbamæus 269.
Iuramentum Traiani & Iuliani 290.
Iuramentum militare 198.
Iuſtina uxor Valentiniani Imp. 464. eius germanus Cerealis 393.
Iuſtitia è cœlo ad terras rediit 316.
Iuſtitiæ vigor 408. 422. 445.
Iuvenalis poeta à Romanis maxime lectus 398.
Iuventius Siſcianus 338.

Lagarimanus 471.
Laipſo dux moritur 92.
Lampadius P.V. 42. 360.
Laniena in templo Sicinii Romæ 362.
Laniogaiſo Francus 45.
Latinus domeſticor. comes 26.
Lavacrum Agrippæ 440. Conſtantianum 361. Sylvani 399. Valentini 465.
Lauritius homo civilis prudentiæ contra Iſauros mittitur 166.
Lavatio Magnæ matris 259.
Laus grata quæ 49.
Legatio Germanorum ad Iulianum 94. 95. Romanorum ad Perſas 104. Francorum ad Iulianum 108. Iuliani ad Conſtantium 181. nobilitatis V. R. 210. ad reges Transtigritanos 200. Legationes undiq; ad Iulianum 227. 255. Legatio Romanorum & Perſarum utrimque-ſecus de pace ineunda mittitur 321.
Legatio Alemannor. pacem petens 393. Mazicum ad Theodoſium 429. Tripolitanorum ad Valentinianum 405. 406. Firmi Mauri ad Theodoſium 428. 429. Valentis ad Saporem & Saporis ad Valentem 445. Saporis ad Valentinianum 445. Sarmatarum ad Valentinianum 452. Epirotarum ad Valentinianum 454. Quadorum ad Valentinianum 456. Thervingorum ad Valentem 472. Vitherici & Farnabionis ad Valentem 474. Fritigerni ad Valentem 490.
Legum præſcripta violata 2. 20. 37.
Leges ſumptuariæ à Sylla reparatæ 67.
Leges Romanorum ex Solonis legibus compoſitæ 253.
Leges Perſicæ 280.
Leges omnibus idem loquuntur 368.
Leges politicæ 396. 397.
Lex Iuliani de ſuffragatorib. 226.
Lembis invectus Valentinianus pacem cum Macriano rege Alemannor. facit 447. eodem modo Athanaricus cum Valente 366. 474.
Lentienſibus bellum indicitur 40.
Lentienſes Romanos limites infeſtant 485. ſuperantur 486. pacem petunt 487.
Leo notarius ne ſeditiones poſt mortem Ioviani Imp. oriantur cavet 333. eius vitia 337. 389.
Leo in locum Remigii ſuccedit 446. Valentinianum ex iracundo iracundiorem reddit 454.
Leonas ad Iulianum mittitur 184. ad Conſtautium redit 185.
Leones in Meſopotamia qua ratione intereant 137.

Leo confoſſus Iuliano offertur 263.
Leones centum una miſsione in ſpectaculo exhibiti 487.
Leontius rector Vrbis 31. 50.
Leptitani ab Auſturianis graviſsmis damnis afficiuntur 404. obſidentur 406.
Liberi orgia 331
Liberi magnatum Principib. ſuſpecti 28. 29.
Libri artium noxiarum vetiti 386. combuſti 417.
Libri rituales 264.
Liberius Chriſtianæ legis antiſtes 51.
Libino comes contra Alemannos pugnans periit 195.
Limes Orientis 21.
Limigantes Sarmatæ 116. eorum dolus 117. ſtrages 118. conſtantia in morte 118. varie cæduntur 119. pacem petunt 120. iterum turbant 160. tributarii P.R. fieri cupiunt 161. Conſtantium Imp. invadunt 162. cæduntur 163.
Litteræ quibus in ſcribendo utimur antiquis fuere ignotæ 99.
Loca fulmine tacta calcari vetita 264.
Lollianus ob deſcriptum librum artium vetitarum accuſatur 386.
Lœmodes morbus 150.
Lotophagi 16.
Lucillianus 31. Legatus ad Regem Perſarum mittitur 122. Iuliano Imp. reſiſtere cogitur 203. ad Iulianum captivus deducitur 203.
Lucillianus ſocer Ioviani Imp. 324.
Lucullus ceraſa Romam advexit 230. Beſſos domuit 364.
Lugdunum Barbari obſident 79.
Luna apud Carras colitur 258.
Lupicinus 184. ad Britannias componendas mittitur 167. 171. 185.
Lupicinus à Ioviano promotus 339. cum copiis properat ad Orientem 349.
Lupicinus è ſchola Gentilium 376.
Lupicinus 473.
Luſcino cum Lucanis pugnante Mars intereſſe prælio exiſtimatus eſt 295.
Luſcus vivus comburitur 19.
Luſius 427.
Luto interficitur 49.
Luxus Romanus 13. 224.

MAcedones cum Illyriis pugnaturi regem parvulum in cunis ante aciem portare ſolebant 351.
Macedonia inflammata 477.
Macrianus & Ariobaudes germani fratres in fidem à Iuliano ſuſcipiuntur 126. decus Romani exercitus ſtupent 127.
Macrianus Romanas res turbat 403. inſidiis à Valentiniano Imp. appetitur 425. eius impetus formidatur 447. 459. fœdus cum Valentiniano Imp. init 447.
Mellobaudes inſidiis circumventus interit 448.
Macrinus Imp. 341.
Macrobius dux 319.
Magi Perſidis regnum occuparunt 272.
Magia quid 272.
Magnus tribunus, eiusque ſtrenuum facinus 295.
Maherbal Annibalem lentitudinis increpavit 132.
Maieſtatis læſæ quæſtiones agitatæ 18. 20. 36. 37. 38. 39. 49. 72. 164. 411. 412.
Maiazamalcha 291. obſidetur 292. oppugnatur 293. incenditur 296.
Mala civilia 74.
Malarichus 43. armorum magiſter 324. 329.
Malechus Podoſaces 285.
Mamerſides præſidiorum præfectus Pyriſaboræ 289.
Mamertinus 221. conſul per Illyricum deſignatur 210. 339. eius vitia 205. peculatus reus ab Avitiano defertur 369.
Mammea mater Alex. Severi 345.
Mammeæ aquæ 399.
Mancinus 34.
Manichæorum hæreſis 61.
Manlius Priſcus contra Mithridatem 72.
Manumiſsiones Kal. Ianuariis, ludis circenſi

Digitized by Google

censibus factæ 226.
Maras diaconus 25.
Maratocupreni latrones in Syria: eorumque facinora 394.
Marcellus ſucceſſor Vrſicini 65. militia dimittitur 70. Iulianum calumniatur 70.
Marcellus magiſtri equitum fil. ſupplicio afficitur 240.
Marcellus cognatus Procopii tyranni purpuram ſumit 353. occiditur 354.
Marcellianus fil. Marcellini 437.
Marcianus orator 451.
Marcomanni contra Romanos 437.
Marcus aruſpex 333.
Marcus Marcellus Syracuſas cæpit 400.
Marcus Didius Thracas vicit 363.
Marcus Imp. 462. ſacrificiis nimium deditus 315. 316. Verum fratrem pari poteſtate collegam adſumpſit 369. eo regnante variæ gentes orbem Rom. inundarunt 476. eius clementia 217. eius dictum 225. prudentia 487.
Margaritæ ut naſcantur, & earum capturæ 280.
Marha Mahra, vox barbara Limigantium, qua ſe ad bellum exhortantur 162.
Maricus contra Quados 437.
Marini cauſarum patroni mors 384.
Marinus ſe ipſum interficit 39.
Maris inundatio immenſa 356.
Marius genium familiarem habuit 214.
Marius Maximus à Romanis præ ceteris ſcriptoribus lectus 398.
Mars prælio interfuiſſe exiſtimatus 295.
Mars ultor 301.
Martianus veneficii accuſatus 387.
Martinianus vivus exuritur 438.
Martinus ſeipſum interficit 11.
Martius vates 3.
Martyres 241. 370.
Maſcizel Maurus 428. 429.
Maſilla ex Mazicum optimatibus 435.
Maſſagetæ & eorum mores 468.
Mater proprium filium & maritum interficit 421.
Mater magna Romam adfertur per Scipionem 236. eius delubra 228.
Matrimoniorum quæ ratio apud Sarracenos 9.
Mattiocopa cognomentum Euſebii 42.
Maudio interficitur 49.
Mavortius vir ſublimis conſtantiæ 72.
Mauricæ gentes Africam incurſant 338. ad omnes motus perflabiles 459.
Mauricius tribunus 324.
Mauritaniæ motus 436.
Maurus draconarius torquem Juliano imponit 173. 174. vulneratur 305. male rem gerit 488.
Maximianus Imp. Perſis multa eripuit 322. eius ſtatua ſphæram omittens quid portenderit 328. leo ei oblatus fuit 264.
Maximinus Imp. 348. mores eius truculenti bonitate coniugis emolliti 3.
Maximinus vicarius Vrb. Rom. quid egerit 353. *& ſeq.* eius ſubdolum iuramentum 387. vitia 388. in omne nefas proclivis 437. capitali ſupplicio periit 394.
Maximus 473.
Maximus ſenator 210.
Maximus dux periit 319.
Maximus philoſophus ad Iulianum Imp. venit 228. capite truncatur 417.
Mazicum pugna cum Romanis 431. 432.
Mazuca Maurus 433.
Medericus 85.
Medicæ aves 473.
Medicum oleum & eius natura 272.
Medicus exercitus 227.
Medici Alexandrini optimi 253.
Meiacarire, locus ſic dictus à fontibus gelidis 135. 142.
Melanchlænæ 468.
Mellobaudes 32. 43. 485.
Memoriam artificialem qui ſibi compararunt 68.
Memoridus 324. 329.
Memorius præſes 297.
Menelai gubernator ubi ſepultus 252.
Menophilus Mithridatis regis eunuchus, & de ee hiſtoria 71.
Mercurii, miniſtri triclinii, nequitia 38.
Mercurius mundi veloсior ſenſus 67.
Mereades vivus exuritur 262.

Digitized by

Merena magister equestris militiæ 306. occiditur 311.
Meribanes rex Hiberiæ 200.
Merobaudes ad Illyriorum agros cremandos mittitur 455.
Mesaucio protector domesticus 341.
Messala ne Constantii Imp. filia captiva abducaretur, effecit 438.
Meterii epistola ad Romanum] 408.
Mica-aurea ursæ nomen 425.
Midas rex Phrygiæ 237.
Miles sub Maximiniano margaritas repertas abiecit, sacculum retinuit 224.
Milites ordinariis dignitatibus infensi 26.
Militum intemperantia Rom. Imperio nociva 426.
Militaris disciplinæ corruptela 224.
Milesiæ civitates 232.
Miletus Atheniensium colonia 383. eius obsidium in tragœdia à Phrynicho repræsentatum 382.
Milonis Crotoniatæ fortitudo 458.
Milvius pons 361.
Milvorum natura 8. 9.
Mimas ubi sepultus 497.
Minari ferro potius est, quam uti 314.
Minervius ex-consulari 386.
Minutius Thracas domuit 363.
Mithridates à Pompeio victus 71. 72. 432.
Mnevis Soli sacer 245.
Modestus per Orientem comes 164.
Modestus præfectus prætorio summus adulator 412.
Modestus Valentem Imp. à causarum cognitionibus deducit 448.
Mœniana Romæ sublata 374.
Monstrum apud Daphnen natum 166.
Montius à militibus crudeliter interfectus 19.
Mopsi sepulchrum 21.
Morbi Romæ vehementes grassantur 16.
Morborum remedia vetita 21.
Mors donum Dei optimum 311.
Mortui sericis vestimentis induti 397.
Mos lumina inferendi 73.
Mos construendi paleas in Osdroëna 257.
Mores Scytharum 234.
Mores barbararum gentium in Thracia horribiles 363.
Munderichus 471.
Mundorum infinitates 36.
Munera militibus à novis Imperatoribus data 330. 336.
Munera legatis data 339.
Mures sylvestres 466.
Muscarum multitudo in Persia 304.
Musonianus strategus dictus avarus 62. 74.
Musonianus Philosophus 104.
Musonius Rhetor Athenis, postea vicarius Asiæ 373.
Mutianus apparitor 388.
Mychon quidam ab Ausurianis grassatoribus capitur 406.

NAbdates vivus exustus 296. 297.
Nannienus Comes Saxonum impetum sustinuit 402. contra Alemannos mittitur 485.
Naphthæ natura, & ubi gignatur 269. 273.
Naves suas exuri Iulianus iubet 303.
Naves carpentis post exercitum vectæ 303.
Naves culminibus tectorum inundatione maris impositæ 356.
Nauplius Palamedis pater 227.
Nebridius in Seleuciæ subsidium mittitur 8. præfectus prætorio creatur 184. à Iuliano confirmatur 185. iuramentum Iuliano præstare detrectat 198. in Thusciam abit 199. in vincula conticitur 346.
Nectaridus Comes 370.
Nemesis alata 33.
Neptuni cognomina 107.
Nestica 110.
Nevita 221. magister armorum creatur 202. Succorum angustiis tuendis præficitur 105. 204. Consul per Illyricũ creatur 210.
Neuri populi 468.
Nicasius ædilis 405.
Niceæ portio terræ motu collapsa 243.
Nicias Pyrrhum se occisurum Fabricio promisit 444.

Nicomedia

Digitized by Google

Nicomedia terræ motu collapſa 243.
Nicopolis à Traiano ædificata capitur à barbaris 477.
Nigrianus 222.
Nigrinus contra Iulianum Aquileienſes concitat 206. Iuliano vinctus traditur, vivusque exuritur 209.
Nileus fil. Codri civitates in Aſia condidit 229. pro patria ſe devovit 229. 385.
Nili inundatio, eiusque deſcriptio 246.
Niſæi equi 271.
Niſibi planctus & lamentatio 327. Perſis deditur 322. 326. ſæpe eis reſtitit 325. 327.
Nobilitatis Romanæ vitia 397.
Noctis horrores formidandi 391.
Nohodares Imperatori Rom. bellum inferre tentat 8. Meſopotamiam cum magna Perſarum manu intrat 139. occiditur 311.
Nomades & eorum mores 469.
Non omne quod licitum eſt, fieri oportet 461.
Nubel regulus Mauricus 426. 434.
Numa Pompilius genium familiarem habuit 214.
Nummi aurei imagine novi Imperatoris effigiati 347.
Nundinæ ſolennes 8. 141.
Nymphæum 50.

Obeliſcus in foro erectus 98. eorum origo unde 99.
Obſides à Romanis Perſæ accipiunt, & à Perſis Romani 322.
Obſidiones civitatum barbari ignorant 482.
Octavianus Auguſtus obeliſcos duos Romam adferri iuſsit 100. genium familiarem habuit 214.
Octavianus proconſul Africæ 255.
Oculum Apronianus veneficorum malis artibus perdidit 336.
Oleum medicum 272. 273.
Olybrius præfectus Vrbi 383. eius elogium 482.
Olympias Ablavii filia Arſaci nubit 186.
Omina dira 256.
Oracula dubia eventus certa facit 263.
Orbi & celibes in magno æſtimio apud Romanos 16.
Orgia Liberi 231.
Orientis ſtatus 1. 2. 3.
Orphitus 11. 98. ab exilio revocatur 369.
Orſiloche, id eſt, Diana 235.
Oſculari coniugem præſente communi filia Romæ dedecus 397.
Oſculo ſuſcipiendi amicos mos Rom. 237. 429.
Oſtienſis porta 100.
Otus & Ephialtes 244.

Pacorus rex 270.
Pædagogiani pueri habitus 344.
Palas 126.
Palladius delator 411. in Africam Tripolitanis ſubſidio mittitur 406. Leptim venit, mendacioque Valentinianum fallit 407. ſe ipſum metu pœnarum ſtrangulat 408.
Palmæ natura, & ut maritari ſoleat 291
Pamphilia obſeſſa 477.
Pandemus morbus 150.
Panthæon 77.
Papyrius Curſor Alexandro Magno opponendus 460. eius clementiæ exemplum 460.
Para filius Arſacis 379. à Valente ſuſcipitur 380. in Armeniam reducitur 380. clandeſtinis inſidiis circumventus evadit 441. incentiones Cyreæas in vertendis corporibus callere accuſatur 442. vaſorum forma præteriit eos, qui ad ſe capiendum eum miſsi fuerant 443. ad convivium à Traiano rogatus, occiditur 444.
Parietes privatorum ab ædibus ſacris diſcreti 374.
Parnaſius ex præfecto Aegypti 165.
Parthi 171. qua ratione repellendi 29.
Paſiphili philoſophi conſtantia 416.
Paternianus in Illyricum mittitur. 447.
Patria honeſta, laudabilis 12.

Digitized by

Patruinus conſularis 51.
Pauli notarii facinora 10. 49. 163. 165. Cathena vocatus fuit 11. 38. vivus combuſtus 223.
Paupertatis exempla laudabilia 13.
Paupertas honeſta 190.
Pax inter Rom. & Perſam in xxx. annos 322.
Pax bello gravior 354.
Pacis conditiones à Perſis iniquæ Romanis propoſitæ 322.
Pacis forum 77.
Pelagia inſula 107.
Peleus Achillis pater 250.
Pentadius legatus à Iuliano ad Conſtantium mittitur 183. accuſatur 222.
Percha dux 441.
Peregrinus Proteus Philoſopus ſemetipſum in rogum coniecit 417.
Peregrini Romæ 401. ab urbe pulſi ob annonæ caritatem 15.
Pergamius læſæ maieſt. accuſatus 411. 414.
Perinthus comes Herculis 228.
Pernoctationes Chriſtianorum in Eccleſiis 408.
Perpenna cum Sertorium interfeciſſet, Pompeio oblatus trucidatur 352.
Perſarum Rex cum finitimis populis bellum gerit 8. Romanum imperium infeſtat 62. deprædatur Orientem 74. pacem cum Rom. facere conatur 74. pacem cum Chionitis & Gelonis facit 102. eius legatio ad Romanos 102. Solis & Lunæ ſe fratrem vocat 103. 267. Bellum contra Romanos parat 129. caſtella Romana capit 142. 151. lenitudinem ſimulat 143. apud Amidam periclitatur 144. nunquam intereſſe certaminibus cogitur 155. milia X X X. militum in oppugnatione Amidæ perdit 159. Antiochiam ex improviſo diripit 262.
Perſæ Romanos irrident 280. Romanos in ipſis caſtris adoriuntur 318. 319 de pace legatos mittunt 321. Armenias invadunt 338.
Perſidis deſcriptio 266.
Perſæ originitus Scythæ 469. fallaces 211. gracilenti 304. crudeles 460. eorum mores 279. gladiis ſemper accincti 279. ſagittando à pueritia exercentur 307. eorum militia 307. leges 280.
Perſeus 21. 34.
Pertinacis Imp. necem licitarunt milites 344.
Peſcennius Niger à milite gregario interficitur 351.
Πεσεῖν, id eſt, cadere 236.
Peſsinus olim Phrygiæ, nunc Galatiæ opp. 351.
Peſtilentiæ mala unde oriri ſoleant 149.
Peſtilentia quæ Athenienſes belli Peloponeſiaci tempore vexavit, unde orta 149.
Peſtilentia ex ſpecu orta 269. 270.
Petronius patricius, & eius vitia. 342. 344.
Petrus Valvomeres 50.
Phalaris 390.
Phantaſiæ 31.
Pharus inſula Rhodiis tributaria 251.
Pharus turris à Cleopatra ædificatur 251.
Philagrius comes ad Vadomarium prehendendum mittitur 196.
Philarchus Saracenorum 286.
Philippi oratores 449.
Philippopols in Valentem rebellis 354. exciſa 477.
Philoſophi in magna autoritate apud Iulianum 264.
Philoromus auriga 50.
Philoxenus 49.
Phineus harpyas abegit 229.
Phocus à Peleo interfectus 250.
Phœnicæ obſidio & deprædatio 180.
Phoſphorius occiditur 311.
Phronemius 346. Cherroneſum in exilium deportatur 354.
Phrygia, locus ubi Iulianus mortuus 310.
Phrynichus Mileti haloſin ſcripſit 382.
Picenſes 119.
Picti in Britanniis turbant 167. 338.
Picturæ barbaricæ quales 299.
Piſces Danubii ubi pariant 235.
Piſtuenitia in Aegypto 247.
Plautianus homo pernicioſiſsimus 342.

Plebis

Plebis Romanæ vitia 400.
Plotinus genium familiarẽ habuit 214. 252.
Poemenius ad ſupplicium ducitur 49.
Pollentianus tribunus execto vivæ mulieris ventre, de futuro ſtatu imperii conſuluit 421.
Pollux Bebryces crudelitate Amyci liberavit 229.
Pomp. Magnus 22. 34. Mithridatem vicit 432. eius ſepulcrum 251.
Pondera per regiones inſtituta 374.
Pons Romæ à Symmacho extructus 360.
Porta Carthaginis ab Aemilio Scipione ſuffoſſa 288.
Porta Pyriſaboræ à Iuliano ſuffoſſa 288.
Porta Oſtienſis 100.
Portenti apparitio 360.
Porticus Boni Eventus 440.
Portus Auguſti 159.
Præſagium Romæ de Sylvani interitu 48.
Præſagia dira 318.
Prætextati laus 226. præfectus Vrbi 373. ex-urbi præfecto 386.
Presbyteri Chriſtianorum 490.
Priarius Rex Alemannorum interficitur in prælio 486.
Primitivus 329.
Principes mollioribus verbis corrigendi ſunt 3.
Principes ſubditorum neceſsitatibus ſuccurrere debent 17.
Probus præfectus prætorio 377. Sirmium munit 438. Illyrici cladium relationem ad Valentinianum mittit 447. eius virtutes & vitia 378. 387. 453.
Procopius notarius legatus ad Regem Perſarum mittitur 122, inquies homo 410.
Procopius paludamentum purpureum à Iuliano accipit 258. cum Iuliani ſupremis Tarſum mittitur 328. ſubito purpuram ſumit 328. 340. Iuliani cognatus 341. Iuliani Imp. monitu purpuram ſumſit 341. *& ſeq.* Valentiniani mortem falſo diſſeminat 345. à ſuis propriis militibus vinctus Valentique oblatus capite plectitur 352. eius vitæ deſcriptio 353. eius caput ad Valentinianũ mittitur 359.
Proculus Sylvani domeſticus 49.
Prodigium in domo Barbationis 127.
Profuturus contra Gothos mittitur 479. 482.
Proſper 29. vir peſsimus 62.
Protagoræ domicilium 218.
Proteus ubi cum Phocis diverſatus ſit 251.
Proventuſis contra Britannos mittitur 371.

PROVERBIA.

Signatis calceis agitare 14.
Impigre vel uſque Spoletum ire 16.
Nodus Gordius 28.
De fumo ad flammam 30. 384.
Cybirata Verrini 38.
Ventis loqui 43. 326.
Salutaris genius conclamatis negotiis 54.
Molem humeris vehere 66.
Cutellæ bovi impoſitæ 68.
Recto pectore 103.
Eandem incudem diu noctuque tundere 129. 408.
Contra acumina calcitrare 130.
Non contis vel remulco, ſed velificatione plena 131.
In publico incendio aqua unius hominis manu adgeſta 150.
Ima auricula mollior 164.
Supercilia erigere ut cornua 167.
Extra calcem decurrere 194.
Cælo dimiſſus 221.
Aurem vellere 223.
Graculorum more ſtrepere 225.
Iudicibus Caſſiis triſtior & Lycurgis 237. 462.
Vipereis morſibus appetere 240.
Oneroſior Plautiano 342.
Inviſior Cleandro 342.
Aleam iacere abrupte 343.
De cothurno ſtrepere tragico 167. 377.

Humilior omni ſocco 377.
Supra plantam evagari 384.
Rudentem explicare 411.
Cimmeriæ tenebræ 418.
Scopuli Sirenæ 420.
Aures ceris occludere 420. 454.
Νοει ϗ στεφε τὴν πόλιν. 422.
Cum Evandri matre obrutus 450.
Cum Antæo colluctari 452.
Tanquam in eadem navi periculorum participes 463.
Aethnea favilla 473.

Pſeudophilippus 345.
Ptolemæus veneni hauſtu voluntario moritur 23. eius bibliotheca 252. beneficium erga Romanos 254.
Pub. Cornel. Scipio 57.
Pudicitiæ laus 313.
Pugnæ deſcriptio inter Iulianum & Germanos 36. 87. inter Romanos & Alemannos 485.
Puſæus præfectus Anathan, dux Aegypti creatur 284.
Pyramides 249.
Pyriſabora oppugnatur 286. in poteſtatem Iuliani venit 289.
Pyrrhi aciei inſtruendæ ratio 283.
Pyrrhus, ut ab inſidiis domeſticis ſibi caveret, à Fabricio monetur 444.
Pythagoras genium familiarem habuit 214 eius fœmur aureum 253.

QVadi Valeriam vaſtant 78. Pannonias ac Mœſiam invadunt 112. 338. repelluntur 113. pacem petunt 114. 456. rebellant 437.
Quæſtionum tormentis quæ perſonæ eximendæ ſint 386.
Quintianus ſenator inſidias Imperatori ſtruit 413.
Quintii Dictatoris paupertas 224.

RAndo regalis Alemannus Mogontiacum occupat 374.
Religionum libertas ſub Iuliano 225.
Remedia morborum 21. 22. 423.
Remigius magiſter officiorum 372. laqueo ſe ſtrangulat 48. 409. 437. 447.
Res novæ celeritate muniendæ ſunt 346.
Rex Germanorum patibulo à militibus ſuſpenſus 359.
Regibus mala quæ eveniunt Aegyptii adſcribunt 404.
Rhabarbarum 232.
Rhenus æſtate vado permeari poteſt 80.
Rheſus 153.
Richomeres Profuturo iunctus contra Gothos mittitur 479. ad Fritigernum mittitur 492.
Rituales libri Hetruſcorum 264.
Roma urbs æterna 11. 50. 77. 210. 159. 236. 258. 329. 336. 388. 392. Victura dum erunt homines 12. Venerabilis 12. virtutum omniũ domicilium, & caput mundi 16. 77. templum mundi totius 100. perpetua 160. quibus artibus ad tantam magnitudinem excreverit 12. vitia eius 12.
Romanus exercitus à Germanis fuſus 341. à Perſis cæſus 140. ad otium revertitur 446.
Romani militis ſtrenuum factum 301.
Romanum imperium auxiliis adventitiis non eget 256.
Romani Imperii limites ante Iovianum nunquam imminuti 327.
Romanus in exilium agitur 340.
Romanus comes, avarus & perditus homo 372. Leptitanis auxilium ferre inſuperhabet 405. Firmo inimicus 426. 427.
Romulus ferro punitur 210.
Roſtra Vrb. Rom. 77.
Rufina adulterii damnatur 390.
Rufinus apparitionis præf. præt. princeps, homo dirus 26. 33. 39. capite punitur 73.
Rufinus Vulcatius 210.
Rufinus Arabius Comes Orientis 256.
Rumitalca ſocius factionis Procopianæ 348. 349.
Rumo ſubregulus pacem petit 114.
Ruricius 406.
Ruricii præſidis mors 472.

Digitized by Google

Ruſticus Iulianus factione militum ad imperium vocatur 366.
Ruſticanus ſacerdotalis Tripolitanus 405.
Rutilius orator 449.

Sabaia 349.
Sabaiarius per convitium vocatus fuit Valens Imp. 348.
Sabinianus Ciliciæ præf 132. homo imbellis 133. fluxius agit 138. inter ſepulchra moratur 138. 148.
Sabinus Niſibenus graviter in Iovianum Imp. invehitur 326.
Sacas Ammonius 252.
Sacrificante Iuliano dira omina apparuere 302.
Sagittandi exercitatio apud Perſas 307.
Sagittæ ex baliſta iaculatæ interdum ſcintillare viſæ 260.
Sagittæ inciſæ ut iactæ rumpantur, ne hoſtibus uſui ſint
Saguntinorum fides in Remp. Rom. 57.58.
Salia theſaurorum comes ſubita morte corruit 414.
Salluſtius in Gallias mittitur 202. Iulianum à Perſidis bello revocare nititur 263. periclitatur 311. Imperator eſſe noluit 317. Orienti præficitur 339.
Salluſtius ſcutarius Valenti inſidias ſtruit 412. pro Procopio quædam locutus arguitur 414.
Salmaces Maurus 428.
Salvius ſcutarius 376.
Sandan Aetyiops 21.
Saphrax 471.474.491.
Sapor Perſar. Rex pacem cum Romanis facere cupit 74.139. Phœnicam oppugnat & capit 179. Virtam adoritur 179. Armeniam invadit 378. eius mores 378. 380. Romanos fracti fœderis incuſat 381. exercitum novum conſcribit 381. contra Romanos cataſractos milites mittit 411. Arſacem legatū ad Valentem mittit 445.
Sarmatæ Mœſiam & Pannoniam vaſtant 73.112.338. eorum armatura 113. repelluntur 113 pace facta recipiuntur 115.116. avitas ſedes inhabitare iubentur 120. Romanum imperium cum Quadis infeſtant 438.
Sarmatæ liberi 439.
Sarraceni & eorum mores 9. coronam Iuliano obferunt 259. & auxilia 262 à Romanis ſtipendium accipiebant 319.
Saturninus in exilium mittitur 222.
Saturninus contra Gothos mittitur 482.
Saturninus cētutio inſidias Imp. ſtruit 413.
Sauromaces præfectus Hiberiæ à Sopare pellitur 378.379.381.
Saxones Britannos invadunt 338. ut repentini timentur 394. Romanum limitem perrumpunt 402. ex inſidiis ſuperantur 403. franguntur 459.
Scævola orator 449.
Scaurus orator 449.
Scaurus Nili monſtruoſas beſtias Romam adduxit 249. pontē Milvium ſtruxit 361.
Scipionis filia ex ærario dotatur 13.
Scipio genium familiarem habuit 214.
Scipio Æmilianus cum xxx. militibus portam Carthaginis ſuffodere conatus fuit 288. mors eius ignoratur 330.
Scipio in turre crematur 491.
Scironis prærupta 4.
Scopæ quibus curia mundabatur florere viſæ 389.
Scoti Britannias invadunt 167.
Scordiſcorum mores ſævi 363.
Scudilo 26. moritur 33.
Scythæ in exercitu Romano 181. eorum mores 214. Rom. orbem invadunt 476.
Sebaſtianus contra Alemannos mittitur 375. militari favore ſe extollit 464.
Sebaſtius ferro punitur 210.
Secundus Salluſtius 221.
Seditio Romæ 382. ob inopiam vini 11. 50. ob inopiam annonæ 17. 26. 159.
Seleucus Nicanor 267. multarum urbium fundator 21.
Sella regia direpta 162.
Semiramis caſtrare viros inſtituit 15. Babylonis muros bitumine ſtruxit 270. Pharum continenti iunxit 251.

Senator Rom. notatus, quod præſente filia uxorem oſculatus eſſet 397.
Senatus Rom. ingratitudinis Iulianum reprehendit 205.
Seniauchus 329.
Sententia de vita hominis non præcipitanda 412.
Septizonium 50.
Sepulchrum Aiacis, Achillis, Hecubæ 228. Stheleni, Idmonis, Typheos 231. Euripidis 363.
Sepulturæ ritus apud Chionitas 145.
Serapii ſplendor 252.
Serapidis templum 274.
Serapio ante Agenaricus dictus 85.
Serenianus 28. 32. 339. à Marcello interficitur 353. 354.
Sergius 311.
Sergius & Sicinius viri ſtrenui 377.
Sericus organarius 383. plumbi validis ictibus perit 387.
Serpentum variæ ſpecies 249.
Sertorius cum omnibus armis Rhodanum tranſnatat 300.
Servitius proconſul 21.
Servi in domini caput torti 391.
Servorum in dominos coniuratio 115.
Severianus comes contra Alemannos mittitur 357. telo per os miſſo interiit 357.
Severus Imp. Perſas vicit 265. Naarmalcha fluvium fodi iuſſit 299. Hatram opp. demoliri nititur 323. inſidiis ſæpe petitus fuit 413.
Severus Comes in locum Marcelli ſurrogatur 78. eius laudes 79. contra Germanos mittitur 85. 108. male rem gerit 109. factione militum ad imperium vocatur 367. ad Britanniæ tumultus ſedandos mittitur 371.
Severus magiſter rei caſtrenſis contra Alemannos mittitur 375.
Severus magiſter peditum Nannieno ſuccurrit 402.
Severus contra Alemannos mittitur 425.
Sextius 61.
Sibyllæ vaticinia 193.
Sibyllini libri inſpecti 256.
Sicanorum leges 410.
Siccitas ingens 243.
Sicinini Baſilica 362.
Sicinius Dentatus 311.
Signifer Iovianorum ad Perſas transfugit 318.
Simonides remedio memoriam adiuvit 68.
Simonidis philoſophi conſtantia 416. vivus comburitur 417.
Simplicius Hemonenſis Maximini conſiliarius 390. in Illyrico trucidatur 392.
Simplicius Philippi fil. reus læſæ maieſtatis 164.
Sindi ſervi matrimoniis dominorum potiti 234.
Singara Perſis deditur 322.
Siniſtus, ſacerdos apud Burgundios vocatur 404.
Siſara 134.
Siti omnia areſcunt apud Bebaſen villam, Conſtantiam uſque 138.
Smyrnæa materfamilias proprium filium & maritum interfecit 421.
Socrates genium familiarem habuit 214. pœnæ addictus carmen Steſichori canere didicit 398.
Somnia apud Atlantæos nulla 38.
Somnia narrare periculoſum 38.
Somnium Proculi 49.
Somniorum interpretamenta 193.
Sol geminus 169.
Sol ubi umbram non faciat 250.
Solonem Cræſus regno expulit 48.
Solonis leges 253.
Sophanis fortitudo 301.
Sophoclis reſponſio ad interrogantem an Veneri operam daret 313.
Saphronius notarius 345.
Sparthacus 34.
Spartanus miles punitus quod tempore procinctus ſub tecto viſus fuit 224.
Sparti humo exiluiſſe exiſtimati ſunt 157.
Spadonum regiorum autoritas 28 37. 131.
Spadones ſoli peſtilentia non infecti 269.
Spadonis cuiuſdam laudabile factū 377.

Spectacu-

Spectaculorum theatralium furor 16.
Spectatus 104.
Spudaſius palatinus 410.
Stachao proditor flammis abſumtus 404.
Statuæ in quo pretio habendæ 13.
Statuæ militares 154.
Stomachi remedium 423.
Strategema militare 350.
Strategius Procopium tyrannum occultat 342.
Studia Romana qualia 398.
Sueridus & Colias Gothorum optimates 477.
Suevi Rhetias incurſant 78.
Suggena ductor Mazicum 431.
Suintula dux 174.
Sulphurei fontes 156.
Suomarius 81. pacem petit 110. Alemannis rebellibus opem ferre cogitur 125.
SVPPLICORVM *variæ ſpecies 354. &c. 414. & ſeq.*
Uncus 11. 354.
Equuleus 11.163.165.355.385.414.
Cruciatibus membra deſunt 24.
Sulcata latera 24.354.384.
Fractis cruribus occidi 25.
Unci furiales 31.
Exularis pœna 38.
Clauſtra pœnalia 39.164.
Poſt terga manibus vinctus ſuſpenſus 50.
In iudiciali ſecreto exarata latera 50.
Inſularis pœna 50.
Suris & ſuffraginib. excectis puniri 152.
Adhærere equuleo 165.
Pœnæ ulteriores 165.
Vivicomburium 25.209.370.435. &c.
Oculorum effoſſio 378.
Ferro pœnali conſumi 210.
Plumbi validi ictus 387.
Lapidibus obrui 424.
Fodicata latera 415.
Unguibus multari 416.
Fuſtibus necari 423.

Surenæ maxima poſt regem apud Perſas dignitas 285.
Surena fortiter facit 289. 291.
Syagrius notarius ſacramento exuitur 393.
Sylla reparavit leges ſumtuarias 67.
Sylla contra Archelaum 88.
Sylva nomine, Leptitanus, ab Auſturianis capitur 404.
Sylvanus contra Alemannos mittitur 42. Imperatorem ſe creat 45. indignos ſibi prælatos conqueritur 47. trucidatur 48.
Sylvani advocati contra Iovianum acerbum dictum 326.
Sylvani lavacrum 399.
Symmachus ſenator 210. eius laus 360.
Symplegades ſtabiles factæ 230.
Synodus tempore Conſtantii 51.
Syria voluptatibus abundat 238.
Syringes ſubterranei 250.

TAges Etruſcus extiſpicinæ autor 193.
Tamyris regina Cyrum vicit 267.
Tanaitæ Scytæ 470.
Tarratius Baſſus accuſatus veneficii 387.
Tauricæ gentis inhumanitas 401.
Taurus quæſtor 30.
Taurus P. P. conſul deſignatur 200. adventum Iuliani fugit 203. in exilium mittitur 222.
Telechius auriga Caſtoris & Pollucis 231.
Templum Matris magnæ 228. Apollinis Sminthii 228. Iovis Aſbamæi 269.
Templum Apollinis Palatini conflagrat Romæ 258.
Terentius piſtor, Corrector Thuſciæ ordinatur 360. carnificis manu perit 360.
Terentius in Armeniam cum Sauromace mittitur 381. eius vitia 441.
Terminales lapides Alemannorum & Burgundiorum 126.
Terra inſtar puncti obtinet 36.
Terræ motus diverſis in locis 105. 351. eius cauſa

Digitized by Google

eius cauſa 106. quot modis fiat 107. quid portendat 256.
Tertullus 159. 205.
Τεθιωδρά. 193.
Teutomeres 39.
Teutones Rom. imperiũ inundarunt 476.
Thaifali in ſocietatem Gothorum veniunt, eorumque mores 484.
Thalaſsius homo arrogans 3. Gallo Cæſ. inſidiatur 238.
Theatri umbracula 16.
Themis Dea 193.
Themiſtoclis continentia 461.
Templum Vrbis 77.
Theodorus poſt Valentinianum Imp. dignus imperio ſorte prædictus fuit 411. eius laus 411.
Theodoſius Dux contra Britannos mittitur 371. 394. in Africam mittitur 408. eius laudes 427. ſtrenue agit 428. & ſeq. cunctator & prudens 432. & ſeq. Dux Mœſiæ dum fuit Sarmatas magna clade afflixit 439.
Theodulus Hierapolitanus 244.
Theolaiphus ad Iulianum mittitur 215. mortem Conſtantii nuntiat 220.
Theophilus 17. eius domo combuſta à plebe ipſe interficitur 17. 18.
Theophilus Syriæ conſularis interficitur 62.
Thervingi in Romanos arma movent 475.
Theſſali ducis fortitudo 301.
Thiodamas Lindius 242.
Thraciæ deſcriptio 227. 362. quo tempore in Romanam venerint poteſtatem 364.
Thuſcus 45.
Tiberis inundatio 440.
Tormentum unde appelletur 261.
Torquatus ab hoſte monile ſuſtulit 292.
Torques pro diademate Iuliano imponitur 174. Firmo item Mauro 430
Trabes in regia ſonuerunt 328
Traianus Imp. Philadelphiam Rom. imperio addidit 23. Perſas vicit 265. eius tribunal 285. eius iuramentum 290. Naarmalcha fl. fodiri iuſsit 299. Hatram oppugnavit 323. Herba parietina dictus fuit 361. ſororis cognomine civitatem Martianopolim vocat 364. eius monumentum 96.
Traianus comes contra Saporem mittitur 410. mandatum de Para capiendo accipit 443. contra Gothos mittitur 479. in prælio interficitur 49[illegible].
Trebatius 450.
Tributum Romani aliis populis pendebant 319.
Tricennalia 8.
Trieterica ſacra 231.
Tripolitana legatio 48.
Triptolemi currus 221.
Triviæ lucus 234.
Triumphi plurimis denegati 327.
Trochilos avis Aegypti 248.
Troiâ deſtructâ Græci per varia loca diſperguntur 55.
Trutinæ in conviviis 398.
Tullianus carcer 392.
Tyrium indumentum 20. 25.
VAdomarius 25. ex duce & Rex Alemannorum 348. ad Hiſpanias mittitur 196. contra Saporem mittitur 410. à Iuliano Imp. capitur 425.
Valens præfectus ſtabuli Auguſtus à fratre Valentiniano Imp. declaratur 338. Conſtantinopolim proficiſcitur 339. in Syriam tendit 343. contra Gothos arma movet 362. 365. ſæpius inſidiis petitus fuit 412. in condemnando celer 413. eius alia vitia 413. Heliodori Mathematici operâ ad dira facinora utitur 409. expeditionem in Perſas parat 446. Coſtantinopolim venit 488. prælium ne committat monetur 490. vulneratur 494. in agreſti tugurio à Gothis comburitur 495. eius virtutes & vitia 496. mortis omina 465.
Valens Iovius 396.
Valentinus tribunus poſt quæſtiones graviſsimas Dux Illyrici factus 128.
Valentinus Pannonius in Britanniis exul res novas molitur 459.

Valentini

Valentini lavacrum 465.

Valentinianus 79. tribunus 329. Imperator eligitur 333 tribunal aſcendit ut Imperator proclametur 335. corona circumdatur 335. conſortem imperii eligere parat 335. in febrim incidit 338. imperium & officia palatina cum fratre Valente dividit 339. Mediolanum proficiſcitur 339. ſeverus in gregariis puniendis, remiſſus erga maiores 453. Iuliani Imp. obtrectator 354. crudelis 355. graviter ægrotat 366 Gratianum filium ad imperium promovere nititur 367. inclementia eius, aliaque vitia 370. 373. 423 424. cum Gratiano contra Alemannos proficiſcitur 375. ſui arrogans æſtimator 376. acer vitiorum inimicus magis quam ſeverus 384. Rhenum magnis molibus ac variis caſtellis munit 392. 393. 458. caſtra præſidiaria prope Iſtrum ædificari iubet 437. in Quados expeditionem parat 454. 455. eius omina mortis 455. ſubito morbo corripitur, moriturque 457. eius virtutes ac vitia 457. lucrandi avarus 454. inter religionum diverſitates medius 463. Conſtantinopoli ſepelitur 463.

Valentinianus iunior Imperator creatur 464.

Valerius Publicola 13.

Valerii Corvini ſtrenuum facinus 292.

Valerianus domeſticorum primus contra Germanos pugnans interiit 377.

Vardanes 270.

Varronianus pater Ioviani Imp. 318. eius ſomnium 331.

Varronianus fil. Ioviani Imperatoris conſul creatur 330. 331.

Vectigalium onera gravia 453.

Vectigalium onera ſuſtinere nequeuntes ad Barbaros deſciſcunt 478.

Victoriarum aurea ſimulachra Valentiniano Imperatori à Tripolitanis dono miſſa 405.

Venationes regiæ 297.

Veneficii quæſtiones agitatæ 336. mox tepeſcunt 337.

Venter vivæ mulieri apertus ut de futuro imperio conſuleretur 421.

Ventorum vis maxima 284.

Venuſtus vicarius Hiſpaniæ 255. 349. ex-vicario 386.

Veritas periculoſa 332.

Veſtralphus Rex Alemannor. 81. pacem à Iuliano petit 127.

Veteranio interficitur 208.

Vexillum Herulorum Batavorumque Alemanni diripiunt 358.

Vexillum extollere, pugnæ ſignum 375. 376

Victimarius dictus fuit Iulianus Imperator 244.

Victor hiſtoricus Pannoniæ conſularis, poſtea Vrbi præf. 205.

Victor comes ad ſpeculandum miſſus 296. vulneratur 301.

Victor magiſter equitum cum Valente Imp. in Orientem proficiſcitur 339 contra Gothos mittitur 364. in Perſiam mittitur 445. 479.

Victoriarum aurea ſimulachra Valentiniano Imp. à Tripolitanis dono miſſa 405.

Viderichi filii Vithimeris regis 470. 474.

Vidini & eorum mores 468.

Viennenſis Gallia elegantiſſimis civitatibus ſuperba 59.

Vincentius in exilium mittitur 240.

Vincentius homo perditus 427.

Vitalianus domeſticus 329. male per Illyricum rem gerit 330. 348.

Vithigabius Vadomari fil. Rex Alemannorum, Valentiniani inſtinctu per inſidias à proprio ſervo confoditur 374. 458.

Vithimeris rex Alanis reſiſtit 470.

Vitia virtutes imitantur 461.

Vitrodorus Viduarii fil. pacem petit 116.

Virtutes præcipuæ quatuor 313.

Vivaria, id eſt ſepta 487.

Viventius ex-quæſitore palatii præfect. Vrb. 361.

Digitized by Google

Vmbræ cæsorum hominum 465.
Vniones 280.
Vltus fil. Aspacuræ obses in Persia 381.
Vlyxes ad Phæacas reverti veretur 371.
Vrbanarum rerum status tristis 382. *& seq.* 410. *& seq*
Vrbicius Mesopotamiæ dux 445.
Vrbis Romæ varia loca 77.
Vrbis templum 77.
Vrius Rex Alemanor 81. pacem à Iuliano petit 127.
Vrsacius magister officior. 338. Germanor. gatos durius tractat 339.
Vrsas duas Valentinianus Imp. habuit, quibus homines obiicere solitus 425.
Vrsi Persici 297.
Vrsicinus 28. 29. læsæ maiestatis accusatur 36. condemnatur, sed sententia differtur 36. 37. contra Sylvanum mittitur 45. 65. insidiis petitur 129 130. contra Persas mittitur 132. Amidæ excidii rationem reddere cogitur 168. militia dimittitur 168.
Vrsicinus Rex Alemannor. 81. pacem à Iuliano petit 127.
Vrsicinus Maximino succedit 389.
Vrsicinus & Damasus de Romano Episcopatu digladiantur 361.
Vrsicinus Roma pellitur 374.
Vrsulus comes largitionum 73. eius dictum milites offendit 186. à Iuliano occidi iubetur 222.
Vsafer regulus pacem petit 114.
Vulcatius Rufinus 369. moritur 377.
Vulterius ad Africã tuendam mittitur 341.
Vxores plures Persæ habent 279. 284.

Xerxes elementorum usu mutato Græcis bellum infert 267.

Zamma à fratre clam occiditur 426.
Zeno Stoicus linguam in os tyranni expuit 25.
Zenobia Palmyrena 397.
Zinafer subregulus pacem petit 114.
Zizais regalis pacem petit 114. rex Sarmatarum constituitur 116. 122.
Zodiacus 333.
Zopyrus 131.
Zoroastres magus 272.

Digitized by Google

INDEX
CHOROGRAPHICVS.

ABanni 433.
Abarne, ubi aquæ ſoſpitales 141.
Abdera 228.
Abii 275.
Abora fl. 8.261.
Aborigines 55
Abydos 164. 228.
Achæi 231.
Achaia 468.
Achaiachala 285.
Acheron 230.
Acheruſium ſpecus 230.
Achilleos dromus 234.
Acincum 455.
Acone 230.
Acontiſma 347. 363.
Acropatena 371.
Acunincum 162.
Adenſe municipium 431.
Ad-gradus 60.
Adiabas 270.
Adiabene 137.258.269.
Adrianopolis 488.489.
Aedeſſa (rectius Edeſsa ἔδεσσα.) 132. 138.154.186.202.
Aegæum mare 228.363.
Aegos potamos 228.
Aegyptus 20.34.99.250.270.
Aenus 228.364.
Aethiopes 433.
Aethiopia 149.
Africæ littus 21.
Agabana caſtellum 378.
Agathyrſi 232.468.
Agrippina 45.47.54.59.66.69.
Alani 232.233.234.276.468.469.482.
Albani 136.146.268.381.
Alemanni 16.41.79.87.88.97.107.109.110. 125.126.167.
Alemannici pagi 40. *Vid. inf. Pagus.*
Alexandria 164.251.274.273.276.278.356.
Alexandri vicus 100.
Alicodra 276.
Alion antrum 231.
Alitrophagi 277.
Allobroges 61.
Almo fl. 259.
Alpes Cottiæ 56.
Alpes Graiæ 59.
Alpes Iuliæ 203.205.437.489.
Alpes Maritimæ 57.
Alpes Pæninæ 57.58.59.60.
Alpes Pyreneæ 58.
Alphæus fl. 40.
Amanus mons 21.
Amardus 273.
Amaſtris 230.
Amazones 469.
Ambiani 59.370.
Amicenſes 119.
Amida 134.135.139.142.144.148.163.167. 186 222.
Amyſos 230.
Anaphe 107.
Anathan caſtellum 283.
Anazarbus 21.
Anchialos 234 364.477.
Ancyra 237.330.333.349.431.
Anthemuſia 8.
Anthropophagi 468.
Antinoos 250.
Antiochia 2.20.22.25.30.32.157 236.238. 275.328.345 410.479.
Antipolis 60.

Antoninupolis 141.
Antunnacum 124.
Anzaba fl. 136.137.
Apamia 62.228.270.273.394.
Apollonia 234.270.
Apræ 364.
Aquileia 37.39 206.437.
Aquitania 25.107.201.
Aquitani 58.59.
Aquitanici 59.61.
Arabia 22.
Arabes beati 274. Scenitæ 246.268.
Arbaca 278.
Arachoſia 269.278.
Arachotoſcrene 278.
Aræ Alexandri Magni & Auguſti 234.
Arar fl. 60.
Araxates 276.
Arbela 270.
Arboroſa 64.
Arcadia 40.
Arcadius 230.
Ardea 273.
Arecha 271.
Arelatum 9.25 60 427.
Arethuſa fons 40.363.
Argæus mons 184.
Argentoratus 59.65.81.95 96.107 175.
Argentaria 485.
Aria 269.277.278
Ariani 277 395.
Arias fl. 278.
Ariaſpe 278.
Arimaſpi 233.268.
Arinchi 233.
Armenia 20.30.62.70.[illegible]3.122. 141 322.381.476.
Armenii 227.268.
Arſacia 273.
Arſiana 271.
Arſinoe 251.
Artabius fl. 278.
Artacana 273.
Artamis 275.
Artaxata 322.
Artogeraſſa 379.
Arverni 59.
Arzanena 328.
Aſcalon 22.
Aſcanimia 276.
Aſia 37.105.107.
Aſmira 277.
Aſpabota 276.
Aſparatæ 277.
Aſpuna 330.
Aſſyria 9.269.
Aſſyrii 258.
Aſtacia 276.
Aſtacus 228.
Athlantæi 39.
Athlanticum mare 107.
Atharæ 277.
Athos mons 227.
Athribi 251.
Athyra 229.
Attacotti 338.371.
Attica 149.
Atthuarii 185.
Avaſtomates 432.
Audienſe caſtellum 434.
Aventicum 59.
Averni lacus 399.
Auguſta, id eſt, Lundinium 371.394.
Auguſtamnica 250.
Auguſtodunum 59.64.
Auſci 59.
Auſoniæ 228.
Autoſidorum 64.
Auſturiani 338.404.
Axius fl. 204.
Azmorna 275.

Babylon 270.
Bactra 276. Bactriani 269.271.278.
Bætis fl. 270.
Bagrada 273.
Baiuræ 432.
Banthiſis fl. 277.
Baraba 274.
Barbitani montes 278.
Barzala 138.
Batnas, vel Batne municipium 8.257.

Digitized by

Bebase villa 138.142.
Bebrices 229.
Belias fl. 258.
Belgæ 58.
Belgica prima & secunda 59.98.
Berenice 251.
Berœa 364.484.488.
Berytus 22.
Besantio 186.
Besbicus 228.
Besii 364.
Betæ 277.
Bezabde olim Phœnica 177.186.210.
Bisontii 59.
Bisula fl. 233.
Bitaxa 277.
Bithyni 342.
Bithynia 89.105,229.332.349.
Biturigæ 59.
Bizares 231.
Bizes 230.
Blemiæ 9.
Boæ 222 386.
Bœotia 107.
Bolbiticus sinus 249.
Bonna 124.
Bononia 167,195.205.371.489.
Boreon stoma 235.
Borium 245.
Boristhenes 234 471.
Bosphorus 184.229.470.
Bosphorani 227.
Bostra 23.
Brachmanæ 272.
Braxamalcha 285.
Bregetio 116.455.
Brigantiæ lacus 40.
Brisoana 273.
Britanni 124.
Britanniæ 10,222,426.
Brotomagum 65.
Bucinobantes 426.
Bura 107.
Burdegalæ 59.
Burgundii 116.403.
Busan 245.
Byzantium 229.

CAbillo 55.
Cabyle 486.
Cadusii 268.
Cæsarea 22,184.345.429.434.
Cæsariensis 427.
Casares 432.
Caieta 399.
Calchedon 186.225.229.
Calicadnus fl. 7.21.
Callichorus 231.
Callinisus 219.
Callipolis 228.
Calonstoma 235.
Camaritæ 231.
Cambyses 473.
Campi-canini 40.
Canopus 252.
Cantauriani 432.
Cantichus 268.
Capellatium 126.
Capersana, vel Capessana 139.202.
Caphareus 227.
Caprarienses montes 432.433.
Cappadocia 37.186.237.269.
Carambis 231.
Carambusi 277.
Carcha 142.
Carcinites sinus & fl. 233.
Carmania 268.274.
Carmani 279.
Carnutum 453 454.
Carpi 365.
Carræ opp. 137 187 258.
Carthago 34.98.
Caspius lacus 265.
Caspiæ portæ 268.
Caspium mare 271.273.278.
Caspii montes 278.
Casius mons 18.244.
Casium 251.
Castellum opp. 97.
Castra Herculis 124.

Catadupi 245.
Catelauni 59.358.
Cathra 276.
Caucalandensis 474.
Cauriana 276.
Caucasus 278.
Caucasiæ rupes 232.
Celtæ 55. 58.
Cephalonesus 234.
Ceras 229.
Cerasus 230.
Cercetæ 232.
Cercusium 262.
Chalcedon 236 353.
Chalcida 284.
Chalibes 231.
Chalite 268.
Charax 273.
Chardi 277.
Charcha 319.
Charinda 273.
Charte 276.
Cherecla 251.
Cherronesus 228.232.
Chiliocomum 258,204.322.
Chionitæ 102.136.145.
Choaspes 273.278.
Choatres fl. 273.
Chronius fl. 233.
Chrysopolis 229.
Chuni 482.
Cibalæ 457.
Cilices 237.373.
Cilicia 20.132,220.345.
Ciminia Italiæ pars 107.
Cimmerius Bosphorus 229.232.470.
Cius 228.
Claudiopolis 21.
Coche 297.299.
Cœle 18.
Cœlos 228.
Cœnos Gallicanos, statio 29.
Colatis 364.
Colchi 230.
Colchorum regna 71.
Colonia Agrippina 54.66.
Columnæ duæ 54.
Comagena 22.270.
Comagenum regnum 130.
Comedus 276.
Comum 37.
Concordia 91.
Confluentes 66.
Constantia castra 58.138.
Constantinopolis 20.30.181,206.221.
229.313.339.366.433.
Coptos 250.
Coràx fl. 232.
Corduena 136,258.304.321.322.
Corinthus 34.
Coroni 271.
Corsi 34.
Corsica 383.
Costobocæ 234.
Crateras 25.
Crissæus sinus 107.
Criumetopon 231.
Ctesiphon 270.286.302.410.
Cyclades 228.
Cydnus fl. 21.329.
Cynossema 228.
Cyprus 23.
Cyprium littus 4.
Cyrene 251.
Cyropolis 273.
Cyrus fl. 273 381.
Cyzicus 228.349.

DAci 204.
Dacia 38.220.363.
Dacia mediterranea 340.
Dacia Ripensis 347.
Dadastana 330. 349.
Dahæ 231.
Dalmatia 222,286.
Damasus 22.
Danastus fl. 741.
Daudace 233.
Danubius 117.234.365.437.471.489.
Daphne 166.
Dardanus 228.
Darnis 251.

Digitized by Google

Davana 259.
Davares 432.
Delos 107.228.
Delta 247.
Diacira 285.
Diavas 270.
Dibaltum opp. 483.492.
Dicalidones 371.
Dindymos 228.
Dionysopolis 364.
Dioscurias 231.274.
Dorienses 55.
Doriscum 136.
Dorostorus 364.
Drangiana 269.
Drangiani 278.
Drasidæ 55.
Drepanum 348.
Drepsa 276.
Druentia 58.
Duodiense castellum 435.
Dura opp. 163.283.319.
Dymas 276.

ECbatana 270.273.
Elephantina 245.
Eleusis 107.
Eleutheropolis 21.
Emesa 345.
Emissa 22.
Emodes mons 269.277.
Ephesus 417.
Epiphania opp. 240.
Erythræus mons 497.
Essedones 277.
Eumolpias 221.354.304.
Eupatoria 233.
Euphrates fl. 8.132.133.137.157.202.257.258.262.268.271.299.442.
Euphratensis 22.270.
Eurimedon fl. 112.
Euripus fons 229.
Europos 273.
Euxinus pontus 363.

FElix arbor 488.
Ferratus mons 428.

Flumen regium 271.299.
Franci 45.66.97.108.371.
Fundus Marcelli 34.
Fundus Petrensis 428.
Fundus Mazucanus 432.
Fundus Gaionatis 435.
Furcæ Caudinæ 317.

GAlactophagi 276.
Galatæ 55.227.
Galatia 345.351.
Galli 55.58.
Gallia 42.55.59.98.102.109.123.127.201.
Gallicum mare 56.
Gallogræcia 236.347.
Gallus fl. 349.
Ganges 268.277.469.
Garamantes 245.
Garumna 58.
Gaugamela 270.
Gaza 22.
Gazaca 273.278.
Geapolis 274.
Gedrosia 269.279.
Geloni 202.232.468.
Genonia 273.
Genua 58.
Gerazus fl. 471.
Geraza 23.
Germani 86.91.95.
Germani transrhenani 58.
Germania prima 59.60.
Germania secunda 54.59.185.
Gothi 227.
Gothia 446.
Granicus amnis 155.
Gruthungi 365.470.474.
Gumathena 141.
Gynæcôn limen 278.
Gyndes 273.

HAdrianopolis 31.364.477.
Hæmus 204.
Hæmimontus 354.363.364.
Hæmimontanæ angustiæ 482.
Halys fl. 231.263.

Digitized by Google

Harax fl. 270.
Harmazon 268.
Hatra 323.
Hebrus fl, 133.228.363.
Helenopolis 348.
Helice 107.
Helleſpontus 135.228.
Heliopolitana civitas 100.
Heniochi 231.
Heraclea 221.230,273.364.
Heracleoticus ſinus 147.
Hermonaſſa 232.
Hermopolis 250.274.
Hiberia 379.445.
Hibita ſtatio 326.
Hierapolis 17.22.212.257.
Hieroſolymæ 22.
Hippocephalum ſuburbanum 214.
Hircanum mare 271.
Hiſpania 50 55.58.276.
Hiſter 363.365.368.
Horre 142.
Hucumbra 305.
Hydriacus 274.
Hyleia 132.
Hypanis fl. 252.
Hyrcania 269.275.
Hyrcani 274.

IAſonion opp. 275.
Iaſonius mons 271.273.
Iſauria 21.
Iaxamatæ 232.
Iaxartes fl. 276.
Iaxartæ 276.
Iazyges 232.
Iberia 270.
Iconium 4.
Ieſalenſes 434.
Igilgitanum littus 427.
Ilium 228.
Illyricum 39.78.98.120,139,160.167.
Imavus mons 276.
Imbrus 228.
Indi 8,217.
India 270.
Indicum mare 274.
Indus fl. 278.
Ionium mare 41.
Iris 230.
Iſauri 4.166.
Iſsiacum mare 246.
Iſsicus ſinus 352.
Iſter fl. 213,217,161,202,227.
Iſtria 32.
Iſtros civitas 234.
Italia 55.
Iubalena gens 434.
Iudæi 22.
Iulia 22.
Iuliacum 96.
Iuthungi 204.
Izala mons 234.

LAconica 356.
Lacotena 286.
Lamfoctenſe oppidum 428.
Lampſacus 228.
Laodicea 22.
Laranda opp. 6.
Laudias 138.
Laumellum 54.
Lauriacum 488.
Lazi 381.
Lazica 389.
Lemannus lacus 60.
Lemnus 228.
Lentienſes 40.489.
Lepontii 40.
Leptis 404.
Lesbus 228.
Leuce inſ. 233.
Leuci 64.
Libanus mons 22.
Libya 250.
Libycum mare 251.
Libyſſa 236.
Liguria 58.
Lilybeum 201.
Limigantes Sarmatæ 116.119,121 160.

Lithinos

Lithinos pyrgos 276.
Lorne caſtel. 158.
Lotophagi 16.
Lucania 55
Lugdunenſis Gallia 58.59.60.
Lugdunenſis prima & ſecunda 59.
Lugdunus 59.79.
Lundinium 167.371.394.
Lutetia 58.
Lycaonia 5.
Lycia 20.351.
Lyſimachia 228.

Macedones 347.
Macedonia 105.
Macedoniei fines 103.
Macepracta vicus 286.
Maces 268.
Macrones 231.
Mæotis 229. 232.
Mæotica palus 466. 469.
Mæotæ 232.
Magontiacus 59.65.94.125.374.416.447.
Maiazamalcha 291.
Mantinea 310.
Maranga 306.
Marcelli fundus 37.
Marcomanni 472.
Mare magnum 291
Margiana 269.
Margiani 275
Mariandena 229.
Maride caſtellum 158.
Maronea 228.364.
Marſias 271.
Martianæ ſylvæ 202.
Martianopolis 364.365.366. 474. 482.
Martis caſtra 489.
Martis ſtatio 57.
Maſſagetæ 233. 468.
Maſſilia 55.60.
Maſſinenſes 428.
Matrona fl. 58.
Matrona opp. 57.
Mattiacæ aquæ 425.
Mauri 227.
Mauritania 201.
Mauritania Sitifenſis 427. 431.
Maxera 275.
Maximianopolis 564.
Mazaca 184.
Mazices 429. 431.
Mazucanus fundus 432.
Media 23. 258.269.271.278.470.
Medianum ſuburbanum Næſſi 339.
Medianum munimentum 434.
Mediolanum 28. 29. 35.37. 39. 42.59. 324. 339. 370.
Mediomatrici 59. 94.
Meiacarire 135. à fontibus gelidis ſic Perſicè vocatur, *ibidem*, & 142.
Melanchlænæ 232.468.
Melanes fl. 6.
Melanthias 488.489.
Melas 228.
Melitena 157.186.
Memphis 245. 274.
Menaphita 276.
Meroë 246. 247.
Meſene 270.291.
Meſeus 271.
Meſopotamia 8. 20. 62. 103. 122. 130.131. 133. 139. 163. 176. 212. 341.
Methon opp. 356.
Mileſiæ civitates 232.
Miletus 383.
Mimas mons 497.
Mœnus fl. 95.
Mœſia 112. 119. Mœſ. ſuperior 78.
Monœci arx & porticus. 37.
Mons ferratus 428.
Mopſueſtia 21.
Mopſucrene 215.
Moſa 97. 108. 185.
Moſella fl. 66.
Moſſynœci 231.
Moxoëna 258. 322.
Murocincta 464.
Muſones 431.
Mutina 484.
Μυχοπύλιον 230.
Mygdonia 229.

Mygdus 347.
Myſia 20.364.
NAarmalcha 286.299.
Nabatæi 22.
Nacolia 352.354.
Naſſus 205.206.339.
Nagara 274.
Napæi 233.
Naracuſtoma 234.
Narbona 59.
Narbonenſis Gallia 59.
Naſcus 274.
Naulibus 278.
Nazavicium 277.
Neapolis 22 251.
Nemetes 59.65.
Neocæſarea 380.
Neuri 234.268.
Nice *ſtatio* 488 490.
Nicæa 60.236.332 348 353 358.
Nicomedia 105.228 256 338.349.
Nicopolis 364.477 488.
Nycrus fl. 592.
Nilus 9.21.100.246.
Nineve Adiabene 137.
Ninus civit. 21.270.
Niphates 268
Niſæa 275.
Niſibe 23.138.158.159.177.278.307.322.
Nomades 469.
Nomentana via 192.
Nonum miliarium. 475.
Norici 31.35.206.
Novempopuli 59.
Noveſium 124.
Novidunum 365.
Numantini 34.
Numidia 328.
Nymphæus fl 141.
OAtes 271.
Obtricenſe Moſæ opp. 185.
Ochus 275.
Ocriculum 386.
Odiſſus 234.364.
Odryſæ 183.363.
Oechardes fl. 277.
Oena 270.
Ophiuſa 107.
Opitergium 437.
Opurocarra 277.
Orbitana 278.
Orchomanes 275.
Orobatis 275.
Orontis fl. 22. 271.
Ortogordomaris 278.
Ortopanna 274.278.
Oſdroëna 8.22.257.
Oſtia 160.
Oſtracene 251.
Oxia palus 276.
Oxus 275.
Oxyrynchus 251.
Ozogardana 285.
PAchynus 201.
Padus 404.
Pagus { Aleman. 40.65.110.124.447.
Pagus { Bucinobantum 426.
Pagus { Vadomarii 146.
Paleas 6 126.
Palæſtina 22.164 225.
Pamphylia 5 373.
Panchariana *ſtatio* 428.
Pannoniæ 112 121.199.
Pannonia ſecunda 78.113.
Panticapæum. 232.
Paphus 23.
Paphlagonia 230.
Paretonion 251.
Pariſii 58 97.107.135 167.172.174.
181 194.340.358.
Parma 484.
Parthenius fl. 230.
Parthenium mare 22.246 251.
Parthi 23.2 3.
Paropamaſidæ 269.278.
Parthiſcus fl. 117.
Patares 232.
Patigra 273.
Patra 165.
Peluſiacus 247.

Peluſium

Peluſium 250.
Pentapolis 250.251.
Perinthus 221.228,364.
Perſepolis 273.
Perſicum mare 268 274.
Perſis 289.273.
Pelsinûs 236.351.
Petobio 3.
Petreuſis fundus 428.
Peuce 234.
Peuci 234.
Phanagoras 232.
Phara 273.
Pharniticus ſinus 247.
Pharos 229.
Pharos inſ. 251.
Phaſis 227.231.
Pheræ 277.
Philadelphia 23.
Philippopolis 204.221.364.477.
Philyres 231.
Phocæ 55.
Phœnice 18.22.
Phænica, nunc Bezabde 117.
Phrygia 310.351.
Phycus 245.
Picenſis 119.
Pictavi 59.
Picti 167.
Piri mons trans Rhenum 393.
Piſidia 4.
Piſtorienſe opp. 360.
Piſtrenſis villa 438.
Pityunta 230.
Pola 32.
Polemonion 230.
Polemoniacus pontus 380.
Pontus 105.230.
Pontus Euxinus 233.
Ponticus ſinus 227.
Portus Auguſti 159.
Proconneſus 228.
Propontis 205.228.
Proſpthaſia 278.
Pſeudon-ſtoma 235.
Pſylis 229.
Ptolemais 251.
Puteoli 399.
Pylæ 237.
Pyrenæi montes 56.58.59.
Pyriſabora 286.297.

Quadi 78.112,113,115,121.472.
Quadriburgum 124.

Rabannæ 277.
Rauraci montes 59.79.81,126.234.
Rauracum 26. 186. 202.
Regium 484.
Rehimena 322.
Reman 148.
Remi 59,65.76,79.329.340.
Reſaina 256.
Rha fl. 230.
Rhebas 230.
Rhenus fl. 26.40.64.66.80,84.91..92. 94.109 125,185,268.392.425.485.
Rhetia 40,78.84.104.404.
Rhinocolura 251.
Rhodanus 58.60.
Rhodope 204.228.363.464.481.
Rhodus 107.
Rigodulum opp. 66.
Rindacus 235.
Riphæi montes 233.
Robur, *munimentum prope Baſileam* 447.
Rœmnus 276.
Rogomanis 373.
Roma 5,12.16.
Rothomagus 59.
Roxolani 232.
Rubrum pelagus 245.274.
Rutupiæ 167.371.

Sabaria 455.
Sacæ 269. 276.
Sacena 304.
Saga 276.
Saganus fl. 274.
Sagareus fl. 274.
Salamus 23.

Salices op. 479.
Salii 108.
Saliſo 65.
Salluvii 60.
Samnium 328.
Samoſata 22,130.139 186.
Sanctio 195.
Sangarius fl. 229. 347.
Santones 59.
Saraceni 8,12.78,112,113,115, 121,233.246. 269. 319.
Saraceni Aſſanitæ 286.
Saramanna 275.
Sardinia 383. 424.
Sarmatæ 438.
Sarmatæ Aſiani 276.
Sarmatæ liberi 115. 116.119.
Sauconna 60.
Sauromatæ 132. 468.
Saxones 371.394.402.
Scarpona 3;8.
Scenitæ Arabes 246. 269.
Scordiſci 362.
Scotti 167. 371.
Schythæ 276.
Scythia 269. 364.
Scythopolis 164.
Sebenniticus 247.
Sebiones 59.66 78.
Sedratyra 278.
Segeſtani 146.
Seguſio 56.57.
Sela 271.
Seleucia 7,21,22. 56,57. 270,297.
Selymbria 229.
Sequana 58.
Sequani 59.60.
Serdica 204.
Seres 8. 276. 277.
Serica 269.
Serindi 227.
Serri 365.
Seſtos 228.
Sicilia 34.
Sicilienſis ora 101.
Sideniſte 6.
Sinchi 234.
Sindi 234.
Singara 322.
Sirmium 24.39. 78,112,122,129, 160. 163. 203. 438. 489.
Siſara 134.
Sitifis 408. 427. 428.
Sitifenſis Mauritania 427.431.
Sizyges 277.
Socunda 275.
Sogdiani 269.
Sogdii 276.
Sole 275.
Solicinium 375. 459.
Sopianæ Valeriæ opp. 383.
Soſingites lacus 269.
Sotera 278.
Spoletum 16.
Sporades 228.
Stagira 363.
Sthenoſtoma 235.
Stœchades inſ. 60.
Strymon fl. 103.
Subicarenſe caſtel. 436.
Succi 221. 347. 353. 363.
Succorum anguſtiæ 204. 213. 488.
Succinenſe opp. 197.
Suevi 78.
Sugubarritanum municipium 430.
Sumere caſtel. 319.
Sunonenſis lacus 349.
Supræ 443.
Suſa 271.
Suſiana 269.
Suſiani 271.
Sydon 22.
Syene 250.
Symplegades 230.
Synhorium caſt. 72.
Syracuſæ 400.
Syria 17,22,30,136,342.
Szromedi 273.
Syrtes maiores 245.
Tabernæ 65.
Taiſali 119 411.

Digitized by Goo

Talicus 276.
Tanais 232, 468.
Tanaitæ 470
Tanaiticus ſinus 247.
Taphros 274.
Tapires 231
Tapurius mons 276.
Tarſus 25.238, 257. 328, 329. 441.
Tauri 233.
Taurus mons 129, 133, 140.
Taurica 230.
Taurini 54.
Tembrius 230.
Tenedus 228.
Teredon 268, 270.
Teuchira 251.
Thaſus 228.
Thebæ 98, 250.
Themiſcyrei luoi 230.
Theodoſia 233.
Thermodoon 230, 231.
Thervingi 471. 474.
Theſſalium mare 227.
Thiluta caſtra 285.
Thiſalphata 325.
Thmui 251.
Thraces 153.
Thracia 136, 181, 227.
Thracicus Boſphorus 229.
Thule 132.
Thuſci 33.
Thuſcia 383.
Thuſcia annonaria. 360.
Thynia 229.
Tiberis 329.
Tibiana 273.
Ticinum 54.
Tibridis fluenta 110.
Tigaviæ 430.
Tigris 134, 136. 137. 140. 141, 150, 176. 177. 258. 269. 270. 299.
Tingitanum caſtellum 431.
Tios. 230.
Tipaſa 429.
Tipata 432.
Toloſa 59.
Tomi 234. 364.
Toxiandria 108.
Tracia 363, 364.
Tragonica 273.
Traiani monumentum 96.
Tranſcellenſis mons 430.
Transiugitani 115.
Tranſtigritani 141. 157. 237.
Trapezunta 230.
Tres tabernæ 80. 94.
Treviri 49. 59. 66, 370. 377. 407, 426. 448. 451. 463.
Tribatræ. 276.
Triburci 91.
Tripolis 404.
Tricaſſæ 56.
Tricaſſini 58, 59. 64.
Triceſimæ 124.
Tricorii ſaltus 58.
Tridentum 78.
Troas 228.
Troia 55.
Trogloditæ 234.
Tubuſuptum 428.
Tungri 59. 108.
Turgana inſ. 274.
Turini 59.
Tyana 269. 329.
Tyndenſis 428.
Tyras fl. 234.
Tyrus 20. 22, 25.
Tyrreni 107.
Tyrrenum mare 56, 440.

VAccatum munimentum 315.
Vagabanta 410.
Valentia 25. 60. 395.
Valeria 78. 113. 151. 437. 439.
Vangiones 59. 65.
Vaſatæ 59.
Vatrachites 273.
Vecturiones 371.
Velia 55.
Vercellum 220.
Vertæ 146. 151.
Veternenſis maſſa 33.

Vidini 468.
Vienna 54.59.63.171.186.192.
Viennensis Gallia 59.60.
Virgantia castellum 57.
Virta munimentum 180.
Vitaxæ 269.
Vocontii 58.
Vologesia 270.
Vtraiectel. 324.
Vscudama 31.36.364.
Vtica 408.
Vulcaniæ insul 107.

Z

Zabdicena 322.
Zagrus mons 158.271.
Zariaspes 275.
Zeugma 139.
Ziata 151.263.
Zombis 273.

Digitized by Google

INDEX
DIGNITATVM PALATINARVM
ALIORVMQVE OFFICIORVM CIVILIVM ET MILITARIVM.

ACtuarii 175.
Actuarius ſarcinalium iumentorum 42.
Adminiſtrare præfecturam urbanam 367.
Adminiſtrator negotiorũ caſtrenſium 346.
Advocatus ſcholarum palatinarum 19.
Aedilis 405.
Agens in rebus 31.32.68.73.226.
Agere vicem rectoris armaturarum 41.
Agere pro magiſtro officiorum 44.
Agere ſcholam ſcutariorum ſecundam 333.
Agere pro præfectis 384.
Anteſignanus 50.
Apparitor 30.50.70.388.
Apparitor præſidialis 98.
Apparitor rationarius 130.
Apparitor largitionum 349.
Apparitores poteſtatis vicariæ per Italiam 370.
Armaturarum tribunus 32.
Armiger 488.
Aſiam pro præfectis regere 412.

Braccati 47.88.

CAndidatus 310.495.
Centurio rerum nitentium 69.
Clariſsimatus 216.
Comes 7.29.339.370.
Comes Orientis 2.8.17.196.216.
Comes
- Domeſticorum 26.31.174.349.371.479.485.490.
- ſolemniorum 38.

Comes
- largitionum 73.130.222.
- rei privatæ 222.
- per utramque Germaniam 357.
- maritimi tractus 370.
- theſaurorum per Thracias 414.
- rei caſtrenſis per Africam 458.

Comitatenſis fabrica 129.
Conſiliarius 311.386.390.391.407.
Conſiſtoriani 44.49.
Conſularis
- Syriæ 27.62.
- Piceni 51.
- Beticæ 387.

Conſul per Illyricum 210.
Cornuti 47.88.
Cornutorum tribunus 92.
Correctoris dignitas 44.
Corrector Thuiciæ 300.
Cubicularius 70.181.376.
Curator Vrbis 19.
Curare vicariam præfecturam 112.
Curare rem caſtrenſem 203.
Curare ſummitatem neceſsitatum caſtrenſium per Illyricum 333.
Curare civitatem 346.
Curare pedeſtrem exercitum 425.
Curans rem militarem in Armenia 443.
Curare palatium 495.
Curator palatii 20.
Curam palatii 348.492.
Cura thalami 37.223.
Curare ſtabulum 495.
Cura negotiorum militarium 406.
Curialis 209.237.

INDEX DIGNITATVM

DOmeſticus 49.329.407.446.
Domeſticorum ordinis primus 317.
Domeſticorum ſcholæ præeſſe 339.
Ducere promotos 41.
Dux 47.
Dux Meſopotamiæ 74.324.445.
Dux Phœnices 305.
Dux Mœſiæ 439.
Dux limitis per Arabiam 471.

EQuorum copias tueri 396.
Ex-agente in rebus 223.270.389.
Ex-campiductore vacans 39.
Ex-comite largitionum præfectus 18.
Ex comite rei privatæ 42 44.
Ex-comite largitionum Illyrici 369.
Ex-conſulari 386.
Ex-cura palatii 222.
Ex-duce 18.
Ex-duce Aegypti 240.258.
Ex-duce & Rex Alemannorum 348.
Ex grammatico 390.
Ex-magiſtro equitum 25.
Ex-magiſtro memoriæ 42.
Ex-magiſtro equitum & peditum 240.
Ex-medico ſcutariorum 69.
Ex-notario 222.
Ex-præfecto 386.
Ex præfecto prætorio 222.360.
Ex præfecto Vrbis 369.
Ex-proximo libellorum 238.
Ex-quæſitore palatii 361.
Ex-rege Alemannorum 410.
Ex tribuno gentilium ſcutariorum 368.
Ex-vicario 239.369.383.286.
Ex vicario Britanniarum 471.
Ex-Vrbi præfecto 386.
Fecialis 132 146.195.
Gentiles 18.43.66.
Iudex ordinarius 74.
Iudices 425.453.471.
Libellis reſpondere 185.

MAgiſter 339.
Magiſterii dignitas 340.
Magiſter admiſsionum 45.
Magiſter armorum 70.184.202.324. 339.379 437 490.
Magiſter equitum 7.24.29.40.66.74. 96. 171. 221. 324. 333. 339 358.404.437. 445. 479. 490.
Magiſter equeſtris militiæ 306.
Magiſter memoriæ 366.368.422.
Magiſter officiorum 183.184.221.222. 311.312.338.339.346.372.384.427.454.
Magiſter peditum 33.64.79.209.365.402.
Magiſter rei caſtrenſis 375.
Magiſter triclinii rationalis 38.

NAvicularii 360.
Nomenclator 14.
Notarius 10.24.32.38.172.184.185. 201.239.341.345.384.
Notarius & tribunus 341.
Notariorum primus 341.
Notarius militans 454.
Notarius militans inter primos 419.
Notarius Principis 446.
Numerarius apparitionis magiſtri equitum 157.

OFficiales 370.
Officium ex-præfecto 360.
Officium rationalis 394.
Ordinarius iudex 74.

PÆdagogiani 423.
Palatini 319.
Patricius 342.
Perfectiſsimus 215.
Poteſtates caſtrenſes & ordinariæ 216.
Piſtor in Vrbe 360.
Præfectus 11.171.
Præfectianus 98.
Præfectus { annonæ 384 387.
Conſtantinopolis 345. 346.
Domeſticorum 31.
Galliarum 263.
Orientis 339.
ordinis equeſtris 74.

Præfectus
- Stabuli 338.
- Syriacæ iurisdictioni 257.
- Turmæ equestris 105.
- Vrbi 31.69.255.373 387.

Præfectus prætorio 3.26.42 72.74. 83.184.209.346.369.412 438.446.
Præfecti prætoriani 136.
Præfecturæ prætorianæ iure regens provincias 387.
Præfectus promotus 202.
Præfecturam secundam administrare 98.

Præpositus
- cubiculi 26 28.32.38.70.71. 74.129.183.
- fabricæ 424.
- Martensium militum 342.
- monetæ 241.
- Tyrii textrini 25.

Præsens 3.263.
Præsidens copiis militaribus per Thracias 346.
Præsidialis, vel præsidalis 244.411.
Præsidialis apparitor 98.
Primus domesticorum 377.
Princeps apparitionis præfecturæ prætorianæ 39.
Proconsul, vel pro-consule 21.350.
Proconsul Africæ 255.
Pro-consule Africam regere 385.
Proconsularis Achaiæ 227.
Proconsulari potestate Africam regere 366.
Proconsulari potestate Asiam obtinens 416.
Procurator Aegypti 99.
Procurator monetæ 387.
Promotus magister peditum 304.
Promotus præfectus prætorio 221.
Promotus quæstor 368.
Promotus rector Narbonensis 220
Promotorum tribunus 495.
Pro præfectis recturus Britannias 372.
Protector 19 20 239.318.353.424 458.
Protector domesticus 25.39.46.140.219. 341.
Protector Ducis Mesopotamiæ 130.
Provectus per Africam 405.

Q
Quæstor 19.30.184.338.386.
Quæstor in Vrbe 74.

R
Rationalis 224.394.
Rationarius apparitionis armorum magister 48.
Rector 17.

Rector
- armaturarum 41.
- Bithyniæ 417.
- equestris militiæ 337.
- gentilium 43.
- militiæ 339.
- militum 347.
- pedestris militiæ 42.127.
- provinciæ 20.68.137.216.237.
- scutariorum 26.202.
- scholæ secundæ scutariorũ 329.

Regere militem pro magistro equitum 62.
Regere potestate prætoriani 63.
Regere præfecturam 160.
Regere præfecturam prætorianam 377.
Regere provincias pro præfecto 11.
Regens militem in Dacia 340.
Regens Romæ vicariam præfecturam 383.
Regens Vrbem 50.
Regiam custodire 488.
Respondere libellis 185.
Rex Alemannorum 348.
Rex Francorum 348.

S
Sacerdotalis 405.
Scholæ palatinæ 18.19.
Scholæ protectorum 18.
Schola gentilium 276.
Schola prima scutariorum 333.
Schola secunda scutariorum 329.333.
Scholarum capita 329.
Scutarius 18 26.30.41 66 83.376.377.
Scutariorum tribunus 163.
Secundum inter notarios locũ adeptus 418.
Strator 424.456.
Surena, potestatis secundæ post regem apud Persas 445.446.

T
Thalami cura 223.
Thesaurorum per Thracias comes 414.
Tractare rationes numerorum militarium 333.
Tribunus 11.173.306.324.340.

Digitized by Google

Tribunus & notarius 104.171.

Tribunus
- Armaturarum 32.43.359.
- Cornutorum 80.92.
- Fabricarum 20.24.
- Cremonenſis fabricæ 44.
- Militaris 324.
- Promotorum 495.
- Protectorũ ex primicerio 128.
- Sagittariorum 430.
- Scutariorum 30.31.79. 110.443.483.
- Scutariorum ſcholæ primæ & ſecundæ 240.333.
- Stabuli 26.171.393.456.
- Turmæ equitum 206.
- Vacans 92.
- Vexillationum 306.

Tubularius præſidialis officii 383.
Tueri equitum turmam comitum 41.
Tueri theſauros Gallicanos 222.

V

Vacantes 495.
Vacans tribunus 92.124.
Vicarius 11.29.
Vicarius Aſiæ 373.
Vicarius Romæ 388.
Vicaria Hiſpaniæ 255.

X

Xyſtarcha 392.

INDEX

RERVM MILITARIVM.

ACiei descriptio 14.85.300. 307.282.491.
Aciem in rotundo habitu figurare 433.
Aciem dilatare 358.
Accorporare 59.74.
Ad infimum militiæ gradum contrudi: pœna militaris 430.
Aeneatores 87.146.294.
Aggeres 150.152.155.288.
Aggeres struere 180.
Aggeres excitare 188.
Aggerum moles 788.
Aggestus 189.190.
Agmen quadratum 309.
Agminis quadrati forma 359.
Agmina & tyrocinia cogere 282.284. 306.309.387.
Agrariæ stationes & prætenturæ 314.482.
Antesignanus 84.284.309.318.486.
Antepilanus 85.390.
Aries 207. eiusq; descriptio 261.
Arma cogere 65.181.
Arundines ferratæ 89.287.481.
Auri eruendi periti in bello utiles 351.
Auxiliares 171.286.
Auxiliarii milites 124.

BAlista, eiusque descriptio 154.179. 189.259.260.
Balistarii 64.
Barritus 88.348.481.
Bicornis figura aciei 65.

CAduceatores 178.
Campiductor 39.153.
Capita scholarum 327.
Caput porci 118.
Carpenta ad speciem rotunditatis decorata 491.
Castrametatio 319.
Castrametandi ratio Gothorum intra plaustra 480.
Castra præsidiaria 392.437.
Castra stativa 304.
Castra vallo duplici circumdata 292.
Castra in orbiculatam figuram multiplicato ordine scutorum metata 304.
Carrago 480.
Cataphracti 88.92.140.152.154.178.300. 402.410.
Cataphracti Parthici 309.
Catapultæ 287.
Cilicia 287.
Classicum 189.196.
Clavæ ambustæ 48.
Clibanarius 85.
Cohors sagittariorum 206.
Cohortes repulsoriæ 292.
Comitatense auxilium 427.
Comites sagittarii 142.
Concædes 83.95.110.
Concorporales 209.403.
Concursatoriæ pugnæ 74.
Conditorium muralium tormentorum 141.
Confirmatio 89.
Constantiani pedites 430.
Conturmalis 89.94.95.265.301.343.
Conturmare 87.
Cornicines 485.
Cornua militaria 215.
Crates 207.
Crates vimineæ 154.294.

Zzz 2

Cuneus 85,96,140,186.307.
Cuniculi 207.
Cunicularii 295.

DEsertores 347.
Desertores ad procinctum vocare 372.
Diocmitæ 373.
Discursatores 85, 201.
Draconis signum 88.
Draconarius 174.
Ductor 306.

EQuites quartæ sagittariorum cohortis 430.
Eruptores 298.
Exauctoratio 289.
Excubitores 174,385.

FAces 177.179.203.208.294.
Ferrati obices portarum 208.
Flammeum vexillum 176.
Fornicati ædificii figuratio militaris, in oppugnationibus urbium 350.
Funditores 150,294.

GAllicanæ cohortes 163.
Globus 174.
Globi prædatorii 365.485.
Gemino ordine scutorum obsideri 206.

Hastati 85.
Hastatus Petulantium 174.
Hastarii 359.
Helepolis 261.288.

IN receptum canere 163.187.
Intra vehiculorum amfractus se communire 482.
Iovianorum signa 376.
Iovianorum signifer 318.

LAminæ ferreæ 287.
Lancearii 213.494.
Legiones { Constantiacæ 206.
Magnentiacæ duæ 150.
Mœsica 439.
Pannoniaca 439.
Prima Flavia 177.
Secunda Flavia 177.
Prima Parthica 177.
Secunda Parthica 177.
Quinta Parthica 141.
Secunda Armeniaca 177.
Thebæa 31.
Ziannorum 308. }
Legiones indigenæ 177.
Legiones procinctæ 189.
Legionarii 164.
Legionarii milites 294.
Libero commeatu dispersi 372.
Litui 147.153.
Loricæ ex cornibus 113.
Loricam consummare 471.

MAlleolus, eiusque descriptio 177. 179.188.262.361.480.
Manipulus 158.
Manus inscisio, pœna militaris 430 435.
Milites auxiliarii 124.
Minæ murorum 176,185.287.288.438.
Munifex gregarius 308.
Munitores 208.294.348.
Muri cornuti 180.

Numeri { Alemannorum 426.
Batavi 171.371.494.
Celtarum 171.174.175.195. 242.485.
Constantiani 430.
Cornutorum 483.
Decentiani 141.
Decimani Fortenses 142.
Divitenses Tungritanique iuniores 343.357.
Gentiles 171 182.
Herculiani 221.319.
Heruli 171.329.371.
Illyrici 375.
Italici 375.
Ioviani 221.318 424.
Iovii 319.347.371.
Iovini 319. }

Lætà

Numeri
- Læti 213.
- Magnentiaci 141.489.
- Mœsiacorum 167.
- Martensium 342.
- Mattiaci 213.494.
- Petulantes 171 172.173. 174.175.195.242.485.
- Tertiacorum 306.
- Trecenteni 171.
- Tricesimani 142.
- Victores 195.319.347.371.

ONager, *vide inf. in Scorpio.*
Oppugnatores 207.298.
Ordinum primi 85.
Ordine trino scutorū urbem obsidere 292.

PArma 87.
Pedites discursatores 85.
Perfugæ 319.320.
Persica armatura 306.
Plutei 207.
Plutei viminei 150.
Pœnæ militaris exempla 38.298.306. 430.
Pons ex utribus 310.442.
Porta prætoria 319.
Porta latens 291.
Posticæ mœnium 134.141.152.196.208.
Postsignani 86.140 300.
Prædatorii globi 365.485.
Præcursores 82.
Prætenturæ 211.427.
Prætenturæ stationesque agrariæ 166. 314.482.
Prætoriani 344.
Primani 89.
Principia militum 326.
Prisco more militiæ à militibus occidi 430.
Proculcatores 376
Procursatores 258.297.300 323 490.
Prohibitores 207.208.287.298.
Proletarii 162.
Propugnacula 176.
Propugnatores 147.176.177.187.188.
Proruptores 297.
Pugnæ concursatoriæ 210.
Pugnaculum 209.
Pugnare per procursus & globos 502.
Pugnæ concursatoriæ 503.
Pugnatores 119.189.

QVali ardentes 170.
Quinquies ordine scutorum multiplicato civitatem cingere 146.

SAcramento milites solvere ut desides & ignavos 289.
Sacramento digressus recingitur 339.
Sagittarii 150.294.
Sagittarii Persici 307.
Sagittarii Zabdiceni 178.
Scalæ 178.
Scorpio sive onager, & eius descriptio 147. 154.155.179 260.501.
Scutarii 171 182.
Scutum Argolicum 187.
Scuta ex vimine & crudo corio 287.
Scutorum ordine multiplicato vallatus 92.
Signa & aquilas invertere defectionis indicium 348.352.
Speculatores 84.133.488.
Stationes 427.
Stationarius miles 131.151.153.
Stativa 173.
Subsidialis globus 481.
Subsidialis manus 377.
Subsignani milites 430.
Suffugia 119,121.208.
Suggestus 293.
Superventores & præventores 142.
Supplementa exercitus 163.
Suras ferire 301.

THessera expeditionalis 257.
Tessera gentilis 480.
Tragula 147.
Turres ferratæ 154.

Digitized by Google

Vallum antemuranum 208.
Vallum erigere, sudibus se communire 309.
Vastatorius globus 158.484.
Vastatoria manus 134.371.480.
Velitarea 148.
Velites 96.
Velitaria auxilia, Heruli & Batavi 167. 358.
Verutum 89.162.481.485.
Vexillum tollere 162.
Vimineæ crates 178.187.
Vimineis pluteis civitatem circumdare 150.
Vineæ 188.
Vineæ pluteique 176.
Vineas parare 208.

EXPLICIT.

Digitized by Google

CVLPÆ TYPOGRAPHICÆ.

Pag. 13.	ver. 18.	effigiate *leg.*	effigiatæ
16.	33.	redendum	redeundum
36.	18.	malitiæ	militiæ
38.	25.	sollmeniorum	solemniorũ
50.	2.	præcipiebat	præbebat
52.	22.	tendanda	tentanda
66.	32.	recrandis	recreandis
69.	26.	præstruisse	præstruxisse
71.	29.	enuchum	eunuchum
72.	22.	Affricanum	Africanum
75.	3.	Gelanos	Gelonos
76.	27.	cæteriore	citeriore
	29.	concessum	confessum
83.	1.	iuventutem	virtutem
	31.	concede	concæde
85.	7.	levo	lævo
	8.	consertum	confertim
90.	27.	impedirent ad subsidia	impedirent subsidia
92.	13.	cataphracto-rios	cataphracta-rios.
128.	6.	Barbationem	Arbetionem.
130.	12.	exitus	textus
134.	25.	extentus	extentius
199.	7.	porriget	porrigeret
221.	32.	offerabat	offerebat
241.	1.	lethabili	lætabili
275.	26.	mantana	montana
280.	31.	quod con-chulæ	quod eviscera tæ conchulæ.
299.	31.	abruere	obruere
310.	4.	aversarumq;	aversorumq;
319.	33.	Iulano	Iuliano
344.	19.	pulicum	publicum
351.	4.	mobri	morbi
	28.	fiilam	filiam
361.	4.	levi	leve
371.	3.	sors	fors
383.	12.	tractabils	tractabilis
391.	17.	ominum	omnium.
414.	2.	otiosa	odiosa
436.	21.	adflixo	adfixo.

Si quid porro peccatum, id diligens Lector sine monitore notabit & corriget.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by [illegible]